מענדעלע מוכר־ספרים

(ש. י. אבראמאוויץ)

מסעות בנימין השלישי
דער פּריזיוו
א גרויע האר

PLEASE DO NOT REMOVE
CARDS OR SLIPS FROM THIS POCKET

UNIVERSITY OF TORONTO LIBRARY

PJ 5129 A2 1920 v.6
Abramowitz, Shalom Jacob
Ale verk

אַלע ווערק

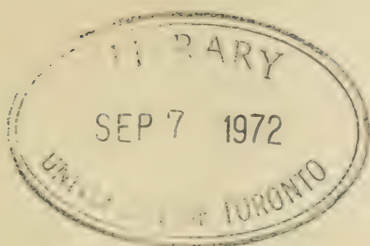
פון

מענדעלע מוכר ספרים

(ש. י. אבראמאוויץ)

זעקסטער באַנד

ניו-יאָרק
היברו פּאַבלישינג קאָמפּאַני
50-52 עלדרידזש סטריט
1920

אינהאַלט:

PJ
5129
A2
1920
v.6

א רייזע בעשרייבונג

פון

בנימין דעם דריטען.

ווער דער בנימין איז, פון וואנען ער איז און וויא דיא נסיכה האָט פלוצלונג צו איהם זיך גענומען.

„כל ימי, אזוי זאָגט בנימין דער דריטער אליין, כל ימי נתגדלתי בטונעיאַדרעווקע, מיין גאנץ לעבען, דאָס הייסט ביז מיין גרויסער נסיעה, בין איך נתגדל געוואָרען אין טונעיאדרעווקע, דאָרט בין איך אויך געבוירען געוואָרען, דאָרט בין דערצויגען געוואָרען, און דאָרט האב איך למזל חתונה געהאט עם אישתי מיט מיין פלוניתטע הצנועה מרת זעלדע תחיה," טונעיאדרעווקע דאָס קליינע שטעטיל איז א פארוואָרפען ווינקעל, אָנדערזייט פונ'ם פאָטשטאווען טראקט, כמעט אָפּגעריסען פון דער וועלט אזוי, אז ווען א מאָהל מאכט זיך, איינער קומט אהין צופאָהרען עפענט מען דיא פענסטער, דיא טהירען און מען קוקט פערוואונדערט אָן דעם פרישען פּארשוין, שכנים פרעגען איינער ביי דעם אנדערן, ארויסקוקענדיג פון דיא אָפענע פענסטער, א סך מעהר וויא פיער קשיות: הא, ווער זאָל עס אזוינס זיין? פון וואנען האָט ער פּלוצלים פון דער העלער הויט אהער זיך גענומען? וואָס קען אזעלכער בעדארפען? האָט ער עפּעס נישט א מיין? עפּעס אזוי גלאט קען עס ניט זיין, גלאט אזוי דען נעהמט מען און מען קומט! מסתמא ליגט דאָך דאָ עפּעס, וואָס מען מוז עס דערגעהן..... דערביי וויל איטליכער ארויסווייזען זיין חכמה, זיין געניטשאפט, און בויך סברות פאלען וויא מיסט. אלטע לייט, דערצעהלען מעשיות און ברענגען משלים פון אורחים, וואָס זיינען אין דעם און דעם יאָהר געקומען אהער צופאָהרען, בעלי המצאות זאָגען מכח דעם ווערטלאָך, אביסעל עפּעס נישט קיין שיינע, מאנסבילין האלטען זיך בייא דיא בערדליך און שמייכלען, אלטע ווייבער זידלען אָפּ דיא בעלי המצאות אויף קאטאָוועס, מיט א בייזער אי מיט א לאכען אין איינעם, יונגע ווייבלאך דערלאנגען פון דיא אראָבגעלאָזענע אויגען א געבייגענעם קוק פון אונטען ארויף, האלטען דיא האנט אויפ'ן מויל און שטיקען זיך לאכענדיג אין קילאק. דער שמיעס מכח דעם דאָזיגען ענין קויקעלט זיך פון שטוב צו שטוב וויא א קויל פון שנייא און ווערד קויקלענדיג זיך אלץ גרעסער גרעסער ביז ער קויקעלט זיך אריין אין בית-המדרש סאמע אונטערן אויוון, אין דעם אָרט, וואָס אהין פערקויקלען זיך אלע שמיעסען פון אלערליי ענינים, הן סודות פון שטובזאכען, הן פּאָליטיקע מכח סטאמבול, מכח דעם תוגר ומכח קיהר'ן, הן געלד געשעפטען, מכח ראָטהשילדס פארמעגען אין פערגלייך מיט דיא גרויסע פריצים און דיא אנדערע געוויסע נגידים, והן פּאָטשטען מכח דיא גזרות ומכח דיא רויטע יורליך וכדומה און וואָס דאָרט ראזביראיעט זיי בסדר א בעזונדער קאמיטעט פון שיינע בעטאָגטע יודען, וואָס זיטצען שטענ־

דינג א גאנצען טאָג ביז שפּעט אין דער נאכט, זענין מפקיר ווייב און קינדער און
גיבען זיך מיט דיא אלע געשעפּטען טאקי אמת געטריי אָפּ. טהוען זייער זאך
בשלימות גלאט אזוי לשם שמים, נישט צונעהמען פאר זייער מיה, פאר זייער
פּראצע אפילו א צובראָכענעם העללער, פון דעם דאָזיגען קאמיטעט געהען אָפּט
דיא ענינים אוועק אין באָד אויף דער אויבער־שטער באנק און אין א פּאָלנער
סאָבראניע פון שטאָדט בעלי בתים ווערען זיי דאָרט אויסגעאָרדעט, והכל שריר
וקים, אז דערנאָך זאָלען אפילו קומען כל מלכי מזרח און מערב, זיך שטעלען מיט
דעם קאָפּ אראָפּ און מיט דיא פיס ארויף וועלען זיי גאָר ניט פועלין. דער תוגר
איז שיער איין מאָל נישט אומגליקליך געוואָרען אין אזא סאָבראניע אויף דער
אויבערשטער באנק. ווען עטליכע יוסטע בעלי־בתים זאָלען נישט געווען האלטען
מיט איהם בלאט, ווער ווייסט וואו ער וואָלט איצט אָנגעשפּארט, ראָהשילד נעביך
האָט שיער ניט פערלוירען דאָרטען עפּיס א צעהען פופצעהען מיליאָן, דערפאר
האָט איהם נאָט געהאָלפען אין א פּאָר וואָכען ארום, דער עולם איז געווען. וויא
מען זאָגט, בגילופין, אויף דער אויבערשטער באנק איז גראָד געווען א ביסעל
לעבליך, דיא בעזימליך האָבען זיך געהויבען און מען האָט איהם מיט א מאָהל צו־
געלאָזט ריין פארדינסט אקעגען א ק"ן מיליאָן קערבליך! דיא איינוואָהנער
אליין אין טונעיאדעווקע זענין כמעט אלע עליכם לא אלע גרויסע אביונים שטארקע
דלפנים, נאָר דעם אמת מוז מען זאָגען, זיי זיינען פרייליכע אביונים, לוסטיגע
קבצנים, ווילדע בעלי־בטחון'ס. אז מען זאָל א שטייגער פלוצלים א פרעג געבען
א טוניאדעווקער יודען פון וואנען און וויא אזוי ער איז זיך מפרנס? בלייבט ער
תחילת שטעהען וויא צומישט, ווייס נעביך נישט וואָס צו ענטפערן, נאָר שפּעטער
אביסעל אָבער קומט ער צו זיך און ענטפערט בתמימות: איך, וויא ארום איך
לעב, איך? עט, ס'איז דאָ א גאָט, זאָג איך אייך אָט־אָ, וואָס פארלאָזט נים אלע
ויינע בעשעפעניש. ער שיקט צו און וועט מסתמא וויטער צושיקען, זאָג איך
אייך אָט־אָ.— פּאָרט וואָס טהוט איהר אזוינס? האָט איהר חאָטש עפּיס וואָס
ס'איז א מלאכה אָדער א פרנסה אין דער האנד?—געלויבט איז השם יתברך.
איך חאָב ברוך השם, אזוי וויא איהר קוקט מיך אָן אָט־אָ, א מתנה פון זיין לי־
בען נאָמען, א כלי, א קול נגינה און דאווען מוספים ימים נוראים אין דער סביבה,
איך בין א מוהל און א מצה־רעדלער איינער אין דער וועלט, איך פיהר א מאָחל
אוים א שידוך. פיהר איך אויס; איך האָב א שטאָט, אזוי וויא איהר קוקט מיך
אָן אָט־אָ, אין דער שול. חיינט האלט איך אויך, צווישען אונז זאָל עס בלייבען,
א שיינקעל, וואָס מעלקט זיך צוביסלאך, איך האָב א ציעג וואָס מעלקט זיך אָהן

עין־הרע זעהר גוט און האב נישט ווייט פון דאנען א רייכען קרוב אט־א, וואס לאזט זיך אונטער א שלעכטער צייט אויך אביסעל מעלקען. חיינט חוץ דיא אלע זאכען, זאג איך אייך אט־א, איז גאט א טאטע און דיא ישראל זיינען רחמנים בני רחמנים, זאג איך אייך אט־א, נישט צו פארזינדיגען !..... אויך מוז מען דיא טונעיאדעווקער איינוואוינער דעם שבת נאכזאגען, אז זיי זיינען צופרידען מיט וואס גאט גיט און קלויבען חלילה אין דער הלבשה און אין דעם עסען שטארק נישט איבער. אז דיא שבת'דיגע קאפאטע א שטייגער איז צוהאקט צופאלען, צוריסען א ביסעל פארשלומפערט און עפים נישט אזוי ריין, מאכט אויך ניט אוים, אבי זיא איז פארט פון אטלעס און גלאנצט, אי ערטערווייס קוקט וויא פון א רעשעטע ארוים דאס הוילע לייב, מיילא וואס ארט עס ווער, ווער וועט זיך דא אזוי שטעלען צוקוקען ? למאי פיאטעס. מיט וואס איז דאס ערגער פון אויסגעריסענע פיאטעס ? פיאטעס איז דען נישט קיין לייב, קיין מענשען פלייש ?...... א שטיקעל ברויט מיט א קאליש, אבי ס'איז נאר דא איז זעהער א גוטער מיטאג, ווער שמיעסט א בולקע מיט א ראסעל פלייש פרייטאג, ווער עס האט נאר, דאס איז טאקי א מאכל מלכים, קיין בעסערעס דערפון איז שוין, דאכט זיך, אויף דער וועלט נישטא. לאז מען זיי דערצעהלען א שטייגער פון אנדערע מיני פאטראוועס חוץ פיש יוך, געבראטענס און א מעהרען אדער פאסטערנאק צימעס קומט זיי דאס אוים עפים משונה ווילד און זאגען דערויף אפ פארשיעדענע ווערטליך מיט דעם גרעסטען געלעכטער גלייך וויא דער וואס זאגט ,דאס איז נאריש, משוגע, און וויל זיי אויך מאכען משוגע, איינריידען זיי א קינד אין בויך, א קוח איז געפלויגען איבערן דאך און געלייגט איין איי,א שטיקעל באקסער אין חמשה־עשר דאס איז אזא פרי וואס מחיה נפשות, קוקענדיג דארויף דערמאהנט מען זיך אין ארץ ישראל, נישט איין מאהל פארגלאצט מען דערביי דיא אויגען מיט א קרעכץ : אך, ותולליכנו קוממיות, זאלסט אונז חארצעדיגער פאטער פיהרען קוממיות, טאקי וואס קוממיות הייסט. לארצנו צו אונזער לאנד, וואס ציגען עסען דארט באקסארען !.... על פי מקרה האט איינער א מאל אין דעם שטעדטיל גראד געבראכט א טייטעל, האט איהר בעדארפט זעהען וויא אזוי מען איז דאס געלאפען אנקוקען אויף חידושים. מען האט אויפגעמישט א חומש און געוויזען אז תמר, דער טייטעל שטייט אין חומש ! סטייטש דער טייטעל, אט דער טייטעל וואקסט דאך פון ארץ ישראל !.... קוקענדיג אויפ'ן טייטעל האט זיך אויסגעראכט, ארץ ישראל איז פאר דיא אויגען, אט געהט מען איבער דעם ירדן, אט איז דיא מערת המכפלת, דער מוטער רחל'ן קבר, דאס כותל מערבי, אט באדט מען

זיך אין חמי טבריא, מען קריכט ארויף אויפ'ן הר חזיתים, מען עסט זיך אָן מיט באָקסאָרען, מיט טייטלען און לייגט אָן פולע קעשענעס מיט ארץ־ישראל ערד. אך, האָט מען געקרעכצט, און אין דיא אויגען האָבען זיך איטליכען געשטעלט טרערען, „יענע צייט, אזוי זאָגט בנימין, איז גאנץ טונעיאדעווקע, וויא גרויס זיא איז, געוועזען אין ארץ ישראל. מען האָט געשמאק גערעדט פון משיח'ן, אָט אָט איז שוין געווען בייטאָג נאָך האלבען טאָג. דער נייער פריסטאוו, וואָס איז נישט לאנג אָנגעקומען האָט גראָד ביד רמה רענכטמאָל געפיהרט דאָס שטעטיל, בייא א פּאָאר אידען האָט ער אראָפּגעריסען דיא יאמורלקעס, איינעם אָפּגעשניטען א פּאה, עטליכע נעביך געחאפּט שפּעט ביי דער נאכט אין א געסיל אָהן פּאַס־פּאָרטען, ביי נאָך איינעם פארנומען א ציג. וואָס האָט אויפגעגעבען א נייעם שטרויענעם דאך און ער איז דערמיט אויך געווען דיא סיבה דערפון, וואָס דער קאָמיטעט אונטערן אויוון האָט זיך שטארק געדורעט מיט דעם תוגר, עד מתי וועט דער שר של ישמעאל אזוי שולט זיין ? מען האָט אויפגעמישט דעם געוויינט־ליכען שמיעס מכות דיא עשרת השבטים וויא גליקליך זיי לעבען דאָרטען אין יע־נע ווייטע מקומות, אין גדולה עושר און כבוד, מען האָט אפיר גענומען דיא רוי־טע יורליך, דיא בני משה מיט גוזמאות מעשיות פון זייערע גבורות וכדומה, אָלדד הדני, עס פערשטעהט זיך, האָט אויך געטאנצט אין דערמיט. יענער צייט צוב מייסטען, האָב איך צו פערדאנקען דיא נסיעה מיינע וואָס איך האָב דערנאָך גע־מאכט.

פריהער, איז בנימין געווען וויא א הינדרעלע, וואָס ליגט אין איי, אָדער וויא א וואָרעם וואָס ליעגט אין חריין, ער האָט געמיינט אז אויף יענער זייט טונעיא־דעווקע עקט זיך דיא ועלט, קיין זיסער, קיין בעסערער לעבען וויא דאָ איז גאָר נישטאָ. „איך האָב געמיינט, זאָגט בנימין ערגעץ אין איין אָרט, אז רייכער פון פון אונזער ארענדאר בעדארף מען שוין ניט זיין, א קליינינקייט עפּיס אזא שטוב מיט בעל־הבתישקיים, פיער פּאָר מעשענעלייכטער, א זעקס־רעהרינגער חיינג־לייכטער אויבען מיט איין אָדלער, צוויי קופּערנע פּארעווע טעפּ מיט א פינף קור־פערנע פענדליך, אפּאָלעצע צינערנע טעלער און אוודאי, אקעגען א טוץ טעמבע־קאָווע לעפעל, צוויי זילבערנע בעכערליך, א הדסיל, א חנוכה לעמפּיל, א ציבעלע־זיינער אין צוויי קופּערטעס מיט א גראָב קייטעל פון זאמדפּאטשערקעס, צוויי קיה מיט א מאָהל און א טעלעצע אויף דער צייט. צוויי שבת'דיגע קאפּאָטעס וכדומה נאָך און נאָך אזא גוטס. איך האָב געמיינט, א חכם איז טאקי נאָר איין רב אייזיק דוד רב אהרן יוסילים שרה זלאטעס, א קאטאָוועס, מען זאָגט. אז ער האָט א מאָל

אין דער יונגענד געהאט א ידיעה אין תשבורות, ער האט געמעגט זיין מיניסטער ווען דאס שטיקעלע מזל זאל איהם נאר דינען. ווער האט נאך, האב איך גע־מיינט, אזא הדרת פנים, אזא בנעימותדיג שמיעסיל וויא אונזער חיקיל, זאאיקע, אדער ווער איז אזא מומחה אזא דאקטאר. וואס מאכט פון טוידט לעבעדיג וויא אונזער רופא, וואס ער האט כפי השמועה דיא חכמת הדאקטאריע געלערענט ביי א ציגיינער פון דיא חרטומי מצרים. „הכלל דאס לעבען אין זיין שטעטיל האט בנימינ'ען זיך אויסגעוויזען זעהר שיין, זעהר גוט, ער האט אפילו געלעבט אין רחקות, ער מיט זיין ווייב און קינדער זענין געגאנגען קריעה־בליאה, נאר האט דען אדם הראשון און זיין ווייב בשעת זיי זיינען געווען אין גן־ערן פערשטאנען זיך צו שעהמען, וואס זיי זיינען נאקעט און בארפוס ? דיא וואונדערליכע מעשיות אבער פון דיא רויטע יודליך און דיא עשרת השבטים זענין איהם אריין טיעף אין הארצען און פון יענער צייט אן איז איהם עפּיס וויא ענג געווארען אין זיין שטע־טיל, עס האט איהם עפעס געצויגען אלץ אהין, אהין דארט אין ווייטע מקומות אריין„ דאס הארץ האט אין איהם זיך געצויגען אזוי וויא קליינע קינדער ציהען זיך מיט דיא הענטלאך אקעגען דיא לבנה. דאכט זיך אין פלוק וואס איז אזוינס א טייטעל, א פריסטאוו, א יארמולקע, א פּאה, א יוד נעביך וואס ווערט נלכד אין א געסעל שפּעט ביי דער נאכט, א ציג און א שטרויענער דאך ? נאר דאס אלסדינג האט אנגעמאכט אין איהם א גרויסע פערענדערונג, עס האט געפיהרט דערצו, און ער זאל בעגליקען דיא וועלט מיט זיין בעריהמטער נסיעה. אין דער וועלט זעהט מען נישט איין מאהל וויא פון קליינע סיבות קומען ארויס גרויסע, זעהר גרויסע זאכען, דערפון וואס דער מוזשיק האט געזייעט ווייץ און קארען, וואס דער מיהלנער האט עס געמאהלען, וואס דערפון איז א טהייל אריין אין דער גאראלנע און געווארען בראנפען און א ביסעל פונ'ם מעהל איז אריין אין גיטעל דער שיינקערענס הענד, וואס זיא האט עס געראשטשינעט געקנאטען, געקאטשעט און געמאכט קנישעס, מצורף לזה, וואס דיא פעניציר האבען מיט טויזענדער יאהר צוריק ענטדעקט דיא המצאה וויא מען מאכט גלאז און דורך דעם איז ארויסגע־קומען כוסות אי קעלישקעס, אט פון דיא דאזיגע אלע קליינע סיבות זענין ביי אונז אין א סך שטעדט ארויסגעשפּרונגען יענע ווילדע קהלם לייט, יענע משונה בע־ריהמטע פיינע בריות.... מעגליך איז, אין בנימינ'ן איז געלעגען א ניצוץ פון א נוסע, נאר דער ניצוץ וואלט פארלאשען געווארען, ווען דיא סיבות און דיא מעשיות פון יענער צייט וואלטען איהם נישט אויפגעבלאזען, און ווען אפילו דער ניצוץ וואלט נישט פארלאשען געווארען אין גאנצען, וואלט ער, ווען נישט

דיא דאָזיגע סיבות אין יענער צייט. נעהאט אזא קליינעם כח, אז פון בנימינ'ן וואָלט מיט דער צייט אויסגעוואקסען א וויאכערפיהרער אָדער וועז פיעל א בעל העגלה. איך האָב אין מיין לעבען בעגעגענט זעהר פיעל בעלי העגלות און שמייסערס, וואָס זיי זיינען מכוגל געוואָרען צו זיין אזעלכע נוסעים גלייך הלעבען וויא יענע, וואָס וואנדרעווען היינט ארום צווישען יורען.... נישט דאָס אָבער בין איך אויסען:

פון יענער צייט אָן פלעגט בנימין מיט גרויס חשק זיך פארטיעפען אין רבה בר בר חנה'ס נסיעות אויפן ים און אין דער מדבר. ער האָט אויך דערטאפט שפעטער דעם ספר „אלדד הדני" דעם ספר „מסעות בנימין" וואָס ער האָט מיט א זיעבען הונדערט יאָהר צוריק גערייזט ביז עק וועלט. דעם ספר „שבחי ירושלים" מיט הוספות און דעם ספר „צל עולם" וואָס אין זיבען קליינע בלעטלאך איז ער כולל אלע שבע הכמות און דערצעהלט חדושים ונפלאות פון דער גאנצער וועלט און פון איהרע משונה ווילדע בעשעפעניש. דיא דאָזיגע ספרים האבען איהם געעפענט דיא אויגען און איהם איבערגעקעהרט פשוט גאָר פאר אין אנדער מענשען. „פון דיא וואונדער שיינע מעשיות דאָרט, דריקט זיך אזוי בנימין אויס אין זיין ספר, פלעג איך שטארק נתפעל ווערען. אי, אי! פלעג איך נית איין מאָהל פאר גרויס התפעלות א געשריי טאָהן, וויא העלפט מיר גאָט חאָטש א הונדערטיל דערפון צו זעהען מיט מיינע אויגען! דער קאָפ מיינער האָט געטראָגען ווייט, ווייט.... „פון דענסטמאָל אָן איז איהם טונעיארעווקע שוין טאקי געוואָרען צו ענג, ער האָט ביי זיך גומר געווען ארויסצוהאפען זיך פון דאָרט מיט אלע כוחות, גלייך וויא א הינדעלע, וואָס הויבט זיך אָן אויסצופיקען און ארויסקריכען פונעם איי אויף דער ליכטיגער וועלט.

וויא בנימין ווערד א קדוש און זעלדע איין עגונה.

בטבע איז אונזער בנימין דער נוכע געווען א ווילדער בעל פחדן, היינו ביי דער נאכט פלעגט ער מורא האָבען צו געהן אויף דער גאס, שלאָפען איינער אליין אין א שטוב וואָלט ער נישט געוואָלט מען זאָל איהם אפנילטען. ארויסצוגעהן אביסעל ווייט פון דער שטאָדט האָט ביי איהם געהייסען פשוט זיך איינשטעלען דאָס לעבען, מאלע וואָס קען הלילה געשעהען. פאר א ליאד הינטעל האָט ער געציטערט אימות מות. „איין מאָל, אזוי דערצעהלט בנימין, איין מאָל, איך געדענק עס וויא היינט, דאָס איז געווען תמוז אין א שרעקליך הייסען טאָג, איז אונזער רב מיט איינעם פון זיינע לייט געגאנגען זיך אָפטובלען אין דעם

טיכעל, וואָס אונטער דער שטאָדט. איך מיט א פּאָאר יונגליך, מיינע חברים, זענען מיט גרויס דרך ארץ נאָכגעגאנגען פון הינטען און געווען ביי זיך זיכער, אז מיר וועלען נישט האָבען קיין שום שלעכטע בעגעגעניש און אים-ירצה-השם קומען צוריק בשלום אהיים געדופּעט אויף דעם רב. עפּיס א קאטאָוועס א רב, וואָס פאר איהם האָט דרך ארץ א וועלט, וואָס קיין עלטערס פאר איהם איז שוין גאָר נישטאָ! וואָס דער טיטעל זיינער פאַרנעהמט א בלעטעל פּאַפּיער.... דער רב, אונזער בעשיטצער איז מיט ברייטקייט געגאנגען היבש פריהער פאר אונז און אז ער האָט געהאלטען אין אויסטאָהן זיך איז אין מיטען דערינען אָנגעקומען עפּיס א שייגעץ און אויף איהם אָנגערייצט זיין הונד. אונזער בעשיטצער איז נישט טויט לעבעדיג אנטלויפען צוגעהאלטען מחילה די אָפּגעשפּילעטע תחתונים מיט איין האנד און מיט דער אנדערער דאָס קיילעכדיגע געסטעפּטע פעלפּע-נע היטעל. מיר יונגליך זיינען אוודאי מבולבל געוואָרען, דען אז דער לויתן ווערד אויף דער ווענטקע געחאפּט וואָס זשע נעביך זאָלען שוין טאָן דיא פּלאָט-קעס אין דער בלאָטע? מיר האָבען אָנגעגורט אונזערע לענדען און גשווינד וויא דיא הירשען געלאָפען פאָראויס מיט א גוואלד מיט א ביטער געשריי ביז מיר זיי-נען אזוי הענדום פענדום אָהן א נשמה אין איינעם מיט אונזער גיבור אריינגעלאָ-פען אין דער שטאָדט ס'איז געוואָרען א מהומה, א צונויפלויפעניש א ליארם: עס ברענט! מען הרגעט, מען שלאָגט! איינער פונעם אנדערן האָט נישט גע-וואוסט.

אז בנימין האָט פיערגענומען דיא נסיעה אין דיא ווייטע מקומות איז ביי איהם געבליעבען קודם כל זיך צו שטארקען אוועקצוווארפען דעם פחד ער האָט זיך געצוואונגען, דווקא געהן אליין שפּעט ביי דער נאכט, דווקא שלאָפען איינער אליין אין א חדר און דווקא ארויסגעהן אָפּט אונטער דער שטאָדט, חאָטשע דאָס האָט איהם געקאָסט געזונד און איז פאר שרעקנעביך פונ'ם פנים אראָפּ, דיא נייע הנהגה זיינע אין דער היים און אין בית-המדרש, זיין פערטראכט-בלייך פנימיל און זיין פערפאלען ווערען אָפט אויף עטליכע שעה פון דער שטאָדט, איז איטליכען געוואָרען עפּיס א פּליאה. מען האָט איהם גענומען אין מויל אריין און פון איהם געשמאָק גערעדט. א טהייל האָבען געזאָגט, נישט אנדערש ער איז משוגע, חסר דעה. איין מאָל, אזוי האָבען זיי גערדרונגען, איז בנימין טאקי געווען תמיד אביסיל שוטהוואטע, עס האָט איהם געפעהלט אין קאָפּ א קלעפּקע, צוויי-טענס איז שוין טאקי אין טונעיאדעוועקע לערך עטליכע יאָהר נישט געווען קיין משוגענער און וויא שיקט זיך עס עפּיס? מיר האָבען דאָך א קימא-לן, הא וויא

זאגט מען עפיס, עיר ועיר וחכמיח עיר ועיר ומשונעית, איטליכע שטאדט מיט איהר חכם אי מיט איהר משוגענעם. בפרט נאך היינט אין אזעלכע גרויסע היטצען. פשוט איז פשוט בנימין איז משוגע, ווידער א טהייל, און בראש פון זיי רב אייזיק דוד רב אהרן יוסילים שרה זלאטעס, האבען געמאכט: עט, עט !.... טאקי נאך א מאהל עט ! אמת טאקי בנימין איז שוטהוואטע, טאקי שטארק שוטהוואטע, נאר דערפון איז נאך כלל נישט געדרונגען, אז ער מוז ווערען אי משוגע. ווארים זעלט־עס אנדערש זיין אזוי, איז דאך דיא קשיא פאר וואס גראד אצינד און נישט פריהער ? אדרבה ואדרבה, דערצו האט ער געהאט צייט אי פאר צוויי יאהרען אי פאר א יאהרען זומער. וואס דיא היטצען זיינען דענסטמאל געוועזען א גוזמה גרעסער. אי וואס איהר זאגט, טונעיארעוולע איז וועדליג דעם קימאֿ־לן נישט ערגער פון אנדערע שטעדט, מילא בלייבט דאך טאקי אלץ דיא קשיא, פאר וואס איז עטליכע יאהר לערך נישט געוועזען דא קיין משוגענער ? אי וואס טהוט מען ווידער צוריק מיט דעם קימא־לן ? דער תירוץ איז אבער אונזער טייך. דער טייך אונזערער, האבען מיר דאך א קיימאֿ־לן, נעהמט זיך צו פון אייביג אן א מענשען אלע יאהר, און פון דעסטוועגען האט ער שוין א פאר יאהר קיינעם נישט צוגענומען ! פארקעהרט, ער אליין איז אין דיא פאר יאהר אפגעפאלען, אז שטערטוויז קען מען ממש איהם איבערגעהן טרוקען־פוס... אי בנימין ? וואס טהוט מען מיט בנימינ'ן ? תיקו, בלייבט א קשיא. דער גרעסטער טהייל אבער, און צווישען זייא דיא ווייבער, האבען געזאגט, ער מוז האבען צו טאהן מיט זיי... ער פארעט זיך אוודאי מיט איהם.... מיט דעם בעל דבר.... וואס דען זשע בראדזעט ער אליין בייא נאכט אין דער פינסטער ? וואס דען זשע ווערד ער א מאל פארפאלען אויף עטליכע שעה ? וואס דען זשע שלאפט ער איינער אליין אין ספיזשארנע ? זעלדע זיין איינען ווייב דערציילט אויך, אז זיא האבט בייא דער נאכט וויא מען קלאפט בייא איהם אין ספיזשארנע, זיא הארכט א קלאפערייא וויא מען געהט דארט מיט דיא פיס.... דער דאזיגער שמיעס מכח דעם ענין האט, וויא געוועהנטליך, זיך אוועק געקויקעלט אחין אונטערען אויווען, פון דארט אין דער סאבראניע אויף דער אויבערשטער באנק. מען איז איבער בנימינ'ן דארט צווישען זיך נאך נישט פארטיג געווארען. נאר דערווייל איז געבליבען מוסכם בייא אלע, מען זאל צונויפשטעלען א קאמפאניע פון א פאר שיינע יודען מיט דעם סופר, וואס זייא אין איינעם זאלען ארומגעהן אין אלע הייזער כסדר נאכין צעטיל און אומטום בודק זיין, רעווידירען דיא מזוזות. און ווייל דיא סאבראניע האט אויף דעם ענין נעקוקט וויא אויף א קהלשער זאך, א פ א ל ז ע פאר דער שטאדט, לכן איז גע־

בליבען, אז בכדי אויסצושטעהן דיא הצאות, וואס אזא קומפאניע בעדארף קאס־
טען זאל מען ארויפציהען דעם מקח פון פלייש.... אין טונעיאדרעווקע איז דא א
ווערטיל: פון וואס מען זאל ניט שמיעסען מוז ארויסקומען אויפן טויט און פון
וואס מען זאל נישט ריידען אויף איין אסיפה מוז מען אויסלאזען מיט דער טאק־
סע פון פלייש. און באמת איז עס טאקי על פי דרך הטבע, אנדערש קען עס טאקי
גאר נישט זיין דער שכל איז אויך אזוי מתחייב, ווארים סוף כל אדם למות וסוף
יהודי לטאקסע. דאס טייטשט: דער סוף פון א מענשען איז צוא שטארבען און
דער סוף פון א יודען צוצאהלען טאקסע! דער טויט און דיא טאקסע דאס זענין
בטבע אזעלכע צווייא זאכען, וואס מען קען פון זייא בשום אופן נישט פטור
ווערען. אזוי האט דער אויבערשטער בעשאפען דיא וועלט און וויא ער האט זיא
בעשאפען, אזוי איז גוט, אזוי געהר עס זיכער צו זיין. קשיות פרעגען נאר
אפיקורסים......

שפעטער אביסיל האט מיט בנימינ'ן זיך פארלויפען א מעשה, וואס ער האט
מיט איהר קונה שם געווען. ארויסגעהענדיג איינמאל פון דער שטאדט, תמוז אין
א הייסען טאג צווועלף א זייגער אין דער פריה. כאמע ווען דיא זוהן האט גע־
בראטען, איז ער פערגאנגען טיפליך אין א וואלד, אקעגען א דרייא תחום־שבתין
פון דער שטאדט. מיט זיך אין דער קע'שענע האט ער געהאט זיינע ספרים, וואס
אהן זייא פלעגט ער נישט געהן קיין טריט. ער איז געזעסען אין וואלד אונטער־
געלעהענט אונטער א בוים און האט נעשמאק געטראכט. צוטראכטען האט ער
געהאט זעהר פיל. באלד איז איהם דער קאפ פארפלויגען ווייט אהין אין יענע
לענדער איין עק וועלט ער איז געגאנגען איבער בערג איבער טהאלען, איבער
מדבריות און אלע ערטער, וואס שטעהט אין זיינע ספרים. ער האט גיוואנדרעוועט
פוס טריט נאך אלכסנדר מוקדון, נאך אלדד הדני וכדומה, ער האט געזעהן דעם
שרעקליכען פיפערנאטער, דעם לינדערנווארעם, שלאנגען, עקדישען און אלע מיני
שלעק אי משלחתין. ער האט זיך צוגעשלאגען צו דיא רויטע יודליך און גערעדט
מיט דיא בני משה. דערנאך איז ער בשלום צוריקגעקומען צו זיך און האט גע־
טראכט. וויא אזוי און ווען זשע זאל ער שוין טאקי מאכען דיא נסיעה. אין
מחשבות'ן איז דערווייל צוגעפאלען דיא נאכט ער איז אויפגעשטאנען אויסגע־
גלייכט דיא ביינער און זיך געלאזט געהן א היים. ער געהט, און געהט, נאך אלץ
נישט פונם וואלד ארויס. ער געהט א שעה, צווייא, דרייא, פיער שעה, ס'איז קיין
סוף קיין עק. ער האט נאך טיפער אין וואלד זיך פארשלאגען און דא איז פינצטער
חאטש איין אויג ארויסצונעהמען, פלוצלים איז נאך געווארען א שטורמווינד מיט

א שלאקסרעגען, עס האָט געבליצט געדונערט און דיא ביימער האָבען געדווישט א שרעק! בנימין איז געבליבען שטעהן, דער רעגען האָט איהם געוואשען, א צאָהן אָן א צאָהן האָט איהם געקלאפּט פאר קעלט, פאר נעטץ און פאר גרויס פחד. עס האָט איהם זיך גערוכט אָט פאלט אויף איהם אָן א בער, אָט פארצוקט איהם א לייב, א לעמפּערט, אָט געהט דער מאַטו'ל, וואָס כפי עס שטעהט אין „צל עולם" איז ער א גרויסער א לאנגער מין בעשעפעניש מיט צוויי לאנגע הענר מיט ותלכע ער ווארפט אנידער א העלפאנד, אנגסטען האָבען איהם בעשלאָגען נעביך און דאָ איז ער נאָך טויט הונגעריג, חוץ א רעטשען קיכעל איז דעם גאנצען טאָג אין זיין מויל נישט געקומען. ער האָט פאר אלע צרות זיך גענומען דאַוונען מעריב און געדאווענט מיט התלהבות פונם גאנצען הארץ, גאָט האָט געהאָלפען ס'איז טאָג געוואָרען, אונזער בנימין נעהמט זיך ווייטער צום געהן אויף גאָטס בעראטה, ער געהט, ער געהט, ביז ער שלאָגט זיך צום סוף ארויף אויף עפעס א שמאָלע וועג. מיט דעם וועג איז ער געגאנגען אקעגען א שעה צווייא און פלוצים דער הערט ער פון דערווייטענס א קול פון א מענשען. אָנשטאָט ער זאָל מיט דעם קול זיך דער-פרייען איז ער, שונא ציון, פארצאפּעלט געוואָרען. איהם האָט זיך נישט אנדערש געדאכט אז דאָס איז אוודאי א גזלן. מחמת שרעק האָט ער זיך געלאָזט לויפען צוריק אָהן אָטהעם אקוראט וויא ער איז א מאָל, נישט פאר אונז געדאכט געלאָפען פארן רב. באלד אָבער האָט ער זיך בעטראכט: פע בנימין! דוא ווילסט וואנ-דערווען אזוי וויט איבער ימים און מדבריות, וואָס דאָרט שווייבעלט און גריבעלט פון עקדעשען, פון היות רעות און ווילדע אומות, און דאָ האָסט דוא מורא פארן גערנאנק, טאָמיר בעגעגענסט־דוא א גזלן. אי, פע, מענטש, חלעבין, זיך שעהמען בנימין. איז דען אלכסנדער מוקדון אויך אנטלויפען אזוי וויא דוא? האָט דען אלכסנדר מוקדון אויך אזוי וויא דוא זיך מיאש געווען, בשעת ער איז געפלויגען רייטענדיג אויף זיין אָדלער און ס'איז אויסגעגאנגען דאָס פלייש פונם שפּיטץ שפּיז, וואָס דער אָדלער פלעגט עס פּיקען און פליהען דורכדעם אלץ העכער? ניין, אלכסנדר מוקדון איז נישט אנטלויפען, אלכסנדר מוקדון האָט ביי זיך אליין אויס-געשניטען א שטיק פלייש און ארויפגעשטאָכען אויפן שפּיז! אדרבה שטארק זיך בנימין, דאָס וויל גאָט דערמיט דיך נאָר אויספּרווען. האלטסט־דוא אויס דיא פּראָבע אז וואויל און גוט איז דיר דענסטמאָל! דענסטמאָל בנימין ביסט־דוא א מענש און וועסט טאקי ווערט זיין צו האָבען דיא זכיה פון הישית צודערגרייכען דיין וואונש וועגען דיא בני משה און מיט זיי איבערשמייעסין מכח דעם כלל ישראל אין אונזער ווינקעל, דערציילען זיי גאנץ פּאָדראָבנע דיא הנהגות פון אונ-

זערע יורעליך דאָ. וואָס זייא טהוען און וואָס זייא מאכען. ווענסט־דוא איצט אויסשטעהן נאָך אי דיא דאָזיגע פּראָבע. און געהן צוריק אקעגען דעם קול, דענכמאָל ביסט־דוא מנצח אלע פּחדים און שרעקענישען. וועסט ווערען א כלי־שלמה, א ברכה, א בענטשונג צווישען דיא קינדער ישראל און אָנטאָן כבוד גאנץ טונעיארעווקע. טונעיארעווקע און מוקדון דאָס וועלען זיין צווייא ערטער גלייך בעקאנט אין דער גאנצער וועלט דורך אלכסנדר טונעיארעווקער און בנימין מוקדון!.... אונזער בנימין האָט זיך אומגעקעהרט טאקי צוריק און איז געגאנגען בעהארצט וויא א גבור מיט גרוים בטחון ביז ער האָט פאר זיך דערזעהן דעם גזלן. דאָס איז געווען א מוזשיק, וואָס איז געפאָהרען אויף א פּאָר אָקסען מיט אנגעלאָדענע זעק אין וואָגען.

— דאָברי־דיען! האָט בנימין צוגעהענדיג א זאָג געטאָן ראכטאָם אויף א משונה קול, וואָס ער האָט אין זיך געהאט אלע טעמים: אי געשרייא, אי געבעט, אי וויא איינער זאָגט: נא, נא טהוא מיט מיר וואָס דוא ווילסט! אי עפּעס וויא א בקשה: גוואלד, האָב רחמנות אויף מיר, אויף מיין ווייב און קינדער נעביך!...

אָפּזאָגענדיג, אָדער אָפּ שרייענדיג אי אָפּוויינענדיג דעם „דאָברי־דיען" איז בנימין געבליבען אָהן לשון וויא דערוואָרגען. דער קאָפּ האָט איהם זיך פּארדרעהט, אין דיא אויגען איז איהם געוואָרען פינצטער, דיא פיס האָבען איהם אויפגעהערט צו דינען און ער איז טויט אנידער געפאלען אויפן אָרט.

אז ער האָט אויפגיעפענט דיא אויגען און צו זיך געקומען האָט ער זיך געפונען ליגענדיג אין וואָגען אויף א גרויסען זאק קארטאָפלעס, איבער געדעקט מיט א גראָבער סוויטע. צוקאָפּענס איז איהם געלעגען א געבונדענער האָהן, וואָס האָט אויף איהם געקוקט אין דער זייט מיט איין אייגעל און איהם געגראבעלט מיט די נעגעל, צופיסען איז געשטאנען אָנגעשטעלט קאראָבקעליך מיט יונגען סנאָבע־אי ציבעלעס און שאר ירקות. אייער א פּנים איז דאָרט אויך געלעגען, וואָרים פּאָלאווע זענין געפלויגען און איהם פארשאָטען דיא אויגען. דער מוזשיק איז געזעסען, געררייכערט גאנץ רוהיג דאָס ליולקע און איטליכע רגע אויף דיא אָקסען אונטערגעשריען: סאָפּ. הייטא, סאָפּ! דיא אָקסען קוים וואָס זייא האָבען זיך געריהרט, און דיא רעדליך פונם וואָגען האָבען משונה געסקריפּעט איטליכעס אויף איין אנדער קול, אין איינעם איז אויסגעקומען עפּים א סקריפּענדיגער קאָנצערט, וואָס האָט געגרילצט אין דיא אויערען. דעם האָהן א־פּנים, וויא עס האָט אויסגעזעהן, איז אזא סקריפּערייא אויך נישט געווען לרצון, וואָרים איטליכעס מאָל בשעת דיא רעדלאך פלעגען אין גאנצען זיך אומדרעהען און אויסזאָגען אויף א

סווישטש מיט א שלשלת, פלעגט ער בנימינ'ן א שטארקען גראבעל טאָן מיט די נענעל און א קרעה געבען קוקוריקוא מיט כעס, מיט אימפעט. אז עטליכע רג דערנאָך פלעגט בייא איהם חאָרהלען פאר דומפּען אינעווייניג אין האלז. בנימין האָט אין זיך נישט געפיהלט קיין גאנץ אבר און איז געלעגען א היבשע צייט שטארק פארדולט: א שפּאס וואָס ער איז אויסגעשטאנען: שרעק, הונגער, נעמין און קעלט! עס האָט איהם זיך געדאכט, אז א טערק האָט איהם געפאנגען אין דער מדבר און פיהרט איהם פארקויפען ערגיץ פאר א קנעכט. ניחייא, האט ער גע־טראכט, ניחייא זאָל ער מיר האָטש פארקויפען צו א יודען וואָלט איך נאָך גע־קענט פאָרט עפּיס אויפגעריכט ווערען, און באים אָבער, ער וועט מיר פארקויפען צו א פרינץ אָדער חלילה גאָר צו א פרינצעסין פון דיא אומות העולם בין איך דאָך פארלוירען, פארלוירען אויף אייביג. דערצו נאָך האָט ער זיך גראד דערמאָהנט דיא מעשה פון יוסף הצדיק מיט זליכה'ן און האָט מהמת יסורים א שטארקען קרעכץ געטאָן. דער מוזשיק האָט זיך אומגעקוקט אז ער האָט דערהערט בנימינס' קרעכץ, זיך צוגעריקט נעהנטער און איהם א פרעג געטאָן:

— נוא זשידקאָ, א שטשאָ, טראָשקע ליכשע?

דער קאָפּ איז בנימינען באמת געוואָרען אביסיל פרייער און ער האָט זיך דער־מאָהנט אין גאנצען וואָס מיט איהם איז פאָרגעגאנגען. ער האָט אָבער זיך גע־פיהלט אין זעהר א שלעכטע לאגע: גויעש קען ער כמעט נישט קיין וואָרט, היינט וואָס־זשע טהוט מען דאָ? וויא ענטפערט מען דעם ערל און וויא טענהט מען מיט אים זיך דאָ אוים צו וויסען אקוראט וואָהין ער פיהרט מיך? בנימין האָט גע־פריווט זיך אייפזעטצען, נאָר אומזיסט, דיא פיס האָבען איהם שטארק געבראָכען.

— טראָשקע טעבע ליפּשע? האָט איהם דער מוזשיק ווייטער א מאָל גע־פרעגט און טאקי בנשימה אחת א מאך גיטאָן כאָפּ, הייטא, סאָפּ!

— ליפּשע. רק ריבי מאָי אי, אי, אי! האָט בנימין גיענטפערט וויא ער האָט נעביך געקענט און איהם געוויזען אויף דיא פיס.

— איזווידקי טי זשידקאָ?

— איזווידקי טי זשיטקע?! האָט בנימין געמאכט מיט א ניגון וויא אמתפּך־פּשטא, יא ניאָמקא, בניאמקא אוב טונעיארעווקוא!

— טי איז טונעיארעווקי? קאזשי־זשע שטשאָ טי וויטאראשטשיל נא מעני אָטשי אי גליאניש יאק שילאָני. אליע מאָזשע טי טאקי אי שילאָני. טראסצאָ טוואָאי מאטערי. סאָפּ, הייטא, סאָפּ!

— יא, פטייטש, יא טעבי לכתחלה קאזאטע, יא ניאָמקע סאם אוב טונעיא־

'עוויו ! חאט בנימין געענטפערט, געמאכט דערביי א רחמנות פנים, א ווייז געטאן מיט דער האנד און געבעטען רחמים: גוואלד אוב טונעיארעווקע זשינקא טעבי דאם טשארקע שליש אי שאבאשקאווע בולקע, אי דאברע ראנקויעט טעבי.

דער מוזשיק אפנים האט זיך אנגעשטויסען וואס בנימין מיינט, דאברי זשידקא ! האט ער געזאגט, זיך געזעצט אויף זיין ארט מיט דעם פנים צו דיא אקסען און געמאכט סאפ, הייטא !

אקעגען א פאאר שעה ארום איז דער וואגען ארויפגעפאהרען גלייך אויפ'ן מארק אין טונעיארעווקע, ווייבער און מאנסביל האבען זיך א שאט געגעבען אקעגען מיט פארשיעדענע שעלות: דער שרייעט: טשויעש סקילקע חאטשעם זא פיוען? זא ציבולי? יענער פרעגט: מאזשע מאיעש קארטאפלי, יאיצי? בתוך הבאים קומט איינער מיט א שעלה: טשויעש מאזשע טי באטשיל נא דאראגי זשידקא? או נאס יעדין זשידקא, בניאמקא, ווטשארא פראפאל יק אוב וואדי, און איידער דער מוזשיק האט אוספייעט איטליכען צו ענטפערן זיינען דיא אלע ווייבער וויא דיא היישעריקען איבערגעפאלען דעם וואגען, האבען אויפגעדעקט דיא סוויטקע און אין איין קול ארויסגעלאזט א געשריי: בנימין !..... ער איז דא! ציפע קרוינע ! בת־שבע בריינדיל, לויפט גיכער צו זעלדען מיט דער גוטער בשורה, אז איהר שאדען האט זיך אפגעזוכט ! זיא וועט שוין ניט זיין קיין וויסטע עגונה.

סאיז געווארען א רעש, א צונויפלויפעניש. גאנץ טונעיארעווקע האט זיך געוויגט, קינד און קויט זענין געלאפען אנקוקען בנימינ'ן. מען האט איהם פאר־ווארפען מיט רייד, מיט שאלות, מיט ווערטלאך, מען האט דערציילט, אז דעם גאנצען נעכטיגען טאג מיט דער נאכט הא מען איהם געזוכט, געאקערט, מען האט איהם שוין געהאלטען פאר א קדוש און זיין ווייב פאר א וויסטע עגונה, פליצים אין מיטען געטימעל איז דאס ווייב זיינס צוגעלויפען מיט א גענויין, זיא האט געבראָ־כען דיא הענד אנקוקענדיג איהר באשערטען וויא ער ליעגט בלייך און טויט און קען קיין ריהר זיך ניט טאהן, זיא האט געבאך אליין נישט געוואוסט וואס צו טאן, צי זאל זיא איהם שעלטען אויסלאזען צו איחם איהר שווער ביטער געמיטת, צי זאל זיא ארויסווייזען איהר פרייד, איהר שמחה. וואס גאט האט זיא, וויסטע עגונת, אויפגעריכט.

אין עטליכע מינוט ארום האט מען בנימינ'ן אזוי טאקי וויא ער איז געלע־גען אויפן זאק קארטפלעס, געפיהרט צו זיך אהיים איבער דעם מארק מיט א גרויסער פאראדע, דער גאנצער טונעיארעווקער עולם פון קליין ביז גרויס האט

איהם אָפּגעגעבען כבוד, קיינער האָט זיך נישט געלאָזט בעטען, און איהם בעלייט מיט א רעש, מיט א געשריי: קדוש! קדוש! קדוש.

דער נאָמען קדוש איז בנימין'ן פון דענסטמאָהל אָן טאקי אויף תמיד גע־בליעבען, ער האָט געהייסען בנימין דער קדוש און זיין ווייב זעלדע דיא עגונה.

דער טונעיארעוועקער מומחה איז נאָך דעם טאָג טאקי צו בנימין'ן געקומען, און האָט איהם געגעבען ראטוניק מיט אלע תחבולות, וואָס איז נאָר מעגליך גע־ווען. ער האָט איהם געשטעלט באנקעס אי פּיאיווקעס, אויך אין גאנצען איהב אָפּגעגאָלט און געזאָגט פאר'ן אוועקגאנג, אז נאָך דיא אלע מיטעל וועט ער אים־ירצה־השם געזונט ווערען און וועט נאָך מאָרגען קענען, אויב ער וועט כח האָבען, נעהן גומל בענטשען אין בית מדרש אריין.

וויא בנימין סקאָמפּאנייעט זיך מיט סענדעריל דער יודענע.

דיא דאָזיגע מעשה, וואָס מיט בנימין'ן האָט זיך געטראָפען, וואָס האָט אָנ־געמאכט אזוי פּיעל יסורים זיין ווייב, אזוי פּיעל לייטישע רייד אי אין דער שטאָדט אי דאָרטען אונטערן אויוון אי אויף דער אויבערשטער באנק האָט אין בלונק, דאכט זיך, בעדארפט אויף אויביג פון איהם ארויסשלאָגען דעם געדאנק פון זיין נביעה אין דיא וויטע מקומות, נאָר אָבער א טעות, פארקעהרט עס האָט נאָך אין איהם דעם דאָזיגען געדאנק ערשט בעסער ארייננעשלאָגען. ער האָט פון דענסטמאָל אָן אויף זיך געקוקט מיט דרך ארץ וויא אויף א מענשען, א גענוטען, וואָס איז נעגנוג אין זיין לעבען אויסגעשטאנען, ער איז ביי זיך געוועזען צעהען מאָל מהייערער פאר זיין בעהארצקייט, פאר זיין שטארקייט, מיט וועלכער ער איז אויסגעשטאנען אזוי פּיעל שווערע פּראָבעס און גובר געוועזען אין גאנצען דיא טבע זיינע. ער האָט אָנגעהויבען זיך צו האלטען פאר א גיבור, פאר א חקרן, וואָס האָט א ידיעה אין אלע שבעה חכמות, וועלכע עס געפינען זיך נאָר אין דעם „צל עולם" וואָס האָט זיך אָנגעלייענט וויא אפּויק אין אזעלכע מיני ספרים און ווייסט וואָס אויף דער גאנצער וועלט טהוט זיך. ער האָט אָנגעהויבען אליין אויף זיך א מבין צו ווערען און זיך אליין צובעדויערן וואָס ער, אזא מענש וויא ער, געפינט זיך נעביך כשושנה בין ההוחים, וויא א ריעז צווישען דערנער, וואו? אין טונעיא־רעוועקע, אין אזא העק, צווישען פּראָסטע מענשען, וואָס פערשטעהען נישט און ווייסען נישט פון זייער לעבען צו זאָגען! דיא לייטישע רייד און דיא ווערטלאך, וואָס זענען איבער איהם געפאלען, זיי האָבען אדרבה איהם ערשט געטריעבען

אין וונג ארײן. עס האָט איהם זיך געלוסט וויא צום ניכסטען אוועק פון טונעיא־רעווקע. וויא דערלעב איך שוין, פלעגט ער אלץ טראכטען, זיך אוועקצולאָזען אהין ווייט, און קומען בשלום צוריק מיט ישועות און נחמות אויף יודען, מיט כבוד און מיט א גוטען נאָמען אין דער וועלט, און דענסטמאָל וועט גאנץ טונע־יארעווקע וויסען, פון קליין ביז גרויס, וואָס איך בנימין בין, וואָס איך בנימין בעטייט......

בנימינ'ן האָט לעת עתה אָפּגעהאלטען פון דער נסיעה נאָר דיא דאָזיגע קליי־נע מניעות: ערשטענס וואו נעהמט מען אויף הצאות? ביי איהם אליין האָט קיין מאָל זיך נישט געפונען קיין גראָשען איןקעשענע. ער פלעגט תמיד זיצען ליידיג אין בית-המדרש און זיין פלוניתטע איז געווען דיא אשת חיל, דיא פרנסה געבע־רין פון א נאס אפטייקעל, וואָס זיא האָט זיך געמאכט באלד נאָכ'ן קעסט אראָפּ־געהענדיג, און מישטעהענס געזאָגט, וואָס דאָס גאנצע קלייטעל האָט אָנגעטראָ־פען; ווען זיא זאָל דערביי נישט געווען ארבייטען זאָקען, נישט פליקען ווינטער ביז שפעט אין דער נאכט פעדערן, נישט פרעגלען אויף צו פערקויפען פסחדיג שמאלץ, נישט איינהאנדלען א מאָל אין א מארק טאָג־טאָג ביי איהרע בעקאנטע מוזשיקעס קיין מציאות, וואָלט נישט געווען מיט וואָס דיא נשמה צו דערהאל־טען. פארקויפען עפּעס פון שטוב־זאכען? נאָר וואָס אָבער האָט דאָרט זיך געפו־נען? א פּאָאר מעשענע לייכטער, וואָס זיינען זעלדען געבליעבען ירושה פון איה־רע עלטערען, אין וועלכע זיא בענטשט ליכט, שייערט עס תמיד און זיך דערמיט שטארק מהנה. קיין ציהרונג האָט זיא ניטי חוץ א זילבערן רייפעלע מיט א פעריל פון איהר מאמעס שטערענטיכעל, וואָס דאָס ליגט ביי איהר פארשלאָסען און טהוט עס אָן נאָר א מאָל בשעת א גרויסע שמחה אָדער בשעת א מזל־טוב אָפּגעבען. פארקויפען זשע עפּעס פון זיינע חפצים? גאָר אין גאנצען האָט ער געהאט א שבת'דיגע אטלעסענע קאפּאָטע נאָך פון דער חתונה אָן, צוהאקט צופאלען פאָ־רענט אי חינטען און דער געלער אונטערשלאק האָט ארויסגעקוקט. ער האָט גע־האט פראוודע אי א טולעפּיל, נאָר אונטען איז ער געווען אין גאנצען אָפּגעבא־רעט, דער קאָלנער מיט גאָר נישט בעליינט. בשעת זיין חתונה האָט דער טאטע זיינער, איהם צו לאנגע יאָהר, געהייסען נישט זשאלעווען, אדרבה מאכען א לאנ־גען קאָלנער פון דער פולער האנד און אָפּסטעפּען איהם לעת־עתה פון אויבען מיט א שטיק אונטערשלאָק. וואָס איז געבליעבען יתור פון זיי קאפּאָטע און האָט דערביי זיך מתחייב געווען צו בעליינען דעם קאָלנער מיט פייא איה"ש שפּעטער ביים סילוק'ן דעם מותר פונם נדן. דעם נדן אָבער האָט ער נישט געסיליקט און

דער קאַלנער איז געבליעבען אזוי וויא ער איז געוועזען ביז דעם היינטיגען טאָג...
צווייטענס האָט בנימין ניט געוואוסט וויא מען רייסט זיך ארויס פון דער היים,
איבערשמיעסען מכח דער נסיעה מיט זיין פלוניתטע און ארויסזאָגען איהר דיא
גאנצע זאך בפירוש? חלילה וחס! וואָלט געוואָרען א ליארעם, א געפילדער,
זיא וואָלט איהם אפּגעוויינט מיט טרעהרען אום איהם געהאלטען זיכער פאר
רייןן משוגע, וואָרום וויא האָט א יודענע שכל אזעלכע ענינים משיג צו זיין?
א יודענע, אז זיא איז שוין אפילו גאָר דיא אשת חיל, איז זיא דאָך פאָרט נישט
מעהר וויא א יודענע. וואָס דער מינדסטער מאנכביל האָט אין נאָגעל, האָט זיא
נישט, און קען עס גאָר ניט האָבען, דיא פיינכטע און דיא קליגכטע יודענע אפילו
אין איהר קאָפּ..... אויסקנעהן זשע בשתיקה און דעם זיי־געזונט פארגעסען? איז
עפּיס אויך פריקרע, דאָס איז אביסעל מעשה ליטוואק. ווידער זשע בלייבען זיט־
צען אין דער היים און אָפּזאָגען זיך פון דער גאנצער נסיעה? דאָס איז ריין אונ־
מעגליך. עס הייסט אזוי פיעל וויא אָפּזאָגען זיך צו לעבען, דיא נסיעה איז בנימנ'ן
געוואָרען דיא צווייטע נאטור, וויא א יוד מוז דריי מאָל אין טאָג דאווגען אזוי
האָט ער געמוזט איטליכע רגע אין דער נסיעה טראכטען. אפילו אין שלאָף איז
זיא איהם פון זינען ניט ארויס און האָט איהם זיך שטענדיג געחלומ'ט. זיא האָט
טיעף איינגעוואָרצעלט איהם אין הארץ און זיך בעשעפטיגט געמאכט מיט
זיינע אויגען און אויערן אזוי, אז ער האָט אויפגעהערט צוזעהען אי צוהערען
דאָס אלסדינג,וואָס פאר איהם, ער האָט נאָר געזעהען אי געהערט דאָס וואָס טוט
זיך דאָרט, דאָרט העט וויים אין יענע מקומות, נישט איין מאָהל פלעגט ער אין
א שמיעס מיט עמעצין פּלולים ארייננמישען: הינדיא. כמבטיון. אנטיקו'דאָ. פּי־
פּערנאָטער, לינדענוואָרעם, אייזעל, מוילאייזעל, באָקסאָר, כצפיהית, טערק, טאָ־
טער, גזלן וכרומה נאָך אזעלכע ווערטער. דיא נסיעה האָט געמוזט געמאכט ווע־
רען, נאָר וואָס טהוט מען מיט דיא מניעות. דאָס האָט ער זיך קיין עצה נישט גע־
קענט געבען. ער האָט געפּיהלט אז ער בעדארף האָבען איינעם, מיט וועמען ער
זאָל קענען מכח דעם זיך מישב זיין.

איש אחד היה בטונעיאדרעווקע, איין מענש איז געוועזען אין טונעיאדרעווקע
ושמו סענדעריל און ער האָט געהייסען סענדעריל, נאָך זיין עלטערזיידען רב סענ־
דעריל. זה הסענדעריל דער סענדעריל היה איש פּשוט איז געווען א פּשוט מענ־
שעל. דאָס הייסט א פּראָסטער אָהן חכמות, אין בית המדרש האָט ער געהאַט א
שטאָט אונטער דעם בעלמעמער, און דאָס אליין איז שוין דער בעסטער סימן,
אז ער איז ניט געוועזען פון דיא טונעיאדרעווקער פיינע בריות, פונם דאָרטיגען צי־

מעס און דער גילדענער פאַן. דיא שמיעסען אין בית המדרש אָדער ערגיץ אנדערש פלעגט ער דאָס רוב צו הערען שטיל, וויא א זייטיגער פארשוין אָדער א וואָלניע סלושאטעל. נאָר פלעגט ער א מאָהל זיך אָנרופען א וואָרט האָט ער אָנגעמאכט א גרויס געלעכטער, נישט מחמת דרינען איז געלעגען עפּיס א ווילדע חכמה אָדער א גרויסע המצאה, ניין, נאָר גלאט זיינס א וואָרט האָט עפּעס געמאכט לאַ־כעדיג, האָטשע ער האָט עס נעביך געזאָגט גאנץ פּשוט בתמימות און האָט כלל גאָר נישט געמיינט יענעם דערמיט לאכעדיג צו מאכען, אדרבה, אז מען פלעגט לאכען, פלעגט ער אויסשטעלען א פּאָר אויגען און אָנקוקען פאר וואָס מען לאכט, פאראיבעל האָבען דערפאר פלעגט ער קיין מאָהל ניט. ווארים ער איז בטבע געוועזען א גוטער, א פּאָקאָרנער, וויא עס גיט זיך א מאָהל אויס א פּאָקאָרנע קיה, ער האָט גאָר נישט געוואוסט אז מען בעדארף פאראיבעל האָבען. יענער לאכט, נוא מילא לאָז ער זיך לאכען, מסתמא האָט ער דאַך הנאה. דאַך מוז מען מודה זיין, אז אין סענדערלים א וואָרט איז א מאָל געלעגען טאקי איין אמת גלייכער איינפאל האָטש ער אליין האָט עס גאָר אזוי ווייט נישט געמיינט און עס געזאָגט גלאט בתמימות, מיט איהם פלעגט מען ליעב האָבען קאטאָוועס צו טרייבען. דער גרעסטער טהייל בערליך אין תשעה־באב זענין אין זיינע פאות איינגעפּלאָנטעט געוועזען. דער בעסטער חלק קישעליך, וועלכע מען ווארפט הושענא רבה ביי דער נאכט ביים אויפזיין, איז איהם אָנגעקומען, אקעגען זשע דער קליינסטער חלק רעטשען קיכעל און בראנפען פון תיקון אָדער גלאט אזוי בראנפין איז ווידער טאקי אין איהם אָנגעקומען. הכלל סענדעריל איז תמיד און אומעטום געוועזען דאָס כפרה הינדעל, און מחמת דעם האָט ער טאקי בעקומען א צונעמעניש: סענדעריל דאָס כפּרה הינדעל, סענדעריל איז בטבע נישט געוועזען, וויא אנדערע, קיין עקשן, האָט איינער געזאָגט אזוי איז פון זיינעטוועגען רעכט געוועזען אזוי. סענדעריל האָט געטאָהן יענעמס רצון, נישט מחמת מבטל צו זיין זיין רצון כדי יענער זאָל דערפאר מבטל זיין זיין רצון פאר זיין רצון, נאָר גלאט פּראָסטע איז מאָסטע ער האָט געטאָן יענעמס רצון. וואָס ארט עס מיך? איז זיין שטייגער געוועזען צו זאָ־גען, וואָס פאר א דאגה האָב איך? דוא ווילסט דוקא אזוי נו זאָל זיין אזוי. צווי־שען יונגליך איז סענדעריל געוועזען א יונגעל, ער פלעגט עפּטערס געהן, שמיעסען, זיך שפּיעלען מיט זיי אין איינעם און האָבען דערפון תענוג צווישען זיי איז סענ־דעריל באמת געוועזען וויא א פּאָקאָרנע בהמה וואָס לאָזט צו זיך צו קינדער, זיי זאָלען אויף איהר רייטען און איהר קראטצען דיא מאָרדע, קונדסים פלעגען איהם קריכען אויפן קאָפּ און צופּען איהם ביים בערדיל, אנדערע פלעגט עס א מאָל ארען

און פלעגען אנשרייען: תרבית שקצים פאר איין עלטערן פאר א יודען מיט א בארד! וואס צופט איהר איהם דאס בערדיל?! נישקשה, נישקשה, פלעגט סענדעריל זיך אנרופען, וואס ארט עס מיך? וואס פאר א דאגה איך האב? זאלען זיי מיך א ביכעל קראטצען, ביי זיך אין דער היים האט סענדעריל נעביך קיין האניג ניט געלעקט. זיין ווייב איז געגאנגען אין כפאדיק און ער האט ביי איהר געהאט א וויכטע, ביטערע ראליע, זיא פלעגט איהם האלטען אין דער מורא, א מאל דערלאנגען א זעטץ און ער נעביך האט עס געמוזט מקבל באהבה זיין. אונטער א יום טוב פלעגט זיא איהם אנידערשטעלען אויסווייכען דיא שטוב און אונטערבינדען איהם דאס בערדיל מיט א טיכעל, ער פלעגט איהר שיילען קארטאפלעס, קאטשען און בראקען לאקשען, אנפילען פיש, אנטראגען אי אריינלייגען אין אויוועז האלץ און אונטערהייצען, אקוראט וויא א יודענע, דעריבער האט מען איהם טאקי אויך גערופען סענדעריל דיא יודענע.

אט דעם כענדעריל דיא יודענע האט אונזער בנימין אויסגעקליעבען איהם צו עפענען דאס הארץ און מיט איהם זיך שואל בעצה זיין וואס ער זאל טאן. דער טעם דערפון, פאר וואס גראד כענדעריל? איז דער: ווייל בנימין האט תמיד געפיהלט צו איהם עפיכ א שטיקעל ליבשאפט. כענדעריל איז אין פיל זאכען איהם זעהר געפעהלען, ער האט אין א סך ענינים זיך מיט איהם אויסגעגלייכט און פלעגט א מאהל אין שמיעס מיט איהם זיך פשוט מחיה זיין. מעגליך אפשר נאך אי צוליעב דעם אויך וואס בנימין האט גערעכענט דארויף וואס סענדעריל איז קיין עקשן נישט. ער סענדעריל, וועט זיין פלאן אנגעהמען און איהם נאכגעבען אלסדינג, וואס ער וועט איהם זאגען. און אויב סענדעריל וועט אפשר אין עטליכע פונקטען זיך איינשפארען, וועט ער איהם מיט גאטש הילף און מיט זיין חלקת הלשון גובר זיין......

ויהי כבוא בנימין לסענדעריל און אז בנימין איז געקומען צוא סענדערלין האט ער איהם געטראפען כשהוא יושב על ספסל החלב וקולף קארטאפלעס, ווי ער זיצט אויף דער מילכידיגער באנק און שיילט קארטאפלעס. איין באק האט איהם שטארק געפלאמט און אונטערן אויג איז איהם געוועזען בלויא מיט א גראבעל, עפיס וויא מען דערלאנגט א קרעל מיט א נאגעל. ער איז געזעסען וויא א נעכטיגער, בעטריבט און פערא׳מערט וויא א יונגנד, וואס דער מאן איהרער האט זיא אוועקגעווארפען און איז אוועקגעגאנגען למדינת הים, אדער וויא איין אשה, וואס דער מאן האט איהר דערלאנגט א פאטש.... סענדעריל׳ס ווייב איז ניט געוועזען אין דער היים.

— גוט מאָרגען סענדעריל ! וואָס ביסט דוא שערדצע אזוי בעטריעבט ? האָט בנימין געזאָגט אריינקומענדיג און געוויזען סענדערלין מיט א פינגער אויף דער באק. הא, ווייטער זיא ? וואו איז זיא, דיא בחורטע ?

—אין מארק.

—גאנץ גוט ! האָט בנימין כמעט א געשריי געטאָהן פאר גרויס שמחה. ליינ אוועק, נשמה מיינע, דיינע קארטאָפלעס און קום מיט מיר אין אלקער אריין. דאָרט איז קיינער נישטאָ ? קיין שומר מיט דיר בעדארף איך איצט נישט האָבען, איך וויל דיר ענטפלעקען מיין הארץ. איך קען מיר שוין נישט איינהאל־טען, עס קאָכען אין מיר דיא געבליטען, אך גיכער סערדצע גיכער, זיא קען נאָך אָנקומען און אונז שטערען איידער מיר וועלען פארטיג ווערען.

—וואָס ארט עס מיך ? דוא ווילסט טאקי גיך זאָל זיין גיך, וואָס פאר א דאגה איך האָב ? האָט סענדעריל זיך אָנגערופען און איז אריין אין אלקיר.

—סענדעריל ! האָט בנימין אָנגעהויבען מיט אזא שמיעס, זאָג מיר, דוא ווייסט וואָס אויף יענער זייט טונעיאדעווקע איז ?

— איך וויים. דאָרט איז דיא פריטשעפּע וואו מען בעקומט א מאָל א גוט ביסעל בראנפין.

— דוא ביזט א נאר, איך מיין ווייטער, א סך ווייטער.

— נאָך ווייטער פון דער פריטשעפּע ? ! האָט סענדעריל פערוואונדערט זיך אָנגערופען, ניין, ווייטער דערפון וויים איך ניט. און דוא בנימין ווייסט ?

— אויב איך וויים ? א שאלה אביסעל אויב איך וויים ? דאָ איז ערשט דאָ א וועלט ? האָט בנימין א זאָג געטאָהן מיט התלהבות גלייך וויא קאָלומבוס בשעת ער האָט ענטדעקט אמעריקא.

— וואָס זשע איז אזוינס דאָרטען ?

— דאָרטען, דאָרטען. האָט בנימין זיך צופלאקערט. פיפערנאָטער ! לינ־דענוואָרעם !.....

—דער לינדענוואָרעם, מיט וועלכען שלמה המלך האָט געשניטען דיא שטיי־נער צום בית המקדש ? האָט סענדעריל אריינגערוקט זיין וואָרט בתמימות.

—יאָ, נשמה מיינע, יאָ, דאָרט איז ארץ ישראל, דאָרט איז יענע מקומות... הא, דוא וואָלסט געוואָלט זיין דאָרט ?

— און דוא וואָלסט געוואָלט ?

— א שאלה אביסעל ! איך וויל סענדעריל, איך וויל און וועל טאקי דאָרט באלד זיין.

—איך בין דיר מקנא בנימין. דוא וועסט עס דאָרט זיך אָנעסען אביסעל מיט באָקסאָרען און מיט טייטלען. הא הא!

—דוא כענדעריל קאָנכט עס אויך עסען וויא איך. דוא האָסט אין ארץ ישראל אזא חלק וויא איך.

— חלק האָב איך טאקי. נאָר וויא קומט מען אָבער אהין? דאָרט איז דאָך דער תוגר.

— דערצו כענדעריל איז דאָ א תרופה, זאָג מיר, סערצע, דוא ווייסט עפּיס פון דיא רויטע יודליך?

—איך האָב אָנגעהערט גענוג מעשיות איבער זיי אונטערן אויוועז, נאָר וויסען אקוראט וואו זיי זיצען און וויא מען קומט צו זיי, דאָס ווייס איך נישט. איך זאָל וויכען מכתמא וואָלט איך דיר אויך מודיע געווען. פאַר וואָס ניט? וואָס ארט עס מיך?

— הע הע! זעהכט־דוא און איך ווייס. האָט בנימין געזאָגט מיט גדלות און ארויסדערטאפּט פון קעשענע דעם „שבחי ירושלים". זעהסטו אָט וואָס דאָ שטייט איך וועל דיר עס לייענען.

„אז איך בין געקומען קיין ברוט"י, אזוי שטעהט געשריעבען, האָב איך גע־פונען פיער יודען פון בבל. האָב איך גערערט מיט איינעם פון זיי וואָס האָט פערשטאנען לשון קודש און האָט געהייכען ר' משה. האָט ער מיר דערציילט גאנץ אמתע זאכען פון טייך כמבטיון אז ער האָט געהאָרכט פון ישמעאלים וואָס האָ־בען איהם געזעיהן און אז דאָרט זענין דאָ דיא בני משה. אויך זאָגט ער ווייטער: „אז דער נגיד האָט מיר דערציילט, אז א יאהר דרייסיג אין דעם איז בייא איהם איינגעשטאנען איינער וואָס ער איז געוועזן פון שבט שמעון, און ער האָט געזאָגט אז אין זיין מקום זענין דאָ פיער שבטים, איינער פון זיי איז דער שבט יששכר, וואָס איז זיך עוסק אין תורה און פון דעם שבט איז דאָ א מלך איבער זייא". חוץ דעם שטעהט נאָך בפירוש, אי אין דעם דאָזיגען ספר „מסעות בנימין" אָט דיא ווערטער: פון דאָרט איז א מהלך פון צוואנציג טעג צו דיא בערג ניסבון, וואָס אויף דער טייך גוזן. אין דיא בערג ניסבון זענין דאָ פיער שבטים: דער שבט זבולון, דער שבט אשר און דער שבט נפתלי, זיי האָבען מדינות און כרכים און די בערג. פון איין זייט נעהמט זייא ארום דער טייך גוזן, זייא האָבען ניט אויף זיך קיין יאָך פון דיא אומות. נאָר איין מלך איז דאָ איבער זייא און ער הייסט ר' יוסף אמרכלא הלוי. און זייא האָבען א ברית, א בונד מיט דעם כופר אל־תור"ך. „א חוץ דעם שטעהט נאָך און נאָך זאכען וועגען דיא בני רכב אין דעם לאנד

תימא, וואָס זיי האָבען איבער זיך א יודישען מלך און פאסטען און בעטען גאָט אויפן גלות ישראל, נוא, וואָס דיינקסט דוא, סערדצע, אז זייא וואָלטען א שטייגער פלוצלים דערזעהן מיך, מיך זייער ברודער בנימין פון טונעיאדרעווקע קומט צו זייא צו גאסט? הא, וואָס דיינקסט דוא סענדעריל? אדרבה זאָג, איך בעט דיך, וואָס זאָגסט־דוא דערצו?

— זיי וועלען פשוט זיך מחיה זיין, זאָג איך דיר בינימין, א קאטאָוועס אזא גאסט, אזא טהייערער גאסט! איטליכער וועט דיך פארבעטען צו זיך אויף א מאָהלצייט. דער מלך אמרכלא מסתמא אויך. לאָז זייא דאָרט האָטש פון מיר גאָר פריינטליך גשריסען. איך זאָל קענען וואָלט איך חלעבין אויך מיט דיר אהין געגאנגען.

— היִז! האָט בנימין א מאך געטאָן פארפלאָמט פון א נייעם געדאנק, וואָס איז איהם איינגעפאלען. הא! טאָמיר באמת טאקי סענדעריל. סערדצע, וואָלסט־דוא מיט מיר אין איינעם געמאכט דיא נסיעה. נארעלע. אצינד חלעבין האָסט־דוא זעהר א גוטע געלעגענהייט. איך געה אבלייז אהין וועל איך דיר מיטנעהמען. נארעלע איינער, אין צווייען איז היימליכער. טאָמיר וועל איך דאָרט, א קשיא אויף א מעשה, ווערען מלך וועל איך דיך מאכען, חלעבין, פאר א משנה למלך. נא דיר מיין האנד תקיעת־כף! וואָס וועסט דוא, נארעלע, דאָ זיטצען און ליידען גלות נעביך פון דיין פלוניתטע, דיא רשע׳טע. קוק אָן וואָס פאר א באק נעביך דוא האָסט. דוא האָסט דאך בייא איהר א וויסטע, פינצטערע דאָליע. חלעבין סענדעריל קום. וועסט נישקשה קיין חרטה נישט האָבען.

— טאָ. האָט געזאָגט סענדעריל, אויב דוא ווילסט דוקא אזוי, זאָל זיין אזוי. אי זיא? וואָס פאר א דאגה איך האָב? א נאר וואָלט איך בעדארפט זיין איר זאָגין וואָהין איך לאָז מיך אוועק.

— נשמה מיינע, לאָמיך דיך א קיש טאָן! האָט בנימין ארויסגעלאָזט מיט גרויס שמחה און פאר ליבשאפט ארומגענומען סענדעריל דיא יודענע. דוא האָסט מיר סערדצע מיט איין וואָרט פארענטפערט א קשיא, א קלאָטץ־קשיא. איך זאָג איצט אויך אזוי וויא דוא: אי זיא?־ מיינע, מיין איך, וואָס פאר א דאגה איך האָב? ס׳איז אָבער דאָ נאָך א קשיא וואו נעהמט מען אויף הוצאות.

— אויף הצאות? דוא ווילסט דען זיך אויסקליידען, בנימין, אָדער איבערניטצעוועו דיין קאפאָטע. הערסט־דוא. און איך וואָלט געזאָגט, מען בעדארף חלעבין נישט. אין וועג איז אדרבה גלייכער אלטע קליידער. דאָרט וועלען מיר מסתמא בעקומען נייע שיינע קאפאָטעס.

— יאָ טאקי אמת, דאָרט האָב איך שוין קיין דאגה נישט. מען בעדארף דאָך אָבער לעת־עתה ביז דאָרט האָבען עפּיס געלד פראָסט אויף צועסען?

— וואָס הייסט, בנימין, אויף־צועסען? דוא האָסט דען בדעה מיטפיהרען מיט זיך א קעך? צו וואָס? נישטאָ דען אויפן וועג קיין קרעטשמעס, קיין הייזער?

— איך פערשטעה דיך, סענדעריל, נישט וואָס דוא מיינסט, האָט בנימין פארוואונדערט זיך אָפּגערופען.

— איך מיין, האָט סענדעריל גיענטפערט בתמימות, אבי ס'איז דאָ נאָר הייזער, קען מען אין איין וועג טאקי געהן איבער דיא הייזער. וואָס טהוען דען אלע אנדערע יודען? היינט געהן א טהייל צו יענע אין דיא הייזער דערנאָך געהן יענע פון זייער זייט צו אנדערע אין דיא הייזער. ס'איז דאָך א יודישע זאך, נאָר א גמילות חסד....

— דוא ביסט חלעבין געדעכט! האָט בנימין א זאָג געטאָהן בשמחה. אצונד איז מיר ליכטיג געוואָרען אין דיא אויגען. אויב אזוי, בין איך ברוך השם אין גאַנצען פארטיג און פארזאָרגט מיט אלכדינג. נאָך מאָרגען טאקי, גאנץ פריה אז דער עולם וועט נאָך שלאָפען קענען מיר אוועקגעהן. פארליהרען צייט איז חלעבין איין עברה. דוא ביסט מוסכם?

— דוא ווילסט מאָרגען, זאָל זיין מאָרגען, וואָס פאר א דאגה איך האָב?

— מאָרגען גאנץ פריה, הערכטו סענדעריל?. וועל איך שטילערהייט ארויס־געהן פון דער היים. לעבין דער פּוסטער ווינטמיהל דאָרט וועל איך אויף דיר וואר־טען. געריינק זשע סענדעריל, מאָרגען גאנץ פריה זאָלסט דוא אהין ארויסקומען. געדיינק זשע, האָט בנימין נאָך א מאָל איבערגעהזערט און שוין געוואָלט אוועקגעהן.

— ווארט נאָך בנימין, ווארט אביסיל! האָט סענדעריל געזאָגט. זיך געע־באָרעט איבער דער בוזעם קעשענעניע פונם לייביל און ארויסגערטאפּט פון דאָרט עפּיס איין אלט פארשוויצט שטיקעל יערכע, ארומגעוויקעלט מיט בענדליך עט־ליכע מאָל הין און צוריק און פערקניפּט אוודאי מיט א צוואנציג קניפּלאך. זעהסט־דוא בנימין, אָט דאָס קניפּעל האָב איך אוספּייעט אָנזאמלען אונטער מיין ווייב פאר דער גענצער צייט, וואָס איך האָב פאר איהר חתונה געהאט. עס וועט אונז אין דער התחלה צונימץ קומען, הא?

— אצינד, סערדצע, ביסט דוא ווערט טען זאָל דיר אויסקישען איטליכס

אבער, איטליכס גליד בעזונדער, האָט בנימין געזאָגט הויך, לעבעדיג און ארומגע־
חאפט סענדעריל דיא יורענע.

— אַ פארחאפט זאָלסט־דוא ווערען! קוקט נאָר אָן, איך בעט אייך, דאָס
גרויסע ליבשאפט וויא מען נעהמט זיך אזוי ארום. און דאָ אין שטוב שטעהט א
ציג און עסט דיא קארטאָפלעס! האָט זיך פלוצים געהערט א געשרייא.

— דאָס געשרייא איז געוועז פון סענדערילס פלוניתטע, זיא איז געשטאנען
אָנגעצונדען אין איין פייער, מיט איין האנד געוויזען אויף דער ציג און מיט דער
אנדערער גערופען צו זיך סענדערלין, סענדעריל האָט מיט איין אראָפּגעלאָזטען
קאָפּ זיך געלאָזט פאמעליך אריינגעהן אין שטוב גלייך וויא א פארזינ־
דיגט קינד וואָס מען וויל איהם מקיים פסק זיין.

— שטארק זיך, נשמה מיינע, דאָס איז איהר שוין דאָס לעצטע מאָל, גע־
דיינק זשע מאָרגען.... האָט בנימין שטילערהייט איינגערוימט סענדערלין אין
אויער און וויא א קעטצעלע זיך ארויסגערוקט פונם שטוב.

וויא בנימין מיט סענדערלין פארלאָזען טונעיאדעווקע.

אויף מאָרגען גאנץ פריה איידער דער פאסטוך האָט נאָך פארנומען דיא
בהמות אין דער טשערעדע אריין איז אונזער בנימין שוין געשטאנען גרייט לע־
בין דער ווינטמיהל מיט א פעקיל אונטערן אָרם. אינעווענינ אין דעם פעקיל איז
געלעגען אלע זאכען, וואָס זענין נייטיג געוועזן צו דער נסיעה היינו: טלית און
תפילין, א סידור דרך החיים, א חוקיל, א תהילים און יענע אלע ספרים, אָחן וועל־
כע ער האָט זיך נישט געקענט ריהרען אזוי וויא א בעל מלאכע אָהן זיין געצייג.
דיא שבתדיגע קאפּאָטע זיינע איז אויך דאָרט געלעגען מען מוז דאָך פאר דער
וועלט א פנים האָבען און יוצא זיין פאר לייט. אין קעשעניע האָט ער געהאט א
פופצעהנטהאלבען גראָשען, וואָס ער האָט פארן אוועקגאנג ארויסבעקומען ביי
זיין פלוניתטע אונטער דער קישען. הכלל ער איז געוועזן ברוך השם פאר זאָרגט
מיט אלסדינג און שוין געקענט זיך לאָזען אין וועג אריין.

דיא זון איז דערווייל אויפגעגאנגען זעהר שיין און האָט אראָפּגעקוקט מיט
איהר ליכטיגען פנים אויף דער וועלט. איין קוק איהרער האָט צוא געגעבען א
שטיק געזונד, מחיה געוועזן איטליכע זאך בעזונדער. ביימער און גראָז האָבען עפּיס
וויא זיס געשמייכעלט איידער דיא גרויסע טרעהרין טויא פון ביי־נאכט זענין זיי
נאָך נישט אויסגעטריקענט, אקוראט וויא קליינע קינדער צולאכען זיך פלוצלים
פרעהליך אין מיטען געוויין פון א בליטשעדיג טשאטשקעלע, בשעת טרעהרען ווי
דיא באָבען שטעהן זייא נאָך אין דיא אויגען. דיא פעלדפייגעליך האָבען געשווינד

זיך געטראָגען אין דער לופט. גע׳שפילט און געזונגען ארום בנימינ׳ן. גלייך וויא זייא וואָלטען געזאָגט: קומט, לאָמיר זינגען אי שאלען און דערפרייען דעם פיינעם פארשוין לעבין דער ווינטמיהל! דאָס איז בנימין אליין, דאָס איז בניטין דער טונעיאדעווקער. דער אלכסנדר מוקדון פון זיין צייט, וואָס ער פארלאָזט זיין פאָטער לאנד, ווארפט אוועק ווייב און קינדער און געהט אין גאָטס שליחות וואָהין דיא אויגען טראָגען! אָט שטעהט דער גרויסער בנימין, וואָס ער איז וויא דיא זון ארויס פון זיין געצעלט און פרייט זיך וויא א גבור צולויפען אין וועג מיט זיין פעקיל אין דער האנד! ער איז שטארק וויא א לעמפערט און גרינג וויא איין אדלער צוטאָן דעם רצון פון אונזער פאָטער אין הימעל! זינגט שפילט: טרילילילי, טרריל, טריל! שאלט זינגט און דערפרייעט זיין הארץ!... בנימינ׳ן איז טאקי באמת פרייליך געוועזען אויפן הארץ, ער האָט בייא זיך געטראכט: „איך בין דאָך דער גליקליכסטער מענש אויף דער וועלט, וואָס פעהלט מיר אָהן עין-הרע? וואָס געהט מיר אָפּ? מיין ווייב האָב איך, געלויבט איז השי״ת, פאר-זאָרגט. זיא האָט א שטיקעל פרנסה. איך אליין בין א פרייער פויגעל, גלייך וויא דיא אלע פעלדפייגעליך דאָ. דיא גאנצע וועלט איז פאר מיר אָפען. מיט מיין גע-ניטשאפט, מיט מיין בעהארצקייט און מיט מיין שטיקעל ידיעה אין דיא שבע חכמות וועל איך נישקשה ערגיץ נישט פארפאלען ווערען. היינט דערבייא בין איך דאָך עפּיס א יוד, א שטיקעל בעל בטחון, אהוועקגעליינט שוין אלע מעלות אין דער זייט לעבען דאָך יודען אָפּ א וועלט מיט בטחון אליין און גאָט פיהרט זייא אויס.

בנימין איז עפּיס זעהר גוט געוועזען אויפן הארץ אזוי, אז דיא לעפצען זיינע האָבען זיך גיעפענט און ער האָט בנעימותדיג אויפן בייא־קול אונטערגעזונגען א מארש פונם מלך עליון. זיין מארש האָט זיך פארמישט מיט דעם געזאנג פון דיא פיינעליך, מיט דעם זוזשען פון דיא פליגלען. מיט דעם שמוטצערען פון דיא גרי-לען און האָבען אין א קאָנצערט זיך דערהייבען ביז צום כסא הכבוד פון זיין ליבען גאָמען הויך הויך אויף דעם אויבערשטען הימעל!

דערווייל איז א וועק א היבשע צייט און סענדעריל איז נאָך נישטאָ דאָס האָט אָנגעהויבען בנימינ׳ן אביסיל צוארען און צושטערט זיין שמחה ער האָט געקוקט אין אלע זייטען. זיך ארויסגענומען דיא אויגען קוקענדיג. נאָר אומזיסט דיא מיה מען הערט נישט מען זעהט נישט, ניטאָ סענדעריל! האָט איהם אפשר דען דיא רשעטע זיינע מכבד געוועזען מיט עפּיס א מלאכה? נאָר דערצו איז נאָך אָבער איצט נישט דיא צייט, גאנץ טונעיאדעווקע שלאָפט נאָך אצינד גע׳שמאק. קאר-טאָפלעס הייבט מען אָן צו שיילען העט שפּעטער, יודענס נעהמען זיך צום וואר-

עמס ערשט נאָכן אָפּקריגען און אָפּשעלטען זיך מיט דיא מאנען, ערשט דערנאָך ווען מען שמייסט שוין אָפּ קינדער און מען הייננט ארוים טריקענען דיא בעבי־כעס... אונזער בנימין האָט ניט געוואוסט וואָס צוטאָן און איהם איז געוואָרען נישט פרייליך שטארק ניט פרייליך. אלכסנדר מוקדון האָט צובראָכען דיא בריק איבער וועלכער ער איז אריבער קיין הינדיאָ, בכדי ער זאָל נישט קענען צוריק געהן. לאָזען־זשע זיך אליין אָהן סענדערלין ? ניין, דאָס איז פריקרע זעהר פריקרע ! סענדעריל איז איהם געווען שטארק נייטיג, זינט ער האָט מיט איהם זיך סקאָמפּעניעט איז איהם עפּיס ליכטיג געוואָרען אין דיא אויגען. אָהן סענדערלין זיך אוועקצולאָזען וואָלט אויסגעקומען עפּים משונה ווילד, עס וואָלט נאָר א פּנים געהאט וויא א שיף אָן א רודער, אָדער וויא א מלוכה אָהן א מיניסטער. פּלוצלים האָט זיך געלאָזט זעהן פון דער ווייטענס עפּיס וויא א מענשענגעשטאלט, דאכט זיך סענדעריל און פּאָרט נישט סענדעריל, דאכט זיך נאָר איינע אין א ציצען קליידעל און מיט א טיכעל אוי[illegible]ן קאָפּ. בנימינ'ן האָט א טיאָכקע געגעבען דאָס הארץ און איז געוואָרען טויט, בלייך וויא דיא וואנד. איהם האָט זיך גע־דאכט אז דאָס געהט זיין ווייב. ניין זיא געהט נישט, זיא לויפט, זיא יאָגט, אָט קומט זיא צולויפען, חאפּט זיך אויף איהם ארויף מיט גרוים כעס, לאָזט צו איהם אוים איהר שווער ביטער הארץ און שלעפּט איהם א היים מיט א יאָמער, א קלאָג. „איין גאָט נאָר ווייסט" אזוי דערצעהלט בנימין אליין „וויא איך בין דענסטמאָל געשטאנען אין איינע צרות. אין געהאקטע וואונדען, הונדערט פּיפּערנאָטערען וואָלט מיר דענסמאָל ליבער געווען צובעגענענען וויא מיין ווייב ; ווארים א פּי־פּערנאָטער בייסט נאָר דאָס לייב, דעם גוף, און א ווייב בשעת כעס גריזשעט און בייסט דיא נשמה. השי"ת אָבער האָט מיר געשטארקט, איך בין באלד טאקי בע־הארצט אנטלאָפען זיך פּארבאָרגען הינטער דער ווינטמיהל און געגלוט דאָרט ווי א לייב גליגט אויף זיין פּארצוקונג". — אין עטליכע מינוט ארום איז בנימין ארויסגעשפּרונגען פון זיין פּארבאָרגעניש מיט א שרעקליכען שפּרונג און מיט א געשרייא וויא א ריינער משוגענער:

הא סענדעריל !

סענדעריל איז געגאנגען אָנגעטאָן אין א ציצען חאלאטיל. אונטערגעבונדען ביידע באקען מיט א פּארשמאָלצענע טיכעל, אונטער ביידע אויגען בלויא, צו־גראבעלט, א שטעקען אין דער האנד און אויף דיא פּלייצעס א היפּיש פּעקיל. ער האָט אין בנימינס אויגען געהאט דענסמאָל דעם זיבעטען חן וויא א שיינע אויס־געפּוצטע כלה אין דיא אויגען פונם חתן. בנימין שילדערט זיין שמחה דענסטמאָל

מיט דיא ווערטער: וויא א קינד וואס גלוסט אויף קוועלען וואסער, וויא א דארשטיגער אין דער מדבר, וואס נעפינט לעבעדיגע, קוועלענדיגע וואסער, וואס רינט אראפ פון א שפיץ סקאלע אזוי האט מיין גלוסטיגע לייב זיך גיטאן טאן דערפרייען אויף סענדערלין מיין בעשעהרטען מיין געטרייען געזעלען".

— וואס איז דיא מעשה סענדעריל? וואס האסט־דוא געלאזט אויף זיך אזוי לאנג ווארטען?

— שטייטש איך בין דאך געגאנגען צו דיר א היים. האט סענדעריל בתמימות געענטפערט, ביז וואנען איך בין דערגאנגען און ביז וואנען איך האב איפגעוועקט דיין זעלדען איז דערוויל אוועק א היבשע צייט.

— אויפגעוועקט זעלדען! האט בנימין א געשרייא געגעבען משונה ווילד נישט מיט זיין קול. סענדעריל. למאי משוגענער, האסט דוא אזוינס געטאן?

— וואס סטייטש למאי?! האט סענדעריל פארוואונדערט זיך אנגערופען למאי, אז איך האב דיר פריהער אנגעקלאפט אין דער ספיזשארנע און דוא האסט זיך נישט אנגערופען האב איך מיך געגומען קלאפען אין דער שטובטהיר סטוק, סטוק, סטוק נוא איז זעלדע, נישט מיט נישט לעבעדיג, אויפגעשטאנען, און איך האב זיא גיפרעגט מכח דיר.

— סענדעריל, מיר זענין פערבייא! דוא האסט פארקאכט א גוטע קאשע סטייטש זעלדע וועט נאך לויפען, זעלדע און וועט....

— אי, שרעק זיך נישט בנימין! זיא האט מיך אפגעשיקט צו אלדע שוואר־צע יאהר מיט אזא כעס גלייך וויא איך וואלט איהר געקוילעט דיא קאפאטע. „געה מיט מיינעם אין איינעם, אין דער ערד אריין ביידע!" האט זיא געזאגט און צוגעמאכט דיא טהיר. איך בין א היבשע צייט געבליבען שטעהן אין דרויסען וויא צומישט. דערנאך ערסט האב איך מיך דערמאנט אן דער ווינטטיל און זיך געשטעיכען, דוא מוזט שויז א פנים זיין דא, און דעריבער טאקי האט א פנים דיינע געזאגט: „געה מיט מיינעם אין איינעם, אין דער ערד אריין ביידע" זיא האט א פנים, מוז נעדרונגען זיין, געזעהען וויא דוא ביסט אוועקגעגאנגען.

— וואס, וואס סענדעריל! זיא האט געזעהען? אפשר געהט זיא, געהט זיא אפשר?

— חלילה, בנימין! זיא האט נאר פארקייטעלט דיא טהיר. אז איך האב פארן איינגעהן ווידער אנגעקלאפט און געפרעגט: זעלדע זעלדע, וואס זאגסט־דוא עפיס אן צו דיין מאן זעלדע? אדער האסט דוא אפשר, א קשיא אויף א מעשה, וואס איהם מיטצוגעבען, זעלדע? האט זיא נישט געענטפערט קיין גוט

װאָרט. א פנים זיא האָט זעהר א האַרמען שלאָף, און שלאָפט געשמאַק אָהן עין־הרע. נוא האָב איך געזאָגט: זעלדע דוא שלאָפסט, שלאָף זשע שלאָף געזונטער־הייט! זייא מיר געזונט זעלדע! האָב איך געזאָגט און בין מיר אװעקגעגאַנגען.

סענדעריל'ס לעצטע װערטער האָבען אזוי װיא טראָפּענס אָפּגעמינטערט בנימינען. ער האָט אָנגעהויבען פרייא צו אָטהעמען און געסאָפּעט, גלייך װיא א שטיין איז איהם פונם האַרץ אראָפּ. דאָס פנים האָט איהם געשיינט און זיינע אוי־גען האָבען געפלאַקערט פאַר גרויס פרייד.

— אצינד סענדעריל! האָט ער עפּיס װילד א קװיטש געגעבען, אצינד מיט דער רעכטער פוס!

אין דער צייט האָט פון אלוזשע אין דער זייט זיך ארויסגעלאָזט א קול פון זשאבעס, גלייך װיא זיי האָבען זיך־געזעגענט מיט אונזערע פארשוינען און זייא צוגעקװאַקעט א מאַרש, טונעיאַדעװקער זשאַבעס שרייען משונה שטאַרק אין זיי־ערע פארשימעלטע בלאָטעס, זיי זענען בעריהמט אין דער װעלט גלייך מיט דניעפּראָװיצער װאנצען און טאַראַקאַנעס...

װאָס מיט אונזערע פּאַרשוינען פּאַסירט זיך באַלד ביים ערשטין ארויספאָהר:

אונזערע פּאַרשוינען האָבען זיך אלץ געטאָן ראַפּטאָם און געגאַנגען גע־שמאַק גיך, גלייך װיא זייא װאָלטען זיך אָפּגעריכען פון א קייט אָדער גלייך װיא איינער װאָלט זייא פון הינטען געטריבען מיט א בייטש. מיט זייערע ברייטע פּאָ־רעס פון געװויכע דילעזשאַנסען אין אונזער װינקעל װאָלטען זיך חלעבען געטעגט שיף, װאָס געהט געשװינד אויף איהרע אויסגעשפּרייטע זעגלען. דיא קאָנדוקטע רעס פון געיסע דעלעזשאַנסען אין אונזער װינקעל װאָלטען זיך חלעבען געמעגט װינשען: הלװאי דער גאַנג פון אונזערע װאַנדערער אויף זייערע פערד געזאָגט געװאָרען! סאַראָקעס און װאַראָנעס װאָס האָבען ארומגעשפּאַצירט אויף דער ערד האָבען מיט דרך ארץ אָפּגעטראָטען דעם װעג און זענען שרייענדיג זיך צופלייגע: אין אלע זייטען מחמת גרויס פחד פאַר דיא צװויי פּיסיגע מיני בעשעפענים, װאָס האָבען זיך געיאָגט מיט גרויס חשק און התלהבות. קיין פען איז נישט ביכולת צו בעשרייבען װיא גליקליך, איבער גליקליך זייא זענען דענסמאָל געװעזען, עס האָט זייא עפּיס משונה הנאה געטאָן און זענען געװעזען שטאַרק צופרידען — צור־פרידען פון זיך אליין, צופרידען איינער פונם אנדערען און צופרידען פון דער גאַנצער װעלט. סענדעריל, װיא עס האָט אויסגעזעהן, איז זעהר פרייליך געװעזען,

וואָס ער האָט זיך ארויסגעהאפט פון זיין ווייבס הענט און איז פּטור געוואָרען אזא שווערען, ביטערען גלות, נעכטיגער טאָג בעזאָנדערענס איז פאר איהם נעבּיך געווען זעהר א שווערער, א ביטערער, א טאָג פון צרות און יסורים, וואָס האָט איבערגעלאָזט א פליעד פון סיניאקעס אויף זיין לייב, וואָס האָט מיט שטורעם אויסגעוואָרצעלט אסך האָר פון זיין בערדיל און וואָס האָט גאנץ פרייא פאר דער גאנער וועלט זיך נעחתמעט מיט ברוין־בלויע צייכענס אונטער זיינע ביידע אויגען. נישט פאר אייך פאנטאָפּעלמענער געזאָגט געוואָרען אזא וויסטען פינצטערען פּעטשאטאק. וועלכען סענדעריל נעביך האָט נעכטען פריה נעחאפּט פון זיין בחורטע!

א היבשע צייט זיינען אונזערע פארשוינגען נעפלויגען כמעט אָהן א נשׁמה שטיל, נישט צו ריידען איינער מיט דעם אנדערן א וואָרט. זייא האָבען זיך שטארק דערוואָרעמט און גרויסע טראָפּען שוויים האָבען זייא ארויסגעטרעטען אויפן פּנים. סענדעריל האָט אָנגעהויבען ביסלעכווייס זיך אָפּצושטעלען און נעסאָפּעט וויא א גאנז. גיכער, גיכער סענדעריל! האָט בנימין איהם אלץ אונטערגעגעבען קוראזש און איז געפלויגען מיט אימפּעט פאָראויס, וויא א־גבור וואָס גורט אָז זיינע לענדען און לויפט מיט פייל־און־בויגען אין דער מלחמה.

— גוואלד, בנימין, האָב רחמנות אויף מיין נשמה! האָט סענדעריל געבעטען רחמים, איך האָב מעהר קיין כח נישט דיר נאָך־צולויפען. דוא לויפסט אָהן עין־הרע וויא א הירש אויף דיא בערג און וויא א צאַפּ פאר דער טשערערע.

— גיכער, גיכער סענדעריל! האָט בנימין איהם אלץ געשריגען און נעלויפען פאָראויס מיט גדלות אויף זיין בריהשקייט. זעהסט דוא סענדעריל, איך וואָלט אזוי געפלויגען, געפלויגען ביז עק וועלט!

— נאָר צו וואָס בנימין, איך בעט דיך, לויפסט דוא אזוי? האָט סענדעריל געפרעגט. מיר וועלען חלעבין גאָרנישט פארזאמען. אז מיר וועלען אָנקומען אהין שפּעטער מיט א טאָג אָדער אפילו מיט עטליכע טעג איז אויך חלעבין קיין סכנה נישט. דיא וועלט וועט נאָך אזוי גיך נישט אונטערגעהן. זיא האָט נאָך צו שטעהן, כפי איך האָב געהאָרכט, ביז דעם אלף השביעי, שטארקע עטליכע הונדערט יאהר.

—גיכער סענדעריל, גיכער, איין עברה דיא צייט! וואָס גיכער ארויסרייסען זיך פון דאנען איז אלץ בעסער. הערעזע סענדעריל, קנעל אביסעל צו, נישקשה: דערפאר קומענדיג אהין וועסט דוא אויסגלייכען דיר דיא ביינער, וועסט עסהמען און לעבען וויא א שררה.

— דוא ביסט, בנימין, זעהר נערעכט. דוא ווילסט גיכער, וואָס פאר א דאגה

איך האָב זאָל זיין ניכער, בייא מיר האָסטדוא נעפועלט, נאָר וואָס טהוט מען מיט דיא פיס, מיט מיינע פיס?

אין ברירה בנימין האָט געמוזט צוליב טאָן סענדערלין און איינהאַלטען אבי־סיל דעם גאנג, אז דיא זון איז ארויס פון איהר פוטערפאס און האָט געשמאק גע־ווארעמט, נעבראָטען מיט איהרע ליכטיגע שטראהלען זענין אונזערע וואנדער־אנידערגעפאלען נעבען א וועלדעלע ביי דער זייט פונם וועג. זיי זענין געלעגען אין איין שוויס און האָבען שטארק געסאָפּעט, געמאכט מיט דיא זייטען, דיא פרישע סינאָקעס האָבען בייא סענדערלין זיך צופריעט און ער האָט געפיהלט א וועהטיג וויא מען שטעכט מיט שפילקעס. נאָכדעם אז זייא האָבען אביסיל אָפּ־גערוהט איז דיא ערשטע זאך געווען ארויסצונעהמען טלית און תפילין און דאוו־נען, בנימין האָט זיך נעשאָקעלט, געדראוועגט לעבעדיג מיט א ברען, ער איז ווערט געווען דערנאָך אביסיל בראנפין, נאָר וויא האָט ער עס אָבער געקענט דאָ אויפ־פיהרען? ער וואָלט גערען געוועזען ער זאָל האָבען חאָטש א שטיקעל ברויט. דאָס האריץ האָט איהם געהאלעשט, דער אפּעטיט זיינער איז געווען זעהר גרויס נאָך אזא נעשמאקען גאנג, ער וואָלט געקענט אויפעסען א וועלט און דאָ האָט ביי איהם מעשה שטן, זיך נישט געפונען אפילו א ברעקיל ברויט וויא אכזית. ער האָט גע־וואָרפען מיט דיא אויגען אהין און אהער, אויסגעקנאקט דיא פינגער, געגענעצט, זיך נעקראצט פּאסמאקעוועט, געמאכט אלץ טא, טא, גענלעט נעצויגען דיא פּאות דאָס בערדיל, נאָך א מאָל א קראטץ און נאָך א מאָל טא, ביז ער האָט זיך מיישב געווען און ארויסדערטאפּט פונם קלומיקיל עפּיס א פערטעלדיגין ספר וויא א מחזוריל, אין וועלכען ער האָט אריינגעקוקט און אונטערגעברומט מיט איין אקדמות־ניגונדיל.

— סענדעריל! האָט בנימין אין דערמיט מפסיק געווען, דוא ווייסט וואָס איך זאָג דאָ איצט אזוינס? דוא ווייסט פאר וואָס איך זאָג עס איצט מיט דעם ניגונדיל?

— דוא מוזט אוודאי הונגעריג זיין, האָט סענדעריל גיענטפערט בתמימות.

— גראָם שטארם, האָט בנימין זיך אָנגערופען, און אז איך בין הונגעריג מילא?!

— מילא, מילא, דעריבער זינגסט דוא, האָט סענדעריל געענטפערט, ס'איז דאָך דאָ א בפירוש ווערטיל: קאָלי זשיד ספיוואיע, קאָלי ווין גאָלאָדני. דוא, בנימין, מעגסט דיר זינגען, זינג דיר, זינג, און איך וועל מיר דערווייל עפּיס אנ־דערש טאָן.

אינדעם וויא סענדעריל האט גערעדט האט ער מאקי ארייגעשמעקט דיא האנד זיינע צוזיך אין פעקיל און ארויסבעקומען פון דארט א מארבע.

— עס, דוא ווייסט נישט, דוא פארשטעהסט נישט אקענען וואס איך מהוא עס. האט בנימין געזאגט. סענדעריל, נארעלע, איך וועל דיר מפורש זיין דעם טעם דערפון.

נאר סענדעריל אבער האט דערווייל זיך זיינס גענומען און פאמיליך פאמעליך אויפגעבונדען דיא מארבע. אז בנימין האט א קוק געטאן איז איהם ליכטיג געווארען אין אלע רמ"ח אברים. אין מארבע איז געלעגען פון כל טוב, ברויט שטיק ליך קוילעטש, וואס איז איבערגעבליבען פון שבת, אוגערקעס, רעטעכליך, ציבעלעס און קנאבעל סענדעריל האט אין זינען געהאט אלסדינג, אנצוגרייטען וויא א גוטע בעל הביתטע און ער איז בייא בנימין דערפאר געהויכט געקרוינט געווארען נאך א סך מעהר וויא פריהער. בנימין האט אין הארץ זיך שטארק געפרייעט וואס השי"ת האט איהם בעשערט אזא טהייערען חבר אויף דער נסיעה, בענדעריל האט מיר נאט צוגעשיקט, אזוי האט ער געטראכט, וויא דיא קינדער ישראל מן אין דער מדבר.

נאכדעם אז זיי האבען אונטערגעלעהנט זייער הארץ האט סענדעריל איינגעוויקעלט דאס ביסיל שפייז וואס איז איבערגעבליבען צוריק אין מארבעלע מיט דיא ווערטער:

— דאס ביסיל שפייז וועט אונז צוניטץ קומען נאך אויף א מאל און דאס מארבעלע אויף טויזענד מאל, אויף אונזער גאנצען לעבען. דערמיט וועלען מיר איה"ש איבער דיא הייזער ארומגעהן. נישקשה, גאט ברוך־הוא וועט אונז העלפען!

דאס וואתדערליכע טישטיכעל, אין דיא מעשה־ביכליך, וואס מען זאגט: טישטיכעל, טישטיכעל, גיב מיר עסען! גיב מיר דאס, גיב מיר יענס! און דאס טישטיכעל גיט, אט דאס דאזיגע חידושים וואונדערליכע טישטיכעל איז בייא אונז יודען דיא מארבע. פיל נפשות, זעהר פיל, שפייזען זיך חידושליך־גרינג זייער גאנץ לעבען נאר פון דער מארבע און לאזען זיא איבער בירושה קינדס־קינדס קינדער. דיא מארבע איז אין תוך אריין אלין איינע, נאר בייא פארשיעדענע קלאסען מענשען בעקומט זיא איין אנדער מין פארמע און איין אנדער מין נאמען. ביים פראסטען עולם איז זיא פשוט א מארבע, א פראסטע לייוונטענע מארבע, ביים געהייבענעם עולם אבער נעהמט זיא אן אלערלייא מיני געשטאלטען וויא א שטיינער: א קעסטעלע, א קאראבקעלע, א כלי־קודשיל, א חברהלע, א פישקעלע

א קהלש בייסעלע, א גמילות חסד באנקעלע, א מחברישער פלוידערזעקעלע וכדומה, דיא אלע זענין באמת טאקי נאר טארבעס, טארבעס, עכטע יודישע טארבעס !...

— סענדעריל ! האט בנימין זיך אנגערופען, געשטארקט פון סענדערילס ווערטער, מירביידע זענין א זיוות מן השמים, מיר ביידע זענין וויא א גוף מיט דער נשמה. ווען דוא זארגסט אין גשמיות מכח עסען און טרינקען אויף אונזער נסיעה אקעגען זשע זארג איך אין רוחניות זאכען. נאך א מאל פרעג איך דיר סענ־דעריל, דוא ווייסט פאר וואס איך זאג אקדמות ? איך האב דערמיט א גרויסען כיוון. איך זארג מיך איצט, אז השי"ת וועט אונז בשלום ברייגגען אהין, צוא דיא בני משה זאהלען מיר קענען א מויל עפענען און מיט זייא זיך אויסטענהן. זייא ריידען עבים האלב תרגום, צום מייסטען ריידען זייא דארט אקדמות-לשון. אלדר הדני, וואס איז פונם יענעם ווינקעל צו אונז געקומען ער האט דאך דאס דעם אקדמות געמאכט, ושריות שותא סענדעריל, איז דער טייטש. איך הייב אן צו שפרעכען געדיינק זשע סענדעריל ! דא אין חוץ לארץ קען מען זיך בעגעהען מיט אונזער לשון, מיט דייטש. אבער דארט, דארט מוזען זייא קיין דייטש אוודאי נישט קענען.

— איך פארלאז מיך אין דיא זאכען אין גאנצען אויף דיר, האט סענדעריל געזאגט בהכנעה. דוא ביסט א געלערענטער מענש און קוקסט אריין אין דיינע ספרים, מסתמא ווייסט דוא וואס דוא טהוסט, וואהין דוא געהסט, א סימן איך האב דיך אפילו נישט איבערגעפרעגט צו געהן מיר מיט דעם גלייכען וועג. דוא געהסט, וואס פאר א דאגה איך האב, געה, איך געה דיר נאך וויא א קיה נאך א קעלביל.

בנימינ'ן האט משונה הנאה געטאן סענדערילס גרויסער בטחון אויף זיין הכמה. ער האט ביי זיך אין דיא אויגען אויסגעזעהן וויא א שיפסקאפיטאן וואס ער אליין פיהרט דיא שיף אויפן ים. דאס פון דעסטוועגען, האט איהם נישט אפ־געהאלטען זיך באלד טאקי צו בעטראכטען, אז ער ווייסט באמת נישט וואו ער געפינט זיך, מעגליך אפשר בלאנדזשעט ער און איז גאר אראפ פונם וועג. דערוויי וויא ער האט געטראכט האט גאט אנגעטראגען א מוזשיק, וואס ער איז געבאהרען פארבייא אויף א פולען, אנגעטאפעוועטען וואגען מיט הייא.

— סענעדריל, האט בנימין געזאגט, עס שאדט כלל נישט א פרעג צוגעבען דעם ערל מכח דעם וועג. געה אויף ציקאוועשטש גיב א פרעג. דא אין חוץ לארץ וועסט דוא בעסער פון מיר זיך קענען אויסטענה'ן מיט די מוזשיקעס אויף זייער

גראָבען לשון. דיין פּלוּתיתטע פּלענט דאָך עפּטערס דיך מיטנעהמען מיט זיך אויפן מארק.

סענדעריל האָט זיך אויפגעהויבען פון זיין אָרט צונעגאַנגען מיט גרויס דרך ארץ צום מוזשיק און געזאָגט כהאי לישנא:

— דאָברי דיען! קאָזשי נאָ טשעלאָוויטשע קודי דאראָגי אויף ארץ ישראל!

— שטשאָ? ! האָט דער מוזשיק פארוואונדערט געמאכט און אויסגעשטעלט א פּאָר אויגען. יאקי סרול? באטשיל יא סרוליא?

— ניא, ניא! האָט בנימין זיך נישט געקענט איינהאלטייען און זיך אריינגעמישט פון דערוויטען. עטאָ וויא כרול, א ווין להבדיל ארץ ישראל קאזאטע ווין, סענדעריל. זאָג איהם נאָך א מאָל בפירוש ארויס. ער האָט א פויערש קעפּעלע. שארפער שארפער סענדעריל!

— אויף ערר־ץ־אישראל קודי דאראָגי? האָט סענדעריל נאָך אמאָל שארף איבער געחזרט.

— א פּיעס וואס זשידקי זנאיעט, שטשאָ וויא מאראָטשעטע מעני גאלאָווי, עטאָ דאָראָגי דאָ פּיעוּוקי א וויני עלעססלאל! עלעססלאל! האָט דער מוזשיק זיך נאָכנעקרימט, א שפּייא געטאָן און אוועק געפּאָהרען ווייטער.

אונזערע פארשוינען האָבען זיך געלאָזט ווייטער אין וועג. בנימין האָט נעפּיהלט א וועהטיג אין דיא ליטקעס, דיא פיס זענין איהם געווען. לא עליכם, וויא אָפּגעשניטען. דאָך האָט ער נעביך זיך נישט וויסענדיג געמאכט, זיך געמאכט הארץ, אלץ אונטערגענעבען קוראזש. און מחמת איהם איז, נישט פאר קיין יודען געדאכט. זעהר שווער געווען צו געהן גלייך און געשווינד, האָט ער געמוזט אלץ אונטערשפּרינגען. אוודאי איז דאָס נישט געווען אזא גאנג וויא פריהער. עס איז געווען געמוטשעט נאָר פון דעסטוועגען האָט ער געטאָהן זיינס און איז געגאַנגען, וואָרים דיא קשיא איז דאָך, וואָס האָט ער דען געקענט מאכען? אנידערלייגען זיך, שונא ציון, אויפן וועג? מילא, וואָס וואָלט דערפון דער תכלית געווען? היתם וויא ליינט עס זיך א איד אין מיטען וועג גלאט אנידער? ער וואָלט נאָר מצער געווען סענדערלין, און דיא נסיעה וואָלט חלילה אויפגעהאלטען געוואָרען. הכלל זייא זיינען געגאנגען, געגאנגען אזוי א גאנצען טאָג ביז גאָט האָט זייא בשלום געבראכט קיין פּיעוּוקי אויף נאכטלעגער.

אריינקומענדיג אין פּיעוּוקער קרעטשמע איז בנימינס ערשטע זאך געווען, זיך א וואָרף צוטאָן וויא גרויס ער איז אין א ווינקעלע אויסצורוהען דיא פיס און חאפּען דעם אָטהעם. סענדעריל איז וויא איין אלטע בעל־הביתטע געגאנגען צו

בעשעפטיגען זיך אין דעם בעל־הבאטישקייט און שמיעסען מכח וועטשערע. דער גאנצען הילוך ארויסגעזעהן, אז דאָס איז עפּעס נישט גלאט אזא פארשוין וויא אנדערע, וואָס פּאהרען געוויינט ליך דורך. ער האָט איהם אָפּגעשטעקט א שלום עליכם, און אויף דער שאלה: מה שמכם? פון וואנען איז א יוד? האָט סענדער־ריל, געענטפערט בתמימות, ער הייסט סענדעריל, ער איז א שטיקעל ארץ ישראל יוד, ער איז א משמש בייא רב בנימין, וואָס ליגט איצט מיט זיין כבוד דאָ אין א ווינקעל. דער ארענדאר האָט געמאכט א פרום־פּנימיל, זיך אביסיל פארטראכט און געבעטען סענדערלין זיטצען.

לאָמיר לאָזען דיא בת מלכה, דאָס חייסט סענדערלין, שמיעסין מיט דעם ארענדאר און זיך אומקעהרען צום בן מלך, צו בנימינ'ן זעהן וואָס ער מאכט און וואָס ער טהוט.

אונזער בנימין אז ער האָט זיך א וואָרף געטאָן אין ווינקעל איז געבליבען ליגען וויא א שטיין און נישט געוואוסט אויף ועלכען עולם ער איז. דיא אָדערען פון דיא פיס זענין געוועז שטארק אָנגעקוואָלען דאָס בלוט האָט אין זייא זיך צו־שפּילט, געזעטצט און געטשיפּעט, גלייך וויא מורעשקעס וואָלטען דאָרט הויפענס ווייס ארומגעפלויגען און געביסען. געשטאָכען. דיא שלייפען האָבען געהאקט, געקלאפּט וויא האמערס. אין דיא אויערען האָט פּאררומפּפען גערוישט און דאָס רוישען פלעגט זיך אלץ אויסלאָזען צום סוף מיט א הילכידיגען לאנגען קלונג וויא א תקיעה גדולה, אָדער מיט א שארפען שום, וויא בשעת מען לאָזט ראקעטען. ביי איטליכען ארויספליהענדען ראקעט פונם קאָפּ האָט מיט א מאָל איהם א בלישט־שע געגעבען אין דיא אויגען טויזענדערלייא פייערווערק: געלע, גרינע, בלויע, העלע, רויטע, פּאָמסענע, נאָך אי נאָך קאָלירין אָהן איין עק אָהן א סוף. אין א מינוט ארום ווערען דיאפייערווערק אויסגעלאָשען, חושך פינצטער ווערד איהם אין דיא אויגען און אין דיא אויערען רוישט ווידער וויא אין א מיהל, ליגענדיג פארטראָגען אזוי א היבש צייט הערט בנימין א קול פון גלעקליך קלינגען אין דרוי־סען פון רערוויימען, מיט איטליכער מינוט קומט דער קול צו אלץ נעהענטער, נעהענטער ווערט אלץ העלער אי שטארקער און פלוצים גיט א סקריפּ וויא א וואָגען האָט זיך אָפּגעשטעלט לעבען טויער. פונם וואָגען לאָזען זיך הערען, אלער־ליי מיני קולות: בייא־קעלכליך, פּיסטליך, געמבעס, הייזעריגע, חאָרחלענדיגע אי געלעגערטע שטימעס, גלייך וויא א גאנצע שטעדטיל האָט דאָרט זיך פארקלי־בען אויף א וויכטיגער, וואזשנער אסיפה, אלע ריידען שרייען מיט א מאָל און מען

חערט נישט איין ווארט. פון קעמיז, וואס פערזאמלען זיך, צייטענגוויים אויף דיא דעכער, הערט מען האטש א מיוקען, דאס הייסט, ווען אפילו קאטצען-לשון איז נישט צום פארשטעהן, דאך אויסהערענדיג א כאבראניע קעטץ קען מען וויניג-סטענס זאגען גאנץ בעשטימט: יא דיא קעטיז מיוקען. נאר דא אבער איז ריין אוממעגליך צו בעשטימען אי דאס אויך, וואס פאר א מין איז דאס געשרייא פון דיא פארשוינען, ווייל דרינען איז אויסגעמישט אי גלעכטער אי א געקרעכצערייא, געזיפצערייא, אי א שושקערייא אי א קוויטשערייא, אי א טאן פון א שיינעץ אי דאס זיסע חניפה-קולכעל, אי א הוסטערייא אי א נאזשנייצערייא, א געקלאפע-רייא, און א געפאטשערייא. היינט געה פארשטעה וואס דאס אלסדינג איז איי-נעם איז. וואס דאס בעטייט? באלד דארויף עפענט זיך דיא טהיר און א האפטע מענשען שיטען זיך אריין אין שטוב מיט אימפעט. בנימין ריקט זיך ווייטער אין ווינקעל און נורעט זיך שטארק איין. דערווייל ווערד אין שטוב זעהר ליכטיג פון א סך ליכט, וואס ברענען אין שבתדיגע מעשענע לייכטער, א טהייל זענען פאר-שטאפט מיט שנויצען און דיא ליכט שטעהן אויף זייא צוגעשמאלצען, נאר אויף משקלות, א טהייל זענען מיט צוגרויסע ברייטע נישט קיין טיפע לעכער און דיא ליכט שטעהן אין זייא קרום אין דער זייט פארשטעקט פון אונטען מיט א קויל. ביים עק פון א לאנגען דעמבענעם טיש זיצט א חברה קלעזמער און סטראיען שטע-לען אן זייערע כלים, דער פידלער פארעט זיך מיט דער פידיל, קיצעלט זיא מיטן פינגער און איטליכע סטרונע רופט זיך אפ זים, זים, זים אויף איהר קול, גלייך וויא זיי ריידען: נישקשה מעגסט אונז קיטצלען, פון אונזערט וועגען זענען מיר פארטיג, אבי דיין סמיטשיק זאל נאר קיין מניעה נישט זיין, ער האפט זיך צום סמיטשיק, גלעט איהם און האלט איהם גרייט צום שפיל, דער פלייטער שמיעסט איבער שטיל מיט דער פלייט, זיא פייפט איהם שטילערהייט אן, און דער צימב-לער לויפט זיך דורך איבער דעם צימבעל און קלאפט זיא באמעליך מיט דיא חע-מערליך, נאר דער בלינדער פויקער זיטצט אנגערוקט מיט דער קוטשמע איבער דיא אויגען און האפט א דרעמיל. לעבין דיא קלעזמער שטעהט אויף א ביינקעל עפיס א מין פארשוין, וואס קוים רעדט ער אויס א ווארט שטיקט מען זיך פאר גלעכטער אפילו קינדער וואס שטעהן אנגעשטופט און קוקען אריין פון דיא פענס-טער לאבען משונה און קריטען זיך נאך. דער פארשוין גיט דערנאך א געשרייא: חררי! לכבוד דיא מחותנים ולכבוד דעם בעל חבית ולכבוד כל המסובים בכאן שפילט אפ א לעבעדיגעס א פרייליכעס! און דיא קלעזמער צולאזען זיך באלד אויף דיא כלים, פרייליך לעבעדיג, ווייבער מיט מאנזבילין נעמען זיך צונויף און

טאנצען א ראָד האָז, האָז, אלס דינג האָט זיך בעוועגט אפילו וואנצען אי טאראַ־קאנעס זענין ארויס פון דיא שפאלטען און זיך צוקראָכען איבער דיא וועגד. טאנ־צענדיג פאלט איינער ארויף אויף בנימינ'ן אין ווינקעל. דער טענצער קוקט איהם אין פנים אריין און לאָזט ארויס א געשרייא: א בנימין! איך האָב איהם דער־טאפּט חלעבין. דיא כשרת מציאה, ער איז דאָ, ער איז דאָ! אויף דעם געשרייא לויפען צו נאָך מענשען. בנימין דערקענט צווישען זייא טונעיאדרעווקער פיינע בריות און דעם דאָרטיגען רביל. אין איין קול איין געשרייא: בנימין קום טאנ־צען! בנימין קום טאנצען! איך קען אסור ניט, בעט זיך בנימין רחמים, איך קען זיך נישט ריהרען פונם אָרט. — נישקשה, נישקשח! ענטפערט מען איהם קום, זאָגט מען דיר דוא וועסט קענען, וואָס האָט מען דאָ צו קענען? אדם א מענש, קאטשקע ריק זיך! ריהר זיך בחמה, מיר וועלען נישקשה דערציילען. — זעלדען! גיט בנימין א געשרייא אין איין אָטהעם, איך בעט אייך דערצעהלט נישט זעל־דען! — ריהר זיך זשע בחמת! שרייעט מען איהם, ריחר זיך בחמה, שטעל זיך שוין אויף דיא פיס! — דערבארעמט זיך יודישע קינדער! בעט זיך בנימין, איך קען חלעבין זיך איצט נישט ריחרען, איך האָב א טעם פאר וואָס איך קען נישט. ס'איז א סוד, וואָס איך ועל איהם מגלה זיין דעם רב. און וויא ער האפּט ארום דעם רב פעסט מיטביידע הענד אריינצוּרוימען איחם אין אויער א סוד פיהלט ער פּלוצלים א שרעקליכען זעטץ אין דער זייט אזש ס'איז איהם פארגאנגען אין דער נאָז וויא פון חריין, ער גיט זיך פאר ווענטהיג א וואָרף, רייבט דיא אויגען און זעהט, אין שטוב איז גאָר טונקעל, דיא לבנה שיינט אריין פון דיא פענסטער ער ליעגט לעבין א קעלביל און האלט זיא ארומגענומען שטייף מיט ביידע הענד.

וואָס טהוט זיך דאָ אזוינס? ! פון וואנען נעהמט זיך דאָ פּלוצלים א קעל־ביל? האָט זיך דען בנימין געקעלבט? נאָר וויא שיקט זיך עם? אָנגענומען דיא סברא בנימין איז א בחמה, צעהן מאָל הונדערט מאָל א בהמה. נאָר ער איז דאָך אָבער א צוויי־פיסיגע בהמה און וואו איז דאָס געהערט אי געזעהן געוואָרען אז א צווייא־פיסיגע בהמה זאָל האָבען א קעלבעל? ! אמת בייא אונז איז דאָ א סך קעלבליך און דאָס רוב דווקא אין לייטישע הייזער, אָבער דאָס זענין דאָך פאָהרט נישט מעהר וויא קעלבליך אין א מענשענס געשטאלט. זייא זענין דאָך דאָס רוב גראָד זעהר שיין מיט א שיין פנימיל און מיט חן גריבעליך, אָבער דאָס קעלבעל, וועלכער בנימין האלזט דאָ און נעהמט זיא שטארק ארום איז דאָך טאקי פשוט איין אמת קעלבעל. היינט פון וואנען, איז דיא קשיא האָט זיא זיך

אהער געגומען ? א חידוש נפלא. נישט אנדערש זיא איז פונם הימעל אראפגע־
פאלען !....

ניין רבותי ! גלויבט נישט אין הימעלישע קעלבליך, צווישען אלע אונזערע
קעלבער איז אפילו נישט אי איין קעלביל פונם הימעל אראפגעשיקט געווארען,
עס איז גאר נישט אזא חידוש נפלא וויא איהר מיינט, איהר האט זיך אויף דעם
קעלביל גאר נישט אזוי צו וואונדערין און פון איהם אזא פירוש צומאכען. פראס־
טע איז מאסטע'גאר אחן קונצען, דיא מעשה דערפון איז אזוי געשעהן.

אז בנימין איז נישט טויט ניט לעבעדיג אנידערגעפאלען אין ווינקעל האט
ער פאר גרויס מידינקייט נישט בעמערקט אז דארט ליגט א קעלביל. בשעת
איהם האבען זיך צושפילט דיא געבליטען איז ער אנשלאפען געווארען און איהם
האט זיך פארגעשטעלט אין חלום דיא גאנצע חתונה מיט דיא מחותנים און מיט
דיא קלעזמער. ער איז געוועזן שרעקליך אומרוהיג, זיך אלץ גערוקט אין ווינקעל,
און בשעת ער האט אין חלום ארומגענומען דעם טונעיאדעווקער רביל האט ער
נאר ארומגעכאפט פעסט דעם פיקעווער ארענדארס קעלבעל, און איהם איינגע־
ריימט אין אויער דעם סוד פון זיין נסיעה. דאס קעלביל אבער האט עס נישט
גורס געוועזן, נישט געוואלט ליידען מען זאל איהם אזוי האלזען אי שטיקען. עס
האט אויסגעשטרעקט דאס פיסעל אנגעריהרט בנימין אין דער דיך און בנימין
האט זיך אויפגעחאפט.

אז בנימין האט זיך אויפגעחאפט חאט ער נאך אלץ געהאלטען ארומגענו־
מען דאס קעלביל מיטביידע הענד זעהר פארדולט און צומישט. ערשט אין א
רגע שפעטער האט ער פון זיך א שטופ געטאן דאס קעלביל, זיך אויפגעהויבען
דערשראקען און זיך געלאזט געהן געשווינד. דאס קעלבעל פון זיין זייט וויא
באלד עס איז לייז געווארען פון פרעמדע הענד איז אויך אויפגעשטאנען געשווינד
און זיך געלאזט מאכען א פליטה איז לויפענדיג ארויף ראפטאם אויף בנימינ'ן
און ביידע זענין געפאלען איבער א גרויסען צעבער וואסער, טראך מיט א שרעקלי־
כען קלאפ !

שטארק דערשראקען פון אזא טראך איז סענדעריל און דער ארענדאר מיט
א ליכטיל אין האנד ארויסגעלאפען פונם אנדערען חדר אין שטוב אריין. זייא
גיבען א בליק. א־ווא, א שרעק ! בנימין מיט דעם קעלביל ליגען ביידע אויסגע־
צויגען אויף דער ערד און שווימען פשוט אין א לוזשע וואסער, עפיס נישט אזוי
פריש שמעקעדיג ! ווען א לידעל־מאכער זאל געוועזן דענסטמאל זייא ביידען אנ־
קוקען וואלט ער אזוי געמאכט : „ליבעהארצעדיגע אוי זיסע, אי אין ווינקעל אי

אין רער לושע זענין זייא נים צושיידט געוואָרען!" נאָר דער ארענדאר און סענדעריל זענין געווען פראָסטע בשר ודם, נישט קיין לידעלמאכער און האָבען די ליבהארצעדיקע אי זיסע באלד צושיידט. דאָס קעלביל האָט מען אָפגעשיקט צו דער מוטער מיט שטעכוושרטליך פאר איהר שלעכטער אויפפיהרונג, און בנימינ'ן האָט מען פון דער טבילה אריינגעפיהרט אין א בעזונדערן אלקיר און בעלייגט אויף עטליכע קוליקליך שטרויא מיט א קישען צוקאָפען.

וויא אונזערע פארשוינען פארשלעפען זיך קיין טעטריווקע און בנימין האפט א פאטש.

בנימינס אברים זענין אביסיל אָפגעגאנגען אין דער ליל טבילה נאָך דעם אָפשווײנקען זיך מיט א גאנצען צעבער קאלטע וואסער, און אויפשטעהענדיג אין דער פרוזה האָט ער זיך געפיהלט פרישער אי געזינטער. ער האָט בעשיינפערליך ארויסגעזעהן א פינגער פון וואונדער אין נעכטיגער מעשה מיט דעם קעלביל, וואָס דורך איהם גראָד איז געקומען דיא רפואה צו זיינע וועטהיגען, ער האָט בעוויזען סענדערלין דערמיט, וויא אומגערעכט דער זינדער מענש איז, וואָס בעקלאָגט זיך בשעת עפּיס איין אומגליק קען זיין, פיהרט נאָר צום גליק און פון דער רעה קומט ארויס א טובה; וויא דער אויבערשטער מאכט פאר א שליח אלע זיינע בעשעפעניש, אפילו א בהמה; וויא א דאָקטאָר קען א מאָל גאָר זיין א קעלביל; וויא אמיק אפילו קען א מאָל פיקן אין קאָפ, שטארק דאקוטשען און שטעהן אין דער גרגרת. פאר א ראיה דערצו דינט דיא מיק מיט טיטום הרשע אין דיא אלטע אלטע צייטען. דאָס נעכטיגע בעגעגעניש איז איהם איצט געווע: א גוטער סימן, אז דיא נסיעה זיינע איז אין א גוטער מזלדיגער שעה און ער וועט איה"ש מצליח זיין צודערגרייכען וואָס ער ווינשט. — „וואסערטרעגער" וואָס געהט איבער מיט פולען איז פון אייביג אָן א גוטער סימן, א פשיטא שוין א גרויסער א פולער צעבער: האָט סענדעריל זיך אָנגערופען און צוגעבאסעוועט מיט דיא רייד.

נאָר מחמהת דעם וועטהיג, וואָס בנימין האָט נאָך געפיהלט אין דיא פיס און מחמת דיא קוליקליך שטרויא, וואָס דארויף איז איהם ווייך געווען צוליגען איז בנימין פארבליבען דעם גאנצען טאָג אין פיעווקע. ער איז געגליכען געווען צו א שיף אין ים, וואָס האָט זיך געזעצט אויף א זאמד און קיין גוטער ווינד איז נישטאָ אראָפּצוטרייבען פון דאָרט. אויף מאָרגען גאנץ פריה האָט בנימין זיך אויפגעהייבען פון זיין געלעגער און זיך געלאָזט ווייטער אין וועג אריין.

א היבשע צייט איז בנימין געגאנגען עפּיס וויא מרא־שחורהדיג, שטיל

פארטראכט, נישט צורײדען קײן װאָרט דער נאָך האָט ער א פּאָטש געגעבען זיך אין שטערן און געבליבען שטעהן שטארק בעטריבט. ערשט אין א פּאָר מינוט שפּעטער האָט ער געעפענט א מויל און ארויסגעלאָזט מיט א קרעכץ דיא װערטער:

—אך, סענדעריל, איך האָב פארגעסען!

— װאו פארגעסען? װאָס פארגעסען האָט סענדעריל זיך אָנגערופען און זיך א חאפּ געטאָן צו דער טאָרבע.

— אין דער היים, סענדעריל, אין דער היים האָב איך פארגעסען!

— אי, בנימין, װאָס פעלט דיר אײן? האָט סענדעריל געמאכט. מיר האָבען, דאכט זיך, מיטגענומען אלסדינג, װאָס נײטיג איז מענשען אין װעג אריין: א טאָרבע, נישט צופארזינדיגען, איז דאָ, טלית און תפילין מיט סידורים איז אויך דאָ, שבתדיגע קאפּאָטעס אויך דאָ. דאכט זיך אלסדינג ברוך השם איז דאָ, אלסדינג האָבען מיר פארנומען. װאָס געהט אונז דען אָפּ? און װאָס האָבען מיר אזוינס געקענט פארגעסען?

—דיא זאך װאָס איך האָב פערגעסען, סענדעריל, איז זעהר װיכטיג, נײטיג אין לעבען אריין, הלװאי אלסדינג זאָל אָפּלײפען בשלום נאָר באים חלילה, לא יעלה ולא יבוא ,גאָט זאָל שומר ומציל זײן, אויפן װעג װעט עפּיס מעשה שטן געשעהן, דענסמאָל װעלען מיר ערשט דערפיהלען דעם גרויסען װערטה פון דער טהײערער זאך, װאָס איך האָב פארגעסען, ארויסגעהענדיג פון דער היים האָב איך אין אײלעניש פארגעסען צו זאָגען א שפּרוך, װאָס שטעהט געשריבען אין א ספר, ארויסגענומען פון א גאנץ אלטען כתב יד, דער שפּרוך מוז גיזאָגט װערען פאר א נסיעה ארויסגעהענדיג פון דער היים, בײא דער ראגאנדקע, אין מען איז ערב, אז ער איז א זיכערע שמירה אין װעג פאר כל מיני סכנות און שלעכטע בעגעגענים ,אָט װאס איך האָב פארגעסען!

— אפשר איז דײן נוטער װילען זיך אומקעהרען א היים? האָט סענדעריל געזאָגט בתמימות.

— דוא ביסט משוגע צי חסר דעה! האָט בנימין א געשרײא געטאָן און דאָס גאנצע בלוט איז איהם אין פּנים ארײן סטײטיש, װאָס הײסט, זיך אומקעהרען א היים? נאָך אזוי פיעל מיה און אָנגעהען זיך אזא װעג פּלוצלים אומקהרען זיך! סטײטיש און דיא װעלט? װאָס װעט זאָגען דיא װעלט?

— װאָס הערען מיר, בנימין, דיא װעלט? האָט סענדעריל זיך אָנגערופען, דיא װעלט האָט דען דיך געבעטען מאכען דיא נסיעה? האָט זיא דען מיט דיר

א קאָנטראַקט געמאַכט און דיר אויף הוצאות געגעבען דוא זאָלסט געהן, וואַנדרעווען ?

— גאַנץ שכלדיג! האָט בנימין זיך נאָכגעקרימט, און אלכּסנדר מוקדון איהם האָט דען דיא וועלט געבעטען ער זאָל געהן קיין הינדיאָ און מלחמה האַל־טין דאָרט? און דיא אלעוועגדער־ער בייא אונז יודען האָט דען דיא וועלט גע־בעטען ארום צו־וואַנדרעווען פון שטאָדט צו שטאָדט?

— ווייס איך? האָט סענדעריל געמאַכט מיט א שמייכעלע, פון מיינעט־וועגען האָבען זייא אלע געמעגט הלעבין זיטצען אין דער היים, עס וואָלט, דאַכט זיך, בעסער און גלייכער געווען פאר איטליכען, אך גארעלע, גארעלע דוא אלכּסנדריל מוקדון, דוא האָסט אין דער היים פון כל טוב, זיטץ, לעב חיר צו פרידען און גלעט דיר דאָס בייכיל, צו וואָס טויג דיר נאָך נארעלע הינדיען? פידי דאָמא דא ני ריפּאיסא, איז דאָ א עולם׳ס ווערטיל, און דער עולם זאגט: א עולם׳ס ווערטיל איז להבדיל א גמרא, מעהר חידוש איז אויף אונזערע יודעליך זייא האָבען דאָך טאקי יא געמאָגט האלטען פון דער גמרא, זיטצען אויף זייער אָרט און בעשעפטיגען זיך איטליכער מיט זיין זאַך, צו וואָס טויג דאָס ארומ־וואנדרעווען, דאָס ארומבלאָנקען זיך וויא א דולער הוא־הא־הא נישט צו וויסין אליין פונם געזינד פונם לעבען און גאָר אומזיסט אומנישט רייסען שטיוועל? וויא איך בין א יוד, בנימין! איך זאָל אזא פּארשוין בעגעגענען וואָלט איך איחם גלייך אויפן אָרט אָפּ געזאָגט דעם עולם׳ס ווערטיל, להבדיל דיא גמרא מיין איך.

א היבשע צייט האָבען אונזערע פּארשוינען זיך אוועקגעהאמפּערט, סענדע־ריל האָט נעפרעגט קשיות און בנימין האָט איהם אלץ אוים געוויזען אז ער איז א נאר און האָט קיין פּיטצעל ידיעה נישט אין אזעלכע זאכען. סענדעריל איז דענסמאָל נעגליכען ניזוען צו א פערדיל, וואָס תמיד דינט ער זיין האר געטרייא און פּאָלגט איהם אין פייער און אין וואסער אריין, פּלוצלים מאַכט זיך אמאָל פּאלט אויף איחם אָן פון דער העלער הויט עפּיס א מאנקאָליע, עס שפּארט זיך איין, שטעלט זיך דיבאָם און וויל זיך נישט ריהרען פונם אָרט, טהוא זיך דאָ, שונא ציון, א מעשה אָן, און ווען בנימין האָט דענסמאָל נים געשמיסען דעם איינגעשפּארטען סענדערלין מיט א בייטש, דערפאר האָט ער איהם דורכגעבויי־ערט מיט זיין זיס צינגעל און איהם אָפּגעשאָטען מיט רייד, ביז סענדעריל איז געווארען ווייך וויא א טייג, א גוט פערדיל וויא פריהער ער האָט אויפגעשטעלט דיא אויערן הערענדיג בנימי׳נ׳ס רייד, וואָס האָבען געבראָכען דעם מוח, און

לסוף האָט ער זיך אָנגערופען, ווייל זיין שטיינער איז געווען הנטליך, מיט דיא ווערטער:

— אויב דוא ווילסט דוקא אזוי, זאָל זיין אזוי. וואָס פאר א דאגה איך האָב ?

אז בנימין איז פארטיג געוואָרען מיט סענדערלין האָבין זייא זיך ווייטער געלאָזט אין וועג אריין און נאָכדעם אז זייא זענין זיך אָנגעגאנגען אויף וועגען און זייטענוועגליך זענין זייא נישט טויט נישט לעבעדיג אָנגעקומען קיין טעטעריוועקע.

טעטעריוועקע איז דיא ערשטע גרויסע שטאָדט, וואָס אונזער׳ע וואנדערער האָבען געזעהן אין זייער לעבין, דריבער איז קיין וואונדער נישט וואָס זייא האָבען געקוקט אויף דיא גלייכע אויסגעברוקירטע גאסען אי אויף דיא גרויסע הויכע מויערין און נישט געקאָנט זיך זאט אָנקוקען. כמעט אויף דיא שפיצען פינגער זענין זייא געגאנגען אויף דיא טרעטואַרען און געהויבען דיא פיס עפיס משונה, גלייך וויא זייא וואָלטין זיך געהיט צושטארק נישט צו בעריהרען דיא גלאטע שטיינער און נישט אָנמאכען חלילה קיין שאדען, פיס, וואָס האָבען נישט עפעס אזא גוטע דאָליע בייא זייערע בעלי-הבתים אין דיא קליינע שטעדליך און וואָס מען מאכט דאָרט פאר זייא נישט עפעס גרויסע צערעמאָניעס ! קליינשטעטיל-דיגע פיס, וואָס ווייסען נעביך נישט פון קיין פאדלאָגע צוזאָגען אפילו אין שטיב, וואָס קריכען נעביך וויא דיא חזרים אין בלאָטע, וואָס זייערע בעלי-הבתים שטעקען זייא געהענדיג טיף אהינצו אריין און דראלען מיט זייא פאָרט-טע-מאָכטע גאָר אָהן שום מלאכות, אזעלכע פיס מוזען באמת מבולבל ווערען ווי דיא שיכורע אז זייא דערפיהלען פלוצלים אונטער זיך א בריק פון שטיינער און מוזען פאר גרויס כבוד מאקי אביסעל אונטערשפרינגען און נישט וויכען א זייט זיך וואָהין צוטאָן, פרישע ערשט אָנגעקומענע קליינשטעטילדיגע פיס וועט איהר באלד דערקענען אויף דיא אויסגעבריקירטע גאסען אין דיא גרויסע שטעדט, אונזערע טונעיאדעווקער פארשוינען זענין געגאנגען וויא מיט א פאר-קלעהמט הארץ און בהכנעה אָפּ געטרעטען פאר איטליכען דעם וועג, סענדעריל פלעגט אין אזא פאל אָנגעהמען בנימין בייא דער פאָלע און איהם א שלעפ טאָן אין דער זייט, אמאָל איז דירך דעם סענדערלין אויס געקומען צוהאפען א שטיל טענציל מיט עמיצין וואס איז געקומען אקעגען, יענער איז זיך געגאנגען גלייך זיין וועג און האָט זיך אָנגעשלאָגען מיט סענדערלין, וואָס מחמת דעם אָפּטרעטען האָט ער איהם פונקט גאר פארשטעלט דעם וועג. יענער האפט זיך רעכטס.

אָבער אונזער סענדעריל האָט איהם מקרים געווען און שטעהט שוין גרייט.ביידע יוארפען זיך לינקס און ווייטער רעכטס ביז יענעם געראָט לסוף אויסצומיידען זיך איינער, וואָס איז גראד נישט אויפגעלייגט געווען צו טאנצען מיט סענדער־לין, האָט איהם פראָסט אָנגענומען און א וואָרף געטאָן אין דער זייט אז דיא ציין זיינען איהם שיער נישט ארויסגעפאלען. אלסדינג זיינין פאר אונזערע פאר־שוינען געווען נייא. אלסדינג, האָט זיך זייא אויסגעוויזען, טייט אויף זייא מיט דיא פינגער, דיא דראָזשקעס שרייען, דיא פאעטאָנען פילדערען, דיא מויערען שטעהן האָפערדיג, קוקען שטאָלץ מיט זייערע גרויסע גלעזערנע טאפלעס אין דיא מענשען קרימען זיך, אלסדינג שרייעט זייא נאָך: תרבית קבצנימליך! תרבית קליינשטטילדיגע יודעליך! תרבית תרבית!....

— הערסט־דוא בנימין! האָט סענדעריל געזאָגט, נאָכדעם אז ער האָט פארריסען דעם קאָפּ און געקוקט אויף דיא מויערען מיט דרך ארץ, איך מיין בנימין, דאָס איז כטאמבול!

— נעה שיין, נעה נארעלע, וויא קומט עס צו סטאמבול? האָט בנימין גע־מעכט מיט אזא מינע גלייך וויא ער איז א סטאמבולער א געבירדיגער. סטאמ־בול נארעלע, האָט ת״ק מאָל ת״ק גאסען, איטליכע גאס האָט ת״ק מאָל ת״ק פופעהן „צוואנציג“ אָדער אפשר דרייסיגגאָרענדיגע הייזער און אין איטליכס הויז וואוינען ת״ק מאָל ת״ק מענשען! דוא מיינסט אז דוא ביסט שוין פארטיג? ניין, ווארט נארעלע איינער, היינט איז נאָך דאָ קליינע גאסען, יורדקעס, קאט־שעווניקעס, מאָטשעווניקעס, פיסקעס יארען און פאָדוילען כחול הים!

אי ,אי, אי! האָט סענדעריל געמאכט פאר גרוים וואונדער, ס'איז דאָך עפּיס נאָר א שרעק חלעבין אזא גרויסע שטאָדט! נאָר איך בעט דיך, בנימין, פון וואנען קומט עס אָט דיא אלע גרויסע שטערט? מענשען זאָלען זיך צונויפ־שטיקען אין איין אָרט און ליגען איינער איבער דעם אנדערן, גלייך וויא דיא וועלט איז ווייניג און נישטאָ מעהר קיין ערד! עס מוז דאָך אוודאי דרינען עפּיס זיין וואָס מענשען דערווייטערען זיך פון דער ערד און ווילען אלץ פליהען אין הימעל, אין דיא הויכע פענסטער, זאָל עס אפשר זיין דעריבער, וואָס דעם מענ־שענס נשמה וואקסט פון הימעל און מחמת דעם ציהט עס איהם נעביך אלץ ארויף ארויף, און ער האָט זעהר שטארק חשק אויסצושפרייטען דיא פליגעליך און זיין אלץ פון אויבען? וואָס זאָגען דערצו עפּיס דיינע חקרנים, בנימין? הּאסט דוא נישט בענעגענט מכח דעם עפּיס א שמיעס ערגיץ אין דיינע חקרה־ספרים.

— על פי חקירה, האָט בנימין געמאַכט מיט א קנייטשעל, איז וועגען דעם ענין דאָ א גאנץ ווייטער שמיעס, איך האָב שוין דערפון אפילו געהאט א מאָל צומאָן בייא אונז אין בית־המדרש אונטער־ן אויוועז און דורכדעם איז פארענט־פערט געוואָרען דיא גמרא פון דיא צעהן טעפּ אָרעמקייט, וואָס זענין אראָפּגע־ שיקט געוואָרען אויף דער וועלט, וויא אויך דער פסוק, כי מלאה הארץ חמס, דיא וועלט איז פול געווארען מיט רויב. נאָר איך וועל עס דיר אביסיל מסביר זיין על פי אונזער תורה. חומש האָסט־דוא דאָך געלערענט, סענדעריל! לויט וויא עס שטעהט אין חומש האָבען אונזערע עלטערען גאָר תחילת, אין דיא פריהערדינג דרות, געוואוינט אין געצעלטען, נאָר בשעת דעם דור הפלגה האָבען אלע מענשען זיך פארקליבען אין איין אָרט, זיך גענומען מאכען ציגעל און אויסבויען א שטאָדט מיט הויכע מויערען אין הימעל. אין דערמיט ארבייט טאקי איז שוין אויף זייא אָנגעפאלען א בייזע מהומה א געטימעל. איינער האָט נישט פאר־ שטאנען דעם אנדערען אין דיא גאנצע פיהרונג דאָרט איז עפּיס אויסגעקומען קאפויר, א נס וואָס גאָט האָט זייא באלד צוטריבען האָבען מענשען ווידער אָנגעהויבען צו לעבען, עטהמען פרייער און דיא וועלט איז ווייטער אויפגעריכט געוואָרען, נאָר דער חטא פונם דור הפלגה האָט נאָך אין גאנצען נישט אויפגע־ הערט, פון יענער צייט אָן ציהט זיך נאָך אַלץ, בעונותינו הרבים, דיא תאוה ביי מענשען צושטיקען און צונויפשטיקען זיך, אויסצומויערען זיך הויך, צומאכען זיך א שם און פליהען אין הימעל. וואָס האָבט דוא אין מיר זיך אָנגעטשעפּעט וויא א אזלורניע? זאָגט אברהם צו לוטין, למאי זאָלען דיינע מענשען זיך קריגען מיט מיינע איבער א שפּאַן ערד, דיא גאנצע וועלט שטעהט דאָך פאר דיר פרייא, נעם דיר וואָהין דוא ווילסט און לאָז מיך געמאך!

נאָר אוידער נאָך בנימין האָט געענדיגט דעם שמיעס האָט זיך געלאָזט הער־ רען א שטארקער געשרייא פון א פארטשיק, וואָס איז אונזער־ע פארשוינען אָנ־ געפּאָהרען פון הינטען אין האָט זייא שיעור ניט מזיק געוועזן מיט דעם דישעל, אוהניאָקעס! האָט דער פארטשיק געשריגען אין איין אָטהעם און געמאכט אויף זייא מיט דער בייטש. וואָס קריכט איהר, צוא אלדע שווארצע יאהר, וויא דיא ראקעס און פארשטעלט דעם וועג! הייא, הייא יאָלדען! הייא, הייא פלאָכטען!

אונזערע פארשוינען נעביך האָבען געהייבען פיס און געלאָפען פאר שרעק וויא דיא פארכאמטע מייז, דער אהין און דער אהער. לויפענדיג האָט סענדעריל זיך א זעטץ געטאָן אין א שטופּ און זיך אויסגעצויגען נעביך, וויא גרויס ער איז, אויף דער ערד, בנימין האָט אין איילעניס זיך אָנגעשלאָגען אין א קויש מיט

אייער, וואָס א קורעלאפּניטשקע האָט געטראָגען, דיא אייער האָבען זיך צובראָכען און אויף איהם האָט זיך געעפּנט א גיהנ'ם, א פּיסק, א פּייער, א געשרייא, יענע פון דיא צוסבראָכענע איינער נעבאך האָט איהם אָפּגעשאָטען מיט טויטע קללות, זיא האָט איהם געוואָלט אָפּשטעקען אָדער זיא האָט איהם שוין טאקי אָפּגעשטעקט א פּאטש און שטארק חשק געהאט איינצופּלאָנטען זיך אין זיינע האָר, קורץ, בנימין האָט געגוג געלייזט ביז ער איז קוים מיט צרות לעבעדיג ארויס פון איהרע הענד און געמאכט א פּליטה אין א הינטערגעסיל, וואָס אהינצו איז אויך סענדעריל באלד צוגעקומען.

אט האָסט-דוא דיר א גרויסע שטאָדט! האט סענדעריל געזאָגט און אָפּגעווישט מיט דער פּאָלע דעם שווייס פון זיין פּנים. דאָ געה נישט, דאָ שטעה נישט, דאָ רוה נישט. ווייסט זייא אלע דער שווארץ־יאהר!

— דאָס ציהט זיך נאָך אלץ פונם דור הפלגה, האָט געענטפערט בנימין, וואָס האָט געשאָפּעט וויא א גאנז, דאָס אלסדינג וואָס דוא זעהסט דאָ, איז אלץ דור הפלגה, מיט בייזער מהומה. מיט זיין געטימעל, גנבה, גזלה און רציחה!

— א, אין דער ערד אריין מיטן קאָפּ! האָט סענדעריל א מאך געטאָן, קום בנימין, לאָמיר זיך אויסרוהען! דוא זעהסט עפּיס שרעקליך אויס, עס פּייערט דיר עפּיס א באק, א רוח אין דער חצופה'ס טאטען אריין! וויש נאָר אָפּ, זייא מוחל, דעם פּנים, דיא חצופה האָט א פּנים בשעת מעשה דיך אויסגעשמירט מיט געלכען פון אייער!

וויא צוליעב בנימינן ווערד איין איבערקעהרעניש אין דער פּאליטיקע.

אין איינעם פון דיא טעטעריווקער קלייזליך האָט שטארק געקאָכט פון דער דענסמאָליגער קרימער מלחמה, דער אונטערהאַלטונג איז צופאלען אויף פּארשידענע כתות, איטליכע כתה מיט איהר פּרעזידענט און מיט איהר גאנג אין דער פּאליטיקע, חייקיל בעל־מוה און זיין קומפּאניע איז זעהר בעשעפטיגט געוועזן מיט דער מוהמע וויטען, פּלעגט זיא צולייגען אויף טעלערליך און בעווייזען דיא הכברות אי דיא שפּיטצליך וואָס אין איהר שטעקט. חייקיל איז געוועזן א מאָל א שטיקעל זייגערמאכער, ער האָט געהאט א גרינגע האנד צו מצה רעדלען, קיינער האָט נישט געקענט אזוי וויא ער א סוכה מאכען, דאָס לאָקשענברעט, דיא לאָפּעטע, דיא מילכעדיגע באנק, דאָס טשאָלענטברעטיל און דיא צובראָכענע שטייג פונעופות זענין אין קיינעמס סוכה נישט געוועזן אזוי גוט צוגעפּאסט וויא אין זיינער, דעריבער ווען עס פּלעגט נאָר אויסקומען עפּיס א רייד אין מאשינען זאכען פּלעגט דער עולם האָבען פּאר איהם אָבשיי און זאָגען: דאָס געהער זיך

אָן מיט חייקלין, חייקיל ווייסט. חייקעל פּלעגט אליין דערצעהלען וואונדערליכע
זאכען פון משונה ווילדע ענגעלישע מאשינעס, אזש דיא האָר פלעגען זיך שטע־
לען פּשוט קאפויר הערענדיג. און אז איינער האָט איהם א מאָל מפסיק געווען
דיא רייד מיט עפּיס א קשיא און איהם געפ־עגט דעם שכל דער פון, פלעגט
חייקעל דערקלעהרען דאָס אין גאנצען קורץ און פּראָסט מיט עפּיס אזא מין
שפּרינגזשינקעלע און דערבייא מאכען אזא מינע מיט א זיס שמייכעלע גלייך
ייא ער וואָלט פארענטפערט א קלאָץ קשיא און יענעם געעפענט דיא אויגען,
הכלל מיט א שפּרינגזשינגע האָט חייקעל דערקלעהרט אלכדינג, אי דעם זייגער, אי
דעם טעלעגראף אי א שפּיעלפּוישקע און אלע אנדערע מיני המצאות אויף דער
וועלט. איציק פּישטן אָבער איז קיינמאָל נישט צופרידען געווען מיט חייקילס
שפּרינגזשינקעס ער פּלעגט קוקען דארויף עפּיס וויא אויף אפּיקורסת און מאכען
מיט א געשפּעט: באלד וועט שוין חייקעל זאָגען אז א גולם וכדומה אזעלכע
מיפתים יענען אויך דורך א שפּרינגזשינקעלע... פּע, פּע חלעבין! זיינע אלע זאַ־
כענישען זיינין פשוט איז פּשוט. איך בעט אייך איבער, נאַרנישט טאקע אמתע
נארעשקייטען. און ווייל חייקיל בעל מוח איז געווען פארקאָכעט אין וויטען, דריי־
בער האָט איציק פּישטן,חייקילס בעשטענדיגער מתנגד אין אלע זאכען, זיך אָנ־
געטשעפּעט אין דער מוהמע ראכיע און זיך ארויסגעשטעלט פאר איהר מיט אלע
קרעפטען, איטליכער פוןביידע צדדים האָט שטארק געארבייט צו געווינען אויף
זיין זייט דיא איבעריגע קומפּאניעס, איז חייקיל שוין געשטאנען אויף א שטי־
קעל שטייגער מיט שמיאליק וואָקכאָר, דער פּרעזידענט פונב פעטער ישמעאלס
כנופיא, און האָט שוין כמעט וויא האלב זיך אויסגעגלייכט מיט בעריל פראנצויז
נאפּאָלעאָנס א הייסער הכיד. האָט איציק אָנגעמאכט א הארמירעד און צונעצוי־
גען צוא זיך טביא מאָק, קירהס מענש, פּאָטשטען זענין געפלויגען פון אלע זייטען,
איטליכער האָט געלאָזט זיינע ראציעס, דיא וועלט האָט זיך געקעהרט און דאָס
קלייזעל האָט זיך פּשוט געוויגט! אָט אין דער דאָזינער ייט בשעת דער גרויסער
מהומה זענין אינזערע פּארשוינען אָנגעקומען קיין טעטעריווקע און זיך אָפּגע־
שטעלט אין דעם דאָזיגען קלייזעל אויף סטאנציע.

סענדעריל מיט זיין כאראקטער איטליכען נאָכצוגעבען האָט אין דיא עניני
הפּאָליטיקע אויך זיך נישט איינגעשפּארט און איטליכען צוליב געטאָן אזוי וויא
ער וויל, דוא ווילכט אזוי, פלעגט ער זאָגין. וואָס פאר א דאגה איך האָב זאָל זיין
אזוי. און דאריבער האָט ער שטארק נושא חן געווען און איז באלד איטליכען
געפעלען, ביים ערשטען שלום־עליכם איז בייא דעם עולם נעבליבען, אז סענדעריל

איז אָהן א גאל, איוד אָהן כחמות, וואָס האָט אין זיך נישט דיא מרה פון עקשנות. אהן ווען סענדעריל איז געווען אויפגעטראָגען מיט אלע גלייך גאָר אָהן א שום חלוק, אקעגען־זשע איז בנימין געווען איין איבערקלייבער און גאָר צום ערשטען איז איהם מעהר פון אלע עפּיס געפעלען שמואליק באָקסאָר, צו וועלכען ער האָט ביסלעכוויים זיך צוגעלאָזט ביז ער איז מיט איהם געוואָרען שטארק חבר, בנימין האָט איהם מגלה געווען דעם גאנצען פּלאַן פון זיין נסיעה און שמואליקין איז דיא זאך זעהר שטארק געפעלען, ער האָט מכח דעם איבערגעשמי־עסט מיט חייקלין, חייקיל האָט דאָס גענומען אויף זיין מוח, און הגם דיא זאך איז איהם אויסגעקומען אביסיל שווערליך, דאָך איז דאָס איהם געגאנגען אין קאָפּ, ער האָט באלד טאקי אין א סעסיע מיט בעריל פראנצויז און טוביה מאָק אפּירגענומען דעם דאָזיגען ענין. און זייא האָבען זיך דארויף שטארק פארחי־דושט. בנימין, האָבען זייא געזאָגט, זעהט טאקי עפּיס ניט אויס וויא א געוויינט־ליכער מענש, ער איז עפּיס וויא צוטראָגען נישט אויף דעם עולם, אז ער רעדט איז שווער צופארשטעהן וואָס ער מיינט, ער פאַרטראכט זיך א מאָל, שטעלט אויס א פּאָר גלעזערנע אויגען און שמייכעלט, זיין הילוך און זיינע אלע פּאָס־מעטקעס זענין עפּיס משונה,דאָך אלץ בעוויזט,אז ער איז העט העט גאָר פון איין אנדערע מדרגה, נישט גלאט א מענשל, אין איהם מוז בוודאי עפּיס שטעקען, גלאט פּשוט קען עס לגמרי נישט זיין, ווער ווייסט, אפשר איז דער בנימין גאָר נישט קיין בנימין, א קאשיא אויף א מעשה!.....

אז בנימין און סענדעריל זענין פארשאָפּעט אריינגעקומען אין קלייזעל נאָך דער מעשה מיט דער יורינע פון דיא אייער איז דאָרט געווען א שרעקליכער גע־פּילדער, דיא סעסיע פון אונזערע פּאָליטיקער האָט שטארק זיך מפלפל געווען מיט איציק פּשטן, וואָס ער האָט זיך געריסען אויפן גאָרגעל און איטליכען ארי־בערגעשריגען.

— נאָט זעהט, וואָס שטעהט אין יוסיפון, האָט איציק געשריגען אין איין אָטהעם און געטייט מיטן פינגער אין א ספריל, אין יוספון שטעהט. אז אלכסנדר מוקדון האָט געוואָלט געהן צו דיא קינדער יונדב בן רכב איז ער דערגאנגען ביז צו דיא הרי חושך און ער מיט זיינע גבורים האָבען דאָרט נישט געקענט לחלוטין געהן, זייערע פיס זענין געזונקען אין בלאָטע ביז איבער דיא קניע, מחמת דיא זון שיינט דאָרט נישט איז דיא ערד אין יענעם אָרט שטארק זומפּיג, חיינט פאר־שטעהט איהר שוין, אלכסנדר מוקדון, דער גרויסער. אלכסנדר מוקדון, וואָס איז געפלויגען אויף איין אָדלער און וואָס איז שוין געווען בייא דיא טיהרען פונם

נן־עדן ער האָט נישט געקענט אריבער דיא הרי חושך, מכל־שכן אייער פארשוין. אזא נפש וויא ר! עס וועט איהם נישט העלפען דערצו אפילו חייקעל מיט אלע זיינע שפרינזשינקעס.

— דוא גראָבע קאָפּ איינער! האָט חייקיל זיך צולאָזט אויף א קול און גע־טיטשעט איציקין מיטן גראָבען פינגער, וואו זיינען דיינע אויגען? אדרבה זעה טאקי וואָס דאָ שטעט ווייטער, ער זאָגט: אז אלכסנדר מוקדון האָט דאָרט גע־הערט עופות, פייגליך, ריידען יונית, איין פויגעל האָט איהם געזאָגט בזה הלשון דיין מיה איז אומזיסט, ווייל דוא ווילסט קומען אין גאָטס הויז און אין דעם הויז פון זיינע קנעכט, דיא בני אברהם יצחק ויעקב, היינט פארשטעהסט־דוא שוין, גראָבע קאָפּ איינער. פאר וואָס אלכסנדר מוקדון האָט אהינצו נישט געקענט געהן?

— מילא וואָס ווערסט־דוא אָבער טאָן, מיין גרויסער בעל מוח, אויב עס קומט גאָר אויס וויא דיא יש אומרים דאָרט, אז דיא עשרת חשבטים מיט דיא רויטע יודליך אָדער דיא בני משה וואוינען גאָר דאָרט ערגיץ לעבין דעם לאנד פונם פריסטער יאָן? נוא, היינט לאָז דיין נפש מוחל זיין געפינען ערגיץ דאָס לאנד פונם פריסטער יאָן! מאָרגען נאָכן קאַלטען קוגעל!

— עט נארעשקייטען, איציק! חלעבין נארעשקייטען.

—ווארט נאָר, ווארט מיין בעל מוח! עס איז עפּיס נאָך דאָ א סמבטיון אויך! וואָס ועט ער טאָן מיט דעם סמבטיון, וואָס ער שליידערט א גאנצע וואָך שטיינער? לאָמיר שוין אָננעהמען אין דער סברא, אז ער איז שוין אריבער דיא הרי חושך, ער האָט שוין געפונען דאָס לאנד פונם פריסטער יאָן. נוא קומט ער צו צום סמבטיון, טפררוא! עס רעגענט מיט שטיינער אוממעגליך צושטעלען א פוס דאָס דאָ וועט דאָך איהם נישט העלפען אפילו דיין וויטע, זיא זאָל זיך אפילו שטעלען מיטן קאָפּ אראָפּ און מיט דיא פיס ארויף.

— הע, חע, דוא טשעפעשט שוין זיך אין וויטען! אָט וואוהין דוא ביסט פארקראָכען.

— וואָס איז דאָס אין אמת'ן פאר א גאנג, איציק, אומזיסט אומנישט שפעטען פון דיא מלכיות, האָט בעריל פראנצוויז זיך אריינגעמישט מיט פאר־דראָס, מיר רעדען דאָך איצט פון בנימינן, זידיל דיר בנימינין און טיש ניט אריין דיא מלכיות, איך בעט דיך!

פאר וואָס זידלען בנימינין? האָט זיך אָנגערופען טוביה מאָק, בנימין נעהט דאכט זיך אויף א דרך, דורך איהם קען נצמח ווערען יורען א ישועת.

— אי מאָק, מאָק! האָט איציק געמאכט מיט תרעמות און געשאָקעלט מיטן קאָפּ, אויף דיר מאָקוניוא האָב איך מיך חלעבין נישט געריכט, אז דוא זאָלסט האלטען מיט זיי און מאכען אזא פּירוש פון בנימינין, וואָס האָסט־דוא אין איהם אזוינס דערזעהן?

חשרט נאָר, איך בעט אייך, א גאנג פון א מענשען: וואָס האָסט־דוא אין איהם אזוינס דערזעהן? האָט שמואליק באָקסאָר זיך נאָכגעקרימט מיט א געשפּעט, משוגע ביסט־דוא היינט, איציק, צי וואָס? זיין אָפּגעלאָזענקייט, זיין צוטראָגענקייט, זיין קוקען, זיין ריידען מיט זיין גאנץ בענעהמען בעווייזען דאכט זיך זעהר גוט ווער ער איז אזוינס, דאָס פּנים איז דער בעסטער שפּיגעל אויב דאָס אלסדינגג איז בייא דיר קיין בעווייז נישט, ווייס איך שוין ניט וואָס הייסט בייא דיר אזוינס א מענש, אדרבה איך בעט דיך, אָט איז ער איצט אליין אָנגעקומען, קוק איהם זייא מוחל אָן און זאָג אויב דוא ביסט נישט משוגע טאקי ריין חסר דעה.... איהר זעהט, עפּיס פלאמט איהם דאָרט א באק און דרייא געלע פּאַבעקליך ציהען זיך איהם וויא א שין אויפן פּנים! נוא איציק וואָס פאר א פּנים האָסט־דוא איצט?

איציק איז צוגעגאנגען נעהנטער צו בנימינן, האָט איהם אָנגעקוקט פון קאָפּ ביז דיא פיס, איהם א שפּייא געטאָן כמעט אין פּנים אריין און איז אוועקגעגאנגען אין איין כעס. פון דעם דאָזיגען שמיעס אָן וועגען בנימינין האָט בעקומען די פּאָליטיקע איין אנדער פּנים, שמואליק באָקסאָר מיט בעריל פראנצויז האָבען געשלאָסען בלאָט מיט חייקלין, וויטע האָט ארויסגעשיקט אין ים טויזענט גרויסע אָקרענטען מיט שרעקליך ווילדע מאשינעס, דער פעטער ישמעאל איז אריבער דעם פּרוט און נאפּאָלעאָן האָט געשאָסען מיט באָמבעס אויף סעוואסטאָפּעל. טוביה מאָק איז געשטאנען אויף משקולת נישט אהין נישט אהער, געדרעהט מיט דער צונג נישט צו־וויסען מישטעהנס געזאָגט אויף וועלכער וועלט ער איז און איציק פּשטן איז געבליבען איינער אליין וויא אויפן וואסער, ער האָט געבאך געארבייט אויף אלע כלים און שיער נישט געשפּרונגען ארויס פון דער פון הויט א קאטאָוועס איינער אקעגען אזא חברה! דערפאַר האָט ער זיך פארגעבן אויף בנימנן, ער האָט פון יענער צייט אָן זיך אלץ צו אים געזוכט און איהם געטאָן אין דער גאל אריין, „גאָט איז מיין עדות, דערצעהלט בנימין אין איין אָרט, אז איך האָב מיך נישט געמישט אי דער פּאָליטיקע, וואָרום איין מאָל צו וואָס טויג עס? צווייטענס וואָס געהער זיך עס מיט א יורען אָן? פון מיינעטוועגען האָט געמעגט זיין אזוי אדער אזוי, גאנץ גליך, סענדעריל מיינער האָט אין אזעלכע זאַ־

בעגישען זיך אויף אסור נישט געמישט און פון רעסטוועגען האָט מיך איציק ני געלאָזט רוהען, איך האָב פון איהם נישט געהאט קיין טאָג און קיין נאכט. א מאָל פלעגט ער מיך ארומשטעקען הינטען מיט פעדערען, אָדער ווארפען אויף מיר שטילערהייט א קישעלע, אָדער פערשליידערן ערגעץ מיינעם א שוך, אז א'ך האָב מיר דעם קאָפּ פערדרעהט זוכענדיג. בין איך ביי דער נאכט אנשלאָפען געוואָרען אויף מיין געלעגער פלעגט ער מיט א שטרייעלע מיר קיטצלען דיא פּיא־טעס אז איך פלעג אזש אונטערשפּרינגען, אָדער ער פלעגט מיר לאָזען א פּאָמפּע אונטער דער נאָז, איך פלעג זיך אויפחאפּען נישט טויט נישט לעבעדיג און קיי־כען הוסטען מחמת דער רויך אפשר א שעה כסדר, גלייך וויא איך בין שולדיג געוועזען וואָס דיא דריי קומפּאניעס האָבען געמאכט יד אחת“.

דעם גרעסטען טהייל פון שטאָדט זיינען אונזערע פאַרשוינען טרוד געוועזען מיט דער פּרנסה, זיי האָבען געמאכט וויזיטען אין דיא טעטעריוועקער הייזער און האָבען אין א קורצער צייט קונה שם געוועזען אזוי אז מען פלעגט אויף זיי נאָכטייטען מיט דיא פינגער אונבעגעגענען זיי דער מיט א גלייך ווערטעל, דער מיט א שמייכעלע. איין אנדערער אויף זייערער אָרט וואָלט זיך שטארק איבער־גענומען פון אזא כבוד און צופּויקט אומעטום פון זיין גרויסקייט, אָהן עין־הרע, אין דער וועלט, וויא מען האָט זיך געשמאָלצען פשוט אָנקוקענדיג איהם, וויא מען האָט זיך געלאָבט מיט איטליך זיינס א וואָרט און מיט וואָס פאר א שמיי־כעלע מען פלעגט איהם אויפנעהמען און ארויסבעלייטען פון דער טיהר ,נאָר אונזערע פאַרשוינען אָבער זענען ביי זיך געוועזען פּראָסטע מענשליך און האָבען פון אזא כבוד זיך גאָר נישט געמאכט. בנימין איז געוועזען פארטראָגען אין זיינע זאכען און סענדערלין איז געלעגען אין זינען דיא טאָרבע זאָל זיין פול און אין דער קעשענע זאָל זיין עטליכע גראָשען אויף הוצאות, צי ניסט־דוא מיט א שמיי־כעלע צי מיט א קרים וואָס מאכט עס א יורע אויס, אבי גיב.

היינט איז פורים מאָרגען איז אויס

גיב מיר א גראָשען און טרייב מיך ארויס !

אָט דאָס איז דאָס בעקאנטע אידישע לידעל, וואָס שילדערט זעהר גוט, זייער פּראַקטקיים, זייער עניוות און וואָס סענדעריל פלעגט עס געהענדיג אויפן וועג זעהר אָפט שטילערהייט אונטערזינגען.

א גוט מאָרגען, נאָט העלף ! פלעגט סענדעריל זאָגען ביים ארייננעהן ער־גיץ אין א שטוב נאָכשלעפּענדיג הינטער זיך בנימין'ן פאר דער פּאָלע, דערנאָך פלעגט ער איהם דערלאַנגען א שטופּ פאָראויס, איהם איינראַמען אין אויער

ער זאָל ניט שעהמען און אליין אנידערשטעלען זיך אין דער זייט מיט גרויס דרך ארץ.

ארומגעהענדיג אויף אזא שטייגער זענין אונזערע פארשוינען איין מאָל אריין אין א שטוב, אין וועלכען זיי האָבען געטראָפען עפּעס א יונגען מאַן טענהנדיג מיט דעם בעל הבית, עס האָט אויסגעזעהן פון דיא רייד וויא דער יונגער מאַן גיט דעם בעל הבית צו פערשטעהן דיא וויכטיגקייט פון עפּיס איין ענין, וואָס דורך דעם קלינגט מיט איהם איצט דיא וועלט, וויא ער לויבט זיך פאר איהם אַפּ. ווייזט פאפּירען אין פערלאַנגט פון איהם עפּעס א זאַך. נאָר דער בעל הבית קרימט זיך אָבער, טענהט וויא ער קען און צאפּעלט פּשוט זיך אויסצודרעהען פונם יונגען מאַנס הענד, דער בעל הבית האָט זיך אָנגעחאַפּט אין אונזערע פארשוינען אזוי וויא א דערטרונקענער אין א שטרוי. ער האָט געשווינד זיך צוגעלאָזט צו זיי אין דער האָפנונג אפשר האָבען זיי צו איהם א נייטיג געשעפט און וועלען איהם דערוויל בעפרייען פון דער נויט. נאָר קוים אָבער האָט ער דערהערט ווער זיי זיינען און וואָס זיי ווילען איז ער געבליעבען שטעהן צומישט, שטארק פערוואונדערט, וויא איינער בשעת דאָס אָנשיקעניש טרעט פּלוצים צו פון אלע זייטען.

— אָט האָט איהר נאָך נוסעים! האָט דער בעל הבית זיך אָנגערופען נאָכדעם אז ער איז צו זיך געקומען און זיך געווענדעט צום יונגען מאַן. דיא דאָזיגע יורען, זעהט איהר, זענין אויך נוסעים! נאָט אייך נייס, נוסעים אויף אונזער קאָפּ!

דער יונגער מאַן מיט אונזערע פארשוינען האָבען איינער דעם אנדערן זיך אָנגעקוקט.

— הערסט דוא, האָט סענדעריל א ציה געטאָהן בנימינ׳ן פאר דער פּאָלע און איהם איינגערוימט אין אויער, מעגליך אז דער דאָזיגער יונגער מאַן וואנדרעוועט אויך אהינצו.... ער קען נאָך חלילה פארלויפען פריהער און אונז אָפּטאָן אַייף טערקיש.

— אפשר זיינט איהר טאקע אלע איין קומפּאניע? האָט דער בעל הבית זיך ווייטער אָנגערופען.

— חלילה, חלילה! האָט בנימין מיט סענדערלעןביידע אין איין קול געשריען, מיר געהן בעזונדער, געהען מיר!

— געהט אייך געזונטער הייט בעזונדער, ביי מיר אָבער הייסט איהר איין קאָמפּאניע. האָט דער בעל הבית געזאָגט און ארויסגענומען א מטבע פון דער קעשענע.

— ניט, זייט מוחל, אונז, אונז ניט, האט סענדעריל געבעטען און אויס־געשטרעקט דיא האנד, מיר ווילען שוין דעם יונגען מאן ארויסגעבען זיין חלק קומט יונגער מאן, מיר ווילען אייך ארויסגעבען, איך האב מניז.

אין מיטען דרינען האט זיך געעפענט דיא טהיר פון דער קיך און א שרעק־ליכער קול האט זיך געלאזט הערען פונדארט משונה ווילד:

דאס איז ער, ער! אט דער, וואס שטעהט לעבין דעם קליינעם דארען אידעל, זיי האבען רענסטמאל אויף ביידע זיך ארומגעשלעפט. איך האב איהם דערקענט, דעם שיינעם נפש, אין זיין פנים'ל, אין זיין געל בערדיל, אויסגעצופט זאל עס איהם ווערען! אין זיין צוהראשטעט הערצעלע, א פארהאפט רבונו של עולם זאל ער ווערען! זאל עס מיט איהם קויקלען, מארדעווען און אויסרינען דאס מארך פון זיינע טרפהנע ביינער אויסרינען!

קום בנימין אוועק! האט סענדעריל געזאגט שלעפענדיג בנימינען פאר דער פאלע, א רוח אין דער חצופה'ס טאטען אריין, זיא האט נאך אלץ צוטאהן מיט דיא צובראכענע אייער.

וויא זכות אבות האבען פאר אונזערע פארשוינען זיך געלייגט.

זיפצען און קרעכצען מוז מען אז מען לייענט דיא געשיכטע פון דיא גרויסע בעריהמטע קאפ־מענשען וויא זיי האבען נעביך געליטען שטארק זייער גאנצען לעבען פון דער וועלט, פאר וועלכע זיי האבען מקריב געווען זייערע טעג און יאה־רען און זיא בעגליקט מיט זעהר ניצליכע זאכען, וואס זיי האבען מיט זייער שכל בעגאנגען. דיא וועלט איז בטבע א קינד וואס האט ליעב זיך צו האלטען נאר אין דער מאמעס פארטוך, נישט אפצוטרעטען פון איהר אויף א האאר, וואס האט ליעב אלץ דיא אלטע נארישע מעשיות, וועלכע דיא ניאנקעס און אלטע בא־בעס חזרן זיי איהם איבער הונדערט מאל אין טאג, וואס מיינט, אז בעסעדם פון זיינע שפילכלאך איז טאקי גאר נישטא, אין דערינען שטעקט דיא גאנצע חכמות וואס קען נאר זיין, און אז דער בעהעלפער קומט איהם נעהמען אין חדר אריין, אויסצולעהרנען איהם עפעס, שרייעט ער גיוואלד גלייך וויא מען וואלט איהם געקוילעט, דיא וועלט האט ליעב צו לעבען אזוי וויא זיא איז געוואהנט, עפעס א נייס קומט איהר אויס משונה ווילד, זיא שרייעט דארויף מעשים און זידעלט, מאכט מיט דער בלאטע גלייך דעם, וואס טראכט אזוינס אויס, ערשט דערנאך אז דאס נייס איז שוין נולד געווארן, עס האט זיך איינגעלעבט און ווייזט בעשייפערליך ארויס דעם גרויסען נוטצען וואס אין איהם ליגט, ערשט דערנסט־

מאָל חאַפּט מען זיך אין דעם שטארק אָן. מען האָט דערפון גרויס הנאה און פאר־געסט כלל יענעם נעביך וואָס האָט ער מיט נויטשוויים ממציא געווען, נאָך זעהר שיין פון דער וועלט אז זיא האָט זיך זיינער דערמאָהנט איהם צו מאכען האָטשע א מלא און צושטעלען איהם א מצבה, מיליאָנען מענשען לעבען היינט גליקליך און עטהמען פרייא אין אמעריקא, און קאלומבוס בשעת איהם איז אריין דער געדאנק צו ענטדעקען אמעריקא האָט נעביך שטארק געליטען, דיא וועלט האָט איהם געהאלטען פאר משוגע און אויס איהם חוזק געמאכט, דעסגלייכען איז אויך געווען מיט אונזער בנימינין פון טונעיאדעווקע, נאָר אָנקוקענדיג איהם האָט מען איהם געהאלטען פאר א משוגענעם און הערענדיג זיינע רייד איבער דער נסיעת האָט מען זיך געשטיקט פאר געלעכטער, מען האָט מיט איהם געטריבען קאטאָ־וועס.איטליכער האָט מיט אים געהאט צו טאָן און אויס איהם געמאכט א קאָטער, א נס וואָס בנימין האָט עס אזוי פיעל ניט פערשטאנען, זיהט וואָלט ער זיך פארעסען, חס ושלום קראנק געוואָרען און א שפּייא געטאָן אויף דער גאנצער נסיעה! מיר היפּערען איבער א סך זאכען פון דעם עולם׳ס המצאותליך איבער בנימינין בכדי דאָס זאָל אויף אונז אלע נישט פאלען פאר קיין אייביגען פלעק און דאָס זאל אונז נישט זיין צו קיין חרפּה צו קיין בושה אין דער געשיכטע פאר דיא שפּעטערדיגע דורות. מיר מאכען זיך נישט וויסענדיג פון דיא אלע זאכען, האָטעפּאקרעשקע, און נעהמען זיך ווייטער צו אונזער דערצעהלונג.

אין טעטעריווקע, זאָגט בנימין, איז דאָ א גרויסע קהלה יודען, זאָלען זיך פּרוכפּערען און מעהרען, ווער זייא זענין, וואָס פאר א מיני מענשען זייא זענין און פון וואנען זייא האָבען זיך גענומען, דאָס, פרעגט זייא בחרם, ווייסען זייא אליין נישט, זייא האָבען נאָר בקבלה פון טאטעס, זיידעס או עלטער־עלטער זייד־דעס, אז זייא וואקסען פון יודען, און וויא עס זעהט אויס פון א טהייל זייערע מנהגים, פון זייער הלבשה, פון זייער לשון און פון זייער האנדעל וכדומה זענין זייא אפנים טאקי מחויב צו זיין יודען, נאָר צונויפגעלאָפענע, אָפּגעריסענע פון פארשיעדענע שבטים, ווארום איינער מיט דעם אנדערן געהר זיך כמעט נישט אָן, לאָז א שטיינער איינער פאלען וועט דער אנדערער איהם נישט אויפהייבען האָטש ער זאָל שונא ציון דיא כפרה ווערען, דיא מיתה משונה איינגעהמען דאָ אויפן אָרט... צווישען זייא איז דאָ א טהייל, וואָס פארשטעהען זעהר גוט מאני־פארגע לשון. מאניפארגע איז פון דעם שורש מאניפארגיסימו׳ז, דאָס הייסט מאני לשון, פארגי ציגיינעריש, מאניפארגע־יודען קענען חכמת היד, קוקען יענעם אין האנד אריין און ציהען געוויינטליך דערפון זייער פרנסה דערצו נאָך קענען

זיי אנדערע מלאכות, לעמבלבמאכערס און טאָקערס זענין זיי טאַקי איינע אין דער וועלט, חידושין נאָר מוז מען זיך וויא זייא מאכען א מאָל יענעם א לעמפעל און טאָקען אָפּ זאכען עפּעס נאָר שלא כדרך הטבע, אויך האָבען זייא א מתנה פון זיין ליבען נאָמען אָפּצוזאָגען א מאָל א פּזמון, און דווקא שטילער היים, מיט אזעלכע מיני תנועות, אזש טרעהרען שטעלען זיך דורכדעם אין דיא אויגען און זייא נעהמען דערמיט בייא יענעם פּשוט צו דאָס חיות... מען זאָגט יאקבי זייא שטאמען פון דיא ערב רב פון דער גזע כפתרים, בכלל, זאָגט בנימין, זענין דיא איינוואוינער דאָרט עהרליכע לייט. גוטע מענשען, זייא פלעגען מיך אויפנעהמען תמיד מיט א שמייכעלע און משונה הנאה האָבען מיט מיר זיך אָפּצוגעבען. מען האָט געזעהן בעשיינפּערליך, אז זייא זענין מיט מיר שטארק צופרידען. איך ווינטש זייא פונם גאנצען הארץ, אז גאָט און לייט זאָלען פון זייא אייביג אויך אזוי צופריעדען זיין, אָמן."

א חידוש נפלא. דערצעהלט ווייטער בנימין, דאָרט אין דער סביבה בעגעגענטמען א מאָל פּארשוינען וואָס זענין אביסיל וויא חזירעוואטע, מען דערקענט עס זייא באלד אין דעם אנבליק. א טהייל זאָגען אז דאָס איז אזא פּאָראָדע, ווידער א טהייל ווילען האָבען אז דער אָרט איז דערצו מסוגל. בנימין וויל דרינען נישט מכריע זיין, דאָס געהער זיך אָן מיט דיא געלערנטע. זייא זאָלען דיא זאך פאַר־שען און אונז דערקלעהרען אקוראט וואָס דאָס בעטייט. נאָר וויא דיא מעשה איז, זאָגט בנימין, אזוי צי אזוי, דיא זאך אליין איז קיין נייס ניט אויף דער וועלט, נאָך דער אלטער מתתיהו דעלעקארטי העט העט אין דיא פריהערדיגע יאהרען בריינגט אין זיין ספר „צל עולם" בזה הלשון: „אין בריטאניה איז דאָ א פאָלק מיט איין עק פון הינטען וויא בייא בהמות, אויך זענין נאָך דאָ ווייבער, הויכע גרויסע וויא דיא ריזען און זייא זענין בעוואקסען מיט שטשיטינעס (חזיר־האָר) וויא דיא חזירים. אין צפרת האָט זיך געוויזען א פאָלק מיט הערנער, אויף יענע בערג זענין דאָ קרומע ווייבער און דיא וואָס איז מעהר קרום איז אלץ שעהנער: „טאקי ממש וויא מען בעגעגענט נאָך בייא א אונז, היינטיגע צייטען, זעהר פיעל ווייבער, וואָס קומען אויס קרום. שטארק בולט מחילה פון הינטען, מיט א לאנגען עק. וואָס באָמבעלט זיך און שלעפּט זיך זייא נאָך אויף דער ערד, דאָס וואָס איז געווען, זאָגט דער פּסוק, דאָס וועט אויך זיין און ס'איז נישטאָ קיין נייס אונטער דער זון!

מעטעריוועקע. זאָגט בנימין, איז גרויס מיט שיינע טויערען און לאנגע גאַ־סען, אָנקוקענדיג זיא בייס ערשטען מאָל דאכט זיך אויס. זיא לעבט, עס קאָכט

דאָרט און רווישט, נאָר דערנאָך אז מען ווערד אביסיל איינגעוועהנט זעהט מען, אז זיא איז אין תוך אריין א מין גרויסע טונעיאדעווקע, דיא איינוואוינער דאָרט עסען, לייגען זיך שלאָפען, שטעהן אויף וויא געוויינטליך אלע טאָג אין איין ציים, דיא צייט ווערט גערעכענט דאָרט נאָך דעם עסען, פונם אָנבייסען א שטיי־ גער ביז ווארמעס און פון ווארמעס ביז וועטשערע, מחמת אָנבייסען, ווארמעס און וועטשערע זענין דרייא קרעטשמעס אין זייער לעבען, וואָס אהינצו גארט מען זיך-צודערשלעפען אויף א פאָפאס און עפים טאָן נאָכדעם אז מען האָט פאר־ בראכט א שטיק צייט מיט גאָרנישט אין א פוסטען סטעפ. מען זאָגט יאקבי טע־ טעריווקער לופט מאכט בטבע פויל, אָפּהענדיג און שלעפעריג,ווען עס פאלט אהינ־ צו אריין עפּעס א מענש מיט קוראזש, מיט א חשק עפּעס צו ווירקען, נעהמט עס אין א קורצער צייט בייא איהם צו אי דעם קוראזש, אי דעם חשק, און עס בלייבט איהם מעהר נישט איבער וויא דער חשק צו עסען, שלאָפען און אויפצושטעהן בכדי ווייטער צו עסען און צו שלאָפען .בנימין האָט דאָרט געזעהן דיא סטאנצי־ עס פון דיא קליין שטעטעלדיגע סבאָרטשיקעס און פאָוויערענעס, אוועקפּאָהרענ־ דיג פון דער היים האָבען זייא ארויסגעוויזען קוראזש און שטארקייט נאָך פיל מעהר וויא מען בעדארף. מען מוז פאָהרען, האָבען זייא אליין גערדרונגען און איינ־ געשמיעסט דעם עולם, מען מוז פאָהרען זיך סטארען ארבייטען און איינלאדעווען מכח דעם געלד אויף געוויסע קהלשע הצטרכות און מכח נאָך אנדערע שטעטישע זאכען, חאָטש זייער סטארען זיך, ארבייטען און טאָן וועגען דעם איז אין גאנצען איין איבעריגע זאך, טאקי נאָר וויא א פינפטע ראָד צום וואָגען, ווייל דארויף איז דאָ א סמעטע, און אלצדינג וועט געמאכט ווערען גאָר אָהן זייער הילף, נאָר זייא האָבען אָבער פאָרט בעקומען שטארק חשק, עס האָט זיך זייא משונה פאר גע־ לוסט, האָבען זייא גענומען ביים עולם געלד פאר זייערע ווייבער און קינדער אי פאר זיך אויף הוצאות און מארש אין וועג אריין אין א גוטער אין א מזלדיגער שעה, אין טעטעריווקע קומענדיג איז זייא. מעשה שטן, באלד פארגאנגען דער חשק, וואו בריהשקיים, ווען בריחשקיים! האָבען זיך אנידערגעזעצט אויף דער סטאנציע פויל, אָפּהענגדיג. נאָר געגעסען נעביך, געטרונקען און געשלאָפען, גלייך מען האָט זייא א כישוף אָנגעטאָן, אין דעם צושטאנד פארברייננגען זייא נעביך דאָרט זייערע טעג און יאהרען, דער עולם שיקט זייא אליץ צו. אויף זייער בקשת, געלד און ווייטער געלד און זייא הינען טאקע אליץ, נעניצין, עסען, שלאָפען נעביך וויא דיא פארצויבערטע פרינצען און ס'איז פשוט אוממעגליך זייא פון דאָרט ארויסצורייסען, אפילו קיין בעל שם און קיין טאָטער קענען דערצו אויף נישט

חעלפען. — בנימין האט אנגענומען א יצר הרע זיך צו בעקענען מיט דיא בע־ריהמטע געלערנטע און שריפטשטעלער וואס אין מעטעריוקע, עפעס איז ער דאך אויך א שטיקעל קענער, א חקרן, וואס קוקט אריין אין דיא קליינע אותיות־ליך און וויס, וואס איז אזוינס א יודישער חקירה־ספר. פון וואנען דיא דאזיגע לייט האבען געשעפט זייער תורה, זייער ידיעה אין דיא שבע חכמות, חיינט וויא שיקט זיך עס, קומען אהער און זיך נישט זעהן מיט זיין סארט מענשען ? ! חוץ דעם האט זיך איהם געוואלט טאקי איבערשמיעסען מיט זייא וועגען זיין נסיעה, אזעלכע לייט וועלען איהם דאך פארשטעהן און קענען אפשאטצען דעם ווערטה זיינעם, ער האט געהאפט, זייא וועלען איהם נאך געבען הסכמות און איהם היי־בען וויא אויף דרוקעס. זייא האבען דאך ליעב ארויסצוגעהן מיט זייערע הסכמות אויף קליינינקייטען, שמאכטעלייען. בפרט נאך אויף אזא זאך, אויף אזא וויכטי־גע זאך, דא וועט דאך דיא בען זייערע זיך צולאזען גאלאפ, גאלאפ וויא א פערד, נאר צו וועלכען פון זייא בנימין איז געקומען האט ער איהם אלץ געטראפען אדער ער עסט אדער ער שלאפט ! איינמאל איז איהם געראטען צו טרעפען א נעם פון דיא לייט — א ווילדער שרייבער משונה א בעריהמטער בריה — וויא ער איז געזעסען אנגעלעהנט אויף א באנקבעטעל אין איין אפגעזונדערט חדריל, גוט מארגען ! — גוט יאהר ! ? וואס וויל א יוד — עס. אזוי, א ביסיל שמיעסין ! — אהין אהער עפיס פלאטשיק דער עוכס. דער בריה איז עפיס וויא צוקראכען, קוים וואס ער ריהרט מיט דיא ליפען, דיא נשמה ליגט איהם אויף דעם שפיטץ נאז און עס קלעפען זיך איהם דיא אויגען. בנימין מינטערט איהם, רעדט איבער איהם וויא ער קען, נאר אומזיכט דיא מיה, ער איז קאלט וויא אייז. ערשט דערנאך האט ער זיך אביסיל אויסגעטשוכעט. א שטארקען געניץ געטאן און ארייגערופען דאס ווייב, ווען וועט מען שוין געהן עסען ? האט ער זי א פרעג געגעבען או אויכגעקנאקט דיא ביינער מיט א געשמאקען געניץ. לאז מען שוין געבען עסען, ווארום איך וויל, האט ער גיזאגט, איך וויל אביסיל צולייגען מיך שלאפען.... הכלל מעטעריוועקע איז א גוטע ספאלניע אלסרינג שלאפט דארט רוהיג. אי דאס געלערנטקייט .אי דער האנדעל, אי דיא ביינס, אי דיא בראצע־סען (לארענישען) און אלע מיני געשעפטען. וויא מען זאל זייא נישט פריוון ווע־קען קען מען זייא אלץ נישט דערוועקען. אפילו ווען עטליכע מענשען פארקלייבען זיך אמאל אין איינעם נעהמט זייא באלד אפ דאס לשון, זימצען, געניצין און קר־קען איינעם דעם אנדערען אן וויא דיא גולם׳ס, און דיא גאנצע געזעלשאפט ווערען אנשלאפען. ערשט ווען מען דערלאנגט דיא ועטשערע ריהרט זיך אין זיי

איין אבר, זייא ווערען לעבעדיג, נעהמען זיך געשמאק צו דער אכילה, עסען אָפּ— און א גוטע נאכט זייא גייען א היים שלאָפען.... אונזער בנימין האָט עס געפיהלט שפּעטער אויף זיך אליין, ער האָט דערנאָך אין טעטעריוועקע נישט מעהר געטאָהן וויא געגעסען און געשלאָפען און דער חשק פון דער נסיעה איז איהם עפּיס וויא פארגאנגען. ער איז געווען אין א גרויסער סכנה פארפאלען צו ווערען דאָרט, אזוי וויא א שיף, וואָס האפּט זיך אריין אין דעם שטילען ים, און אָפּשלאָפען דאָרט זיין לעבען ביז אצונד ווען מיט איהם זאָל זיך נישט געווען מאכען א מעשה, וואָס האָט וויא א שטורמווינד, אויף זיין גליק און אויף דער וועלטס גליק, איהם מיט גוואלד ארויסגעטריבען פון דאנען ווייטער צו זיין נסיעה.

דיא שנאה פון איציק פּשטן צו בנימינין האָט וואָס א טאָג אלץ מעהר געוואקסען, ער האָט דיא לעצטע צייט וויא א זלודניע זיך איינגעגעסען אין בנימנין און זיך גענומען שטארק מפלפל צו זיין מיט איהם איבער זיין נסיעה, איהם ליי־גען שטיינער אויפן הארץ. אז דענסמאָל ווען דאָ אויף דער דאָלאָניע וועט וואק־סען האָר, וועט ער קומען צום סמבטיון, און זעהן דיא רויטע יודליך וויא ער זעהט זיין אויער. בנימין אָבער האָט זיך נישט געלאָזט שפּייען אין דער קאשע און אויסגעדרונגען, אז סאיז דאָ אין דער וועלט א בורא, וואָס פארלאָזט נישט דיא, וואָס האָבען אין איהם א בטחון, נישקשה ער וועט אם ירצה השם מיט גאָטס כח דערגעהן אהינצו, שונאים אויף צושפּרינגעניש, און אז בנימינין פלעגט טענהדיג זיך צושפּילען דיא געבליטען, פלעגט ער ווערען פלאם־פייער און אין דערמיט שמיעס אריינוואַרפען אויף א קול. פּיפּערנאָטער, לינדענוואָרם, אייזעל, מויל־אייזעל וכדומה! דאָס האָט געהייסען אזוי פיל וויא: בילט אויף דיא ציין, אָט בין איך שוין העט ווייט, אָט בין איך שוין דאָרט אין דער מדבר און געה און געה און געה!... איציק פלעגט דרייא מאָל אויסשפּייען און זאָגען: ער איז פּשוט משוגע הסר דעה, מען בעדארף איהם פיהרען צום טאָטער. און האָט צום סוף אזוי ווייט געבראכט, אז קוים האָט בנימין זיך געוויזען אויף דער גאס, זענין איהם ווייסע חברה נאָכגעלאָפען וויא נאָך א משוגענעם מיט שטיינער, איהם געמאכט א אורא און געשריען: פּיפּערנאָטער לינדענוואָרם! איינמאָל אז בנימין מיט סענדערלין זענין פארנאכט געגאנגען ביידע אין גאס איז חברה זייא בעפאלען וויא דיא היישרעקען און זייא שטארק דעקוטשעט, אזוי אז זייא האָבען געמוזט אנטלויפען מיט הינטערגעסליך. אין איינעם פון דיא איינגע געסליך, האָבען זייא לויפענדיג בארג אראָפּ איבער א לאנגער, שמאָלער קלאטקע זיך בעגעגענט דאָרט סאמע אויף דערמיט מיט א מענשען, וואָס איז זייא געקומען אקעגען, אויסמיידען

זיך דאָרט איז נישט געווען קיין שום מעגליכקייט סיידען אראָפּשפּרינגען און צו־שלאָגען דעם קאָפּ, אָדער ווייניגסטענס זיך אויסברעכען א פוס. דיא ביידע זאכען אָבער האָבען אונזערע פּארשוינען בעראָרפט האָבען נייטינג אין לעבען אריין, אָהן א קאָפּ אָדער אָהן א פוס וואָלט דאָך קיין סברא נים געווען צו מאכען זייער נסיעה. און בנימין מיט סענדערלין זענין געבליבען שטעהן מיט אראָפּגעלאָזענע נעזער.

— א־א שלום עליכם בנימין! האָט יענער פּארשוין, וואָס איז געקומען אקעגען, א זאָג געגעבען מיט א פּארדראָס אי מיט א געלעכטער אין איינעם. א גוטע בענגעגעניש חלעבין, אזוי וויא געוואונשען!

— שלום עליכם, עליכם שלום רב אייזיק דוד! האָט בנימין געענטפערט נישט מיט זיין קול שטארק צומישט.

דער דאָזיגער פּארשוין איז געווען רב אייזיק דוד רב אהרן יוסילים שרה זלאטעס, דער חכם פון טונעיארעווקע.

— שיינע מענשען! האָט רב אייזיק דוד געמאכט מיט תרעומות. מען פאָהרט אוועק פון דער היים בגנבה גלאט אוועק, פאר וואָס, פאר ווען? ווייס איך? אלסדינגג מוז דאָך זיין עפּיס מיט א גאנג, מיט א דרך הטבע. וואָס הייסט גלאט אוועק און מאכען ווייבער נעביך. אָהן א שום גאנג, פאר וויכטע ענונות מאכען ווייבער! ווייס איך? שטייטש אדרבה, שוין אוועקגעשטעלט אלסדינגג אין דער זייט, פרעג איך אייך נישט מעהר, נאָך אמאָל טאקי אדרבה סטייטש סטייטש?! פּארקעהרט זאָגט וואָס טהוט איהר דאָ? איך מיין טאקי דיך אויך סענדעריל, נישקשה איך זעה דיך וויא דוא שטעהסט פון הינטען. דיין ווייב סענ־דעריל ועט דיר נישקשה געבען, גוט מכבד זיין וועט זיא דיך דיין ווייב, וויא א הערינג אזוי אין כעס איז זיא וואָלט זיא דיך צוריסען דיין ווייב, דאָס הארץ אָבער האָט איהר געזאָגט אז דאָ מוזט איהר אוודאי זיין האָט איהר געזאָגט דאָס הארץ דיין ווייב, און זיא האָט געוואָלט נישט אנדערש פאָהרען נאָר אהער חאָט זיא געוואָלט נאָר מיט מיר דיין ווייב.

— הא ער איז דאָ! האָט א געשרייא געטאָן א יודענע, וואָס איז אונטער־געקומען פון הינטען צו רב אייזיק דוד'ן.

סענדעריל האָט אין איין קול דערקענט זיין בחורטע, ער איז געוואָרען טויט וויא דיא וואנד און געבליבען אָהן א נשמה פאר שרעק. ער האָט מיט ביידע הענד זיך אָנגעהאפּט אין בנימינס פּאָלע. ער זאָל נישט אראָפּפאלען פון דער קלאטקע. אזוי האָט איהם זיך דער קאָפּ פארדרעהט. עס האָט איהם זיך געדאכט, אָט

נעהמט איהם שוין אָן זיין ווייב און פעטש שיטען זיך איהם וויא האָלץ.

— קוקט נאָר אָן דיא נפשות, דיא שיינע נפשות. אָ דיא כפרה זאָלין זייאביידע ווערען! הא וואו איז ער דאָרט ערגיץ מיין ימחשמוניק? לאָזט מיך נאָר צו איהם צו אביסיל, לאָזט מיך, איך וועל איהם ווייזען וואָס פאר א גאָט מיר האָבען! אזוי האָט אין איין אָטהעם געשריגען סענדערילם ווייב און געשטופּט רב אייזיק דוד'ן.

— נאָר אָהן געשרייא, אָן רעש. האָט רב אייזיק דוד זיא געבעטען. האָט נאָר צייט. אז איהר האָט אזוי פיל געווארט, ווארט זשע נאָך אביסיל. קיין עגונה מיט גאָטס הילף וועט איהר דאָך שוין קיין עגונה נישט זיין. און ווייטער וויא זאָגט מען עפּיס הא? אויך דיא אייגענע מעשה, א יודענע בלייבט טאקי א יודענע. ראכט זיך א קלוגע און פאָהרט א יודענע. לאָמיר שמיעסען דיא אייגענע זאַך פארקעהרט, מילא מה רעש? ס'איז נישט מעהר גלאַט פאררדאָסיג: גלאַט אוועק, פאר וואָס, פאר וועו? אלסדינגג מוז דאָך זיין עפּיס מיט א גאנג, פאר־שטעהט איהר מיך? נאָר אז ס'איז אזוי איז דאָך טאקי דיא קשיא: צי וואָס נאָך שרייען? דער תירוץ איז אָבער, איך בעט אייך איבער וויא איין אייגענע מוטער; א יודענע מהילה בלייבט א יודענע.

רב אייזיק דוד האָט זיך ערשט צו וויגט און געוואָלט, וויא זיין שטייגער איז, דעם שמיעס זיינעם איבערשמיעסען ווידער פארקעהרט, דער נאָך ווייטער א מאָל פארקעהרט און אריינגעבען דרינען א ביסעל פעפער מיט ציבעלע, נאָר פון ביידע זייטען קלאָטקע זיינין געשטאַנען א סך מענשען, וואָס זענין דערוויל אָנגעקומען. זייא האָבען פון דערווייטען זיך שטארק געבייזערט דארויף, וואָס יודען האָבען זיך אנידערגעשטעלט דאָ שמיעסין, גלייך וויא עס געהט זייא נישט אָן דיא גאנצע וועלט, און לאָזען קיינעם נישט אריבערגעהן. דיא קלאָטקע איז אזוי שמאָל געוועו, אז צווייא מענשען האָבען דאָרט זיך נישט געקענט מיידען. דיא וואָס פון איין זייט האָבען תמיד געמוזט ווארטען ביז יענע פון דער אנדערער זייט וועלען פריהער אריבער. דריבער האָט סענדערילם ווייב מיט רב אייזיק דוד'ן געמוזט צוריק געהן צו יענער זייט קלאָטקע פון וואנען זייא זענין אָנגעקומען, רעסגלייכע סענדעריל מיט בנימינ'ן האָבען זיך צוריק געקעהרט צו דער אנ־דערער זייט און ערשט דערנאָך האָט, פון דער דאָזיגער זייט טאקי, דער עולם אָנגעהויבען איבערצוגעהן דיא קלאָטקע.

— איך בעט דיך סענדעריל, וואָס שטעהן מיר דאָ אזוי, און ווארטען? האָט זיך אָנגערופען בנימין, וואָס איז פריהער צו זיך געקומען. עפּיס שטעהן

מיר דאָ, אזוי גלייך וויא מען בינט צו א יונגעל מיט איין עק פאָדים אין מויל און מיט דעם אנדערען צום פיסיל פון טיש .נארעלע, איצט האָבען מיר צייט ניצול צו ווערען.

— גערעכט, וויא איך בין א יוד! האָט סענדעריל א זאָג געטאָן פרעהליך וויא איינער וואָס רייסט זיך ארויס פון דער קלעהם. גיכער, ניכער, בנימין! אויב דוא ווילסט איך זאָל נישט אריינפאלען אין איהרע הענד. דאָס איז נישט קיין קלאטקע, נאָר זכות אבות האָבען דאָ פאר אונז זיך געלייגט.....

אונזערע פארשוינען האָבען געמאכט געשווינד א פליטה און אין עטליכע מינוט זענין זייא שוין געוועזען ווייט ערגיץ אין איין אנדער עק שטאָדט. זייא האָבען נישט געמאכט לאנג שיהות, פארנומען באלד זייערע פעקליך און זיך געזעגענט מיט טעטעריוועקע.

אורא רויטע יודליך!

חייא, וויאָ, וויאָ, האָט אויף דער קעלניע פון א בויד חייזעריג געשרינגען א שמייסער און איז שיעור מיטן דישעל נישט ארויפגעפאָהרען אויף צווייא ווייבליך, וואָס זענין געשטאנען אין דערמיט גאס, סאמע דיא לעבעדיגסטע פון גלופסקער גאסען,ביידע מיט טאָרבעליך שפייז: פלייש, רעטערליך, ציבעלע, קנאָבעל, אונטערען אָרם, און האָבען איינער דער אנדערער איינגערוימט סודות אי אויסגעגאָסען דאָס הארץ שרייענדיג אויף א קולכיל, אז מען האָט איהם געקענט הערען ווייט פאר א מייל, דיא ווייבליך זיינען אין מיטן שמיעס זיך צולאָפען, איטליכע אין איין אנדער זייט גאס, און זיך געשטעלט פון דערוויטענס צו ענדיגען זייער שמיעס אריבערשרייענדיג מיט א ניגון איבער בוידען, דראָזשקעס, טעליגעס און פוהרליך האָלץ, וואָס האָבען זיך געצויגען איינע הינטער דער אנדערער אין א גאנץ לאנגער שורה, אזוי אז א היבשע צייט איז ריין אוממעגליך געוועזען דיא גאס איבערצוגעהן.

— הסיאביילע! נוא וועסט־דוא היינט בייא דער נאכט קומען אהינצו — צו דער קאָרטענוואַרפערין? איך וועל דאָרט זיין מיט מיינעם... דיינער וועט אויך אהינצו קומען. ער האָט מיך געבעטען איך זאָל דיר זאָגען, עס וועט דאָרט זיין פרעהליך. קום נארעלע. וועכט חלעבין הנאה האָבען! נוא חסיא ביילע, וועסט דוא קומען?

מיין בעל־הביתטע, ברענען זאָל זיא, וויל מיך היינט מכבד זיין מיט ראָשטשינען ברויט און איבעררייבען גרייפליך. איך וועל מיך אָבער אויסדרעהן אין

קומען. נאָר איך בעט דיך דאָבריש, לאָז עס זיין בסוד, זאָג נישט קיינעם!

— וואַרט נאָר חסיא ביילע וואַרט! דער רוח וועט דיין בעל-הביתטע נישט נעהמען אז דער וואַרמעס וועט שפּעטער מיט א שעה אַרויסקומען. זיא וויל פרעסען? ניא לאָז זיא עסען ווערעם, קריינק! איך האָב נאָר פאַרגעסען חסיא ביילע! זיפּ נישט איבער אזוי דיא מעהל. דיא מיטשניטשקע איז ניט צופרידען פון דיינע קלייען. וויפיל איז דיר געבליבען היינט פונם אָנקויפען?

— שייגעץ, שייגעץ! חאַפּט איהם נאָר דעם שייגעץ! וואָס איז עס פאר א מאָדע חאַפּען? א פארחאַפּט זאָל ער ווערען!

— וואָס איז דאָרט חסיא ביילע? וואָס שרייעסט־דוא אזוי?

— א קאַרמאַנשטשיק דאָבריש! ער האָט ביי מיר שיעור שיעור נישט אַרויסגעשלעפּט דאָס טאָרבעלע שפּייז פון אונטערן אָרם. א מערכה וואָס איך האָב בעצייטען מיך אַרומגעקוקט.

— זעה נאָר זעה חסיא ביילע! וואָס איז דאָרט אזא צולויפעניש? עס מוז שוין ווייטער עדגיץ ברענען, ס'איז שוין היינט דיא צווייטע שרפה. ביז נאַכט קען זיין נאָך עטליכע שרפות.

— מען הערט נישט קלינגען, דאָבריש א שרפה וואָלט מען דאָך געקלונגען.

— שאַ, אָט געהט דיא מעקלערין. איך וועל זיא א פרעג טאָן. סימע דוואָסיע! סימע דוואָסיע! וואָס לויפט מען דאָרט עפּיס אזוי?

— איך ווייס נישט קיין צער! אפשר ווייסט נחמע ניסע, נחמע ניסע! וואָס איז דאָרט פאר א רעדיל, סערדצע? אייערע קאַטשקעס שרייען עפּיס, אז מען הערט נישט וואָס מען רעדט. האָדיל איז חיינט געלעגען געוואָרען, זיא וועט בייא אייך צונעהמען דיא קאַטשקעס. היהנער האָט איהר אויך? זעהר פעטע קאַטשקעס, אייער איז היינט נישט געוועזן זיך צו דערקויפען. וואָס איז דאָרט אזא מהומה?

— ווייס איך? עפּיס רויטע יודליך. עפּיס האָב איך געהערט שרייענדיג רויטע יודליך.

— וואָס, עס זענען אָנגעקומען רויטע יודליך! אי־אי־אי־! מען מוז דאָך געהן אָנקוקען אויף חידושים. האָבען אלע מיט א מאָל א געשרייא געטאָן און זיך געלאָזט לויפען הענדום פּענדום צום רעדיל מענשען.

— אורא פּיפּערנאָטער, לינדענוואָרם! אורא רויטע יודליך! האָבען צוויי־

שין דעם רערעל מענשען געשריען א גאנצע חאָפטע ווייבע חברת.

דיא דאָזיגע רויטע יורליך, דאָס זענין געוועז אונזערע פארשוינען, בנימין מיט סענדערלין, וואָס אין א קורצער צייט נאָך יענער מעשה, וועלבע עס האָט מיט זייא זיך געטראָפען אויף דער קלאטקע, זענין זייא אָנגעקומען קיין גלופסק און האָבען דאָרט בכּישף פון א פּאָר וואָבען שטאַרק קונה שם געוועזן. עס האָבען זיך געפונען א סך עהרליכע אידען וואָס האָבען פון זיי פּשוט אָנגעקוואָלען, ממש אזוי וויא פון דעם שוכטעריל, וואָס ער איז אין יענע צייט דורך זיינע מופתים אין גלופּסק פּלוצלינג נתגלה געוואָרען. טאָלצע און טריינע, צווייא געוויסע אלטע יודענעס, כּשרה נשמות, וואָס פּלעגען, וויא איטליכען איז בעקאנט, אלע טאָג פאר נאכט שבתדיג זיך אָנטאָן מיט דער ייפּע אי מיט דעם שטערענטיכעל און ארויסגעהן אונטער דער שטאָדט בענעגענען משיח'ן, אָט זייא זענין דאָס געוועזן דיא גליקליכע אין איין פארנאכט צו-זוכטרעפען אויף יענער זייט ראגאדקע אונזערע פארשוינען ביים אָנקומען זייערען פון טעטעריווקע און אין א גוטע שעה אריינצופיהרען זייא אין גלופסק. באלד טאקי בייא דעם ערשטען בעגעגענים האָבען שוין דיאביידע ייפּעס זיך דערוואוכט אלסדינג, וועמען גאָט האָט זייא דא בעשעהרט. טאָלצע מיט טריינען האָבען פארוואונדערט זיך אָנגעקוקט, איינע די אנדערע זיך געשטאַרכעט. נוא טריינע? — נוא טאָלצע? האָבען זייא זיך געשושקעט, דאָס האַרץ אָבער האָט אונז גלייך געזאָגט, אז דאָס זענין עפּיס ניט קיין גלאטע מענשען. טאָלצע און טריינע האָבען זיך געשמאָלצען אין אונזערע פארשוינען, זייא זיינען עפּיס וויא יונגער געוואָרען, עס האָט זיך זייא געפרייעט דאָס האַרץ הערענדיג פון דער נסיעה, זייא האָבען געקוקט אויף זייערע בעשעהרטע און זיך אלץ געשטורכעט מיט א שמייכעלע: נוא טריינע? — נוא טאָלצע?... טאָלצע האָט זייא אונטערגעארבייט זאָקען, טריינע האָט זייא פארלאטעט העמדער, צוגענעהט בענדליך און זענין געוועז גליקליך, איבערגליקליך, אקוראט וויא בלה-וויים, א מאָל אין דיא יונגע יאהרען, הכלל אונזערע פארשוינען האָבען אין גלופּסק אויף זיך געפונען מבינים. אזעלכע לייט וויא זייא קען טאקי נאָר איין גלופסק שאטצען און פארשטעהן זייער טהייערען ווערטה. אהין, אין גלופסק אריין איהר יודישע קינדער! וואָס וואלגערט איהר זיך נפשות שיינע מענשען און ווערט וויא בטלנים פארפאלען אין דיא קליינע שטעטליך אונטערן אויוועז?! אין גלופּסק אריין צו אלדע שווארץ יאהר! דאָרט וועט איהר געפינען אייער גלייכען, דאָרט וואַרטען אויף אייך אייערע טאָלצעס, אייערע טריינעס און טויזענטער עהרליכע יודען. כּשרה נשמות, דאָרט קענט איהר וואקסען, דאָרט קענט איהר

אויפגעריכט ווערען, דאָרט קענט איהר געפעלען, שטארק גילטען א פנים,האָבען און ערשט לעבען !

אין גלופסק א רוח אין אייער טאטען אריין !

אַט וויא אזוי אונזער בנימין שילדערט דיא שטאָדט גלופסק:

אז איהר קומט אָן קיין גלופסק דורך דער טעטעריווקער גאס זאָלט איהר מוחל זיין איבערשפרינגען דאָרט איין בלאָטע, ווייטער א ביסעל דיא צווייטע, נאָך ווייטער אביסיל דיא דריטע, סאמע דיא גרעסטע, וואָס אהינצו לויפען אריין מחילה רינשטעקליך אי בעלי בתישע פּאָמייניצעס און ברענגען מיט זיך אָן פון כל טוב. איטליכען טאָג עפּיס איין אנדער מין סחורה, אנדער'ע סאָרטען חפצים פון אלערלייא קאָלירען און פארשיעדענע מיני ריחות, וויא עס פאסט צום ענין, און דורכדעם איז זעהר גרינג צו טרעפען דעם טאָג. גיסען זיך אהין א שטייגער געלע לוזשקעליך פון זאמד, מיט וועלכען מען וואשט דיא פּאָלען, און טראָגען מיט זיך אָן לישקעס פון פיש, דרויב פיסליך, קעפּליך פון היהנער, אביסיל האָר מיט פארברענטע שטיקלעך קאפּיטעס, זאָלט איהר האָבען א סימן היינט איז פרייטאָג, נעהמט א בעזעם מיט א ראשקע און לויפט, זייט מוחל, אין מרחץ אריין. טראָגען לעבער מיט עקין פון הערינג און גרויסע אויסגעהוילטע מארחביינער, אהא, גוט שבת אייך יודישע קינדער ! זאָל אייך וואויל בעקומע נאָכין קיגעל, זעהט איהר אָבער דיא רינשטעקליך קוים קוים וואָס זייא ריהרען זיך, עס שלעפּען זיך דאָרט פארברענטע שטיקלעך קאשע, פארדארטע שטיקליך טייג, א צעריסענע שמאטע מיט א צופאלען וויכעטש איז א סימן דאָס איז היינט זונטאג, דער וואכעך פּיה־רער האָט נאָך ניט געבראכט קיין וואסער, קוים וואָס מען האָט אויסגעזויגען אבי־סעל פון דער פאס אויף אויסצו־וואשען ווי ס'איז האָטש די טשאָלענטעפּ מיט דיא מאקערטעס. און אזוי אין אלע איבעריגע טעג פון דער וואָך האָט איטליכע לוזשע איהר בעזונדער פּנים, איהר בעזונדער געשטאלט מיט איהר בעזונדער ריח. און אז איהר זענט בשלום איבערגעקומען אי דיא דאָזיגע בלאָטע אויף וועט איהר, רבותים, געהן פארביי א היבשען בערגעל מיסט, דאָס איז א איבערגעבליען זכר פון איין אָפּגעברענט הייזיל, וואָס אויבען שטעהט געוויינטליך א בהמה, גלייך וויא א קעלבעקער מגיד, איז גאנץ רוהיג זיך מעלה גרה, מאכט מיט דעם מויל און קוקט תאמאוואטע אויף דעם גאנצען עולם יודען, וואָס לויפען אונטען וויא דיא פארסאמטע מיט אלערהאנד שטעקענס, שטעקליך אי פאראסאָנען. טהוט דערביי א מאָל א סאָפּע, אָדער א קיהישען זיפץ, טאקי נאָר גלייך וויא זיא געזיפצעט און געקרעכצט מישטעהענס געזאָגט אויף דעם דאָזיגען עולם אויף אויף

איהר, שלימטזל, וואס זיא איז נעבאך ארייננעפאלען אין יורישע חעפר... אי. בעקומענדיג אי דעם בערגיל. וועט איהר געהן גלייך, גלייך, אלץ גלייך. אפשר וועט איהר. לא יעלה ולא יבוא. זיך א זעטץ געבען אין דיא שפיצעכדינע שטיינער פונב ברוק, וואס ליגען צווייעט, צושפרייעט משונה ווילד. און חס ושלום פאלען זאלט איהר מוחל זיין אויפשטעהן, אויב איהר וועט קענען, און אלץ טאקי געהן, געהן, באם איהר האט נישט אויסגעבראכען קיין פוס הלילה, ביז איהר וועט קומען אויף עפעס א פלאץ. דארט אויף דעם פלאטץ וועט איהר געפינען דעם תמצית פון גלופבסק. און ווען כאיז נאר א סברא טעטעריוועקער גאס אנצורופען דעם מאגען פון גלופסק קען מען נאכדעם שוין מיט רעכט זאגען, אז דער דאזי־גער פלאטץ איז איהר הארץ, וואס דארט קלאפט זיך תמיד טאג אי נאכט און וואס דארט איז איהר חיות. דאס גאנצע לעבען. דארט שטעהען קלייטען. קלייטלאך, שאפקעס און דיא בעקאנטע גנבה־שאפקעלעך, וואו בעלי מלאכות זעטצען דארט אפ דעם יתור: שטיקלאך מאטעריע, טאכמעס. ענדליך. סאמעט און שטיקלאך פעלץ. דארט רידעוועט זיך שטארק, עס שוויבעלט און גריבעלט. א געדיכטער עולם אהן עין־הרע: אידען שטיפען זיך און האפען נעביך פון איטליכען זייט דיש־לעם פון טעלינעס און פארקעס. דאקטוירים זאגען, באשר אז מען פאלמעסט א גלופבקער יודען געפינט מען דאס רוב ביי איהם אין לייב שטעקט א דישעל. נאר אויף גלופבקער דאקטוירים קען מען זיך גאר נישט כומך זיין, דיא רופאים שפיעלען דארט א סך א גרעכערע ראליע. דארט הערט מען תמיד א קול: הייסע באבקעס יודעלעך! אהער. הייסע רעטשאניקעס, קנאבעל, ציבעלעס יודישע קינדער! פון אפגעריסענע אינגלעך, וואס געהען ארום און שרייען מיט עפעס א משונהם ניגון. דארט האפט מען א מאל פארנאכט א דאווען, מען איז מחדש גאנץ הויך דיא לבנה און מען שרייעט דערביי צו איטליכען, וואס געהט נאר פארביי: שלום עליכם פעטער! דארט שטעהען טרענערס ארומגעגארטעלט מיט גראבע שטריק, אטכטאוונע כאלדאטען מיט אלטע חאלאוועס און אויסגעריבענע שענעלען. טאנדעטניקעס מיט אלטע תחתונים, קאפטענס, לייבליך או נאך אלער־ליי שמאטעס, אין מיטען שטעהט דער פאני כטאראזש און עכט און עכט גע־שמאק א שטיק אידישען קוילעטש, וואס ער בעקומט שבת פאר דיא ליבט אפ־שנייצען און היט זיך, להבדיל וויא א שמורהניק, בשעת ער גיט א ביס. עס זאל הלילה קיין ברעקעל ניט אראפפאלען. קארמאנשטשיקעס דרעהען זיך דארט ארום צו מאכען דיא קונץ, עפעב א פערשמירט מיידעל מיט צושויבערטע, צופאטעלטע האר שפרינגט פלוצים פון דער העלער הויט ארוים רעוועט, בעט א נדבה אויף א

צוריפעטען קול, חאפט אָן פאר דער פּאָלע און שרייט. האָרחעלט וויינענדיג, גליוך ווי איהר וואָלט זיא געקוילעט און צוגענומען ביי איהר געלד. א פּעקיל ווייסע חברה לויפט דאָרט מיט א אורא נאָך עפּיס א משוגענעם, וואָס זינגט טרויעריגע לידלעך, האלב אידיש האלב פּויליש, און טראָגט אויפ'ן קאָפּ א צוקנייטשט קאַפּע־לושעל דאָרט שטעהט א בחור מיט עפּעס א מין קעסטעלע, יודען קוקען אהינצו אין לאָך און ער רעדט דערביי מיט פּיסקעס זיין געוועגטליכען פּזמון: דאָס איז לאָנ־דאָן, דער פּייפּס פאָהרט דאָ רייטענדיג אין רויטע הויזען און אלע שטעהען פאָר איהם אָהן א היטעל ! איצט זעהט איהר, וויא נאפּאָלעאָן מיט זיינע פראנצויזלעך שלאָגען זיך מיט דעם פּריים און דיא פּרייסען צולויפען זיך וויא דיא טאראַ־קאנעס ! אָט אצינד קומט פיר, וויא איינע פאָהרט אין איינעם מיט דעם תוגר אין איין קארעטע, דער גראָספעציר האלט דיא בייטש און ניּ־ייבט אָן. דיא פערד האָבען זיך ראספּאָלאשעט, אויסגעקעהרט דיא קארעטע, דער תוגר נעביך איז גע־פאלען, זיך א גוטען זעטץ געטאָהן, און זיא זוכט אין איילעניש וויא זיך אויסצו־דרעהען ! גוא א סוף ! געגוג שוין צו קוקען פאר א האַרטען גראָשען. דאָרט זיצען שורות-ווייס אויסגעזעצט אידענעם מיט מולטערס ,פול אָנגעלייגט מיט בינד־לעך קנאָבעל, מיט אוגערקעס, קארשען, אגרעסען, וויימפּערלעך, ארץ ישראל עפּע־לעך, כל נדרי בארלעך און מיט נאָך אנדערע זאכען, אין דער זייט שטעהט אויף הינערשע פּיסלאך איין אלטע איינגעהויקערטע בודקע, אָהן טיהר און פּענס־טער, וואָס כפי אלטע גרייז־גרויע אידען דערצעהלען איז א מאָל דאָרט געשטאנען א בודאָטשניק און דיא גאנצע שטאָט איז דאמאָלס געלאָפּען אָנקוקען דיא בוד־קע, מיט וועלכער גאנץ גלופּסק איז זיך מיחס וויא מיט עפּעס איין אלטען קרע־פּאָסט, דאָרט אונטער עפּעס א מין דעכעל בעדעקט מיט עטליכע פּאשימעלטע ברעטליך, מיט איבערגעפּוילטע שטרוי און ראָגאָזשעס. אָנגעשפּארט אויף פּיער קרומע אויסגעבויגענע סלופּעס זיטצט דוואָשע דיא סעדעכע. ארומגערינגעלט פון אלע זייטען מיט מולטערס. ביי איהר געפינט זיך תמיד איהר גרויסער פּייער־טאָפּ, וואָס ווינטער זיצט זיא אויף איהם, וויא א קוואָטשע אויף דיא אייער, דעם גאנצען טאָג כסדר, נאָר וואָס זיא חאפּט איהם א מאָהל פון אונטער זיך ארויס אונמטערצובלאָזען דיא קוילען און ארויסנעהמען פונם אש געבראָטענע קארטאָפלעס.

פון יענע אידיּזן, אזוי געהט ארום צווישען עולם א גאנץ אלטע אגדתא, פון יענע אידען, וואָס שלמה המלך האָט געשיקט אויף שיפען קיין אופיר נאָך גאָלד און אנדערע מיני אויסלענדישע סחורות זענען א סך, מחמת כמה טעמים, אי־

בערגעבליעבען דאָרט. זיי האָבען מיט דער צייט געעפּענט אין אינדיען זעהר טהייערע קלייטען אי גרויסע קאנטאָרען, האָבען געהייבען ביי דיא דאָרטיגע דייטשען שטארקע הקפות און אלערליי קאָמיסיעס און דאָס מזל האָט זיי א לאנגע צייט שטארק געדינט. דערנאָך אָבער האָט זיך איבערגעדרעהט דאָס רעדעל און אונזערע סוחרים האָבען זיך געשטעלט און געמוזט עוקר זיין. א טהייל פון זיי זיינען פערפאלען געוואָרען אין דעם מדבר, א טהייל זיינען בשלום אריבער דיא גרענעץ, האָבען זיך געזעצט אין אָקרענטען און געזעגעלט אויף דער פּיאטיגאָרסקנילעווקע, וואָס איז אין יענער צייט אריינגעפאלען גלייך אין ים אריין, אזוי האָבען זיי געזעגעלט געזעגעלט ביז פלוצים איז אויפגעשטאנען א שרעקליכער שטורמווינד, דיא חוואליעס האָבען זיך אויפגעהויבען ביז דעם הימעל, האָבען צושלאָגען דיא אָקרענטען און ארויפגעוואָרפען דיא מענשען אויפן ברעג. דאָרט האָבען זיי אויסגעבויט א שטאָדט און זיא א נאָמען געגעבען גלופּסק. דיא הוקרי קדמיניות וואָס קענען מיט זייער גרויסער חכמה מאכען פון גאָר נישט א מושקאטקויל, האָבען פון דער דאָזיגער אגדתא געמאכט א גאנצען פירוש און אויסגעדרונגען מיט טויזענטער שארפע שפּיטצליך, וויא זייער שטייגער איז, אז דרינען ליגט א שטיק אמת. דיא ראיות, וואָס זיי ברענגען דארויף זענען: ערשטענס, דער פּאסאָן פון דיא הייזער, וואָס איז עפּעס משונה ווילד נאָר אויף דעם אלטען שניט, וויא מיט טויזענטער יאָהרען צוריק, אז מענשען זיינען נאָך געזעסען אין געצעלטען און זיך געוואלגערט אין לעכער. פיעל הייזער זיינען דאָ אין גלופּסק וואָס זעהנען באמת אויס נאָר וויא לעכער און א סך האָבען א פּנים וויא דיא געצעלטען פון'ם טאָטער. פון זייער אנבליק פון זייער שטעהן זעהט אויס וויא זיי זיינען איינער מיט דעם אנדערן עפּעס נישט שוה בשוה. דוא שטעהסט אריינגערוקט וויל איך מיר שטעהען, דיר אויף צו להכעיס, ארויסגערוקט. דוא שטעהסט פּאָפּערעק און איך וויל מיר שטעהן, קאפּויר, דוא ווילסט אין דרויסען א טרעפּעל און איך דווקא א לייטערעל. ווער עס בעדארף וועט נישט קראנק זיין קלעטערן, און אז דוא האָסט שוין יא עפּעס משונה הויך פּאררוסען דיין פּארלאטעט דעכיל נו האלט איך מיר מיין דעכעל דווקא אראָפּגערוקט. געשמאיע דיר פּארפּול! ווען עס געפעהלט נישט, לאָז זיך צו מאכען דיא אויגען..... קורץ דאָס אלץדינג איז מרמז אויף אלטע גאנץ אלטע צייטען. צווייטענס די מנהגים פון די איינוואָהנער, צווישען זיי זעהט מען נאָך עד היום אזעלכע מנהגים, וואָס קומען ארויס פון דיא היידען, צווישען וועלכע זיי האָבען אין פריהערדיגע צייטען זיך אויפגעהאלטען. דער כתב און חכמת החשבון איז דאָרט נישט שכיח אזוי אז אלע עניני הקהלה און אלע חברות

דאָרט ווערען געפיהרט אַחן ביכער און דיא פיהרער גיבען קיינעם נשט אפּ קיין חשבון. דריטענס, דיא כיתות, די מענשען טיילען זיך דאָ אויך אין פארשיי־דענע כיתות וויא א מאָהל ביי דיא אינדיאנער; וויא א שטייגער דיא כתה חאפלא־פער, סאמע דער צימעס,, וואָס געוועלטיגען ביד רמה; דיא כתה בלאטהאלטער, זאשטשיטניקעס, וואָס האלטען שטאָל און אייזען, קריגען און שלאָגען זיך פאר די חאפלאפער מיט דעם שונא און נעהמען דערפאר ביי זיי געוויסע זשאלאָוואניעס און אומזיסט פלייש; דיא כתה וחלקלאקער, ארויפפיהרער אויף א גליטש און וואָס אליין דרעהען זיי זיך אוים גלאט וויא אויף א טעלער. דיא דאָזיגע לייט צופאלען אויף קוממיותזאָגער, וועלטליכע מענשען וואָס האָבען צוזאָגען אין עניני המסחר, און אויף צבועקאנער, כלי קודש, וואָס האָבען צו זאָגען אין עניני האמונה; דיא כתה גלופּאָ־טרוסאָ-בעזיאזיקאָ קאבצאנער, דער פּראָסטער אָרעמער עולם, וואָס איז שטארק ניכנע דיא אלע איבעריגע כיתות און בעקומט פאר זיי דאָס נייניעהרי־גע קדחת. היינט פערטענס דיא מטבע, וואָס מען האָט א מאָהל בשעת גראָבענדיג דיא גרעבליע, דאָרט געפונען. פון איין זייט איז זיא געוועזען שטארק אָפּגעריבען קוים קוים וואָס מען האָט ארויסגעזעהען עפּעס וויא א שטיקעל פארטוך צוגעטשע־פּעט צו א שטעקען, אונטען עפּעס פּאָחאָזשע אויף א מולטעריל פון וואנען עס הא־בען ארויסגעשטעקט שטיקליך קעפּ. פון דער אנדערער זייט איז דיא מטבע גע־ווען כמעט גלאט, נאָר אז מען האָט זיך גוט צוגעקוקט האָט מען דערקענט אלט־מאָדישע כתיבהטע אותיות יאשלג וענפ. דיא געלעהרטע האָבען אויף דער דאָ־זיגער אויפשריפט זיך געבראָכען דיא קעפּ און אריינגעלייגט דרינען פשטים, איטליכער אויף זיין גאנג א טהייל האָבען געהאלטען אין דער סברא, אז דיא י' און דיא ג' ביין אָנהויב און סוף וואָרט י א ש ל ג זיינען גאָר נישט קיין אותיות נאָר שטיקלאך פון טשאטשקעלעך, וואָס זיינען פון דער צייט אָפּגעריבען געוואָרען, בכן מאכט עס א ש ל א בוים ו ענ פ און א צווייג און דאָס איז דער שטעקען מיט דעם פארטוך. ווידער א טהייל האָבע ןעם דערקלעהרט גאָר אנ-דערש און דיא געלערענטע האָבען דערמיט מרעיש עולם געווען, ביז דערנאָך איז געקומען איינער מיט אָפענע אויגען, און האָט דערינען דערזעהן נאָר ראשי תיבות וואָס זיי מאכען יהודי אופיר (אָדער אינדיאָה) שבאו לכאן (אָדער לק"ק) גלופּסק ונתישבו על נהר פיאטיגנילעווקע. דער שטעקען מיט דעם פארטוך און מולטעריל מיט דיא קעפּ, דאָס בעטייט איין אָקרענט מיטן זעגעל און מיט פארשוינען, דער דאָזיגער געלעהרטער האָט איבער דעם געמאכט זעהר א דיקען ספר און ווענדעט זיך דאָרט צום עולם מיט א בקשה, אז מען זאָל רייניגען דעם טייך וועט מען

דאָרט זיכער געפינען א סך אלטע זאכען, וואָס וואָלטען געעפענט דיא אויגען אין דער חקירה מכח גלופּסקער אידען נאָר דיא דאָרטיגע איינוואָהנער שייען זיך אָבער אויסצורייניגען דיא בלאָטע און זאָגען, דאָס וואָס מען האָט פון אלטע צייטען אָנגעמאכט דאָס מוז בלייבען, קיין מענשענס אויג טאָהר אין דעם פאַר־באָרגעניש נישט אריינקומען.....

אין דער שטאָדט אליין געפינען זיך אקעגען א דרייסיג פערציג לוזשעס, שוין מיט לעוואָדים אין איינעם, זיי פעראייניגען זיך דורך היילען מיט דיא אָפּ־גרונטען פון דער פּיאטיגנילעווקע און אין געוויסע צייטען, בפרט נאָך פאר א פאר־פּכה, צושפּיעלען זיי זיך שרעקליך שטארק און פארפלייצען דיא גאסען מיט אזא טיפער, שיטערער בלאָטע, אז ביי דיא הויך געוואקסענע מענשען אפילו ווערד געהענדיג פארשלומפּערט דאָס היטעל. גלופּסק ווערד אין דיא פינסטערע נעכט בעלייכט פון א קליינער לאמפּטערנע, זיא ווערד אויך בעוואכט פון א פּאָר בו־דאָטשניקעס. פון דעכטוועגען פאלט מען דאָרטען פּאָרט ביי דער נאכט און מען גרעכט האלז אי לייב, און גנבות טרעפען זיך דאָרט אויך זעהר אָפּט, חאָטש ס'איז דאָ אזא שמירה. דערפון איז טאקי געדרונגען, אז מען קען זיך כלל נישט איינהיטען, מען קען זיך נישט בעוואָהרענען, וואָס ס'איז בעשעהרט דאָס איז בע־וועהרט, עס העלפען נאָר נישט דעם מענשען'ס חכמות מיט זיינע אלע תחבולות. דורם, זאָגט בנימין, בעדארפען מיר צומאכען דיא אויגען און געהן תמיד אויף גאָטס בעראטהה מיט דעם בטחון, מסתמא וועט ער זיינע מלאכים געביטען אונז צוהיטען און אויף דיא הענד אונז צוטראָגען. עס פאלט נישט דער שפּאָן ביז ס'איז עפּעס דראָן. בעדארף ען מעהר, זאָגט ער, וויא איך האָב בעוואָהרענט מיין טלית און תפילין־זאק, איך האָב איהם אנידערגעלייגט אין בית המדרש אויף דער בּאָלעצע, וואָס קען שוין דאכט זיך זיין מעחר א זיכערער אָרט וויא דאָ? פון דעסט־וועגען אז גאָט האָט נישט געוואָלט אָפּהיטען חאָט מען איהם אין איינעם מיט דיא איבעריגע אונזערע זאכען פון דאנען אויף אוועקגעגנב'עט!

חידושים ונפלאות אויף דער פּיאטיגנילעווקע.

אויף דעם טייך פּיאטיגנילעווקע אז אונזערע פארשוינען האָבען דאָס ער־שטע מאָהל א קוק געגעבען זיינען זיי נבהל ומשתמם געוואָרען. זיי האָבען אזא מין טייך נאָך קיין מאָל אין דיא אויגען נישט געזעהן. כענדעריל האָט געזאָגט, דאָס מוז אוודאי זיין דער גרעסטער טייך אין דער וועלט. וואָרום אנדערש האָט איהם גאָר אין קאָפּ זיך נישט געלייגט, א קאטאָוועס אזא טייך וואָב איז אפשר א הונדערט מאָל גרעסער פון טונעיארעווקער, נאָר סענדעריל איז געוועהן א

פּראָסט מענשיל, מעהר פון טונעיאַרעווקע האָט ער נישט געוואוסט, אין דיא קליינע אותיותלעך אריינקוקען האָט ער נישט געקענט, דעריבער איז אַלסדינג, וואָר נאָר עפּעס נישט אַזוי וויא אין טונעיאַרעווקע, ביי איהם געווען א חידוש נפלא אין פלעגט מיינען אז דערמיט עקט זיך שוין טאַקי דיא וועלט. בנימין אָבער וואָס פיעל געלערענטער פון איהם, וואָס האָט אין זיינע מיני חקירה ספרים שוין געחאַפּט, וויא מען זאָגט, א לעק פון דיא שבע חכמות, וואָס האָט געוואוסט אביסעל דיא בעשרייבונג פון דעם גן־עדן התחתון, פון דיא משונה ווילדע בעשע־פענים אין הינדיא וכדומה נאָך אַזעלכע מיני זאַכען הגם ער פלעגט ביים ער־שטען מאָל אָנקוקענדיג עפּעס א נייעס זיך אויך שטארק חידוש'ן אין האַרץ נאָר ער פלעגט דערביי מאַכען אַזא מינע מיט א שמייכעלע, גלייך וויא איינער זאָגט: עט, נאַרישקייטען, דאָס איז נאָך גאָר נישט אַקעגען יענעם וואָס איז נאָך דאָ.... ער האָט סענדערלין בעוויעזען, אז דיא פּיאַטיגנגילעווקע איז פּשוט בלאָטע, איך בעט אייך איבער, טינוף אַקעגען דעם ירדן, וואָס איז פיל מאָל גרעסער פון איהר, זיא וואָלט דעם שור הבר נישט געקלעקט אפילו אויף איין צאָהן, און פונם נאָמען ירדן טאַקי איז אויך אַזוי דיא משמעות, וואָרים, ירדן איז דאָך דער טייטש: א גוזמא, א סך, א ירדן!

— ווייסט דוא סענדעריל, וואָס מיר איז איינגעפאַלען? האָט בנימין גע־זאָגט נאָכדעם אז ער איז געשטאַנען איינמאָהל שטארק פערטראַכט לעבען דער פּיאַטיגנגילעווקע. מיר איז איינגעפאַלען צולאָזען זיך פון דאַנען מיט דעם וואַסער.

— נאָט איז מיט דיר! האָט סענדעריל זיך א חאַפּ געטאָהן פאַר גרויס שרעק. דערמאָן זיך נאָר בנימין, אז אונזער טייך נעמאָהמט אַלע יאָהר צו א מענשען היינט מי ווידע וויא פיעל מענשען מוז דער דאָזיגער טייך א יאָהר צונעהמען. האָב רחמנות אויף אונזער לעבען, אויף דיין ווייב און קינדער בנימין!

— בטחון, בטחון, סענדעריל! בטחון איז א יודישעזאַך, מיט בטחון איז יעקב אבינו מיט זיין שטעקיל דעם ירדן איבערגעגאַנגען. מיט בטחון, זעהסט־דוא, עפּענען דאָ אידישע קינדער אויף גרויסע געוועלבען. אַלסדינג וואָס דוא זעהסט דאָ איז אַלץ לויטער בטחון. אפילו טרעפּ און סטעליעס ווי אויך פיל גרויסע הייזער האַלטען זיך דאָ נאָר אויף בטחון....

— נאָר פאַר וואָס ווילסטו דווקא מיט דעם וואַסער, האָט סענדעריל גע־פרעגט, אז מיר קענען דאָס אייגענע אויך מיט דער יבשה.

— איך האָב דערויף א סך טעמים, האָט בנימין געענטפערט. איין מאָל וועט, וויא מיר דאַכט זיך, דיא נסיעה מיט דעם וואַסער זיין אי נעהענטער אי גי־

כער. מיר בעדארפען זעהן אַנקומען אהין וויא צום גיכסטען. וואָס פריהער איז אלץ בעסער. פאר וואָס? דאָס ווייס איך שוין, דאָס איז שוין מיין זאַך, איך קוועטשעט, סענדעריל, מיך קוועטשט זעהר שטארק, עס פיקט מיר אָט דאָ, דאָ אין קאָפּ איך וואָלט שוין וועלען דאָרט זיין מיט לייב און לעבען. ווען עס זאָל מעגליך זיין וואָלט איך וויא א פייגעל אין דער לופט אהינצו געפלויגען..... צוווייטענס אז בנימין פון טודעלא האָט בימיו זיך געלאָזט אויף זיין נסיעה, איז ער תחילת אויך געפאָהרען מיט דעם טייך עברא, אזוי שטעהט בפירוש געשריבען אין זיין ספר. מסתמא אז ער איז פארצייטען געפאָהרען מיט דעם טייך און ניט מיט דער יבשה, בעדארף דאָך טאקי זיין דווקא אזוי און נישט אנדערש, מסתמא האָט ער געוואוסט וואָס ער טהוט און איז אזוי פיל קלוג געווען וויא מיר אלע חלעבען. רב בנימין איז א קדמון, א פריהערדיגער פאר אונז, מוזען מיר איהם הערען גאָר אָהן קשיות.....

— אויב אזוי האָט סענדעריל געמאכט, איז שוין טאקי רעכט. ביי מיין יודישקייט, בנימין! נישט נאָר אויפ'ן טייך אפילו ווען רב בנימין וואָלט פארצייטען געפאָהרען רייטענדיג אויף א קאָטשערע וואָלטען מיר דאָ נישט בעדארפט לאנג טראכטען, זיך גענומען אויפגעזעצט און אויך געפאָהרען אויף א קאָטשערע.

— און דריטענס, איז בנימין אריינגעפאלען סענדער'ל'ן אין דיא רייד, ישאָדט טאקי כלל נישט מיר זאָלען זיך געוועהנען צופאָהרען מיט דעם וואסער איידער נאָך עם ווערט אונז שפעטער אויסקומען צו פאָהרען אויפ'ן ים אוקיאָנוס. איך וואָלט נאָך אפילו געזאָגט, אז איידער מיר וועלען זיך אָפּפארטיגען דאָ אין גלופּסק וואָלט אסור גאָר נישט קרום געווען צופריוועץ גלאט אזוי דורכפאָהרען זיך א ביכעל אויפ'ן טייך. דאָרטען, זעהסט־דוא, שטעהט איינער מיט א לאָטקע. אָט חלעבען לאָמיר צוגעהן און איהם עפּעס געבען וועט ער מיט אונז אביסעל פאָהרען.

אין עטליכע מינוטען ארום זיינען אונזערע וואנדערער בעהארצט אריין אין א לאָטקע און האָבען זיך געשיפט איבער דיא פּיאטינגילעווקע, תחלת האָבען זיי אפילו זיך געשראָקען, סענדערלין האָט זיך פארדעהט דער קאָפּ און ער האָט געצאפּעלט מיט הענד און זפיס, אָט אָט. האָט ער געמיינט, קעהרט זיך דיא לאָטקע אום און ער פאלט אריין אין דיא טיעפע אָפּגרונטען פון'ם טייך. ס'איז איין עק פון זיין לעבען און זיין ווייב בלייבט אן אייבינע עגונה, נאָר דערנאָך איז איהם געוואָרען א ביסעל בעסער.

— נישקשה סענדעריל, האָט בנימין איהם געטרייסט, אז זיי זיינען ארויס

אויפ'ן ברעג. זאָל דיך נישט ארען וואָס דער קאָפּ דרעהט זיך און עס ווערד עפּעס נישט גוט. דאָס איז דיא ים קראנקהייט. וואָס איטליכער מוז זיא ליידען אז ער פאָהרט דעם ערשטען מאָל אויפ'ן ים, דעם צווייטען מאָל, ועסט דוא זעהן, וועט זיין בעסער און דוא וועסט שוין גאָר ניט פיהלען.

פון יענער צייט אָן פלעגען אונזערע פארשוינען זעהר אָפּט פאָהרען אויפ'ן טייך און דערפון גרויס תענוג האָבען, זיי זיינען ביי זיך געוואָרען אזוי שטארק, אז איבערשיפען זיך דעם ים האָט זיך זיי געדאכט א שפּיעל. בנימין פלעגט דורך סענדערלין זיך אריינלאָזען אין א שמיעס מיט דעם לאָטאָטשניק און איהם פאר־ווארפען מיט שאלות, וויא א שטייגער: פרעג נאָר סענדעריל דעם קאפּיטאן וויא פיעל מייל האָבען מיר פון דאנען ביז דעם ים? פרעג איהם. אויב ס'איז דאָ עפּעס וויספּעס? וואָס פאר א מיני לייט וואוינען דאָרט? צי וואוינען צווישען זיי אי־דען? ווען צאָהלען זיי מס און צו ווייסען זיי פון א גלות? אָדער א שטייגער אזוי: פרעג סענדעריל אויף א ציקאוועשטש דעם ערל וועגען דיא בערג ניסבון און דעם כופר אל טורך? צו ווייסט ער עפּעס מכח די עשרת השבטים? א קשיא אויף א מעשה אפשר האָט ער עפּעס געהערט. וכדומה נאָך און נאָך אזעלכע שאלות פלעגט אלץ בנימין הייסען פרעגען. נאָר דאָס ביסעל גויעש, וואָס סענדעריל האָט זיך אויסגעלערענט ריידען געהענדיג מיט זיין ווייב תמיד אויפ'ן מארק, איז קארג געווען פאר אזעלכע הויכע ענינים. דינגען זיך פאר אייער, ציבעלעס קארטאָפעל, דאָס האָט ער נאָך וויא עס איז געקענט, אָבער אויסטענה'ן זיך מיט א קאפּיטאן איבער געלעהרענטע זאכען, דאָס האָט ער לחלוטין ניט געקענט. ס'איז געווען צער בעלי חיים וויא סענדעריל נעביך פלעגט זיך מוטשען אין אזא שמיעס, ער פלעגט ריידען מיט הענד און מיט פיס, ארבייטען אויף אלע כלים און אָפּגעהען מיט שווייס, אז איין גאָט האָט געמאָגט אויף איהם רחמנות האָבען. זיין קאפּיטאן פלעגט שפּייען, טענה'ן אָנקוקען איהם בייז פון איין זייט, און בנימין פלעגט איהם דורען א קריזש, שטורכען און קוקען איהם אין מויל אריין פו דער אנדע־רער זייט.

— ווין טשערוואָני זשידקי ווין פּיטאיע. פלעגט סענדעריל ארויסגעהן מיט אזא שפּראכע א שטייגער.

— איז טשערוואָני זשידקאָוו יא זנא לייבקו, שמולקו, באָגאטיע זשידקי. אזא תשובה פלעגט סענדעריל בעקומען פון זיין קאפּיטאן.

— ני לייבקע, ני ני! ווין טשערוואָני זשידקי פּיטאיע, טאמאָטשקא וויא זאָגט מען עפּעס, נא טאמאָטשקא לעבין בערגעלע ניסבון •

— ניסבאָנא, זשידקאָ ניסבאָנא ?

— זאָג איהם כענדעריל פלעגט בנימין שרייען, זאָגען זאָלכטו איהם א בארג! מאָהל איהם אוים וויא דוא קענסט.

כענדעריל פלעגט צונויפשטעלען הויך דיא הענד, אויסצומאָהלען דער־מיט א בערגעלע און שרייען דערבייא: העט, העט וויסאָקאָ ! — טפוא ! פלעגט דער ערל אויסשפייען, אויסבאטלען אויף כענדערלין חלומות און איהם אָפשיקען צו אלדע שווארצע יאָחר.

פון זיינע נסיעות אויף דער פיאטיגנילעווקע דערצעהלט בנימין חקדושים וואונדערדליכע זאכען, וואָס האָט אין דער וועלט א רעש אָנגעמאכט. מיר וועלען דער פון דאָ נאָר א מקצת ארויסשטעלען.

שיפענדיג זיך איינמאָל אויף דער פיאטיגנילעווקע האָט בנימין דאָרט דער־זעהן אין דערמיט טייך א גאנץ גרויסען אָרט, וואָס איז געוועזן גרין בעוואקסען און מיט זיין גרינקייט דיא אויגען פארנומען. ער האָט געמיינט דאָס איז א וויספע בעוואקסען מיט גראָז אי מיט שמעקעדיגע קרייטעכצער, אז ער האָט ארויסגע־שטעלט א פוס און שוין געוואָלט א שפרונג געבען אויף דער וויספע האָט דער קאפיטאן פון דער לאָדקע איהם פלוצים א חאפ געטאָהן פון הינטען מיט א געשריי און א שליידער געגעבען איהם צוריק אין דעם שיפעלע מיט דעם גאנצען כח אזוי אז ער איז א היבשע צייט געבליבען ליגען שטארק פארדולט, ער האָט מעהר ניט געהערט וויא ארום דעם שיפעלע קאָכט, רעשט זיך, גלייך וויא עס ריינגעלט זיך מיט עפים, און עס נעהט מיט גרוים מיה זיין וועג. און אז ער איז שפעטער צו זיך געקומען האָט אים דער ערל געזאָגט, ער איז געוועזן אין א גרויסער סכנה דער־טרונקען צו ווערען אין דעם גרינקייט, ווארים דאָס גרינקייט איז נישט קיין וויספע וויא ער האָט געמיינט, נאָר דאָס איז גאָר דער צוויט, וואָס דיא פיאטיג־נילעווקע, צוויטעט אלע יאהר. איך אָבער, אזוי שרייבט בנימין, האָב מיך נישט געקענט לאָזען איינריידען, אז דאָס זאָל זיין צוויט, אמת טאקי א ריח עפים האָט עס געהאט, נאָר זינט איך לעב האָב איך נישט געהערט אז אויך אין מיינע ספרים נישט בעגעגענט, אז וואכער זאָל צוויטען, ווען עס זאָל צוויטען וואָלט דאָך דארויף בעדארפט וואקסען דער נאָך עפים א מין פרי. איך האלט נאָך אין דער סברא אז דאָס איז דער משונת גרויסער ים-פיש כ ל י ינ״ אָ. פון וועלכען ס'איז דאָ זעהר א שיינער שמיעס אין דעם ספר צל עולם מיט דיא דאָזיגע ווערטער : „דער שרעק־ליך גרויסער פיש בעדעקט זיך מיט גראָז און מיט ערד ביז ער זעהט אוים וויא א גרויסע וויספע און א מאָל מיינען דיא וואָס זעגלען אין ים, אז דאָס איז א שיי־

נער בארג, זייא שטעלען זיך דארויף, טהוען וואס זייא בעדארפען. קאכען מאכלים און אז דעם פיש ווערט וואַרעם, פונם פייער טונקט ער זיך אונטער אין די אָפּ־גרוגרונטען און אלע וואס האָבען אויף איהם געלאגערט ווערען דערטרונקען".
דער מיט טאקי איז א שטארקע אייזע־נע ראיה צו יענע ווילדע חקרנים, וואס האלטען, אז דיא גלופסקער איינוואוינער וואקסען פון הינדיאַ"ה, זעגלענדיג פון דאָרט איבער דער פיאטיגנילעווקא אין דיא אלטע יאהרען האָבען זייא מיט זיך פארשלעפּט דעם כ לי י נ נ"א. וואס האלט זיך אויף באמת אין אינדיאַ"ה און וואס זיין טבע איז נאכצולויפען נאָך דיא שיפען.

אז בנימין האָט איינמאָהל אריינגעקוקט אין טייך האָט ער דאָרט דערזעהן טיף אין וועסער עפּיס מיני בעשעפּעניש, אקוראט גלייך צו דיא געשטאלטען פון ווייבער. נאָך גאנץ לאנג, זאָגט בנימין, האָב איך געלייענט אין ספרים אז אין וואסער זענין דאָ ים־מענשען, פון אלטע אמתע מענשען, וואס מען מעג זייא גלוי בען אויפן וואָרט, האָב איך אייך געהערט דערצעהלענדיג, אז זייא האָבען אליין געזעהן אזעלכע ים־מענשען בייא קאָמעדיאנטען, וואס פלעגען געוויינטליך נאָך דער קאמעדיע זייא ווייזען יעדערען פאר עטליכע גראָשען, נאָר היינט האָב איך עס דערלעבט צו זעהען מיט מיינע אויגענע אויגען. איך האָב מיט גרויס וואונ־דער געוויזען דערויף דעם ערל און ער האָט מיר געוויעזען אויף עפּעס פּראטשקעס, וואס זענין געשטאנען ביים צברעג טייך און געוואשען גרעט. איך ווייז איהם אונ־טען אין וואסער, און ער ווייזט מיר אויבען אויפן ברעג. און ווייל מיר האָבען איינער דעם ענדערענס לשון ניט פערשטאנגען, האָט ער ניט געוואוסט וואס איך ווייז איהם אוי איך האָב ניט געוואוסט וואָס ער ווייזט מיר, און איך האָב פון איהם מכות דעם נאָרנישט נעקענט דערגעהן.

נישט ווייט פונם ברעג לעבין דער שטאדט האָט בנימין געזעהן אזא אָרט אין טייך, וואו דאָס וואסער איז משונה נעדיכט, ערטערוויים איז עס פּארגלי־ווערט עפּיס גאָר וויא דרילעס און ערטערוויים איז דאָס וואסער נאָך געדיכטער. פון דעם דאָזיגען וואסער פיהרען דיא וואסער פיהרער צו די בעלי הבתים אין דיא הייזער. דאָס ווערען דיא געדיכטע דרידלעס צופירט מיט פּראָסט וואסער אין דער פאס און מען קאָכט דער מיט אלע מאלכים. איך אליין, זאָגט בנימין, האָב דאָס נעקעכטס פון אזא וואסער גענגעסען, איך זאָל אזוי עסען פון דער סעודה של לויתן, עס האָט געהאט דעם זיעבעטען טעם. א ראָסעל פלייש דער פון איז א מאכל מלכים, איך האָב אנגעליינט מיט דעם וואסער פולע קעשענעס און געתייפען סענ־

דערלין מאכען דערפון א פעקיל מחמת אויף אונזער ווייטער נסיעה אין ימים און אין מדבריות קען עס זעהר גוט צוניט'ז קומען.

לוסטיג און פרעהליך זענין איינמאל נאך מיטאג אונזערע פארשוינען גע־גאנגען נישט ווייט פון דער שטאדט. האבען געלאכט, געשפאסט, געקוקט איינער דעם אנדערען אין דיא אויגען אריין און עפים זעהר שטארק הנאה געהאט. עס האט אויסגעזעהן נאר וויא א פארליבט פאר פאלק באלד נאך דער חתונה, וואס שפאצירט זיך פריי אויף דע סגרינעם גראז און קוויקט זיך מיט איטליכס ווארט מיט איטליכען קוק. נאר וואס זשע איז מיט אונזערע פארשוינען עפים אזוי דיא שמחת געוועזן? פארט וואס האט זיי עפעס אזוינס משונה הנאה געטאן אזש זייא האבען געשפרונגען אונטערגעזונגען און געמאכט אנשטעלען וויא דיא ריינע משוגענע? אט וואס רבותים, בלי נדר מארגען איז בייא זייא ביידע געבליבען צו פארלאזען גלופסק און אין א גוטער שעה צו זעגלען העט אהין... און וויא זייא געהן זיך דא אזוי לעבעדיג פרעהליך קומט זיי אונטער פלוצלים א פוהריל. אויפ'ן וואגען זיטצען צווייא יודליך, איינער טרייבט אן און דער אנדערער זיטצט אנגע־בויגען אויף דער זייט, דאס היטעל איז אחים פארריקט און האלט אין מויל א שטרייעלע. זעהר גוטע סמנים, אז דאס יודיש קעפיל טראכט דענסמאל עפים איין אויבער־הסברהלע און דרעהט זיך משונה שטארק. דיא צווייא יודען האבען אנגע־קוקט אונזערע לוסטיגע פארשוינען, זייא בעטראכט פון קאפ ביז דיא פים און זיך אריינגעלאזט דערנאך מיט זייא אין א שמיעס. דיא ערשטע שאלה איז וויא דער שטיינער איז געוועזן: פון וואנען זיינען עס יודען? דערנאך מה שמיכם? און דערנאך דאס איבעריגע צעטיל שאלות, וואס יודען פרעגען געוויינטליך איינער דעם אנדערען ביים ערשטען בעגעגעניש. מעהר האבען אונזערע פארשוינען נישט בעדארפט. זייא האבען געעפענט א מויל און זיך גענומען דערצעהלען אלסדינג וויא מען זאגט וואס אויף דער לונג דאס אויף דער צונג. דיא יודען האבען זיך אנגעקוקט מיט א שמייכעלע, זיך געשושקעט אביסיל און דער יוד מיטן פארריקט היטעל אי מיט דעם שטרייעלע אין מויל האט דערבייא געמאכט: עט, נישקשה עס וועט אפלויפען, נאר אין ערגסטען פאל איז נאך עטליכע ממתקים...

— ווייסט איחר וואס? האבען דיא יודען צום סוף זיך אנגערופען אונזער שטאדט מעג חלעבין אויך דיא זכיה האבען צוזעהען בייא זיך אזעלכע צווייא פיינע מענשען, מיר בעטען אייך זעהר שיין, אט חלעבין טהוט אונז אן דעם כבוד און זעצט זיך זייט מוחל, באלד טאקי מיט אונז אויף נישט לאנג געטענהט. מיר

זענין אייך ערב אז מען וועט אייך בייא אונז זעהר שיין צונעהמען מיט עסין מי טרינקען און מיט וואָס נאָר מעגליך.

— מיר וואָלטען עס אייך בנאמנות צוליב געטאָן, האָט בנימין געענטפערט, נאָר בייא אונז איז געבליבען מאָרגען בלי נדר פון ראנגען זיך צולאָזען מיט דעם וואסער.

— תאָט נישט קיין פאראיבעל, האָבען דיא יודען געזאָגט, איהר רעדט חלע־בין נארעשקייטען, אויך מיר א וואסער דיא פיאטיגנילעווקע! זיא איז מחילה א פישגריבעל, א טינוף, א פארשטונקענע בלאָטע, א פארצוויטעטע פארשימעלטע לוזשע. בייא אונז האָט איהר דעם דניעפער, וואָס פאלט גלייך אין ים אריין. פון אונז וועט איהר מאקי אם ירצה השם גיך און געשווינד קומען אהין אין אייער רוהע אריין. עקשנט זיך נישט חלעבין, היידא ארויף אויפן וואָגען.

וואָס זאָגסט־דוא סענדעריל? האָט בנימין זיך אָנגערופען, לאָמיר אפשר טאקי דיא יודען צוליב טאָן און פאָהרען.

וואָס פאר א דאגה איך האָב, האָט סענדעריל געענטפערט, אז דוא ווילסט פאָהרען זאָל זיין פאָהרען.

עס האָט נישט געדויערט לאנג זענין אונזערע פארשוינען שוין געזעסען אין וואָגען שטארק צופרידען אויף דעם כבוד, וואָס מען פארבעט זייא צוגאסט און האָבען זיך פירגעשטעלט גדולות. א וועג האָבען זייא געהאט זעהר א פרעהליכען. דיא יודען האָבען אויף זייא געהאט איין אויג און פשוט געהיט זייער טריט, האָ־בען זייא צוגעפילעוועט מיט עסען און טרינקען אזוי וויא א קינפעטערין. אונזערע פארשוינען האָט זיך אזוינס אין זייער לעבען נים געחלומט. אויף דעם צווייטען טאָג פארנאכט זענין זייא אָנגעקומען בשלום קיין דנעפּראָוויץ. דיא יודען זענין מיט זייא פארפאָהרען אויף א סטאנציע און געמאכט פאר זייא א גוטע וועטשערע.

— היינט זענט איהר פון א וועג מיד, שעלפעדיג, האָבען דיא יודען געזאָגט, בכן איז גלייכער איהר זאָלט זיך לייגען פאר פריה אויסרוהען. מאָרגען אם ירצה השם, אז איהר וועט אויפשטעהן געזונט, פריש און שטארק, וועלען מיר אייך פיהרען צו עטליכע גרויסע לייט, פארוואָרפען פאר אייך א גוט וואָרט, און אז זיי וועלען אייך אויפנעהמען זענט איהר שוין פארזאָרגט מיט אלע אייערע הצטרכות און וועט קענען גיך און באלד מאכען אייער ווייטע נסיעה. א גוטע נאכט!

— א גוטע נאכט, א גוט יאהר! האָבען אונזערע פארשוינען געענטפערט, באלד טאקי תאָבען זייא אָפּגעלייענט קריאת־שמע, זיך געגלעט אביסיל דעם ביי־

כעל. גענענעצט, געקראצט זיך וויא דער שטייגער איז און זיך געלייגט מיט א פרעהליך געמיטה שלאָפען.

וויא מען פיהרט אונזערע פארשוינען אין באָד.

— גוואלד וידוי, חאַטיש אָפּזאָגען ווידוי! האָט כּענדעריל פונם שלאָף גישט מיט זיין קול געשריגען און אויפגעוועקט מיט זיין געשרייא בנימינין.

בנימין איז נישט טויט ניט לעבעדיג אראָפּגעשפרונגען פון זיין געלעגער, האָט אין דער גיך אָפּגעגאָכען געגעלוואסער און איז צוגעלויפען צו סענדערלין זעהען וואָס טהוט זיך מיט איהם אזוינס. אין דרויסען האָט אָנגעהויבען צו שיינען אויף טאָג און אומעטום איז געווען שטיל, מען האָט נאָר געהערט א חראָפּען פון שלאָפּעדיגע מענשען אין דעם גאנצען שטוב. איטליכער האָט געחראָפּעט אויף זיין שטייגער: דער אויף א קול פון א באנדורע, יענער אויף טרומייט, איינער האָט עס געמאכט שטיל בקצור, דער אנדערער האָט עס געצויגען העכער העכער אויף דרייא גאָרען, דערנאָך אויסגעלאָזט מיט א דרעה, מיט א בייזער, וויא איי־נער פרעגט א שטארקע קשיא, און צוגעפּויקט מיט דיא באקען. אין איינעם איז עס געווען א נאָזענקאָנצערט, אין וועלכען דיא נעזער האָבען געטרייא געארבייט אויף אלע כלים און צוגעשפּילט לכבוד דיא בעריהמטע דנעפּראָווער וואנצען בשעת זייא האָבען געשמאק גענעסען דיא שלאָפענדיגע און געטרונקען זייער בלוט — יודיש בלוט! דנעפּראָוויץ האָט א לאנגע צייט געפּאסעט איהרע וואנ־צען, איהרע מענשען פרעסער דאָרט אין דער שרעקליכער פּאָדרויערקע, און דער וויכטער אָפּגעזונדערטער יודישער אכסניא, וואו א וואנץ אין עפּיס א קווארטאל איז אליין אחינצו געקראָכען און געזויגען און געצאַפּט יודיש בלוט... קומענדיג קיין דנעפּראָוויץ איז שוין א יוד מוכן ומזומן געווען אז וועט איהם קאָסטען אביסיל בלוט און אַהן אזא כאבאָר איז גאָר קיין סברא נישט זיך אויסצודרייען. בייס שוין ביים דוא „דנעפּראָוועצק", שטינק שוין שטינק דוא וועגצעלע, שרייב שוין שרייב דיינע בלוטיגע צייכענס און טראָג זיך געה דיך צו אלדע שווארצע יאחר! —

— וואָס שרייעכט דוא אזוי כּענדעריל? האָט בנימין איהם געפרעגט צו־נעהענדיג צו זיין געלעגער. אוודאי א וואנץ האָט דיך געמווט שטארק א ביס

טאָן ? א שרעק וויפיל דאָ איז וואנצען, זייא האָבען א גאנצע נאכט מיך נישט געלאָזט איין אויג צוטאָן ערשט נישט לאנג וואָס איך בין אנשלאָפען געוואָרען.

— אי—אי גיכער, לאָמיר גיכער אנטלויפען! האָט סענדעריל געשריגען נאָך אלץ פארדולט.

— גאָט איז מיט דיר סענדעריל! וואָס רעדסט־דוא? מילא מח רעש אז א וואנץ ניט א בים? דארויף איז זיא דאָך א וואנץ און דוא ביסט א מענש...

סענדעריל האָט אקעגען א פאָר מינוט אָנגעקוקט בנימינין וויא צומישט, דערנאָך זיך אויסגעריבען דיא אויגען און געזאָגט מיט א זיפץ.

— אוי עס האָט מיר זיך געחלומט זעהר א שרעקליכער חלום! הלוואי דער־פון זאָל זיך גאָרנישט אויסלאָזען.

— עס, מאלע וואָס א מענשען חלומט זיך א מאָל. האָט בנימין געמאכט. מיר האָט זיך היינט אויך געחלומט עפים א פיפערנאָטער קומט צו מיר געשווינד צו, קוקט מיר שטארק אָן און זאָגט צו מיר: איהר זיינט עס רב בנימין פון טונע־יארעווקע? קומט, זייט מוחל, מיט מיר אהין, אהין, אלכסנדר מוקדון שטעהט דאָרט מיט זיין חיל. און חלשט מיט אייך זיך צו בעקענען. איך גיב מיך א לאָז, דער פיפערנאָטער לויפט פאָראויס, איך נאָך איהם. „איהר לויפט אָהן עין־הרע, געשווינד וויא א פייל אויסען בויגען, איך קען אייך גאָר נישט אָניאָגען" חער איך עמיצין שרייענדיג הינטער מיר, איך קעהר מיך אום און דערזעה אלכסנדר מוקדון. אדוני מלך! שרייא איך, האפ איהם בייא דער האנד, קוועטש און קוועטש, עס פארגעהט מיר אָבער פלוצלים אין דער נאָז עפים א מין שרעקליכער געשטאנק טאקי גאָר צום חלשען. איך האפ מיך אויף און פיהל אין דער האנד א צוקוועט־שטע וואנץ.... טפוי, זאָל עס ווערען! אָט שפייא חלעבין דרייא מאָל אוים סענ־דעריל און פארגעס דיין חלום. וואָס האָט דיר אזעלכעס זיך געחלומט?

טפיא, טפוא, האָט סענדעריל בתמימות דרייא מאָל אויסגעשפיגען און דערצעהלט זיין חלום:

מיר האָט זיך געחלומט ווי איך געה מיר גלאט אזוי אויף דער גאס און פארגעה מיר העט ווייט. פלוצלים גיט מען מיך פון הינטען א האפ און מען וואַרפט מיך אין א זאק אריין, מען טראָגט מיך אזוי אין דעם זאק, מען טראָגט מיך מען טראגט ביז מען האָט מיך ערגיץ עפים פארטראָגען. איך פיהל וויא עמיציר בינדט דעם זאק אויף און דערלאנגט מיר א פאטש, טאקי וואס פאר א פאטש הייסט אז צווייא ציין זענין מיר ארויסגעפאלען. דאָס האָסט־דוא דיר ערשט איין אראָרויף, חער איך וויא מען זאָגט, אין גאנצען וועל איך דיר סיליקין שפעטער. איך גיב א

בליק, מיין ווייב אין א כפאדיק שטעהט מיר אקעגען שטארק אין כעס דיא אויגען ברענגען איהר וויא א העליש פייער און פונם מויל זעטצט איהר ארויס א שוים. ווארט נאָר א ביסיל ווארט, תכשיט מיינער, זאָגט זיא מיט א בייזען געלעכטער, איך וועל געהן נעמען דיא קאָטשערע און דיר ווייזען וואָס פאר א גאָט מיר האָבען, וויא זיא געהט נעהמען דיא קאָטשערע אז מיינער האפט דיא פיס אויף דיא פלייצעס און אוועק, אוועק, אוועק, איך לויף, איך לויף און קום צו לויפען אין עפעס א קרעטשמע. אין דער קרעטשמע איז פינצטער, גליטשיק, נישטאָ קיין נפש. איך ליינ מיך אין א ווינקעל, מאך צו דיא אויגען און שלאָף, וויא איך שלאָף קומט דער זיידע רב כענרעריל עליו השלום צו מיר צוגעהן, זעהר אומעטיג, מיט פארוויינטע אויגען און זאָגט: כענרעריל מיין קינד שלאָף נישט! וויא גאָט אזי דיר ליב סענדעריל שטעה אויף! שטעה אויף כענדעריל, סענדעריל און לויף פון דאנען אוועק! אוועק סענדעריל וואָהין דיא אויגען טראָגען, דוא ביסט אין א סכנה! איך וויל אויפשטעהן אָבער איך קען מיך נישט ריהרען, גלייך וויא מען האלט מיר צו. איך נעהם מיך צום קאָפ און טאפ אויף מיר אָן עפעס א קאָפקע. הע, חע, איך בין גאָר נישט סענדעריל, איך בין מהילה גאָר א יודענע, אָהן א סימן באָרד, טראָג עפעס א מין ייפע און מיין בויך, מיין בויך, נישט פאר קיין אירען גערעכט, טהוט מיר שרעקליך וועה, נישקשה, רופט איינער עפעס זיך אָן, ביי איין ערשטלינג געהט עס תמיד אביסעל שווער צו. אוי פעטער, פעטער!

שריי איך אין איין אָטהעם, כ'איז גאָר ניט פאר מיינע כוחות, אָט, אָט פאל איך חלשות. א קילאָס אין דער פאטיליציע איז דערצו זעהר א גוטע כגולה, דער מיט קען איך דיך טינטערען, זאָגט דער פעטער, און לאָזט מיך טאקי אראָפ עטליכע קולאקעס, נא דיר פאר פריהער, פאר איצונד, אי פאר שפעטער, מאכט ער דערביי, דרייעט זיך אויס און ווערט פארשווינדען. איך ליג אין איינע צרות ליג און ליג ביז גאָט העלפט מיר איך גיב מיך א ריס מיט גוואלד און שטעה אויף. איך לויף צו גיך צו דער טהיר, זיא איז פארשפארט, איך קלאפ, קלאפ און קלאפ, אומזיסט דיא מיה. פלוצלים שפרינגט דיא טהיר זיך אויף און וויא איך שטעל ארויס א פוס האפען מיר גזלנים און פיהרען מיך אוועק עפיס אין א חייל, דאָרט נעהמען זייא ארויכ א חלף און ווילען מיך קוילען, וויא זייא האלטען דעם חלף מיר אויפן חאלז שרייא איך גוואלד! לאָזט מיך האָטש אָפזאָגען ודוי! אָט דאָס האָבט־דוא דיר, בנימין, מיין חלום, הלוואי ער זאָל זיין צו גוטען.

— שפייא אויס, סענדעריל, נאָך דרייא מאָל, האָט בנימין איהם איין עצה געגעבען, און שלאָג דיר דיין חלום פונם קאָפ ארויס. איבעריגענס אויב דוא ווילסט

שמעת אויף ס'איז שוין טאָג און זאָג עטליכע קאפיטעל תהילים.

סענדעריל איז מיט א זיפץ אראָפּ פון זיין געלעגער, האָט אָפּגעוואָשען נער געלוואסער, אָנגעטאָן זיין חאלאטעל און ארויסבעקומען זיין תהילים עברי טייטש. עס האָט זיך אויפגעמישט דאָס צעהנטע קאפיטעל ביי וועלכעס ער האָט געהאלטען און ער האָט מיט איין אומעטיגען ניגון אָנגעהויבען:

ווּאָס שטייעסט־דוא גאָט פון וויטען.
פארבאָרגסט-זיך אין שלעכטע צייטען?

זיין ניגונדיל איז געוואָרען טרויעריגער און ריהרענדיגער ווייטער אביסיל בייא דיא ראָזיגע פסוקים:

ער זיצט אין ערגיץ א פארטייעט אָרט,
אין שטילען טויט ער דעם עהרליכען דאָרט.
דיא אויגען דרעהען איהם זיך הין אי צוריק,
אויפן אָרעמען האָבען זיי א שטארקען קיק.
וויא א לייב אין זיין נאָרע לויערט אויף ער,
ער לויערט צו חאפּען דעם אָרעמען אחער.
דערלאנגט דעם אָרעמען שוין טאקי א חאפּ,
אבי מיט זיין נעץ א ציה נאָר א קלאפּ:

אז סענדעריל האָט אָפּגעזאָגט תהלים איז שוין געוואָרען רעכט טאָג, אלע מענשען אין שטוב זענין שוין אויפגעשטאנען. א גרויסער סאמעוואר וויא א קעסיל האָט שטארק געקאָכט אויפן טיש און דער עולם האָט געטרונקען טהע, בנימין און סענדעריל האָט מען אויך געגעבען צו גלעזליך ווארעמס, זייא האָבען אביסיל זיך דערפרישט און פרייליכער געוואָרען. דיא שטוב וואָס פריהער אביסיל איז זי געוועזען א ספּאלניע דערנאָך א טשאינע איז פלוצים געוואָרן א קלייזעל. עס האָבען זיך פארקאטשעט ארבעל, זיך ענטפּלעקט נאקעטע יודישע אָרעמס: רויכיגע, גלאטע, דארע, פעטע, שווארצע, ווייסע, טונקעלע פון אלערלייא קאָלירען און געשטאלטען, איטליכער אזי אריין אין טלית און תפילין און געגעבען א דאווגען. אונזערע צווייא יודען האָבען נערוואָענט געשמאק, זיך געפּיעסטעט, געקרימט, געמאכט הנדליך און פּיסקעליך וויא אמת צובראָכענע יודען, זייא האָבען אוועקגעטענעט מיטן רבונו של עולם אלץ: מאטעניוא! פּאָטערזניוא! און שיחות געמאכט אין דאוונען מעהר פון אלע אנדערע. נאָכן דאוונען האָבען זייא גענומען צו קעלעשקעליך שליש, א זופּ געטאָן פריהער, זיך פּאָסמאקעוועט און אויף דער נאָז זענין אריסגעטרעטען רויטגלאנצענדיגע ווייםפּערליך, דערנאָך האָבען זייא

געמאכט צום גאנצען עולם לחיים, לחיים און צוגעווינטשעוועט: דער אויבער־שטער זאל שוין רחמנות האבען אויפן כלל ישראל נעביך! תאבען פארגלאצט דערבייא דיא אויגען, געטאן א שטילען זיפץ און אריינגעגאסען אין זיך דאס קע־לעשקיל. א סימן, דאס זענין געווען נישט קיין פראסטע יורען, נאר פרומע, כשרע, שיינע יודען.

איינער פון דיא דאזיגע שיינע יודען איז דער ווייל אוועקגענאנגען אין דער שטאדט און האט זיך דארט פארזאמט אקעגען א פאר שעה. אז ער איז צוריק געקומען האט דער חבר זיינער איהם אריינגעקוקט אין פנים, וואס האט בעשיינ־פערליך געלויכט, און ביירע זענין געווען זעהר צופרידען. זייא האבען געהייסען גרייטען צום טיש זיך געגאנגען וואשין און איבערגעקוקט פריהער דיא קווארט וויא רער שטייגער איז פון שיינע יורען, האבען געבעטען אונזערע פארשוינען זאלען אויך זיך וואשען און מוחל זיין זעטצען זיך מיט זייא אין איינעם עפים איבערצובייסען. ביים טיש זענין זייא געווען לוסטיג, האבען געלויבט דיא בעל הביתטע פאר איהרע גוטע מאכלים און משונח פון איהר הנאה געהאט. זייא האבען זיך ארייגגעלאזט אין א שמיעס, גערערט סכח רעם כלל יודען וויא ס'איז שוין טאקי צייט זייא זאלען נעביך אויפגעריכט ווערען, פאר וואס קומט אזא פאלק, אזא טהייער פאלק זאל נעביך אזוי פארשווארצט ווערען? זייא האבען זיך צולאזט אין דיא שבחים פון דיא כנכת ישראל. געלויבט אין טאג אריין דאס יו־דיש קעפיל. וואס קענען דאס יודען נישט? אלע חכמות פון דער וועלט, וויא דער טעלעגראף, אייזענבאהנד און נאך אזעלכע זאכענישען געפינט מען נאך גאנץ לאנג בייא יודען, נאר דאס אלסדינג אבער איז נאך פון דיא קלייניגקייטען דער עיקר איז נאר עפים אנדערש. דאס פינטעלע דאס פינטעלע אט וואס דער עיקר איז....

זייא האבען זיך ארויסגעהאפט אויף דיא אפיקורסים, אויף דיא היינטיגע מאָד־נע געלערנטע, פארשאלטען זייא דאס געביין, געשפיגען קלעק אויף זייא אין גאנצען און אויף דיא שקאלעס, וואס מען לערנט דאס טרפה־פסול אחן א היטעל־באלד וועט טאקי זיין א פרק משניות א רענדייל און א פראשענע אנשרייבען א גילדען. אוי איז היינט א וועלט, א שיינע וועלט חלעבין!.... אזוי האבען זייא פון אונזערע פארשוינען. מיר ווינשען אייך, האבען זייא געזאגט, השם־יתברך זאל חסר טאן און ממלא זיין דאס אלסדינג, וואס מיר בעגעהרען אין אייך צו זעהען, בנימין איז געווען אויף רעם זיבעטען הימעל פון אזא ברכת, דער צו איז ער נאך געווען, וויא זאגט מען עפים, אביסיל פארלעקט, ער האט גענומען א בויל און גערערט פאר פייער אי פאר וואסער.

— ווייסט איהר וואָס רב בנימין, רב סענדעריל? האָבען דיא יודען געזאָגט צוצוזינגען, נאָכדעם אז זייא האָבען זיך יאוּיפגעהייבען פונם טיש. מיר וועלען זיך ותג זיין בפשטות וויא פראָסטע יודען, אזוי וויא אונזערע עלטערען האָבען זיך נוהג געווען נאָך א וועג וועלען מיר זיך אלע געהן אין מרחץ אריין, צופארען דיא ביינער. איהר וועט זיך מעגען דאָרט אָפּשערען אָדער אָפּגאָלען, איהר וועט חלע־בען ותרען גאָר אנדערע מענשען, און נאָך'ן מרחץ וועלען מיר זיך נעהמען צו אונזערע עסקים. אזוי טאקי בנאמנות, אזוי וועט בפשטות טאקי זיין גוט. ס'איז אפשר אביסיל נישט חיינטמאָדעש, בייא דיא אפיקורסים מעג זיך א מרחץ אויס־קומען עפּיס נישט שיין, נאָר מיר זיינען אָבער נישט קיין געבולבעטע, אָט לאָמיר זיך נוהג זיין וויא אונזערע זיידעס פארצייטען!

פון א מרחץ זאָגט זיך א יוד קיינמאָל נישט אָפּ. דאָס וואָס א שיינק פאר די פויערען, א טייכעל פאר געגנז און קאטשקעס, דאָס איז אין הונדערט גראדען נאָך מעהר דיא באָד פאר יודען. דעם טעם וואָס א יוד פיהלט אין א באָד קען עס קיין אומה ולשון גאָר נישט פיהלען. דיא באָד האָט בייא איהם א גרויס שייכות מיט זיין רעליגיע, מיט זיינע אינווענדיגסטע געפיהלען און מיט זיין סעמיינעם לעבען. קיין יודישע נשמה ריהרט זיך נישט פונעם הימעל אריינצוקריכען ערגיץ אין א בויך, מען קען זיא נישט נעהמען, איינבעטען דורך קיין שום זאך, סיידען נאָר דורך א באָד. דאָ איז דיא גלאוונע אגענטססטווע, דיא צענטראלע קאנטאָר צווישען דעם הימעל מיט דער ערד, איידער א יוד ווערט נאָך געבוירען, איידער נאָך עס וואַרפט זיך אין איהם איין אבר. ווייסט מען שוין פון איהם אין דער דאָזיגער קאנטאָר פונם בעדער מיט דער בעדערקע ביז דער טוקערקע און דער בימעלמא־כערען. דיא נשמה יתרה שבת און יום טוב פיהלט אין זיך נישט אזוי א יוד ווען ער שוויינקט זיך פריהער נישט אָפּ אין באָד, אָהן דעם איז ער עפּיס אלטגעבאקען, נישט פריש. קוקט אָן א יודען פרייטאָג קומענדיג פונם מרחץ, ער בליהט, ער איז אינגער מיט עטליכע יאהר, דער אידישער פונק ברענט אין איהם און לייכט פון זיינע אויגען, אלע זיינע געפיהלען זענין עפּיס שארפער, פרישער, דער ריח פון דיא געפילטע פיש אי פון דעם איינגעפריעטען צימעס פארגעהן איהם וויא קטורת אין דער נאָז, זיא שמעקט, שמאַרעט און איז מקבל טענוג. עס זינגט זיך איהם עפּיס אויפן הארץ, ער גיט קאָנצערט אין טראָפּ, קנאקט וויא א סאלאוויא שיר חשירים, צופיעכטעט זיך דאָרט וויא א קינד, צופלאקערט זיך, צוחיצט זיך און איז האלב אויף יענעם עולם.... אין באָד קומט א יוד וויא אין א פאָטערלאנד, וויא אין א פרייער מדינה, וואו איטליכער האָט א גלייכע דעת. וואו עס שטעהט

מאר איהם פרייא צו דערטרייכען גלייך מיט אנדערע א הויכע שטופע — ארויס־קריכען אויף דער אויבערשטער באנק. דער מינטש־ען זיין פאראומערטע נשמה, האטש אויף א שעה אויסגלייכען זיינע ביינער און אראפ ווארפען פון זיך זיין פעקיל דאגות און יסורים. אט וואס א באד איז ביי יודען!

דעריבער איז דער פלאן פון אין מרחץ געהן אונזערע פארשוינען געווען שטארק לרצון, זייא האבען נישט געמאכט קיין גרויסע הכנות און אין עטליכע מינוט ארום זענין זייא שוין געגאנגען מיט דיא צווייא שיינע יודען. אונזערע פארשוינען האבען זיך פירגעשטעלט א באד וויא געוויינטליך א מרחץ איז אין דיא יודעשע שטעטליך, עפיס א מין בנין, שווארץ, פארשמירט פון דרויסען, בארג אראפ ערגיץ אין א העק מיט א שווערען צוטריט אהינצו אויף שמאלע צובראכענע קלאטקעס. און אז דיא יודען זענין צוגעקומען צו א שיינעם דרייא גארענדיגער מויער, סאמע אין דער מיט גאס, און געזאגט אט דאס איז דיא באד, האבען זייא פארריכען דיא אויגען און געקוקט שרעקליך פארוואונדערט. איהר זענט נאך טאַקי גאר אמתע תריצען, האבען דיא יודען פון זייא געשפאסט, קומט, זייט מוחל אינוועניג וועט איהר נאך עפיס שעהנערעס זעהן.

אריינקומענדיג אין דער פערעדניע האט אונזערע פארשוינען פארשיינט אין דיא אויגען דער געמאהלטער פאל מיט דיא אויסגעשפרייטע כטעזשקעס. עס האט זיך זייא אויסגעדראכט, אז זייא זענין אין דעם פארצויבערטען שלאס, וואס אין בבא מעשה און אין טויזענט מיט איין נאכט. באלד וועלען פרינצעסענס, בת־מלכות זייא מקבל פנים זיין, זייא וועלען זיך דא וואייל טאן און לעבען אויף וואס דיא וועלט שטעהט. נאר אנשטאט דיא בת־מלכות איז צוגעגאנגען צו זייא א סאלדאט מיט אייבעליך און האט שיין פיין זייא געלאזט בעטען זיך אויס צר טאן, טהוט זיך זייט מוחל אויס, האבען דיא שיינע אידען צו זיי געזאגט, מיר וועלען דערווייל אריינגעהן אחין בעצאלען באד געלד. נישקשה איר וועט דא האבען א נימע שוויטצבעדעל.

אז אונזערע פארשוינען האבען זיך אויסגעטאהן האבען זיי פארנומען זייער פעקיל זאכען וויא דער שטייגער איז, אויס צופרורען עכ. קיין ש״ז, העמדעי האט אין זייער נארדאראבע זיך נישט געפונען, זייא האבען אוועקגעטראגען א העמד עטליכע וואכען, עס פערשטעהט זיך אז עס האט זיי געביך געביכען און דאס פרודען איז זייא געווען טאקי נייטיג אין לעבען אריין. נאר דער סאלדאט האט בייא זייא אוועקגענומען דיא זאכען און זייא אריינגעפיהרט אין א חדר אריין. דער חדר איז געווען אויסגעמעבעלט מיט ביינקליך, ארום א גרויסען טיש זענען

דאָרט אויף שטולען געזעסען מענשען פיין אָנגעטאָן. אונזערע פארשוינען האָבען זיך ארומגעקוקט אין אלע זייטען, זיי איז שטארק קשה געוואָרען וואו גיסט מען דאָ אויפן שטיין און וואו ועלען זייא דאָ שוויצען?

— צי טוט זשידאָווסקי באניא? האָט סענדעריל א פרעג געטאָהן נאָכדעם אז בנימין האָט איהם א שטורך געגעבען און איהם געהייסען נישט מאכען דאָ קיין פיעל שיהות און פרעגען.

איינער פון דיא לייט וואָס ארום טיש איז צוגעגאנגען, האָט אָנגעקוקט אונזערע נאקעטע פארשוינען, וואָס זענין געביך דאר אויסגעדייווערט, אָהן א לויט פלייש נאָר הויט און ביין, און געמאכט מיט זייא עפּיס א שמיעס אויף מאָסקאָוויטערש.

— חא, וואָס זאָגט ער דאָ עפּיס, סענדעריל? האָט בנימין געפרעגט.

— איך זאָל דאָס אָנהייבען פארשטעהן א וואָרט! האָט סענדעריל געענט־פערט און געמאכט מיט דיא אקסלען. נאט אייך מישטעהנס געזאָגט א לשון! עפּיס זאָגט ער אלץ בילעט, בילעט.

— א—א נארעלע, האָט בנימין זיך אָנגערופען, וואָס פארשטעהסט דוא דאָ נישט נארעלע? דאָס איז דער בעדער, ער פרעגט בייא אונז א בילעט, וואָרים אין אזא באָד מוז מען נעהמען אויף בילעטען. זאָג איהם אז דיא יודען האָבען שוין דאָך דאָ פריהער בעצאָהלט פאר אונזערע בילעטען.

— יאס־זשע פאני, טייע זשידקי אָוזשע דאלי טוטעטשקא זא....

האָט סענדעריל א רעד געטוען און איז פלוצלים געבליבען וויא דערוואָר־גען, נישט געקענט אויספיהרען וואָס ער האָט געוואָלט זאָגען.

— זא בילעט פאני כטייטש זשידקי לחבריל פאני זאפלאמ׳ל! איז בנימין ארויס אויף זיין לשון און האָט דערקלעהרט דיא זאך גאנץ קלאָהר, סיזץ אין שארף.

דער דאָזיגער מענש וואָס איז פריהער צוגעגאנגען צי אונזערע פארשוינען האָט א מאך געטאָן מיט דער האנד און מען האָט זייא באלד אריינגעפיהרט וויי־טער אין א חדר, וואָס דאָרט איז מען, כפי זייער מיינונג, מחויב געווען א פנים צו שוויטצען געשמאַק...

אז מען האָט בנימין׳ן מיט סענדערלין שפעטער אביסעל מיט א צייט ארויס־געפיהרט אויף דער גאס איז שווער געווען זייא צו דערקענען אזוי פארענדערט זענין זייא געביך געוואָרען: אפּגעגאָלט פון פאָרענט, אָהן בערד אָהן פאות, דיא אויגען פארדרעהט, נאָר גלעזערנע, אויף דעם שטערען קאלטע גרויסע טראָפּען

שוויס, א וואָלקען א חמארע אויפן גאנצען פנים, איינגעגנורעט, איינגעחויקערט מיט א דראָזש איבער דעם גאנצען לייב און ארום זייא סאָלדאטען, אויפן הימעל האָט זיך אָנגערוקט א שווארצע פיכטערע חמארע. א בליץ האָט מיט א מאָל בע־לייכטע׳ז דיא דאָזיגע קומפאניע, באלד דארויף האָט א דונער נעגעבען שרעקליך שטארק אז אלע זענין פארציטערט געוואָרען. עס האָט זיך אויפגעהויבען א שטורמווינד, רעדליך שטויב האָבען זיך געטראָגען וויא דיא רוחות, פארחאפט אויפן וועג מיכט, שטרויא, בלעטליך אי שטיקליך פאפיר, אלע אין איינעם האָ־בען געטאנצט עפים א משוגענעם טאנץ און זיך געדרעהט געדרעהט אלץ אין דער הויך ארויף ארויף.... דיא טשערדע פונם פעלד איז געלויפען אומרוהיג מיט א געשריייא און א רעווען וויא א סטאיע הונגעריגע וועלף וואָלטען זיא נאָכגעיאָגט. עס האָט געשטורעמט, געבליצט, געדונערט גלייך וויא דער אויבערשער איז שטארק אויפגעבראכט געוואָרען אויף דער זינדיגער ערד און אויף אלסדינג וואָס דאָ געהט פיר, ער האָט זיך אָנגעחאפט ביים קאָפ. געבליצט מיט זיינע צאָרענדיגע אויגען, געהילכט און געשריגען, אי, אי ! מיט זיין דונערדיגען קול, עס האָט צום לעצט א זעטץ געטאָן משונה א שרעקליכער דונער, פון הימעל האָט אראָפּגעקאַ־פעט וויא טרעהרען גרויסע טראָפּענס רעגען, וואָס איז זייא האָבען זיך אויסגע־מישט טראָפען נאָר שוויס און בלוטיגע טרעהרין פון אונזערע בידנע, אומגליק־ליכע פארשוינען....

אך, בנימין און סענדעריל האָבען גאָר ניט געוואוכט. אז נישט דווקא אין דער מדבר איז א סכנה צו רייזען מחמת דיא ווילדע שלעק, עקדעשען, פיפערנאָ־טערען און חיות רעות וואָס דאָרט, נאָר דאָ אין דיא מקומות, דאָ איז ערשט דיא גרעסטע סכנה ! יענע צייט ווען אונזערע פארשוינען האָבען געוואנדרעוועט איז געוועזן דיא שווערע, פינצטערע ביטערע צייט — דיא צייט, ווען איין יוד האָט געזוכט צו דערטאפען דעם אנדערן און

וויא א לייב אין זיין נאָרע געלויערט האָט ער,

געלויערט צו חאפען דעם בעזפאספאָרטנע אהער

און איהם אָפגעבען פאר א פוימענע, א קרבן פאר זיינע, אָדער פאר יענעמס קינדער ! אך, אונזערע פארשוינען נעביך האָבען נישט געוואוסט, אז זייא געפינען זיך שוין טאקי אין דער מדבר צווישין ווילדע בעשעפעניש אי חיות רעות, און די צווייא שיינע, כשרה יודען זענין גאָר פיפערנאָטערען !

אוים כלה און ווידער א מויד.

איטליכער קען זיך משער זיין דיא שלעכטע לאגע פון אונזערע בירנע פארשוינען וויא פינצטער און ביטער זייא איז נעביך געוועזן, מיר פארשפארען עס צו שילדערען, דיא ערשטע צייט זענין זייא געוועזן וויא צומישט און האבען לחלוטין נישט פארשטאנען וואס מיט זייא טהוט זיך אזוינס. אלסדינג איז פאר זייא געוועזן פרעמד, אי די סאבראנע, אי דיא סאלראטען, אי דער לשון און די אלע זאכען וואס מען האט זייא געהייסען טאן. דער שינעל איז אויף זייא נעהאנגען וויא א טארבע, ער האט אויסגעזעהן טאקי נאר וויא א ייפע, און דאס היטעל מישטעהנעס געזאגט איז געלעגען אויף זייער קאפ נאר וויא א קאפאטע. אנקוקענדיג זיי האט זיך געדאכט עפיס איז עס אין גאנצען גאר איין אנשטעל, עפעס האבען צווייא יודען זיך פארשטעלט און מאכען חוזיק פון דיא אלע זעלנער, קרימען זיי זיך נאך און ווייזען פאר איטליכען גאנץ פרייא וויא נארעש מישטעהנעס געזאגט זיי אלע זיינען מיט זייער אלץ מיט אנאנדער. אז אַף־און־וועה צום ביקס נעביך, וואס ער איז אריינגעפאלען צו אונזערע פארשוינען, בייא זייא אין דיא חענד האט ער גאר ניט געהאט דאס פנים, אקוראט וויא א קאטשערע, אין דיא הענד פון א מאנסביל וואס פארעט זיך אין קיך ביין פריפעטשעק. בייא דער אוטשעניע פלעגען זייא אפארבייטען אזעלכע שטוקעס מיט דיא הענדליך און דיא פיסליך, אז ס'איז געוועזן נאר א ריינע קאמעדיע, אין קלעפ פארשטעהט זיך, זענין זייא נישט זשעדנע געוועזן, נאר וואו איז דען, זאגט מען אין דער וועלט עפיס א צרת, וואס דער מענש זאל מיט איהר נישט געוועהנט ווערען? נישט נאר דער מענש אפילו אנדערע בעשעפעניש ווערען אויך געוועהנט. בעדארף מען מעהר פרייא ווי א פויגעל איז, פון דעסטוועגען אז מען פאנגט איהם און מען זעצט איהם אריין אין א שטייגעלע, נעוועהנט ער זיך צו ביסליך, חייבט אן צו פיקען זערנע מיט אפעטיט, שפרינגט און זינגט פרייליכע ליעדער, גלייך וויא דיא גאנצע וועלט מיט איהרע פעלדער און וועלדער איז פאר איהם דא אין דעם איינגען שטייגעלע. אונזער סענדעריל האט ווייטער טאקי אנגעהויבען מיט זיין לאגע זיך צוגעוועהנען, פלעגט זיך גוט צוקוקען צום מושטיר פון דיא זעלנער און פריוועז נאכמאכען זייערע אלע שטוקעס אויף זיין שטייגער. ס'איז געוועזן א פרייד צו זעהן וויא סענדעריל פלעגט אפט פאר זיך אליין איבערחזרען דעם מושטיר, זיך אויסציהען גלייך וויא א סטרונע, פארדרייסען דאס קעפיל, אנבלאזען דיא פיסליך וויא א גבור, חייבען פיסליך און געהן א מארש נאר טאקי וויא איין אנגע־

בלאָזונגער אינדיק, פלעגט זיך דרעהן דרעהן און לסוף פארפלאָנטען דיא פיסליך און פאלען. נאָר אקעגען זשע בנימין אָבער ער האָט מיט אזעלכע זאכען בשום אופן נישט געקענט זיך געוועהנען, ער איז געווען בטבע איינער פון יענע מיני פייגעל, וואָס הייסען וואנדער־פייגעל, דאָס הייסט אזעלכע, וואָס זייער טבע איז אלע יאהר סוף זומער אויסצופליהען און איבערווינטערען דאָרט אין דיא ווייטע ווארעמע מקומות. דיא טבע צו וואנדרעוען מאַהנט אזא מין פויגעל אזוי שטארק, אז באם מען האלט איהם דענסמאָל געפאנגען אין א שטייגעל איז איהם נישט ניחא דאָס לעבען, ער עסט נישט, טרינקט נישט, ער דראפעט זיך אויף דיא גלייכע ווענט און זוכט ערגיץ עפיס א שפאלט אנטרונען צו ווערען. דיא נסיעה אהין אין יענע ווייטע מקומות, וואָס האָט וויא א זלודנע זיך איינגעגעסען אין בנימינס קאָפ, וואָס איז איהם געוואָרען דיא צווייטע נאטור, וואָס צוליעב איהר האָט ער אעקגעוואָרפען ווייב און קינדער, דיא דאָזיגע נסיעה האָט איהם נישט געלאָזט רוהען קיין רגע, האָט איהם געבויערט, געפיקט דעם קאָפ, זיא האָט אין איהם גע־בורטשעט און אלץ געשריגען: געה ווייטער! געה ווייטער, ווייטער.

דעה ווייל איז אוועקגעגאנגען אזוי דער ווינטער און אונזער בנימין געביך האָט זיך שטארק געמוטשעט.

איינמאָל אין א שיינעם טאָג נאָך פסח אז סענדעריל האָט בינו־לבין־עצמו זיך געמושטירטאיז בנימין צו איהם צוגעגאנגען מיט אזא שמועס:

— הלעבין סענדעריל, דוא ביסט א יונגעל! דוא שפילסט זיך און מאכסט עפיס אזעלכע קונצען וויא א קונדעס. וואָס קען דער פון, איך בעט דיך, דער תכלית זיין? פא געסנאָר נישט אז דוא ביסט ברוך חשם א בעווייבטער. דער צו נאָך אויף עפעס א איד היינט צו וואָס פארנעהמסט דוא זיך מי טאזעלכע זא־זאכענישען און לייגסט דרינען דעם גאנצען קאָפ דיינעם אריין? למאי נפקא מינה צי מיט דער לינקע צי מיט דער רעכטע פוס קרוגאָם, וויא זייא רופען עס דאָרט עפיס, וואָס מאכט עס אויס?

— ווייס איך? האָט סענדעריל געענטפערט, מען הייסט קרוגאָם זאָל זיין קרוגאָם, וואָס פאר א דאגה איך האָב.

— און אונזער נסיעה, זאָג נאָר, האָסט־דוא שוין פארגעסען? גוואלד אונזער נסיעת, אונזער נסיעה אהין, אהין..... לינדענוואָרם, טויל אייזעל, פיפערנאָטער! האָט בנימין נערערט צוקאָכט.

— מארש, מארש, מארש! האָט סענדעריל געמאכט און געהייבען פיסליך.

— **אז אָך און ועה צו דיר סענדעריל, און צו דיין מארש! סע, טענסט זיך** חלעבין שעמען! זאָג מיר נאָר בעסער, קונדעס איינער, ועלען מיר מאכען אונזער נסיעה?

— פון מיינעט וועגען אָך! האָט סענדעריל געענטפערט, אבי מען ועט אונז נאָר לאָזען.

— וואָס טויגען מיר זייא און וואָס בעדארפען זייא אונז האָבען? האָט בנימין זיך אָנגערופען. אדרבה סענדעריל זאָג אליין ביי דיין יודישקייט, אז באם דער שונא זאָל חס ושלום קומען וועלען רען אזעלכע צווייא איהרע וויא מיר זיך קענען שטעלען איהם אקעגען? און אז דוא ועסט איהם טויזענט מאָל זאָגען: געה דיר אוועק אלא נים מאך איך פויא, פויא! וועט ער דען דיך הערען? פארקעהרטע, ער וויט זיך נאָר אָנהאפען און דיין גליק וועט זיין אז דוא ווענסט לעבעדיג פון זיינע הענד ארויס. גלוב מיר חלעבין, וויא איך זעה זענין מיר דאָ אין גאנצען איבעריג, זייא וואלטען גערען געוועזן אונזערער פטור צו ווערען. איך האָב אליין געהערט וויא דער עלסטער האָט זיך איינמאָהל אויסגעדרוקט אז מיר זעַנין טאקי נאָר איין אָנשיקעניש, ווען עס זאָל אין איהם געווענדעט זיין וואָלט ער אונז שוין לאנג ארויסגעטריבען צו אלדע שווארצע יאהר. און באמת טאקי וואָס טויגען מיר זיי? איך זאָג דיר סענדעריל, בפירוש, אז דאָס איז גאָר לחתחילה געוועזן א קרומע זאך נישט קיין גלייכער שידוך. מיר טויגען זייא נישט און זייא טויגען אונז נישט. דיא יודען וואָס האָבען אונז אין זייערע הענד ארייננגעגעבען האָבען זיכער געמוזט זייא דערציילען אויף אונז, אז מיר זענין ווילדע גבורים און קענען טכסיסי מלחמה, טאקי וואָס קענען הייסט. מילא וואָס זענין מיר שולדיג אז דיא אידען האָבען זיי אָפגענארט? למי אונז האָבען די אידען אויך מיאוס אָפגענארט. מיר זענין דאָך נאָר מיט דער דעה אהער געקומען עפּיס צוגויפצומאכען און לאָזען זיך ווייטער אין ועג אריין. פון טכסיסי מלחמה איז כלל קיין מרובר נישט געוועזן, איך וועל שווערען אפילו אין טלית אין קיטעל אז דער פון האָט מען אפילו נישט מזכיר געוועזן. גלאט חאפעניש גילטניש איז דאָך פשוט שוין קיין יושר ניט, הערט דאָך שוין טאקי אויף אלסרינג! — קורץ זייא זענען נים שולדיג וואָס מען האָט אונז אָפגענארט און מיר זיינען נים שולדיג וואָס מען האָט זיי אָפגענארט, שולדיג זענין דאָ נאָר דיא יודען, דיא ליגנער, דיא כלבויניקעס, וואָס האָבען ביידע צדדים אָפגעליגנערט. דיא יודען, סענדעריל, דיא יודען זייא אליין זענין דאָ טאקי אין גאנצען שולדיג, קיינעם בעדארף מען אין דער זאך נים בעשולדיגען נאָר דיא יודען, דיא יודען און נאָך אמאָל דיא יודען!..

— מילא וואס ווילסט־דו בנימין זאלען מיר טאן ? האט סענדעריל געפרעגט.

— איך וויל האט בנימין געענטפערט מיר זאלען זיך לאזען ווייטער אויף אונזער נסיעה. אויס כלה און ווייטער א מויד! מיר דאכט זיך אז קיינער וועט אונז דאס נישט פארוועהרען, הן על פי דין ותן על פי יושר טאר קיינער אונז נים פארהאלטען, אי וואס, דוא האסט מורא טאמיר וועט מען אונז פארט נישט לאזען, איז דערצו א פראסטע תרופה מיר זאלען פון דאנען שטילערהייט אוועקגעהן, וועמענס עסק איז דאס בייא אונז צו וויכען ? געזעגענען זיך בעדארפען מיר מיט קיינעם נישט.

— איך מיין אויך אזוי, אז געזעגענען זיך איז איין איבעריגע זאך, האט סענדעריל געמאכט, להייא אז מיר זענין פאר א יאהרען אוועקגעגאנגען פון דער היים און קיינעם נישט אפילו ווייב און קינדער נישט געזאגט האטש נא.... מעבי!

פון רעם ראזינגען שמיעס האבען חאבען אונזערע פארשוינען אנגעהייבען טראכטען ווידער פון זייער נסיעה און זיך אלץ מישב געווען וויא צו מאכען פליטה. אין בנימינין האבען זיך שטארק צושפילט דיא געבליטען, ער איז געווען שרעקליך אומרוהיג און ארומגעפארעט צוקאכט וויא א היחן וואס וויל איין ותמנע זיך זעטצען אויף אייער, ער איז געווען אזוי פארטיפט אין זיינע געראנקען אז ער האט נישט געהערט נישט געזעהן וואס ארום איהם טהוט זיך, איז פארבייא איהם דורכגעגאנגען עפיס איין עלטסטער האט ער מחמס צוטראגענקייט נישט אראפגענומען דאס היטעל; האט ער געהאפט א פאטש אדער א זעטץ אין דער פאטילי־צע האט ער אפילו זיך נישט פארקרימט גלייך וויא נישט איהם מיינט מען; האט מען צו איהם גערעדט עפיס אין עניני המושטיר איז איהם נישט אריין אפילו אין דער לינקער פאה, ער האט געהערט דאס וכדומה אזעלכע זאכען אקוראט וויא אין טשערנאוויטש דיא מגילה. ער האט אין זינען געהאט נישט מעחר וויא דיא נסיעה און דער קאפ זיינער איז געפלוינגען ווייט, ווייט!

איינמאל שפעט בייא נאכט אז אלע זעלנער אין דער קאזארמע האבען געשמאק געשלאפען איז בנימין אויף דיא שפיטץ פינגער צוגעגאנגען צו סענדעריל־ן געלעגער.

— סענדעריל, דוא ביסט פארטיג ? האט בנימין שטילערהייט געפרעגט.

סענדעריל האט א שאקעל געטאן מיט דעם קאפ, אנגענומען בנימינין פאר דער פאלע און זענין בידע שא קימש ארויסגעגאנגען אויפן הויף.

אין דרויסען האט געבלאזען א ווארעם ווינטעל. שטיקער שווארצע אי ברוינבלויע וואלקענס האבען זיך געטראגען אין דער הויך, און זיך געצויגען אייגע נאך

דיא אנדערע, גלייך וויא טויזענטער טשימאָקעס געהן דאָרט מיט אָנגעלאָדענע פוהרען סחורות, און יאגען זיך בעצייטענס אָנצוקומען אין חימעל אויף דעם יריד. דיא לבנה איז וויא א פריקאשטשיק אויך געגאנגען מיט דעם דאָזיגען משונה לאנגען צוג, פלעגט אויף א מינוט נאָר ארויסשטעקען דעם קאָפּ, א קוק טאָן וואָס טהוט זיך אין דרויסען, דערנאָך ווייטער אויף א חיבשע צייט זיך באהאלטען און געלעגען איינגענורעט דאָרט ערגיץ אונטער א וואָלקעדיגען לאנטוך, שווארץ אָפּגע־שמירט וויא מיט סמאָלע. אונזערע פארשוינגען האָבען אין דער פינצטער זיך גע-לאָזט געהן איבער דעם חויף און שטילערהייט צוגעגאנגען צום פלייט. זייא זענין ארויפגעקראָכען אויף א בארג מיט האָלץ און פון דאָרט איז זייא שוין גרינג גע־ווען ארויפצוקלעטערין אויפן פלייט, פלוצלים האָט סענדעריל זיך א חאפּ געטאָן און געזאָגט בנימינין אין אויער אריין:

— אך בנימין, איך האָב פארגעסען דיא טאָרבע זאָל איך מיך אומקעהרען נעהמען דיא טאָרבע:

חלילה! האָט בנימין געמאכט, אומקעהרען זיך איז א מיאוסע זאך. אז גאָט חעלפט א מענשען חעלפט ער איהם אויך אויף א טאָרבע.

— עס קומט מיר איצט פיר, האָט סענדעריל געזאָגט, וואָס דער זיידע רב סענדעריל עליו השלום האָט מיך געוואָרענט אין חלום, שטעה אויף סענדעריל, האָט ער געזאָגט, און לויף פון דאנען אוועק וואוהין דיא אויגען טראָגען! חלוואי זיין זכות זאָל אונז אצינד ביישטעהן, ער איז געווען טאקי מיטן פולען מויל א יוד, נאָר אָהן שום מלאכות. דיא באָבע עליה השלום פלעגט אלץ דערצעהלען...

נאָך איידער סענדעריל האָט זיך גענומען צו דערצעהלען וואָס זיין באָבע פלעגט אלץ דערצעהלען פון זיין זיידען, האָט זיך געלאָזט הערען א קול פון א זעלנער, וואָס איז דאָרט אין דער זייט געשטאנען אויף דער וואך. אונזערע פאר־שוינען האָבען זיך צוגעטולעט צום פלייט, איינגעהאלטען דעם אָטהעם, געלעגען שטיל קיין ריהר זיך נישט צו טאָהן און אויסגעזעהן וויא צווייא גרויסע אלטע שמאטעס. שפּעטער אביסיל, אז ס'איז ווידער געוואָרין רוהיג שטיל, האָבען דיא דאָזיגע שמאטעס ארויסגעוויזען א סימן פון לעבען און פאמעליך זיך אראָפּגע־לאָזט פונם פלייט. זייא זענין געקראָכען אויף דיא חענד און דיא פיס און זיך גע־ריקט פאמעליך אלץ ווייטער, ביז גאָט האָט זייא געהאָלפען אויס צומיי־דען דעם זעלנער וואָס אויף דער וואך און ארויפצוקריכען אין א געסיל. אונזערע פארשוינען האָבען זיך אויפגעשטעלט אויף דיא פיס, געשטאנען אביסיל צו חאפּען דעם אָטהעם און זיך אָנגעקוקט פריילעך מיט פייערדיגע אויגען.

— דיא באבע עליה חשלום פלעגט אלץ דערעהלען, האט סענדעריל אננע-חייבען צורייערן. וויא דער זיידע רב סענדעריל עליו השלום פלעגט בחייו אלץ דיינקען פאהרען קיין ארץ ישראל, פארן טויט האט ער זיך אויפגעזעצט און גע-זאגט מיט דיא ווערטער: אויב איך האב נישט זוכה געווען בייא גאט פאחרען קיין ארץ ישראל בין איך בטוח אז איינער פון מיינע קינדער וועט דארט זיין. דאס הארץ מיינע זאגט מיר איצט, אז דאס האט ער געמיינט מיך. הלוואי פון מיין מויל אין גאטס אויערען אריין!

נאר פון סענדערילס מויל אבער איז נאר אין אנדערע אויערען אריין! קוים וואס סענדעריל האט ארויסגערעדט דעם וואונש זיינעם האט פלוצלים איינער אויף מאסקווימעריש זייא א פרעג געגעבען: ווער איז דא? און אז ער האט נישט בעקומען קיין ענטפער איז ער געשווינד צוגעגאנגען און ווייטער געפרעגט.

דיא לבנה האט צום שלימזל, ארויסגעשטעקט דעם קאפ פון אונטער א פינצטערען שטיק חמארע און בעלויכטען אונזערע בירגע פארשוינען, וואס זענין געשטאנען אחן לשון, טויט וויא דיא וואנד, און דעם עלטסטען זייערען, וואס האט זיך שרעקליך געבייזערט, געמאכט מיט דיא הענט און זייא געביך געגעבען אין טאטען און אין דער מאמען אריין.

אין עטליכע מינוט ארום זענין אתזערע פארשוינען געזעסען וויא ארעס-טאנטען דארט אויף דער הויפטוואכע!

ס'איז גאר נישטא אזעלכע ווערטער צו בעשרייבען דיא שרעקליכע יסורים, וואס אונזערע פארשוינען האבען געפיהלט זיטצענדיג אין געפיינגנים. זייא זענין נעביך ארא פ שטארק פונם בנים און געווארען פשוט אוים מענשען. סענדעריל האטש פלעגט נאך שלאפען און שלאפענדיג האט ער וויינינגסטענס עטליכע שעה נישט געפיהלט דיא ביטערע צרות, ער פלעגט נאך א מאל האבען א גוטען חלום, דער זיידע רב סענדעריל האט עפעס אנגעהויבען עפטערס זיך צו זעהן און געטרי-בען מיט איחם שפאס, ער פלעגט קיין מאל נישט קומען ליידיג: א מאל איז ער געקומען מיט א פיילענבוינגען, מיט א שווערדיל אדער מיט א המנקלעפיל, פלעגט א קניפ געגעבען דעם איינקעל ביים בעקעלע און זאגען מיט א שמייכעלע: נא דיר, קונדעסיל, טשאטשקעליך! שפיל שקאץ דער מיט, מאך פוי, פיף, פאף סענדע-ריל!... און אמאל איז ער געקומען מיט א דריידעל, זיך געזעצט שפילען מיט זיין ליבהארצעריקנען סענדערוניון. סענדעריל האט געדרעהט, געדרעהט, געדרעהט, געמאכט ג' און געוואונען ביים זיידען א גראשען.... גוט איז דעם מענשען. אי א גוטער חלום, דיא וועלט אין גאנצען איז דען נישט א חלום? בנימין אבער האט

דאָס אויך נישט געחאַט, עס האָט פון איהם זיך אָפּגעטאָחן דער שלאָף ער איז גע־
ווען משונה צוטראָגען און דאָס בלוט האָט אין איהם געקאָכט וויא א קעסעל, ער
האָט געזעהן דורך דעם פענסטער, דיא זון שיינט גאָר מחיה, דאָס גרינע גראָז
וואקסט און שפּראָצט, ביימער צוויטען וואונדער שיין, מענשען געהן, לויפען
אהין און אהער, און פייגעל פליהען פרייא אין הימעל, איצונד איז דיא רעכטע
צייט צו וואנדערוועז גאָר ער זיצט אָבער פארשפּאַרט און קען זיך נישט לאָזען
אויף זיין נסיעה. ער פּלעגט אזש אונטערשפּרינגען פאר גרויס עגמת נפש, זיך
האפּען ביים קאָפּ, ארומלויפען צו דולט און שרייען רעדען מיט גאָל : גוואלד-!
וואָס האָב איך זייא געטאָן ? גוואלד, גוואלד ! וואָס האָבען זייא צו מיר ?....

אין דער וואָיענער קאנצעלאריע זענין שפּעטער מיט עטליכע טעג נאָך דער
מעשה מיט אונזערע פארשוינען, געזעסען א סך אָפיצירען אין דער פּאָלגער פאָר־
מע. צווישין זייא דער גענעראל מיט דעם פּאָלקאָווניק, אין דער זייט לעבין דער
טהיר זיינען געשטאנען צווייא זעלנער מיט אראָפּגעלאָזענע קעפּ און האָבען אויס־
געזעהן וויא א מויז וואָס מען נעהמט ארויס פון א לאדעשקע זוויערמילך. דיא
אָפיצירען האָבען געקוקט אויף דיא זעלנער, זייא בעטראכט פון קאָפּ ביז דיא פיס,
דער נאָך צווישין זיך עפּיס גערעדט און אביסיל אונטערגעשמייכעלט.

— הערסט דוא סענדעריל, האָט איין זעלנער שטילערהייט געזאָגט בשעת
דיא אָפיצירען אָבען צווישען זיך געשמיעסט, איך זאָל וויסען מיין טויט זאָל דאָ
אפילו זיין מוז איך זייא ארויסזאָגען דעם גאנצען אמת. איך בין שטארק אָנגע־
לאָדען.

— פון מיינעטוועגען בנימין זאָג דיר זייא דעם אמת. האָט דער אנדערער
זעלנער זיך אָנגערופען. אויב דוא ווילסט אזוי זאָל זיין אזוי, וואָס פאר א דאגה
איך האָב.

— איהר זענט עס דיא לייט וואָס האָבען שפּעט בייא דער נאכט זיך ארויס
געגנבט פון דער קאזארמע ? האָט דער גענעראל געפרעגט סטראָגע. איהר ווייסט
וואָס קומט פאר אזא שולד ?

—אָ־ווא, אָ־ווא ! איז בנימין אויף גאָטס בעראטח ארויס מיט א שפּראכע,
האלב יורעש פּאלעווינע רייסיש, און אנידערגעלייגט א שמיעסיל אז חייקיל
זאאיקע דער בעל דברן פון טונעיאדעווקע האָט געמענט חלעבין זיך בעגראָבען ניין
אייל֜ען אין דער ערד.

דער גענעראל האָט אויסגעקעהרט דעם קאָפּ מיט א געלעכטער, א מאך

נעגעבען מיט דער האנר און דער פּאַלקאָווניק האָט אָנשטאָט איהם אָנגעהויען צו ריידען.

— איהר האָט זיך שטארק פארזינדיגט, אייך קומט מיאוס צו בעשטראָפען פאר אזא שולד.

— וואשע בלאנאראָדיע ! האָט בנימין אויסגעשאָסען אויף א קול, האפּען מענשען אין מיטען העלען טאָג און פארקויפען זיי וויא חיהנער אויפן מארק דאָס מעג מען, און אז זייא נעביך ווילען ניצול ווערען דאָס רופט מען אָן שולד ! אויב אזוי איז דאָך טאקי הפקר א וועלט, און איך פארשטעה שוין אסור נישט וואָס הייסט אזוינס מעגען און נישט מעגען ! אדרבה לאָמיר פרעגען דאָ טאקי מענשען זאָלען זייא זאָגען ווער איז שולדיג. א שטייגער וויא וואָלט געווען אז מען זאָל אייך האפּען ערגעץ אויפן וועג און מיט גוואלד אדיינשטופּען אין זאק אריין, נוא וואָלט איהר חלילה שולדיג געווען ווען איהר וואָלט מיט אמצות-כח פונם זאק ארויס ? איך זאָג אייך בפירוש דאָס איז געווען לכתחילה א געגייטע זאך א גע־נארערייא, שולדיג זענין דאָ נאָר דיא יורען, מי יודע וואָס זייא האָבען נאָך אָנ־געערערט. מיר זענין אייך מוסר מודעת — זאָג סענדעריל זאָג ! וואָס שטעהסט־דו וויא א גולם ? געה ארויס מיט דעם אמת אויף גאָטס בעראטה. גאָר אָהן מורא און זאָג מיט מיר אין איינעם : — מיר זענין אייך מוסר מודעה אז פון טכסיסי מלחמה האָבען מיר נישט געוואוסט, מיר ווייסען נישט און מיר ווילען ניט וויסען, מיר זענין ברוך השם בעווייבטע, האָבען אין זינען עפּיס גאָר אנדערש און מיט אזעלכע זאכענישען קענען מיר לחלוטין זיך נישט אָפּגעבען. זייא געהן אונז אפילו גאָר אין קאָפּ נישט. היינט מילא וואָס טויגען מיר אייך ? מיר דאכט זיך אז איהר בעדארפט אליין וועלען אונזערר פּטור ווערען.

און באמת איז בנימין טאקי זעהר גערעכט געווען, מען איז נאָך לאנג טאקי גערען געווען זייערער פטור ווערען. אז דיא עלטסטע האָבען זיך געוואָרען צוגעקוקט צו אונזערע פארשוינגען, צו זייער הילוך, צו זייערע פּאַטעמקעס, צו זייער שמי־עס און צו זיי׳ערע מארשען האָבען זייא שוין זיך אָנגעשטויסען מיט וועלכע נפשות זייא האָבען צו טאָן און פלעגען נישט איינמאָל זיך האלטען בייא דיא זיי־טען לאכענדיג, דער כיון פון דער איצטיגער סאָבראניע אָפּיצירען איז געווען אז נעהמען אונזערע פארשוינען אויפן פארהער און פריוועז זעהן מיט וועמען זייא האָבען איין עסק. בנימין מיט סענדערלין האָבען דאָ זיך פארהערט און ברוך השם שטארק אויסגענומען נאָך מעהר וויא געוואונשען אזוי אז דיא אלע אָפּיצירען

האָבען עפּיס משונה חנאה געהאט פאר געלעכטער, נוּא, דאָקטאָר, האָט דער נע־נעראל געמאכט צו איין אָפיצער, וואָס האָט זיך ארייננעלאָזט אין א שמיעס און מיט אונזערע פארשוינען זיך שטארק אָפּגעגעבען. דער דאָקטאָר האָט אנידערגע־לייגט א פינגער אויפן שטערען און געמאכט שאָקלענדיג מיטן קאָפּ גלייך וויא ער וואָלט געזאָגט — דאָ פעהלט א קלעפּקע !

דער שפּיטץ איז געוועזן, נאָכדעם אז דיא אָפיצירען האָבען צווישען זיך גע־רעדט און עפּעס געשריבען, האָט מען געהייסען אָפּלאָזען אונזערע פארשוינען פרייא פונם דינסט.

— געהט אייך, האָט מען צו זייא געזאָגט, געהט אייך געזונטערהייט !

בנימין האָט זיך זעהר שיין געזעגענט מיט א פארבייג און זיך געלאָזט אוועק געהן. סענדעריל האָט וויא א זעלנער געהייבען פיסליך און געגאנגען נאָך איהם מיט א מארש.

ענדע.

דער פּריזיון

אַ דראַמע

אין פינף אקטען.

דיא פאַרשוינען.

שמחה מאָריאַשעס. א בעל טאַקסע.

שפּרינצע. זיין ווייב.

רייזילי. זייער טאָכטער.

זלמן קריסטאָל.

זעלדע, זיין ווייב.

אלכסנדר. זייער זוהן, א בן יחיד. רייזילי'ס חתן.

ר' יוחנצע דעם רב'ס.

חאַסקיל. זיין זוהן.

חינקע. חאַסקיל'ס ווייב.

פייבוש גאָטסוואונדער. א לאַנד־שדכן.

מענדיל. א משרת } ביי שמחה־
דוואָסיע. א קעך־מויד } מאָריאַשעס

שמואליה איין אלטער, אויסגעדינ־מער, ניקאָלאַיעווסקער סאָלדאַט.

הערשעלי. א יונגער סאָלדאַט.

ניסיע. הערשעלע'ס ווייב, שמואליק'ס איניקעל.

ר' אליה, גלאַט א יוד.

איציק דער קרעמער.

ליפּע דער חלפן.

די מוהמע אָהן א נאָז. א גאַבאיטע.

דאָס קליינע כלי־זמריל.

נגידים, פיינע יודען, בעלי טובות, ווייסע חברה, פורים שפּילער, איין עולם מאַנסבילין, ווייבער און סאָלדאַטען.

מיין טהייערער מ ש ה !

די צרות אין דער לעצטער צייט האָבען פערשטיינערט מיין האַרץ, אַזוי אַז די צונג האָט מיר זיך נישט געלייגט צו ריידען און די האַנד צושרייבען אַ וואָרט. דאָס איז אַזאַ שווייגען, וואָס מאַכט זיך מיט אַ מענשען, ווען שטאַרקע יסורים טרעטען צו מיט אַ מאָל און קאָסט איהם געזונט און לעבען אַ סך מעהר ווי קרעכצען און וויינען מיט בלוטיגע טרעהרען; וואָס אויב אַזעלכעס געדויערט אָהן עפּעס אַ הילף פון דער זייט, איז מען אין אַ גרויסער סכנה צו ווערען אויס מענש. דו, טהייערער פריינד, האָסט געפיהלט מיין ביטער געמיטה, האָסט פערשטאַנען, אַז איך צאַנק און געה אויס ווי אַ לעכט און זיך גענומען אַרויסצושלאָגען מיר די מרה־שחורה פונם קאָפּ. דו האָסט איבער מיר גערעדט און גערעדט און פון דיינע רייד איז מיר אַראָפּ דער שטיין פון האַרץ. עס האָט אין מיר זיך געעפענט אַ פרישער קוואַל הייסע געפיהלען און מיר עפּעס אַ ברען געטאָן אויסצוגיסען זיי אין ווערטער פרייא פאַר דער גאַנצער וועלט. דאָס איז יענער ברען, וואָס וועקט אין וועסנע אויף דאָס בעטריבטע, פאַרוואָגעלטע זומערפייגעלע, ערגעץ אין דער פרעמד, צוריק צו קעהרען זיך ווידער אַ ה י י ם צו זיין נעסט און צו זיין פריהערדיג שטייגער לעבען . . . . און הגם דאָס יודישע לע-בען אונזערס איז אַצינד בעדעקט אַרום־און־אַרום מיט שוואַרצע, געדיכטע חמאַרעס, שטורמווינטען בלאָזען פון אַלע זייטען, אומעטום וויסט, עלענד טרויעריג אַ שרעק—איז מיר באַלד ביי מיין אויפחאַפּען זיך נאָך אַזאַ לאַנגען שטילשווייגען, אויפ'ן האַרצען דאָך געוועזען עפּיס גוט. עס האָט מיך עפּעס גע-צויגען אַהין, אין יענעם ווינקעל פון יודישען לעבען, וואו עס געפינען זיך מיינע אַלטע בעקאַנטע פאַרשוינען, פון וועלכע איך פלעג אַ מאָל דעם עולם **דערצעהלען** משונה ווילדע, וואונדערליכע מעשיות. עס האָט מיך שטאַרק

זיך געגלוסט ווידער צו מיינע לייט-: קינות, יאָמער און קלאָג אויף דער יו-
דישער שלעכטער לאגע—אין דער זייט, מיר איז געלעגען מיינס אין זין. שפּי-
לען א וויינענדיגס ווער איך נישקישה נישט פּארזאמען שפּעטער. מיט צרות
האָבען יודישע קינדער, ברוך השם, קיין דאגה נישט. צרות אלערליי האָבען
זייא געהאט מיט עטליכע טויזענט יאהר צוריק, צרות אזעלכע האָבען זיי
אצינד און ווען די אלע צרות וועלען האָבען איין עק, ווייסט נאָר איין גאָט
אליין וואויל. און דערוויל איז מען דאָך פּאָרט נישט מעהר ווי א מענש, א
בישר-ודם. עס גלוסט זיך פּאָרט א מאָל א קוק טוהן אין דער זייט, א לאַך
טוהן, א שפּיל טוהן און טאקי חאפּען הינטערוויילכס א טענציל אויף. —
מיינע אלטע פּארשווינען האָב איך געטראָפען, ברוך השם, אלע פּריש און
שטארק מיט זייערע אלע אלטע קאפּריזען און מישונהדיגע גיינג: זיי פּרוב-
פּערען און מעהרען זיך, מאכען זיך א מאָל נארעיש און רייסען זיך ביי
דיא נעז איבער א שפּילכען אזוי ווי פּריהער. די וועלט, נישקישה, בלייבט
א וועלט.... מיר האָבען איינער דעם אנדערען באלד דערקענט און גאָר אָנ-
געקוואָלען, וואָס, געלויבט איז גאָט, מען זעהט זיך געזונטערהייט. איך
האָב זיי אָנגעקוקט מיט גרויס הנאה, גוט בעטראכט פון אויבען ביז אראָפּ
און גיב אצינד ארויס א בעשרייבונג פון א טהייל נאָר פון זייא אין דעם
דאָזיגען בוך.

דוא, מיין ליבער משה, האָסט געפּענט מיין פּארשטיינערט הארץ,
דורך דיר איז די דאָזיגע ווערק מיינע, נולד געוואָרען און דיר ברייננג איך
איהם דעריבער במתנה. אויב אנדערע וועלען דיר זאָגען דערפאַר א יישר-כח,
דאָס ווייס איך נישט. איך פון מיין זייט אָבער דאנק דיר דאָ פאַר אונזער
גאנצען עולם דערפאַר, וואָס דו האָסט מיר דערמינטערט, געטרייסט און
געשטארקט מיט דיינע קלוגע און גוטע רייד.

דיין געטרייער פריינד נאָך פון די יונגע יאָהרען

דער מחבר.

אָדעססא, 5 יוני, 1884.

ערשטער אַקט
ביי שמחה מאַריאַשעס אין הויז.

ערשטע סצענע.

נייטאָרינס מעסטען שטיקליך וועביל. שפּרינצע און פייבוש.

נייטאָרינס. צו צוויי און פופציג ארשין און נאָך מיט א עודף. אויב איין שניט, אָהן געסטקעס און איינזעטצליך פון באַטיסט וועט אויסגעהן צו פופצעהן עמדער. אָבער עמדער, שררות׳שע! גאָר אנטיק פון וועביל, דין וויא א רויך און פעסט וויא אייזען. (זייא רייסען) אין א גוטער, מזל׳דיגער שעה! אייער רייזילי זאָל טראָגען און צורייסען געזונטערהייט.

שפּריצע. אמן, אמן, רבונו של עולם! — פארגעסט זשע נאָר נישט קיין צוויקליך, מאַכט עס, איך בעט אייך, גוט. וויפיל האָב איך גאָט געבעטען, מיין רייזילין חתונה קליידער דערלעבען צו נייען. מיר פאר איהר קאָפּ! וואָס ווייסט איהר, וואָס זי איז פאר א גאָלד.

נייטאָרינס. זאָל איהר לויכטען אזוי דאָס מזל, וויא זיא לויכט און שיינט. דער חתן, נישקשה, מעג אָנקוועלען, וואָס צו איהם אין די הענט פאַלט אריין אזא ברילי‌אנטענע כלה מיט גילדענע מעלות און מעשים טובים. קינדערליך, אייניקליך און אוראייניקליך זאָלט איהר מיט אייער מאַן, שפּרינצעניו, פון איהר דערלעבען, גרויס נחת און פיל גוטס. וואו איז זי ערגיץ די כלה? לאָמיר איהר חאָטש צו ווינטשעווען.

פייבוש. (אריינקומענדיג) א גאָט העלף, שפּרינצעלי! (ער קוקט זיך אַרום, לייגט אריין די האַנט אונטערן קאָלנער און טהוט זיך א קראַטץ) א פּנים טאקי, אז מען זוכט געפינט מען. עס האָט מיר עפּיס געצווינגען

דאַס הארץ. הא, וואוהין געצויגען? צו שפּרינצעלין, שפּרינצעלין! בין איך געקומען און געפונען טע־טע־טע... אקוראַט, חלעבין וויא געווינטשען.

שפּרינצע. טאַקי אַט וואָס הייסט א שדכן, א גוטער פריינד. איהר האָט נישקשה א חוש הריח און טרעפט תמיד ווען צו קומען.

פייבוש. אויב פייבוש האָט א חוש הריח! פון וואַנען וואָלטען זיך גענומען די אַלע זווגים ווען נישט דער חוש הריח? אייך אָנשמעקען איז פייבוש, ברוך השם, א בריה, איינער אין דער וועלט. (ער סמאָרעט מיט דער נאָז) וואָרט עפּיס שמעק איך אצינד.... עס שמעקט דאכט זיך עפּיס אזוי וויא לעקיך און בראַנפּין.

שפּרינצע. גערעכט חלעבין! אצינד קומט טאַקי לעקיך און בראָנפּין. (זי געהט צו דער שאַפּע).

פייבוש. (צו דיא נייטאָרינס) ביי מיין יודישקייט! אזא שפּרינצעלי איז נישטאָ מען זאָל ווייט די וועלט אומזוכען. וואָס זאָגט איהר וויא זיא שטויסט זיך אָן. — (שפּרינצע שטעלט אויפ׳ן טיש א טאַץ מיט לעקיך און א פלאַש בראָנפּין מיט קעלישקליך).

נייטאָרינס. (צונויפנעהמענדיג די שטיקליך וועביל אין א פּעקיל) זייט געזונט, שפּרינצע!

שפּרינצע. נאָט אייך חאָטש צו שטיקליך לעקיך. אפשר וועט איהר איינטונקען אין א ביסעל בראָנפּין? — ניין! נוא, געהט זשע געזונטערהייט. למען השם צוויקליך, עס זאָל חלילה איבער א צוויקעל א עמד נישט קאַליע ווערען (די נייטאָרינס געהן ארויס).

פייבוש (דרעהט דעם שפּיץ בערדיל קוקענדיג אויפ׳ן פלאַש בראָנפּין) טריי־טריי ריי, הים הים.

שפּרינצע. מאַכט זשע ברכה, ר׳ פייבוש, וואָס שטעהט איהר?

פייבוש. עס.... ברכה, מהיכא תיתי זאָל זיין ברכה (ער גיסט אָן א קעלישיק און נעהמט אין דער האַנד) לחיים, שפּרינצעלי!.... עס זאָל זיין וויא מיר ווינטשען. דער זיווג זאָל עולה יפה זיין און מיר זאָלען הנאה האָבען.... ביז דער התונה איז נישט ווייט אין דערנסטמאָל מוז איך בלי נדר געבען שבת פאַר דער מחותנתטע און געה מיט אייך א קאָזאַק. (ער טרינקט).

שפרינצע. אוי, רבונו של עולם! אוי לעבעריגער פאָטער, טאַטע רחום, צדיק!

פייבוש. אי, פע, שפרינצעלי, וואָס איז דאָס פאַר איין אוי! אַ חתן האָב איך אייך געגעבען טאַקי נאָר קפריסין, מיט אַלע מעלות, און איהר . . . .

שפרינצע. ניין, ר' פייבוש, חלילה נישט דאָס, נישט דאָס......

פייבוש. ניין, איך וויל גאָר נישט הערען, לאָזט זיך דינען. אָפּגילטען בין איך ווערטה זאָל מען מיך פאַר אזא שידוך. נאָט אייך אַ דרייער פאַר יענע פלאַסקעדריגעס. עפּעס אַזאַ חתן וויא אלכסנדר וואַלגערט זיך אויפ'ן מיסט! איהר ווייסט וויפיל מען וואָלט היינט פאַר איהם געגעבען? אַזאַ געלערענטער, אַ בריה טע־טע־טע . . . .

שפרינצע. דאָס פאַרשפּאָרט איהר מיר גאָר צו זאָגען. ווער נאָך אַזוי וויא איהר ווייסט וויא איך האָב מיך געלייגט אין דער ליינג אין דער ברייט ביז מיין שמחה האָט געמוזט דעם שידוך איינווייליגען. אַ קאַטאָוועס בין איך פון מיינעם אויסגעשטאַנען! אי נאָך היינט חאַפּט ער זיך אַ מאָל ארויס אקעגען מיט אַ וואָרט.

פייבוש. אוודאי חלעבין מעג אייער ר' שמחה אויף אייך, אויף מיר זיך בלאָזען! אַ פּנים ער ווייסט וואָס הייסט היינטיגע צייטען אַ בתולה, וויא איהר קוקט מיך אָן, שפרינצעלי, בין איך שוין אין דעם ברויט, האַ, פאָרט וויפיל מיינט איהר? . . . וויא דיא מעשה איז, עס האָט זיך בייא מיר גערעהט, אהער אַ דרעה, אהין אַ דרעה, עס האָט זיך גערעהט און היינט, זאָג איך אייך (ער קוקט אויפ'ן פלעשיל בראָנפין) וויא דאָס איז אַ שהכל, אז עס איז פע, חלשות! וואָס איז היינט אַ מיידעל? עס ווערט אַזש טרוקען אין האַלז ריידענדיג.

שפרינצע. נעהמט אַ ביסעל בראָנפין, ר' פייבוש. לאָזט זיך נישט בעטען.

פייבוש. (קווינקעלט זיך) טאָ, וואָס קען עס שאַדען. איך וועל אייך צוליב טוהן (ער טרינקט) יאָ, פע, פע, בנאמנות! — קנישעס אַ שטייגע־קענט איהר זעהר גוט מאַכען. וואָס טהוט איהר, שפרינצעלי? איהר נעהמט קעז, טייג און קלעפּט אויס גאָר אַ וואוילען קניש. ביי מיר אָבער קלעפּט זיך די צייטען נישט. ס'איז דאָ אַ בתולה, אַ בחור. דאַכט זיך אַ שידוך, און עס

קומט ־ ־רט או״ם א קאַטער. פאַר וואָס? ווילט איהר וויסען. זאָגט זשע מיר, זאָלט איהר געזונד זיין, וואָס איז דער פּאַסטערנאַק נאָך דעם ערשטען דונער? פּאַרדאַסט, מחילה, חלשות. אָט האָט איהר אייך דאָס שדכנות נאָכדעם אַז ביי אונז האָט זיך אָנגעהויבען די בילדונג שמילדונג. עס האָט אי׳ ־צען פערלאָרען דעם טעם. בתולות זענין אַהן עין הרע אָנגעזעצט, ווילען נ ־יך חתונה האָבען און חתנים זענין ווי אויסגעטריקענט געוואָרען. די זיינען געבליבען סטיבונעס, האַרטע רעטיך ווי דעמב, יענע ווילען חתונה האָבען גאָר אויף א נייעם שניט, עפּיס מיט אויבער הסברות, און אַזעלכע, וואָס לאָזען זיך שוין יאָ ריידען שידוכים, קוקען נאָר אויף דער מטבע, הייסען זיך אָפּגילטען. טפו*א*, זאָל עס ווערען! מען מוז נעהמען אביסיל בראָנפין חאַטש עס ווילט זיך נישט. לאָמיר זיין געזונט, שפּרינצעלי! (ער טרינקט).

שפּרינצע. לאָז אייך וואויל בעקומען. עסט אייך פון דעסטוועגען נישט אָפּ דאָס האַרץ, ר׳ פייבוש. נישקשה, די וועלט איז נאָך נישט חרוב געוואָרען. אַזוי לאַנג דער זינדיגער מענש לעבט מוז מען חתונה האָבען. חתנים נישקשה וועלען זיך געפינען.

פייבוש. האָפּט זיי דער וואָטעלע מאַכער! אוודאי מעג זיך אייער מאַן בלאָזען. פאַרצוקערן וואָלט מען דאָך היינט אזא חתן ווי אלכסנדר. א געלערנטער און דערצו נאָך א בן יחיד. איהר פאַרשטעהט וואָס הייסט היינט אַזוינס א בן יחיד! זינט דער פּריזיוו איז א מינדסטער לגאָטניק א גרויסע מציאה, א קאַלינקע, א בעל מום יקרות טהייער. א פּערכיל, מחילה, איז א מתנה פון זיין ליבען נאָמען, גאָלד און זילבער. ווען איך האָב צעהן אַזעלכע בעל הבתישע טע טע טע טע . . . . זינדיגט זשע נישט, שפּרינצעלי, און מאַכט חלעבין נישט קיין אוי.

שפּרינצע. איך זינדיג נישט, חלילה. איך אויקע נאָר א מאָל וויא דערלעב איך שוין איבערקומען דעם היינטיגען פּריזיוו און רייזילים חתן זאָל שוין זיין פריי. ער איז טאַקי אמת א בן יחיד, נאָר געה וויים, וואָס קען זיך נאָך מאַכען.

פייבוש. איהר רעדט, האָט מיר קיין פאַראיבעל נישט ווי א ליטוואַק, וואָס גלויבט נישט ביז ער צעהלט נישט איבער. איהר האַלט א פּנים,

שפרינצעלי, משכון בבית שלם בקעשעניע. (הינטער דער סחיר הערט זיך א קול: בעל חביתמע, בעל חביתמע!)

שפרינצע. בלייבט נאך, בלייבט, ר׳ פייבוש, מיר וועלען נאך שמיעסין. איך געה נישט אויף לאנג (זיא געהט ארויס).

צווייטע סצענע.

פייבוש, דערנאך דוואסיע.

פייבוש. וואס פעהלט מיר, דאכט זיך, וואס נעהט מיר אפ? זיטץ מיר צוליינט דא אויף׳ן שטול, וויא ביים טאטען אין וויינהויז, אין שבנות מיט לעקיך און א פלעשיל בראנפין, איינער אליין!.... (ער גיסט אן א כוס קוקענדיג אויף׳ן פלעשיל מיט א שמייכעלע) לחיים פייבוש!. גאטוניו זאל געבען, דאס רעדיל זאל זיך דרעהן (ער טרינקט געשווינד אויס), עה, האט זיך עס א מאל ביי מיר געדרעהט, געדרעהט. יודען האבען זיך געהאפט ניכער, ניכער חתונה צו האבען. ס׳איז געווען פרנסה. און היינט.... וואס מיר היינט.. (ער גיסט אן א כוס, טהוט א זופ און שפייעט אויס פיז! היינטיגע בתולות, בחורים משט־זהנעס געזאנט!.... עפיס איז זיי גאר נישט איינצובייסען אלץ אליין, אליין, אפילו שידוכים, אויף אליין צווישען זיך, מיט דער מאדע, מיט דער פאליטיקע. מיין קאפ זאל אזוי נישט קריינקען, ווען רייזלי מיט איהר חתן זאלען איינער אין דעם אנדערן זיך נישט פארליאפען אויב איך וואלט עפיס גע־פועלט. גלאט זייא האבען זיך אנגעשמעקט און דרינגען גאר אונטערגעשטופט. א גוטע וועלט חלעבין, א שעהנע רייזילי!.... שעהנע בתולות, פיינע בחורים דיא היינטיגע, שפארען שוין אן אין בעל־הבתישע ערטער אין גאנץ יודישליכע הייזער! געה לעב, האב פרנסה פון אזעלכע. (ער דערגיסט דעם כוס מיט א שמייכעלע) הנני מוכן ומזומן לקיים כוס שלישי, עט, נישקשה, בטחון, בטחון!.. לאזען נאר, גאטוניו, דיינע יודעליך אביסיל קומען צו זייערע קרעפטען און זיך פרובפערען און מעהרען, דענסטמאל קנאק איך מיט דער בייטש משאקענדיג,

ארויסשמעקענדיג דער וועלט צעהן פיינען. (ער טרינקט מיט א מאָל אויס און פארקרימט זיך) ביטער! לעת עתה האָב איך א פיינ. עס דרעהט זיך, דרעהט זיך דער קאָפּ. א ביטערע, ביטערע צ״ים. (ער קוקט א ווײלע שטיל שארף אין פלעשיל) דרעה מיך אהין אהער.... צאפּעל זיך.... דאָ אין דער משקה. צעהן פיינען, חע חע חע! ווערמען שמעק פון ראנען? איך מיר אליין טאקי ארויס. קוקו! נאָ, א פיינ א פ״.... (ער לאָזט אראָפּהייננען דעם קאָפּ און שפּארט אָן מיטן שטערען דעם טיש. פונם קאראדאָר הערט זיך א בייזערין. דוואָסיע לויפט אריין נעשווינד, פארקאטשעט די אַרבעל ביז די עלענבויגענס מיט א בארשט אין דער האנד).

דוואָסיע. נוא א טאָג! א בייזע מהומה אויף מיינע שונאים׳ס קעפּ. עס שטעלט זיך היינט דער נומער טאָג. די בעל הביתטע קאָמאנדעוועט, הוא הא, הא הוא! און דער בעל הבית פארקרימט זיך וויא סרעדא נאָ פּיאט ניצא, איז עפּיס אויף דער לינקער ז״ט היינט אויפגעשטאנען. און צו וועמען לאָזט זיך עס אין גאנצען אויס? צו דוואָסיעס קאָפּ! דוואָסיע — דאָס, דוואָסיע — יענץ, דוואָסיע — אהין, דוואָסיע - אהער. דוואָסיע, שונא ציון, צערייס דיך, דוואָסיע. שפּרינגג אויס דער הויט!.... אָט האָסט דוא דיר....

פייבוש (וויא פונם שלאָף צוצווינגען מיט א גענייץ) א פיינ!

דוואָסיע (ארומקוקענדיג זיך פארוואונדערט) טפוא! וואָס האָט זיך מיר נעחלומט דיא נאכט און יענע נאכט....

פ״בוש (משוכבעם זיך) בחורים, פיינע בחורים....

דוואָסיע. א לשון אביסיל!

פייבוש (אויפשטעהענדיג) אזוי, שפּרינצעלע, וויא מחילה אזא לימ־וואָק ...

דוואָסיע (אין דער זייט) וויא מחילת א שכור!

פייבוש (אויסקנאקענדיג זיך דיא ביינער מיט א שמייכעלע) חע פע! א גוטען!.... אויף דער תתונה, אם ירצה השם, נעהען מיר, בלי נדר ביי א קאָזאָק. (ער נעהט ארויס)

דוואָסיע (פארקרימענדיג זיך) אָט צוויאָג איך מיך!....

דריטע סצענע.

דוואָסיע דערנאָך מענדיל.

דוואָסיע (שטעהט און בעטראַכט איטליכס ווינקעלע, שאָקלענדיג מיט דעם קאָפּ) וואָס דאָ טהוט זיך אביסיל!... אומעטום ברעקליך, שטיק־ליך נאָר וויא אין אַ הקדש, — טפוּא! אז רייזילין גלוסט זיך חתונה האָבען איז ווער שולדיג? דוואָסיע! געה קעהר, ריים. דוא נאר ביסט אַ מענש און יענער חלעבין האָט גאר קיין נשמה נישט. אוי, דערבארמדיגער גאָט, לאָמיך היינטיגעם יאָהר אויף עפּיס אויפגעריכט ווערען. שוין צייט, צייט, חלעבין! (זיא נעהמט זיך קעהרען, זינגענדיג דערביי פאר זיך צו צווינגען אונטער דער נאָז):

אויפ׳ן פּריפּעטשיקעל ברענט אַ פייעריל
און אויסען קוימענדיל געהט אַ רויך,
אז איך דערמאָהן אין מיין בעשעהרטען זעך
פארליהר איך אוי דעם קאָפּ און דעם מות.

אין דרויסען געהט אַ רעגענדיל,
אין שטיבעלע איז זעך פּארנע,
אויף דער גאַנצער וועלט איז אַ פרייד
און מיר איז בימער און מאַרנע.

(פונם קאַראַדאָר הערט זיך אַ געשריי. דוואָסיע! דוואָסיע!)

דוואָסיע (פאַר זיך). אַ אויף דיא ציין, אויף דיא ציין! אַ קול אביסיל וויא איין עשו (זיא רופט זיך אָן) אָט געה איך, געה! (אין דער טהיר שטעקט זיך אריין אַ קאָפּ פון עפּיס אַ יודענע. דוואָסיע שושקעט זיך מיט איהר און אין דעם געשושסעריי חאפען זיך בייא איהר ארויס ווערטער הויך אויף אַ קול) אזוי? אויף היינט אין אָוועגט האָט איהר איתם ביי זיך בע־שטעלט? .... גוט, עלקע! .... איך וועל מיך זעהן אויסרייסען. האַ, וואָס? שבתדיג זאָל איך מיך אָנטאָן? .... נוא נוא! .... אַ שיינער? .... גוט,

נוט, עלקע.... איך וועל קומען.... נעחט נעזונד.... (זיא נעחט ארויף אויבענאן צו) א יונגער מאן נאר א וואוילער. א קאפ נאר א פאנקוכען, א פאר באקען וויא צוויי פעטע, פארברוינטע הרעמזליך, א ניידעריל וויא אן אנגעפיהלט העליל. מחיה! ער איז נישט קיין בעל מלאכה, נישט קיין משרת, נאר גלאט אזוי זעך א פיינער יונגער מאן. (מיט א זיפץ) עס איז שוין נענוג אך און וועה, אז ר׳ כתריאל דעם מלמר׳ס א טאכטער זאל דינען, זיין אין דער פרעמדע, נאר איך זאל נאך נעהמען עפיס אזא פאשנע מענשען. ניין! אזא בזיון איז שוין צו גרויס.... (זיא נעהט זיך ווידער קעהרען און זינגט צו)

אין מיר איז בימער און מארנע.

טפוא, מיינע שונאים, מיינע שונאים!

און פלוצלים דאכט זעך עפיס א שארף,

ע־הע, ע הע, אין הארצען טיאך טיאך!

(זיאווארפט קעהרענדיג ארא מיט דער בארשט עפיס א פידעלע) א, אין דער ערד מיט דעם קאפ! נעה שטעל זיך נאך קלייבען. (זיא הייבט אויף א פאר קרעלענע אוירינגליך מיט א קעלנעריל און נעהמט זיך זיי בעטראכטען) נאר אנטיק חלעבין פון אוירינגליך. רייזילים כלה מתנות. עס פארנעהמט דיא אוינען! איך בין א בעלן זיי אנצומעסטען, וואס פאר א פנים וועל איך אין זיי האבען (זיא טהוט אן דיא אוירינגליך, קוקט אין שפינעלע און שמאכט פאר גרויס הנאה) אך, שיין! מיטן ווייסען קעלנעריל וועט נאך שעהנער אויסקומען. (זיא נעהמט זיך אנמעסטען דאס קעלנעריל, קוקענדיג אין שפינעלע, מאכט מיט דעם קעפעלע און זינגט זיך אונטער):

ע־הע, ע־הע, אין הארצען טיאך טיאך.

מענדיל (קומט גאנץ שטיל ארייַן. נעהט צו אויף דיא שפיץ פינגער הינטער דוואכיען, שאקעלט איהר נאך מיט דעם קאפ און קושט מיט א האוואיעלע דיא פינגער) א, מחיה, צוקער זיס!

דוואסיע (שטארק בעשעפטיגט מיט זיך, שמאכט און ברומט אונטער)

צו מיר, צו מיר דוא נשמה מיינע,

ליובע לעב! רופט ער, ליובע איך בעט!

איך נעה און קום צו מיין זיס לעבען

און טהו און האב א קוש א גלעט.

מענדיל (שטיל מיט א חוואיעלע) עס קאָטערט זיא, עס תאָבען איהר זיך צושפּילט דיא געבלימען. דאָס ליבע פּלעשעלע א פּנים העלפט. (ער נעהמט ארויס פונם בוזעם עפּיס א פלעשעלע, נעצט איין א פיננער און דערלאנגט פלוצלים דוואָסיען הינטען אויפ׳ן האלז א שמיר, מאבענדיג דערביי) און טהוא און האפּ א שמיר א גלעט.

דוואָסיע (קעהרט נישט טויט נישט לעבעדיג זיך אום און װארפט בשעת מעשה ארויס פון מענדילס האנד דאָס פלעשעלי, וואָס צוברעכט זיך אויפ׳ן פּאָל): אין דער ערד אריין, ימח שמוניק איינער! ס׳איז מיר ענטפּאלען דאָס געזונד. וואָס איז פּאר א מאָדע קיטצלען זיך? נאט אייך נייעס, ער קיטצעלט!.... איך וועל דאָך דיר דערלאנגען א קיטצעל, אז דוא וועסט דאָ דיא נכפּה בעקומען.

מענדיל. דוואָסעניו, איך חאלעש, איך שטארב! אזוי שיין ביסט דוא היינט. ס׳איז דיר אין פּנים נישט אריינצוקוקען וויא אין דער ליכטיגער זון. אוי, ליובע לעב, חאלעש איך, א קוש א קוש!

דוואָסיע. נוא, מענדילי, ווער פארברענט! איך האָב נישט קיין צייט.

מענדיל. עפּיס אזא מלאכה, וואָס מען ברויכט דערצו צייט?! דוואָסיע־ניו, האָב א רחמנות אויף א יודישער נשמה! איך וועל דיר געבען כלה מתנות אזעלכע אוירינגליך, א סאמעטען מאנטיל, א גילדען קייטעלע און א בראָשקע. דוא וועסט ביי מיר זיין א פּריצה, א שררהסטע, א גראפינע, א פּרינ־צעסין, א רביצין!... (ער האפּט דוואָסיען ארום, פּלוצלים הערט זיך פונם קאראדאָר א געשריי: דוואָסיע, דוואָסיע!)

דוואָסיע. א, אויף דיא ציין, אויף דיא ציין!.... אז רייזילין גלוסט זיך חתונה האָבען זעטצט מען פון דוואָסיען דיא נשמה ארויס.... הערסט דוא מענדילי? געה דיר, געה צו אלדע שווארצע יאָהר. לאָז (אראָבוואַרפענ־דיג פון זיך געשווינד דיא אוירינגליך און דאָס קעלנעריל רייסט זיא זיך אויס פון מענדילס הענט מיט איספּעט אזוי, אז מענדיל פליהט צו א ביינקעל און קעהרט מיט איהם זיך איבער אויף דער ערד).

פערטע סצענע.

מענדיל, שמחה און ר׳ יוחנצע דעם רב׳ס.

מענדיל (ראטשקעוועט זיך אויפשטעהן און זוכט דאס היטעל) אבי דער קאפ מיינער איז גאנץ, דאס היטעל וועט דער שווארץ יאהר נישט צו־נעהמען.... א, נישקשה, דוואסעניו, מיר וועלען זעהן, וואס דוא וועסט חיינט אין אוועגט ביי עלקע דער קארטנגווארפערען זאגען! חא חא חא, א גוטע ממזרתע דיא עלקע. וויא זיא מיהט זיך פאר מיר! נאט אייך א פזמון פון ראש הדש קרעמעניץ, עפיס א חתן וויל זיא היינט אנקוקען! חא חא חא, דוו סעניו! חתונה פגרסט דוא דאך טאקי צו האבען, וועסט קומען צופליהען אויסנעפוצט און לכוף וועט נאר מינער וויא פוגם היטעל אראפפאלען. כקאציל קומט דוואסעניו! עלקע מיט איהרס, איך מיט מינס און מיר וועלען דיך איינבייסען.... נישקשה, אין א שדוך איז איטליכער בענלויבט אויף א לינען. א יודינע א שדכנתע מענ אויף אפלינגערען וויא א יוד מיט א באָרד.... א שדכן איז אפילו חשובער, נאר וואס זאל מען טהון? אז תשעה באב איז נישטא קיין פלייא מוז מען יוצא זיין מיט וואנצען. (ער הייבט אויף און בעטראכט דאס צעבראכענע פליטעלי) עס זאל דאס איבערבלייבען חאטש א קאפ! פינף און זיבציג קאפקעס מיין בלוט האב איך בעצאהלט סם מפעניון אט פאר דעם לבע פלנשעי. ער האט געשווארען אז ביים צווייטען, דריטען שמיר מוז יענע דיך לב האבען און ציהן ביי דא פאלעס.... מיר דאכט זיך, עס האט אנגעהויבן טאקי אביסל צו ווירקען, נאך היינטינען שמיר איז דוואסיע געווארען ווייכער. ס׳איז שוין נאר נישט דער וואָרף וואס פריהער!....

שמחה (קומט אריין און בלייבט שטיהן פארוואונדערט) וואס טהוט זיך דא אזוינס, מענדיל?

מענדיל (נידערשטעליענדיג אין איילעניש דאס אומגעפאלענע ביינקיל) נישט אז כצוהאלטען פון דער קאטין. אוועקגעראנגעלט האב איך מיך דא אביסיל מיט דער שיינער קאטץ!....

שמחה. וואס! מיט יענער, וועלכע איך האב געטראָפּען ערשט ארויס־שפּרינגענדיג פון דאנען? אויב יענע איז א קאַטץ, ביסט דוא, מענדיל, א קאַטער! — אזוי, שייגעץ איינער, ביסט דוא א מענש אין דער טאקסע! זאָג נאר, וואס הערט זיך מיט דיא אָקסען, וואס מען האט היינט געקיילעט? ביסט דאָרט אין דער באָינע געוועז?

מענדיל. א נס חלעבין, וואס איך בין בעצייטענס אהין אנגעקומען. עס האט געקענט ווערען א גוטע חתונה. דער שוחט האלט א לונג און לעבער, ר' יוחנצע בלאָזט, שטופּט א פינגער, קרימט זיך מיט א פּארפּרומט פּנימ'ל, וויא ס'איז איהם עפּיס שטארק נישט רעכט און שאָקעלט מיט דעם קעפּעלע. אז ער האט מיך דערזעהן וויא איך שטעה און קוק איהם קרום אָן, איז ער געבליבען וויא דערוואָרגען, געמאכט עטליכע מאָל טא, טא־און דער שוחט האט א זאָג געטוהן: כשר.... דער רוח זאָל איהם וויסען וואס ער קריכט אהינצו. נישט אנדערש, ער מיינט שוין ווייטער עפּיס.... קארג לעדוויצעס נעהמט ער איבער. א, נעהמען זאָל איהם דער ......

שמחה. שא, מענדיל! ס'איז נישט דיין עסק

מענדיל. אבער זיין עסק איז עס אויך נישט. וואס פאר א מחותן איז ער מיט דער טאקסע? קארג פאר איהם מאיר בעל הנס פושקע, ארץ ישראל געלד, נאָך און נאָך און נאָך.... דם צפרדע, כנים איהם, דיא אלע עשר מכות!

שמחה. תרבית! וויא עפענט זיך עס דיר אויף דאס מויל אויף אזא פרומען, עהרליכען יודען, וואס שטאמט פון בערען, פונם גנילאָפּיאטקער רבי'ס געזינד!

מענדיל. אוי, האט דער בער לאַפּעס! ניט אומזיסט קריכט ער און שטעקט אריין דיא מאָרדע. ער וויל מסתמא אפּלעקען א ביינדיל. הלוואי איך זאָל ליגען זאָגען, דער בער זאָל נישט קומען און נעהמען אין דער טאָרבע.

(ר' יוחנצע קומט אריין, גיט א קוש דיא מזוזה און פארגלאָצט דיא אויגען מיט א זיפצעלע).

שמחה (געהט ר' יוחנצען אקעגען) ברוך הבא, ר' יוחנצע! זעהר אנגע־לייגט. הלעבן.

מענדיל (אין דער זייט) אַנליינען זאָל ער מיט דעם קאָפּ!

ר׳ יוחנצע. אין אַ מצוה זאַך, ר׳ שמחה.... הגם ס׳איז אביסיל שווערליך, בין לא עליכם עפּיס אוי.... פאר קורשא בריך הוא איז עס פאָרט קיין תירוץ נישט. וואָס מהוט מען מיט יודישע קינדער נעביך? .... שמעלט זיך נאָר דער מאָג איז אלץ מצוות, מצוות.

מענדיל. (פון דערוויטען) נאך גאנץ פריה היינט כלחוך חשו׳ר, האָט ר׳ יוחנצע ניכטערהייט נעקוקט דאָרט מחילה אין איין אָקס אריין. נאט זאָל וייא נאר דערליינגערען דיא יאהרען. — וואס ווילען זיי אויף שבת א לעדוויצע צו א לעקער?

ר׳ יוחנצע. בע.... ווייס איך וואס.... עס.

שמחה (א קוק געבענדיג בייז אויף מענדלין) נעה שוין דיר דיין וועג! האסט, דאכט זיך, נייטיגע ארבייט.

מענדיל. ר׳ יוחנצען פרעגען, וואס זייער גוטער ווילען איז, איז דאכט זיך אויך נייטיג. (ער געהט ארויס)

פינפטע סצענע.

דיא פריהערדיגע אָהן מענדלין.

שמחה. (נאָכדעם וויא א קענטן א רגע איז שטיל) אזוי, ר׳ יוחנצע? אין א מצוה זאך, זאגט איהר. — וואס קוועטשט איהר זיך עפּיס, הא?

ר׳ יוחנצע. אוי, אוי, אלץ לא עליכם מיט דיא מירידין.... לאמיר עס אפּמאכען בקיצור. א שוחט, ר׳ שמח׳ה׳לי, אוי, נאך א שוחט!

שמחה. ביי אונז איז שוין אהן דעם דא גענוג שוחטים, וואס קאסטען א קאסע: צו וואס נאך איינער? מען וועט דאך ארויפליינען ווייטער אויפ׳ן פליייש דער עולם וועט שרייען און גערעכט זיין.

ר׳ יוחנצע. פאר קודשא בריך הוא איז עס פארט קיין תירוץ נישט.... ביי א שמיקעל סירחא קלאפּט דאס הארץ, אפשר חלילה טרעפען דיא אלע נישט. דיא באלד נאָר עפּיס א חשש איז שוין אי, אי....אלסדינג כראי. מען

וועט שרייען! — מילא דאריבער לאָמיר נעהמען אויף אונזער קאָפּ אזא עבירה? דערנאָך, אל תפתח פה לשטן, אז קליינע קינדער וועלען שטאַר־בען, ווער וועט שולדיג זיין — מיר! פאַר וואָס, וועט מען שרייען, האָט מען צונעלאָזט חטאים! .... געוואכד, וואָס פאַר א מצוה פאַר יודען איז שחיטה!

שמחה. פאַר וואָס ביז אצינד איז רעכט געווען און פּלוצלים איז נולד געוואָרען נאָך א שוחט? א גאנץ איבעריגע זאך, חלעבין. עס וועט שלעכט זיין אי פאַר דעם עולם אי טאָקי פאַר מיר. איהר ווייסט אייך אייערס און איך מיינס.

ר׳ יוחנצע. אוי, לא עליכם .... בקיצור ס׳איז רעכט. היינט חוץ לוח, מוזט איהר וויסען, וויל ר׳ שמעלקי אויף ווייטער נאָך א גראָשען איהם פון דער אקע פליישׁ.

שמחה. נאָט איז מיט אייך, ר׳ יוחנצע, וואָס רעדט איהר?! א פּופּצעהן יאָהר אז ר׳ שמעלקי נעהמט א דרייער פון דער אָקע פאַר דיא הילצערנע קליימליך זיינע אויף פליישׁ צו פאַרקויפען, א שפּאַס וויפיל ער האָט שוין איבערגענומען און פּלוצלים נאָך א הוספה!

ר׳ יוחנצע. און אונזער ר׳ טודריסיל וויל אָנשטאָט א האַלבער טאָקי א גאנצע קאָפּיקע פון דער אָקע.

שמחה. פאַר וואָס, פאַר דיא פינף הונדערט קערבליך וועלכע ער האָט אויסגעלינען, אזוי הייסט עס, צורעכט מאַכען דיא באָד מיט דער מקוה! דיא באָד איז עד־היום טאָקי א חורבה און דיא מקוה שטינקט מחילה וויא פריהער איין עיפּוש .... אזוי פיל יאָהר נעהמט ער, נעהמט און פּלוצלים גאָר א הוספה! עס גרוילט דאָך דאָס לייב הערענדיג. מיר קומט דאָך אויס טאָקי צוצולייגען דעם קאָפּ און צרוואַרפען דיא טאַקסע. ר׳ יוחנצע, איך בעט אייך, מאַכט עס זאָל בלייבען וויא פריהער. לאָז מען נישט שרייען.

ר׳ יוחנצע. און אנב טאַקי האָב איך אליין צו אייך א שטיקעל בקשת. איהר זאָלט מיר נים אָפּזאָגען.

שמחה. אָך, אלסדינג פון אייערטוועגען אלץ וואָס נאָר מעגליך.

ר׳ יוחנצע. : ? א שווערער, ביטערער גלות! — מיין חאַסקילי, אוי, בע־דאַרף געהן צום היינטיגען פּריזיוו. אז אָך און וועה צו וואָס מיר האָבען

זיך דערלעבט, אז א חאסקילי, א זיידען קינד, פון אזא חיילינער משפחה, דערצו נאך א מטופל געביך מיט ווייב און קינדער מוז בעוונותינו הרבים זיך שטעלען! טאקי נאר משיח ציים. טילא האב איך געוואלט אייך בעטען — אוי, לא עליכם.... מיינע שטעכעניש אויף דיא שונאי ישראל — בעטען איבערצויריידען מיט דעם דאקטאר און נאך אזעלכע. פארשטעהט איהר?

שמחה. א, שווערליך און דערצו אויף טאקי עפים פריקרע........ איז חאסקילי אייערער געוונט?

ר׳ יוחנצע. מכח געזונט איז, צווישען אונז גערעדט, בעוואהרענט. דיא געצטע ציים איז ער נישקשהדינ פונם פנים אראב, נישט צודערקענען איהם.. אט מכח דעם בעדארף איך ווייטער אייער טובה, זלמן, אייער מחות, מאכט א מורא, באם ביים פריזיוו ועט נישט צונעהן כשר, וועט ער אויסגעבען.... פארשטעהט איהר מיך.... זיין בן יחיד, דער חתן אייערער, שטעהט אויף אויפ׳ן פריזיוו. איהר פארשטעהט?

שמחה. ווילט איהר, חייסט עס, איך זאל ריידען מיט זלמנען. אט דא האט איהר מיר פארגעבען א שווערען לייענען! איהר ווייסט דאך וויא שטארק מחולק מיר ביידע זיינען. איך געה מיר אויף מיין דרך און ער אויף זיין ווייטען דרך.

ר׳ יוחנצע. און דער חתן אייערער, מישטעהנעס געזאגט, איז פארקראכען, העט, העט אויף נאך א ווייטערן דרך. אי, אי, ר׳ שמחהלי! וויא קומט צו אייך אזא שעמנז? (ער סמארעט מיט דער נאז) אלכסנדר! עפים. רח נא-ליצלו, נאר דייטשערעס. וועמען מען האט דא צופארהיטען!.... אוי, ר׳ שמחהלי, זיינט איהר דערפאר ווערטה....

שמחה. פיינינט מיך נישט, ר׳ יוחנצע! לאמיר דערפון, איך בעט אייך, נישט ריידען.

ר׳ יוחנצע. (אויפהייבענדיג זיך) וואס זשע, הא, ענטפערט איהר מיר מכח יענעם?

שמחה. וואס, מכח אייער בקשה?

ר׳ יוחנצע. אי.... איך מיין מכח דיא פריהערדיגע ענינים.

שמחה. וויא נאט איז אייך ליב, ר׳ יוחנצע, רייבט עס אפ! מאכט עס זאל בלייבען וויא פריהער. מכח אייער בקשה וועל איך מסתמא שוין שפן ....

ר׳ יוחנצע. סט. איך וועל מיך פריווען.... (ער לאָזט זיך נעהן צו דער טהיר און קעהרט זיך פּלוצלים אום) גוט חלעבין, איך האָב מיך דערטאָהנט. עט. איך געניימיג מיך אצינד, געניימיג איך מיך אין א גמילות חסד. אזוי, עטליכע קערבליך.

שמחה. וואָס זשע האָט איהר לכתחילה דאָס נישט געזאָגט! עפּיס דאָס ערשטע מאָל איז מיר צוגעבען א גמילות חסד. (ער שטעקט ר׳ יוחנצען אין דער האנד אריין) זעהט זשע ר׳ יוחנצע, איך פּארלאָז מיך שוין אויף אייך.

ר׳ יוחנצע. נוא—נוא. האָט זשע אין זינען מכח.... (ער קושט דיא מזוזה און געהט ארויס)

שמחה. (שטארק אויפגעבראכט) נישט אויסצוהאלטען, תמיד איז נאָר גיב. גיב, גיב! יענעמס מקורבים, אָרמע קרובים גיב שטעלען אין דער טאקסע, דעם גיב בעשטימטע קצבה, אָדער קלאָמפּערשט גמילות חסדים הײנט לא יחרץ געלד עוות פּנימער, אָנחאפּער, זאָגטערס, קאָבלעפּעל, שטאָדטפּעטערס, פּאקטוירים, דרעהקעפּליך, הענטשקע לשון־ריידער, פּאטשער קעסטאכער, עצות געבער, וועלכע מען בעראַפּט פּארשטופּען דיא מיילער און מען מוז נאָך שוויינען, געה דערצעהל דעם עולם מעשׂיות און רייץ אקעגען דיר אויף א וועלט מיט פּיינע, לייטישע מענשען.... גנבים, בלוט־צאפּערס ווערד פּארחאפּט אין איינעם מיט דער טאקסע!.... (שפּרינצע און רייזילי קומען אריין).

זעקסטע סצענע.

שמחה, שפּרינצע, רייזילי דערנאָך אלפּסנדר.

שפּרינצע. איך זוך דיך שוין, שמחה, צייט איינהאנדלען דעם קינד חתונה קליידער. גיב געלד!

שמחה. נישט אויסצוהאלטען. איין קול: גיב, גיב. גיב!

שפּרינצע. הער נאָר אביסיל וויא ער האָט זיך צושריגען! גזלנים זיינען איהם איבערגעפּאלען.

שמחה. זאָלסט דוא מאַקי וויסען שפּרינצע, נזלנים !.... לאָז מיך חלעבין צו רוה. איך בין אסור נישט משוגע, און ווייס וואָס איך שריי.

שפּרינצע. נענוג שוין דיינע שמעכווערטליך. מען ווייסט, מען ווייסט אז דיר געפעלט נישט ... ציה מיך נישט ביי דער צונג. נאָר וואָס וועט עס דיר אָבער העלפען ... מיר פאר דיין קאָפּ, רייזילי, דוא ווינסט? שא, נישקשה ! מגנסט ייך חלעבין שעהמען, שמחה. אזוי רעדט א טאַטע!

שמחה. אי, אי שפּרינצע!

שפּרינצע. וואָס זאָל איך דאָ מיט איהם טענהן. קום, רייזילי, קום און לאָמיר לאָזען צורוה דעם טאַטען!

רייזילי (צופאלענדיג צו שמחהן) טאַטעניו, דוא ביסט דאָך אזא גוטער, ליבער טאַטעניו! קריינק מיך נישט, איך בעט דיך און ויי אויף מיר נישט אין כעס.

שמחה. נישט אויף דיר, רייזילי, חלילה! ס׳איז דאָ אויף וועמען אנדערש אין כעס צו זיין.

שפּרינצע. דאָס, טאָכטער, איז איין אָנצוהטרעניש מיר. מיך מיינט ער.... הא, וואָס פאָרט האָב איך דיר, מיין מאַן, איינס געטהון?

שמחה. דוא? נאָר נישט.... ביסט א גאנץ עהרליכע יודענע, שרייעסט נאָר א מאָל אייידער דוא ווייסט פאר וואָס. אפשר האָב איך היינט געהאט קריינקונג, ענמת נפש און בין דאריבער אביסיל אויפגעבראַכט.

שפּרינצע. בעט איך דיך הונדערט מאָל מחילה. דערצעהל זשע מיר, שמחהניו, וואָס איז אזוינס? דערצעהל.

שמחה. איין אנדערש מאָל, שפּרינצעלי. אצינד מוז איך נייטיג אויף א ווײַלע אוועקגעהן. — נא דיר דאָס שליסעלע און נעהם פונם קעסטעלי דאָרט אליין ארוים וויפיעל דוא בעדאַרפסט. (ער געהט)

שפּרינצע. נעביך. ער האָט נאָך היינט אין מויל נישט געהאַט.

רייזילי. (וועצט זיך און נעהמט אויסצייכנען נאָטיכליך) און דוא מאַמעניו, האָסט איהם נאָך אביסיל.... ער איז דאָך צו דיר אזוי גוט.

שפּרינצע. מיין ראָליע ביי איהם אויף אלע מיינע ליבע געזאָגט געדאַרען. איך האָב דיא דעה. פון דעסטוועגען מוז מען אמאָל — חאָטש נאָר לפנים — זיך מחה א בייזער. שטענדיג גוט טוהר מען אפילו מיט דעם בעס·

טען מאן נישט זיין.... דיא מענער זיינען פייער און מיט פייער בעדארף מאן וויסען וויא אומצוגעהן.

רייזילי (האלט איין אויסגעצייכענט טיכעל שפרינצען פאר דיא אויגען) קוק אן מאמעניו .P. K, מזל טוב מיר מיט דעם נאמען! אונטער דעם לעצטען אות וועל איך באלד אריינטרעטען אין א נייא לעבען, מיט א נייער פאמיליע און א נייא מזל. איך בין איבערגליקליך.

שפרינצע. גליקליך, טאכטער, זאלסט דוא טאקי אייביג זיין. דאס מזל זאל דיר לייכטען און שיינען וויא דער ליכטיגער מארגענשטערען.

רייזילי. איך בין איבערגליקליך. און דאך פיהל איך אין הארצען טיך עפיס.... וויא זאל איך דיר זאגען.... עפיס אביסיל וויא בעליידיגט. לעב אזוי פיל יאהר מיט דיין נאהמען און פלוצלים פארענדער איהם. עס קומט אוים עפים זיינען מיר חפצים, מיר בייטען תמיד און טראגען דעם נאהמען פונם בעל הבית, וועלכען מיר געהרען. פריקרע! .... וואס זאגסט דוא, מאמע? דיא מענער זיינען פייער. (אלכסנדר קומט אריין)

שפרינצע. שוויינ שוין שווייג, ווייס איך וואס איהר פאלט איין!

רייזילי. (מיט א געלעכטער) דוא הערסט, אלכסנדר, וואס דיא מאמע זאגט, מען בעדארף וויסען וויא מיט פייער אומצוגעהן.

אלכסנדר. פייער איז א גנב. אבער אקעגען וואס? ....

רייזילי. חא חא־חא, דאס ווייס איך שוין א קעגען וואס. שא! ווארים אט טהוא איך מיך א בייזער.

שפרינצע. (טייטענדיג מיט דעם פינגער אויף דער נאז) אי, רייזילי, ביסט דוא א שפעטערין! (צו אלכסנדרין) ווייס איך, וואס זיא וויל דיר דארט אביסיל פארדרעהען דעם קאפ. (זיא נעהט ארויס).

זיבעטע סצענע.

רייזילי, אלכסנדר דערנאך דוואסיע.

אלכסנדר. נייעס, רייזילי! זעהר וויכטיגע נייעס.

רייזילי. עפּיס גוטס, הא? שא, נישט קיין ווארט! דיין פּנים זאָל מיר פריהער זאָגען. נעהענטער צו מיר מיט דעם פּנים!

אלכסנדר. (שמעלענדיג זיך נעהענטער) ע־ע, רייזילי, דוא הייבסט אָן בעצייטען מיך צומושטירען; עס פּאסט חלעבין נישט פאר א רביצין.

רייזילי, וואס איז דאס פאר א נייער טיטעל?

אלכסנדר. גאנץ פּשוט. אז דער מאן איז א רב, איז דאס ווייב א רביצין.

רייזילי. און אז דער מאן הייסט שמעריל, הייסט דאס ווייב שמעריליכע. עס פארשטעהט זיך, אלץ דער מאן. נוא, זאג שוין, וואס איז אזוינס דיא מעשה?

אלכסנדר. מען וויל, בשעת דיא וויבארים, מיך וועהלען דא פאר רב. און ווייסט דוא וועמענס אויפטהוא דאס איז? ר' יוחנצ'ס! ער האט עס חיינט געלאזט זאגען דעם טאטען מיינעם. וואס זאגסט דוא ד'רצו, רייזילי?

רייזילי. און דוא, וואס זאגסט דערצו?

אלכסנדר. ס'איז דא צו־זאָגען אזוי און אזוי. וויל מען, איז א רב עפּיס נישט אזא חשיבות. זאג נאר, איך בעט דיך, דוא קענסט פּנחס חארט, בעריל טאראראם, פייביל פאנפע, חייקיל קאבלעפעל און איציק פאלגע מיט דער גאנצער כנופיא?

רייזילי. אַ, זעהר גוט. זיי זיינען שכורים, ארץ פיאסקע עזות פּנימער, שקצים, אָנחאפּערס, וואס אין דער קארט. נאר צו וואס מישט דוא זיי פלוצלים דא אויף?

אלכסנדר. אט וועט עס וועהלט נעוועהנליך ביי אונז, יודען, און אונטער זעמען א רב איז אונטערוואָרפען!

רייזילי. נוא, אלכסנדר, אויב אזוי, רעדט זשע גאָר נישט דערפון. ס'איז דאָך גאָר א חרפּה.

אלכסנדר. וויל מען אָבער צוריק שטיעסין, קען א רב, אויב ער פערלאנגט גאָר, זעהר פיל ווירקען. ביי אונז יודען זענין דאָ גוזמאות זאכען, וואָס מען בעדאַרף און וואָלט געקענט פארבעסערען. איך בעריהם מיך נישט, רייזילי, אז איך בין א געלערענטער מיט אלע מעלות, נאָר איך האָב א יודיש הארץ. איך בין יונג, מיט פרישע קרעפטען און וויל מיט דעם גאנצען לעבען ארבייטען און ברייגגען עפּיס נוטצען.

רייזילי. אצינד פארדינסט דוא א הייסען קוש. (זיא קושט אלכסנדרין) דוא ווערסט אין מיר האָבען א רביצין, וואָס וועט נישקשה פארדינען צוטראָגען דעם נאָמען....

אלכסנדר. היינט ווייטער, רייזילי, לאָמיר רעדען צווישען אונז וויא פּראָסטע בשר ודם, גאנץ פּראַקטיש. ליב, האָבען מיר זיך ביידע טאקי זעהר שטארק. אָבער דיא בערעכענונג בעדארפען מיר דאָך האָבען אזוי: וויא לעבט מען, נאָך דער חתונה? קעסט עסען, וויא א יודיש פאָר פאָלק, דאָס איז נישט גוט, נישט רעכט נישט שיין, א דערנידריגונג פאר זיך און אין אומגליק פאר דיא קינדער אויף שפּעטער. לעבען זשע פונם נדן, וואָס דיין טאטע גיט, עפּעס אויך נישט אזוי גוט.... (ער לייגט ארויף דיא הענד אויף רייזילים אקסלען) וואָס קוקסט דוא, רייזילי, מיך עפּעס אזוי שארף אָן? דיינע אויגען בליטצען וויא פלאם פייער.

רייזילי. איך שעהם מיך, נאָר עס העלפט נישט.... מען מוז מודה זיין, מיר ווייבער, זענין שוואכער, ווייכער און נישט אזוי בערעכענט. בעהערשט אונז איינמאָל דאָס הארץ, הערשט עס שוין אָהן א שיעור און מיר לאָזען זיך פיהרען העט, חעט.... איך קען דער פּראַקטיקע, דעם ריינעם אמת קאַלט אין דיא אויגען אריין נישט קוקען אזוי וויא דוא.

אלכסנדר. אין דיינע רייד איז דאָ א שארף שטעכווערטיל, וואָס שטעכט מיך וויא מיט שפּילקעס. איך פארשטעה נישקשה וואָס דוא מיינסט. פארשטעה זשע אויך וואָס איך האָב מיט מיינע פריהערדיגע רייד געמיינט. איך האָב עס געזאָגט אקעגען דעם, צובעווייזען דיר גאָר, אז דיא ראבינער שטעלע, וועלכע ר' יוחנצע האָט פאָרגעלייגט, איז אצינד פאר אונז וויא געוואונשען....

אַי, רייזילי, רייזילי נאָך ווייסט דוא נישט וואָס פאר א שטארקע שליטה

דוא האָסט איבער מיר! (ער נעהמט רייזילן ארום און ביידע שטעהען ארומ־נענומען א חיבה׳שע צייט שטיל. — דוואָסיע קוקט פּלוצלים און מיט א טישטוך און טעלער אין דיא הענד)

דוואָסיע. דיא בעל הביתטע האָט מיר געהייסען גרייטען צום טיש.

רייזילי. (ארויסהאַפּענדיג פון אלכסנדרס הענד) שוין מיטאָג, אזוי פריה!

דוואָסיע. א זאָג אביסיל, פריה! אייך פליהט דיא צייט און מיר דאַכט זיך א שרעק וויא זיא קריכט. ר׳ אליקים חיריק איז שוין גיגאַנגנען מנחה דאַווענען, מעמצעס קיח איז שוין נעקומען פונם פעלד, דיא היהנער פאַרען זיך שוין זעמצען אויף דער סידעלע, ליפשע שרייעט שוין: הייסע באָבקעס יודעליך! אויפן פּריפּעטשיק איז שוין קיין פונק פייער נישטאָ און ביי לייטען טראַכט מען שוין ארום דער וועטשערע.

רייזילי. שאַ, דוואָסיע, עפּעס האָט אין דיר זיך געעפּענט א קוואַל רייד, דוא שיטסט וויא פון א זאַק. שאַ, לאָז זיין מיטאָג און לאָז מיך געמאַך! (זיא נעהמט מיט אלכסנדרין ארוים)

אכטע סצענע.

דוואָסיע און מענדיל.

דוואָסיע. (אויסגעצוואָגען, פאַרקעהמט יום טובדיג, אין א קליידעל מיט אלע מיני מאָדעס אין איינעם) און אז ס׳איז אביסעל פריה, מה רעש! ... ווען אביסעל נישט דערקאָכט, עפּיס אויך נישט א״א אומגליק. איהר האָט ציין, וועט איינבייסען נישקשה.... זיי מענען אלסדינג. שטעהען זיך ביידע ארומגענומען, קאָשקען זיך, ליובען זיך, טשמאָק, טשמאָק! און דוא דוואָסיע היניע, טרעסנע, נעה, שתא ציון, ארים. בין אויך א מענש, אזוי שמייליג וויא איהר!.... וויא דערלעב איך שוין פּטערזן דעם שיינעם מיטאָג, פּארשטאָפּען זיי דיא מיילער און בעציימענס ארויסהאַפּען זיך אהינצו .. צו עלקן. אוי—

װיסער נאָם לאָזיך שױן אױף עפּעס אױפגעריכט װערען! (זיא קוקט זיך אָן אין שפּיגעל, טאַפּט זיך ביי דיא האָר מיט א שמייכעלע) נישקשה, דװאָסיע איז נאָך קיין מעשה נישט און װעט אנדערע אין דיא פּאַטרעכעס פארשטע־קען.... איך װעל איהם געפעלען נישקשה, היינט ביי דער נאכט.... מזל טוב! װעלען מאָרגען פריה, לעבין דער יאטקע, מיר עס זאָגען מיינע חברתעס, דוא ביסט למזל א כלה געװאָרען, און אליין בשעת מעשה האָבען דיא נאל.— א שיינעם דאנק װעל איך ענטפערען, מ׳ט מזל זאָלט איהר לעבען! און דער־ביי טראכטען: פּגרט, װערד צװעטצט פאר קנאה. לאָז זיך יענער פּוקען, עפּעס נאָר מח׳ה חלעבין. עס הייבען מיר זיך אױש דיא פּיסליך פאר פרייד. (זיא זיננט אונטער, אָננעהמענדיג זיך ביים קליידעל און טאנצט אקעגען שפּיגעל, װארפענדיג מיטן קאָפּ אין אלע זייטען)

אבינו מלך,
ס׳הארץ איז מיר פרעהליך,
פרעהליך װעלען מיר זיין,
טרינקען װעלען מיר װיין,
װיין װעלען מיר טרינקען,
קרעפּליך װעלען מיר עסען,
(חא, װאָס נעהט דאָרט נאָך, נאָכן עסען? יאָ, אױך:)
און נאָך עפּעס נישט פארגעסען.

מענדיל. (קומט אריין, בלייבט שט׳הן לעבען דער טהיר און פליעסקעט צו מיט א האװאיעלע) אזא מזל! א׳א יאָהר! טאנץ דװאָסיעניו! .... אם ירצה השם אױף חתונות, אױף ברית׳ן, מ׳ט מ׳ר א ן א׳נעם ב׳ז הונדערט און צװאנציג יאָהר!

דװאָסיע. בעקום דיא נכפּה, ימח שמו׳ניק איינ׳ער! אָט איז ער שױן דאָ, דאָס אָנשיקעניש. בראָש צאטעװעט ער מיך, נעהט מיר נאָך אױף שריט און טריט װיא א קיה א קעלביל.

מענדיל. גראפ׳נע, פּרינצעס׳ז, רב׳צ׳ן, בת מלכה! א צאָפּ נאָר א פּורים קו׳לימטש. א פּאָר באקען נאר א פארברו׳נט׳זר עפּ׳ל קוגעל. נעשמאק מחיה, עס גלוסט זיך א ב׳ס טוהן (ער טהוט זיך א לאָז) אָט װעל איך, דװאָסיעניו, דיך.... אױש נוא! ....

דוואַסיע. (שוין ווייכער) נגאַ, נענוג, דוא אָנשטעלער, הן־מאַכער! תּאַרף בעסער, איך האָב צו דיר אַ בקשה.

מענדיל. פון דיינעם וועגען, דוואָסעניג, אין פייער, אין וואסער!

דוואָסיע. אַ ברודער מיינער איז נעקומען צופאָרען, איך בעדאַרף היינט ביי דער נאַכט צו איהם געהן. פארשטעהסט דוא? און אפשר אויף לאנג. בעט איך דיך, מענדילי, צובלייבען אין שטוב און אָפּטוהן פאר מיר אַלע מלאכות.

מענדיל. (טהוט זיך אַ חאַפּ און קראַצט דעם קאָפּ) אַ־אַ־אַי! אָט תּאָפּטו דיר שיינס, גראָד איז מיינע אַ שוועסטער אויך נעקומען. דוא היינט בייא דער נאַכט צום ברודער און איך צו דער שוועסטער! פאַר שטעהסט דוא?

דוואָסיע. דיין שוועסטער וועט דער גוטער יאָהר נישט צונעהמען מאָרגען אויך. אַ ברודער איז עפּיס אַנדערש. אָט איז ער דאָ, אַ מאַנספּארשוין, און מאָרגען.... ווייס איך?

מענדיל. קלוג וויא דער טאָג!.... אַזוי דוואָסעניג, בעט מיך, בעט.

דוואָסיע. מענדילי, סערדצע, ליובעניג, טאַטעניג, נשמהניג!

מענדיל. ליובע, ליובע מיך, דוואָסיעניג. אָט אַזוי פון היינט ביי דער נאַכט ביז הונדערט און צוואנציג יאָהר! געה, דוואָסיעניג, צום ברודער. זייא רוהיג, איך וועל שוין טהון, פון מיר וועט סיין מניעה נישט זיין.

דוואָסיע. עס וועט דיר, מענדילי, זיין אָפּגעגעבען ברויט.... אָט העלף מיר מאַכי גרייטען צום טיש. לאָמיר זייא שוין פארשטאָפּען דיא מיילער און וויסען דערנאָך פון אַ לעבען צוזאָגען. זיא זינגט אונטער „אבינו מלך" און נעהט טאַנצענדיג אַרויס פון דער שטוב)

מענדיל. חאַ חאַ חאַ. „און וויסען דערנאָך, מאַכט זיא, פון אַ לעבען צוזאָגען". אָמן, דוואָסיעניג, אָמן! היינט דער נאַכט, מיר ביידע דאָרט ביי עלקין....

צווייטער אקט

א נאס. רעכטס דיא וואָאינסקי פריסוטסטווא. רעדליך מענשען. ווייבער חליפען וויינען, מאַנספּילין שמיעסין צווישין זיך, א טהייל פאַררייסען דיא קעפּ ארויף, שטעהן און קוקען. כמעט אלע מיט שטעקליך און איטליכער האלט דאָס שטעקיל אויף איין אנדער מאניר: ביי איינעם חייגגט עס אויפן אָרם, ביים אנדערען אויפן אקסעל; דער דרעהט עס פון פאָרענט אין דער לופט, יענער האלט עס מיט ביידע הענד פון הינטען און שפּארט זיך דארויף אָן. לינקס שטעהט א קלייטעל מיט איין איבערגעצויגנען דעכיל איבער דעם גאניקעל. נישט וועיט דערביי זיטצט א הלפן לעבען א טישעל.

פינפטע סצענע.

א יודענע. (אויף א וויינענדיג קול וויא בייא תחינות לייענען) אוי, א לאָך אין הארצען!...... מיין בערילע, אוי,!...... מיין בערילע אוי־אוי־אוי!

שמואליק (איין אלטער אויסגעדינטער ניקאָלאַיעווסקער סאָלדאט נאָר הויט אוןביין. אביסעל פארכוסעט. קרימט זיך דער יודענע נאָך מיט א לעבעלע פון א שכור) מיין בערילע. בערילע!.... טפוא, וויסניטרע, וויס־וויסנאָפרע לחי עולמים! אויף מיר א פריאָם, א חיינטיגמאָדישער פריאָם! בערילע, שמערילע שפּאַצירען זיך אהינצו מיט דיא פיסעליך אליין.... אוי, וואָלט איהר געוואוסט אין יענע יאָהרען „אליין!“ ריקען זיך מיט דיא רגלים אליין.... מיר, וויסניטרע וויסנאָפרע, זיינען געגאַנגנען, הע־הע! מיט א גאַנ־צער חאָפּטע אונטערפיהרער, געפּענטעט מיט בראסליעטען. א קאפּעליע פון קייטען האָט צוגעצימבעלט זום זים זום, עס האָט געקלונגען דיא וועלט, געהאַט א פנים מראה כהן. און פאר דער חתונה איז געווען א לאַנגער, א ברייטער פאָרשפּיל מיט כבוד. חדשים קאַנג איז טען אוועקגעזעסען וויא דיא געגז אין

שטיינ פארשפארט. אט וואס האט נעהייסען א פריאם בנעלע בנרינע בשמחת רבה ואמרו כלם!

חינקע. (ווינענדינג אויף א קוויטשינג קולכין מיט א נינוך) וועה איז מיר, ווינד איז מיר, חאסקיל מיינער, א טאטע נעביך פון קליינע קינדער!

שמואליק (סוקט זיא שא־ף אן שאקלענדינג מיט דעם קאפ) פישש, האט זיך צו יאחמערט! א טאטע נעביך פון קליינע קינדער! .... און קליינע קינדער נעביך פון א מאטען, וויסניטרע וויסנאפרע, אט וואס אין מיינע צייטען! בעהעלפערס אזוינע מיט סעשענע קנעפליך האבען זיי אויף דיא פלייצעס נעטראגען. עוזר דלים הושיעה נא מארש צאן קר־ים. מארש אהין, אזש וואו דער שווארצער פעפער וואקסט דארט ערגיץ און נעפאסעט ח־ירים, נעפעכנעט פאר הונגער, נעחאפט א שמיטציל. קליינינטשקע נרעסערע אבים־ל יעמוד עם כל הנערים!

חערשעלי (א יונגער סאלדאטיל. מיט נוטען צו שמואליקין) אלטע מעשיות, ויירע! נענוג, מען האט שוין געהערט זיירע, אלטע מעשיות! —

שמואליק (נעהסט זיך אין דיא זייטען אויסציהענדינג זיך גלייך וויא א סטרינקע און טהוט א פייף)

אלטע מצבות פון פארצייטען!

סמירנא! ווייסט איהר וואס זייא בעטייטען!

זאקט יזכור און סמירנא! .... מפוא, א סאלדאטיקעל, א חיינטינ־מאריש סאלדאטיקעל! א צוציסעל מיט קליינע וועגטשעליך, נעכטען ערשט אנגעהויבען צודינען און איבערמארנען שוין פארטיג, זיך אויסנעדינט. אב הרחמים! דווארצאט פיאט ליעט סלווש־ל באנו אי צאריו און נענעסען בערעזעווע קאשע. פיט, פיט, פיט! .... סמירנא, מיינע וואנטשעס זיינען נרעסער פון דיר אין גאנצען. האסט נישט אזויפיל האר אין קאפ וויפיל עס לינט אין זיי חכבדינע לעכט מיט סאזשע. (אנגעהמענדינג זיך מיטביידע הענט ביי דיא וואנטשעס) אויף א סטאטרע, אג אגך! איז נעוועזען א מורא אנקוקען אונזערע וואנטשעס, אנגע־שמירט און פארדרעהט אגיל ואשמח מיט לאנגע און דינע שפיטצען. — מאלאדעץ שמואל! האט דער קאמאנדיר א זאג נעטהון און בשעת מעשה מיר דערלאנגט. נלאט אזוי פון פרעהליכקייט וועגען, טראך, טראך אונטער דער מאררע. — ראד סטאראט־סיא ואשע בראדיע! האב איך געטענטפערט און אראפגעשלונגען א צאהן בשמחה רבה ואמרו כלם!

הערשעלי. א חיים ויידע, זיך אביסיל צוליגנען! ווען נישט. נעה איך און שיק גיסיען, מיין גיסיען. גיסיע נעביך מוז שוין אוודאי איבערטראכטען וואס דוא ביסט אזוי לאנג נישטא. קום, זאג איך דיר, קום.

שמואליק. זאנט יזכור, אזב פאחאד דעם אלטען זיידען! .... (ער צמאקעט מיט דיא ליפען) צו צוציקעל, ער מגשטירט! — א היינטינער מגשטיר. משטעהנעס געזאנט, א שפרינגנען, א דראפען זיך אויף דיא גלייבע ווענט, האלטען ביקסליך און שיסען, שיסען.... הייא סליש! קענסט דוא אין פאר חתמעטע ארום און ארום תחתונים מיט א היטעל וויא א בלינע אויפן שפיטץ קאפ זיך אויסשטרעקען וויא א דרעננגיל א לאנגע צייט אויף איין ארט? און אויף איין פוס קענסט דוא אוועקשטעהן א שעה, אט אזוי, אזוי (ער הייבט אויף א פוס און ציהעט זיך אויס גלייך) רא־א־א־אז (ניט זיך א פאטש הינטען און מאכט אראפלאזענדיג דעם פוס) פיט! .... (ער פאלט שיער אנידער, הערשעלי חאפט איהם אונטערן ארם און פיהרט איהם אוועק).

חינקע (ווייזט זיך אויף דער נאס שוין אויף איין אנדער ארט, חליפעט און ווישט מיטן פארטוך דיא אויגען) וואס וועל איך נעביך טהון א לעבעדינע אלמנה? רבתי של עולם! וויא קענסט דוא עס צוזעהן אזא וועטהיג, אזא בושה? האט מען עס א מאל געהערט, געזעהען, אז אזא חאסקילי פון אזא משפחה זאל זיך נעחן שטעלען פאר א סאלדאט! .... אליין איז ער נעביך צובראכען, דאר וויא א חארט און זעהט אויס וויא א טויטער.

א יוד (לעבין א רעדיל מענשין) חאסקיל האט אקענען א האלב יאהר פריהער פארן פריזיוו אנגעהויבען צופאסטען הפסקות און איז נעביך אראפ פונם לייב.. דאך האט ער זיינס נישט געשיינסט און חינקע האט היינטיגס יאהר אם ירצה השם ווייטער א קינד.

חינקע. אזא וועטהיג, אזא בושה.

ר' יוחנצע (צוקוטענדיג צו חינקין) שא. טיפשא איינע, שא! וואס זאל מען טהון, אז מען איז בעוונותינו הרבים אין גלות.

חינקע. אבער געוואלד רבוני של עולם, וויא קענסט דוא אזוינס צוזעהן, אזעלכס צולאזען? ס'איז שוין מאקי נאר איין עק פון דער וועלט .... שוועה, וואו זיינען דיא נגידים, אייערע נגידים? עפיס זיינט איהר דאך מיט זייא אין איינעם א טהוער, א גאנצער מאבער אין שטאדט זאכען. זייא זאלען וועלען וואלט נאר אנדערש געווען. מיינע צרות אויף זייא!

ר׳ יוחנצע. שאַ, זאָג איך דיר טיפ׳שא, נישקשה! אזוי גראָב מיאוס איז נאָך דיא וועלט נישט פארדאָרבען געוואָרען. ר׳ יוחנצע דעם רב׳ס זוהן וועט מען נאָך אזוי גיך אין געוואנד נישט אריינשטעקען. יודען נישקשה בלייבען יודען .... (אָנבייגענדיג זיך צו חינקין) מיינע נגידים נישקשה ארבייטען אין דעם עסק גלויב מיר, סאיז רעכט נישקשה! .... (ער טהוט זיך פלוצלים אַ חאַפּ) שאַ, אַט איז, דאכט זיך, דאָרט חאַסקילי אליין!

צווייטע סצענע.

חאַסקיל לויפט פון דער פריסוטסטוואַ ארויס מיט איטפּעט. חינקע און ר׳ יוחנצע לאָזען זיך צו איהם נעבשווינד הענדום פענדום.

חאַסקיל (סאָפעט, האלטענדיג זיך ביים הארצען, און קען נישט חאַפּען דעם אָטהעם) הוא אוי, אוי, אוי! ....

חינקע (אויף אַ סווישט) אַ דונער האט מיך דערשלאָגען! .... דאָס איז דער גוטער אוי, דאָס גוטע אויעלי!

ר׳ יוחנצע (צמאָקעט מיט דיא ליפּען און מאכט מיט דיא הענט שטארק פארוואונדערט) נוא-נוא-נוא! חיתכן. הא?

חאַסקיל (בלינצילט מיט דיא איינעליך, סאָפעט וויא אַ גאַנז און לאָזט קוים ארויס זיפצען) אוף.... בוף.... אוף....

חינקע (ברעכט דיא הענט) אוף, וועה איז מיר! בוף, ווינד איז מיר! דאָס גוטע זיפצעלע......... (צו ר׳ יוחנצען) אָט האָט איהר אייך פאַר אייער טיה, אלץ אין מצוה זאָכען, אין שטאָדט זאָכען.

איינער פונם עולם (אין דער זייט) מאָהלט אייך צו מצוה זאָכען לייגט ר׳ יוחנצע קיינמאָל נישט צו. הערט בעסער וואָס איך וועל אייך זאָגען: איז חאַסקילי צוגענומען געוואָרען איז איין עק מיט דעם נאַבאָר. (צו איינעם לעבין איהם) מזל טוב, ר׳ זלמן, איהר מעגט זיך שוין פרייען, אייער בן יחיד איז פרייא.

חאַסקיל. טאַ־טאַ־טאַ.... טאַטע!

חינקע (אויף אַ קוויטש צו ר' יוחנצן) אוי טאַטע פאַטער, פאַרחאַפּט זאָלען זייא אייך ווערען אייערע פיינע לייט, רבוני של עולם, אין דער ערד מיטן קאָפּ אַלע אייערע נגידים'ליך, גלויבט זייא פון היינט אָן וויא דעם הונט.

ר' יוחנצע. שאַ טיפּשא; לאָז מען הערען אַ וואָרט. חאַסקילי וויל עפּיס זאָגען.

חאַסקיל. טאַטע.... אבגעלאָזט!

ר' יוהנצע (פאַרגלאָצט דיא אויגען) געלויבט השם יתברך! — נוא, חינקע, וואס האב איך געזאָגט? דוא מיינסט טיפּשא, ס'איז הפקר אַ וועלט? גלאַט מען נעמט און גיט אָפּ!....

חינקע (פרעהליך) דא האָבען זיך טאַקי נאר געמיהט זכות אבות, זכות אבות.

חאַסקיל (אַ מאַך מיטן גראָבען פינגער) דוא מיינסט, טאַטע, מען האָט מיך פּשוטו־כמשמעו אָבּגעלאָזט? גלאַט אזוי זיך גענומען און מיך אָפּגעלאָזט! גיין....

חינקע (פאַרוואַרפט מיטן קאָפּ און ברעכט דיא הענט) איך חאַלעש, איך בין פאַרבי־אַ!

ר' יוחנצע. אַ פירוש חאַסקילי, אַ פירוש!

חאַסקיל (מיט אַ גמרא ניגון) גיין! .... דוא מ־ינסט מען האָט געזאָגט גלאַט: גנעה דיר, מיינסט דוא? ניין, דאָס איז דאָך נישט קיין רבותא. וואָס־זשע וואָלט מען מיך דאָ געלאָזט הערען? אַ פּאָר דאָרטען האָט מען טאַקי געזאָגט: געהט א־יך. דאָס איז אָבער נאָר געוועזן על־מנת להחזיר. טאַקי תוך־כדי דבור האָט מען זייא צוריק גערופען. איינעם האָט מ־ן אָהן שיהות טאַקי אָפּגעגעבען און דעם אנדערען געהייסען געהען מחילה אין ספּיטאָל, וויא הייסט עס בייא זייא דאָרט אויף זייער שיינעם לשון, עפּיס אויף ספּיטאַניע. מילא איז דאָך „געה דיר" דאָרט עפּיס נישט א־א חשיבות, אז דערנאָך ז ל נ־שט זיין דערצו קיין פּתח־חרטה. אלא וואָס דען־זשע? ניין, מען בעדאַרף הערען דעם שפּיטץ.

ר' יוחנצע (מיט חינקין אין איין קול) ניכער, גיכער, האַסקילי, ציה נישט בייא דער נשמה:

חאסקיל. דיא גאנצע רבותא ליגט אין דעם שפיטץ. ער האט געוואָנט יענער אָרט, מיט דיא עפּאָלעטין דאָרט, האט געוואָנט.... לאָמיך נישט זאָגען קיין ליגען. ניין, נישט געזאָגט, נישט געוואָנט.. א געשרייא האט ער געטאָן הא ?) ניין, ניין...... א שפּייא געטאָן, ער האט פריהער א שפּייא געטאָן.

ר׳ יוחנצע. למאי נפקא מיניה אזוי צו אזוי ? עפּים א גביות עדות ! דא נעהם דאך נישט אין דעם געשרייא, אין דעם שפּייא. — אין תוך אריין, חאסקיל, אין תוך אריין.

חאסקיל. ניין, לאָז זיך דינען, ס׳איז א גרויסע נפקא מינוּת, מען בע־דארף עס האָבען צום בּשעטיל. דרינען ליגט דער גאנצער קורעטש, דאָס גאנצע בעוואָהרעניש. יאָ, טאקי אזוי, פריהער א שפּייא און דערנאָך א געשרייא. ער האט אויף יונית א היס געטהון: פּאַשאָל וואָן זשיד פּארחאטי ! דער פּשט דערפון איז נישט גלאט, געה דיר ! עס זאָל נאָך א סברא זיין דיך ווידער צו רופען, אלא וויא דען זשע, פּאַשאָל וואָן אויף לעולם ועד, געה אויף דער דעה, אז אייביג זאָל מען דיין פּרצוף פּנים מעהר נישט אָנ־קוקען ! .... „זשיד פּארחאטי !" הייסט אזוי פיל, אז אלע דאָרט זיינען מודה, איך טויג לחלוטין נישט אין האלטען נאָך פּאר א טרפה׳ן גליק, וואָס זייא זיינען מיינער פּטור געוואָרען. אָט וואָס הייסט אָפּלאָיען, מיט א קוועטש, מחיה נפשות ! ביי זייא להבדיל מעגען אפשר אזעלכע דבורים נאָר זיין עפּים נישט אַ־עלכע שיינע, נאָר פון ווערען, משטעהנעם געוואָנט, מען האט זיך דאָ צובעליידינען ? ! .... אדרבה, גאנץ גוט, מחיה, ס׳איז דאך אויסגע־קומען מיטן קנאַפּ.

ר׳ יוחנצע. אבי חאסקילי דוא ביסט אויף דעם עולם, אין א גוטער מולדינער שעה ! א פּנים עס האט נאָר געקענט זיין חלילה אנדערש ? ! עפּים שפּילט מען זיך מיט צדדים, מיט מיינע זכות אבות ! .... און דיא טיפּשא דיינע האט שוין פּארלוירען דעם בטחון, געמיינט : עס שמעט הפקר א וועלט....

חינקע (אויפהייבענדיג ביידע הענט אין דער הויך) א שבח צו דעם, וואָס איך האָב דיא הענט נים געוואַשען ! א געפּונענער חאסקילי, א געפּונענער ! נומל בעדארפסט דוא, חאסקילי, בענשען, וואָס דוא ביסט אויסגעקומען, ארוים פון זייערע הענט....

חאסקיל. חינקע, דוא האסט געמוזט סלוקערציון, מען האט דיך דארט דערמאנט. ביים באדקעווען מיך און בעקוקען פון אויבען ביז אראפ האט איינער מיט א שמייכעלע מיך א פרעג געטהון, אויב איך האב א ווייב? — פע, עפיס אזעלכע נארישקייטען! נאר מילא, נוא — איך האב, זאג איך, א ווייב, וויא דער אמת איז, און קינדערליך. דיא זאך א פנים איז איטלי־כען דארט געפעלען, ווארים אלע האבען קוקענדיג אויף מיר עפיס געלאכט און אויסגעלאזט צום סוף כהאי לישנא: הא א, מאלארעץ! געה צום ווייב און גלייך דיר אביסיל אוים דיא ביינער. — פע, עפיס אזוי משונה גראב.... וייער באבעס עסק! — עס חאלעשט מ׳ר בעסער דאס הארץ. קום א חיים. עסען! אויף וואס דיא וועלט שטעהט עסען. שוין צייט, דאכט זיך, מיר צו עסען.... אי, וויל איך עסען! (ער וויל געהן און קען נישט פלאנטען מיט דיא פיס)

חינקע (מיט א זיפץ) א ריהרען זיך אביסיל! א קאטאוועס אזא צייט זיך פיינינגען.... בלייב, חאסקיל, דא מיט דעם טאטען און איך וועל א שפרינג טהון ברייננען א וועגעלע. (זיא פארשווינדט גיך).

דריטע סצענע.

ר׳ יוחנצע אין חאסקיל שטעהן לעבין עולם אין דער היים. אלכסנדר געהט פון דער פריסוטססטווא ארויס פארטראכט. זלמן און זעלדע לויפען איהם אקעגען. שמואליק.

זעלדע (אין איין אטחעם) אבי דוא ביסט שוין דא, אלכסנדר, אין א גוטער מולדיגער שעה. איך זאל דיך שוין זוכה זיין פיהרען אונטער דער חופה. הא? דוא שווייגסט.... וואס שווייגסט דוא אלכסנדר? דאס בעטייט עפיס נישט קיין גוטס בעטייט עס. וועה איז מיר, זאג גיכער, זאג, ווארים....

זלמן. וואָס איז אַלץ אָן איין אָטהעם? האָב אַביסיל צייט, זעלדע.

זעלדע. ניין, ער שוויינט, דאָס איז נישט קיין גוטער סימן. אלכסנדר, פערדצע, דוא ביסט בלייך.

אלכסנדר. מאַמע, איך בעט דיך....

זעלדע. איך זעה שוין, זעה, פינצטער איז מיר! .... זלמן, מיר האָבען געפּיהרט אונזער איינציגען זוהן צו דער עקדה! (זיא לאָזט ארויס א קלאַנג).

זלמן. איהם מקריב צו זיין אָנשטאָט א באַראַן (ער טייט אַקעגען מיט א פינגער) אָנשטאָט א חאַסקילין! א יאָ, מיין זוהן, דוא ביסט א קרבן?!

אלכסנדר. צו וואָס, טאַטע, אַזעלבע שרעקליכע ווערטער? שאַ, א רחמנות נעביך אויף דער מאַמען!

זעלדע (ברעכט דיא הענט) א וועטהיג איז דער מאַמען.... פינצטער איז דער כלת........ זיא וועט עס היינט בעקומען דיא וויסטע, פינצטערע בשורה.

אלכסנדר. (חאַפּענדיג זיך ביים הארצען פּאַרציטערט) אך, בערוהיג דיך אביסיל, מאַמע, שפּאַר זיך אויף מיר אָן און שטעה א ווײלע ביז דוא וועסט צו זיך קומען. (ער נעהמט זיא אונטערן אָרם. צווישען דעם עולם הערט זיך א גערייש. שמואליק ווייזט זיך ווידער, שטאַרק פאַרבּוֹזעט, דאָס היטעל אויף דער זייט)

שמואליק. סמירנאַ, וויסניטרע, וויסנאָפּרע לחי עולמים, נאָך שחרית נעהם מוסף און צווישען, א כוס, א קידוש מיט טרעהרען לכבוד דעם היי־מינגען יום הדין.

זעלדע (מיט א געוויין אָנשפּארענדיג זיך אויף אלכסנדר׳ן אַך, וויא גליק־ליך מיר זיינען ערשט נישט לאַנג אַלע געוועזען....

שמואליק (פּייפט און זינגט מיט איין אומטיג ניגונדיל)

אויף א ביימ׳ל, אין א נעסט,
זיצען טויבען צופרידען,
זיצען, פּיקען, עסען קעסט,
פּיהרען דאַרטען אוים פּלירען.

טראַלאַלאַ, טרילילי,

ראַז, דוואַ, טרי!

זלמן (אָנווייזענדיג דעם עולם אויף ר' יוחנצין און חאַסקילין) **אָט זיינען** **דיא זיילען פון** דעם יודישען גלות! .... אָט פון וואַנען עס **נעהמען זיך** **אונזערע אַלע** צרות, מכות, לייד און פורעניות! איין עולם **יודען האָרעוועט,** **דארבט,** ווערד פארשווארצט און בעדארף אויסהאַלטען **פוילע מיוחסים,** **בטלנים,** צוויאַקעס, וואַנצען, כנים, וואָס קריכען, בייסען, שטינקען **און פרע־** **סען.** קארג וואָס אַזעלכע גיט מען אַוועק דעם לעצטען ביסען **ברייננט מען** **נאָך זיי** קרבנות — קינדער, בני יחידים!

שמואליק. פיטום הקטורת, שטאָפּט קעלבער יודישע **קינדער! פיטום** **הקטורת** נפשות צו דער עבודה זרה, נפשות צו דיא ר' **נעצעליך! בייא** **איטליכען** נעצעלע איז בנים אַ זעטצעלע און איטליכער שמיילינגער **ר' נעטין** **האָט** נעשלאָגען כפרות מיט אַ קליין יהומ'ל, מיט איין אָרם, **בידנע קינד.** **ונסכיהם** כמדבר, **דרייא** איימער טרעהרען פון איין אָרמער **מאַמע, אַ וויס־** **טער אלמנה!** ....

זלמן (אַלץ אָנווייזענדיג אויף דיא פריהערדיגע) **קעטץ מיט סאַמעטענע** **לאַפּקעליך** און שארפע שפּיטציכדיגע נעגעל! און אַזעלכע **ריידען פון נאָט, פון** **יודישקייט,** פון פרומקייט, עהרליכקייט און רחמנות ...

איינער פונם עולם. מען וויל רחמנות פון אַנדערע אַז **ביי אונז אַליין** **איז איינער** אויף'ן אַנדערען נישטאָ קיין רחמנות. מטופּלם **מיט קינדער טהון** **אַלע** מיטעל זיך אויסצודרעהען, נישט קוקענדיג דאַרויף **אַז דערמיט קיילען** **זייא אַנדערע.**

אַ יודענע. נעקיילעט זאָלען זיי ווערען אָהן אַ מעסער **וויא זיי האָבען** **מיך** פאַר אַ יאָהרען נעקיילעט! מיט פיל מיה און נרויסע **צרות האָב איך** **אויסגעהאָדעוועט** מיין קינד, מיין איין אייניציג קינד, מיין טרייסט **און מיין** **לעבען.** פלוצלים גיט מען איהם אַ ריס מיר אויס דעם הארצען .... איך **יאָמער און קלאָג** ביז אַצינד. אוי, יודישע קינדער! אַזאַ וועהטיג, **וואָס אַ** **בחמה אפילו** קען עס נישט אויסהאַלטען, רעוועט שרייעט נאָך **איהר קינד,** **אַז אַ שטיין** קען צונאָסען ווערען.

זעלדע (אויף אַ ביטער קול) איין אויג אין קאָפּ, **און דאָס איינציגע** **האָט מען צוגענומען!**

שמואליק (קריכט זיך נאָך) פלאנכעט! .... א קאַטאָוועס איין אורנ אין קאָפּ! מיר האָבען שוין געזעהען איביידע אוינען—זיבען קינדער ביי א מאַמע צונעהמען. שבעה אני יודע, שבעה כוסות כבמחות! (ער פּיפּט צו און זינגט)

דראפּעט צוויישען טאָג און נאַכט
שטיל א קעטציל זיך ארויף,
צו דיא טייבליך מיאו! געמאַכט.
משיק-משיק, חאַפּ לאַפּ, פרעסט זיי אויף.
טראַלאַלאַ, טרילילי,
ראַז, דווא, טרי!

זלמן. שיינע נפשות, וואס ציטערן נאָר פאַר זייער הייטיל! אבי זייער נפשיל מעג פון זייערט וועגען כל ישראל אפילו דיא כפרה ווערען. און אזעלכע הייסען נאָך רחמנים בני רחמנים, אוהבי ישראל! און אויף אזעלכע עפּענט זיך נאָך שונאים א מויל צוואָגען, אז אלע זיינען מיר איין קהל, יד אחת.... אוי אונזערע ר' יוחנצעס, אונזערע פיהרער, אונזערע תכלית פּאַראָרגער און דאס גאנצע יודישע רחמנות!

חאַסקיל (טאָרעט ר' יוחנצען) קום טאַטע! חינקע האָט שוין געבראַכט א וועגעלע. דוא הערסט וואָס ער רעדט?

ר' יוחנצע (מאַכט מיט א פינגער און רעדט צוציינען) ווער האָרכט איא מזינשיל, אזא אפּיקורוס! יודען האָבען שוין גענוג אזעלכע איבערגעהאַט און זייא אלע געהערט וויא נאָר נישט. (ביים אוועקגעהען מיט חאַסקלין צום עולם) פאַלט פון רעסטוועגען ביי אייך נישט אראָפּ. יודען נישקשה בלייבען יודען....

שמואליק. חי וקים, שרייעט חי וקים, יודישע קינדער!

זלמן (מיט א זיפץ) יאָ, יודען בלייבען טאַקי יודען.... בייא אזעלכע אין גלות. — — (צו אלכסנדרין און זעלדען) קומט! דיא זאך איז נאָך נישט פאַרלוירען, נישקשה. אלסדינג וועל איך דערוווייזען און חאַסקילי וועט נעהען א גאַנג און שמקען פּגלוועד.... שאַ, זעלדע, נישקשה חלעבן! גלויב מיר, וועסט עס אין פרידען דערציהלען ניך און באלד ביי דיין זאָהן צו דער תופה. קומט א חיים!

וועלדע (אומקנעהענדיג מיט אלכסנדרין) אוי, חרב וויסט איז מיין חיים.

שמואליק (שאָקעלט מיטן קאָפּ, טהוט א פייף און זינגט טרויעריג)

נישטאָ אין נעסט קיין טייבליך מעהר,
נישטאָ מעהר דאָרט סיין פרידען,
צולעבען איז דיא אלטע שווער
אליין אָהן זיי'רע פלידען.
טראַלאַלאַ, טרילילי,
ראַז, דוואַ, טרי!

שרייעט חיי וקים. געשמאַיע אייך פאַרפול, יודישע קינדער! .... (דרעהט זיך איבער אויף א פוס און געהט, מאַכענדיג דערביי ראַז דוואַ, טרי. דער עולם צוגעהט זיך אין פאַרשידענע זייטען).

פערטע סצענע.

איציק דער קרעמער שטעהט ביי דער טהיר פונם קלייטעל. ר' אליה זיטצט אויפן נאַניקעל, אויף א ביינקעל מיטן פּנים צו דער גאַס. ליפּע דער חלפן זיטצט לעבין טישיל.

איציק (שאָקעלט מיטן קאָפּ שאַרף אָנקוקענדיג ר' אליהן און גיט א מאַך מיט דער האַנד) ער רעדט עפּיס אַזוינס, אז מען קען אויסגעהן הערענ־דיג! גלאַט מען נעהמט דעם תּוֹנר און וואַרפט איהם אַרוים אויף א שפּענ־דיל! און ענגלאַנד, וואו איז ענגל נד? איהר שפּילט זיך עפּיס מיט ענגלאַנד!

ר' אליה. און וואו איז קירה? דוא שפּילסט זיך, איציק, עפּיס מיט קירה!

איציק (טהוט ביז א שמייכעל) קירה מאָך!

ר' אליה (ווערד אונטערגעטראָגען) הערסט דוא, איציק, דיין וויקטאָריע איז א יודענע מיט א יאַמפּערקע!

איציק (הייבט אויף דעם פּיס און קלאַפּט מיט א פינגער אויפן קנאַפּעל) וואָס בייא דער יודענע מיט דער יאַמפּערקע ליגט אין קנאַפּעל האָט עס אייער קירה נישט אין קאָפּ. קירה מאַכט געוועהנטליך נאָר פוילע תנועות דרעהט זיך, דרעהט זיך אין ראָסיל...... און שטעהט תמיד אויף איין אָרט.

ר' אליה. תרבית. איך קען בעסער קירה וויא דוא (נעהמענדיג זיך ביים בערדיל) איך בין ברוך־השם אין מיין לעבען, וויא דוא קוקסט מיך אָן, שוין צווייא מאָל געוועזען אין בראָד און אייזמאָל אזש אין לעמבערג. פאַרשטעהסט דוא מיך? אין לעמבערג!.... מען בעדארפט קענען יענס לעבען. ביטער־מעט! ס'איז גאָר עפּיס אנדערש. וואס בעדארף מען מעהר, למשל אביסיל בראָנפין, ס'איז גאָר איין אנדער ביסיל בראָנפען. בייא אונז איז בראָנפין — בראָנפין. קירה'ס אביסיל בראָנפין איז אביסיל בראָנפין מאַסי וואָס אביסיל בראָנפין הייסט, מען פיהלט, אז מען נעהמט אביסיל בראָנפין. עד היום ליגט מיר אין מעם קירה'ס אביסיל בראָנפין.

איציג (פאַרקרימט זיך) פּישש! אַך פּאָנש איז חלעבין נאָר שלעכט, פּאָנש מיט ענגלאנדס אביסיל ראָם. קירה, זאָג איך אייך בפירוש נאָך אביסיל דרעהט זיך און שטעהט אלין מאַקי אויף איין אָרט. ער האָפּט גאָר בייא די מלכיות שיריים וויא א מקבל.

ר' אליה. (שטאַרק אויפגעבראַכט) דער תוגר איז א קבצן!

ליפע (דרעהט אוים דעם קאָפּ צום גאַניקעל) וואו איז, ר' אליה, דיא פערציג קאָפּיקעס, וואָס איהר האָט בייא מיר גענומען א גמילות חסד אויף שבת?

ר' אליה. הרגעט מיך פאַר א גראָשען. נישטא אצינד, נישט פאַר אייך געדאַכט, בייא מיר קיין פּרוטה. אַח־האַ־חא! שלעכטע צייטען. — (צו איציקין) יא, איצינ, זאָלסט דוא מאַקי וויסען, דער תוגר איז א קבצן.

ליפע נעהמט נישט פאַר אומגוט, ר' אליה. מילא דער תוגר איז א קבצן גאַנץ רעכט, איז ער זיך א קבצן. לאָז ער זיך זאָרגען אליין פאַר זיך. אָבער איהר, ר' אליה, פאַר וואָס זאָלט איהר צוום אייך עפּיס נישט טראַכטען? איהר זיצט דאָך נעביך אָהן פּרנסה און האָט נישט א טאָג מיט וואָס איבערצוקומען. איך בעט אייך, פאַר וואָס זאָל אייער שמחה מאָריאַשעס, א שטיינער, נישט לאָזען אזא יורען וויא איהר, דרעהען זיך צוום איתם און

דער טאָקסע ? למאי פופציג אנדערע, וואָס דרעהען זיך דאָרט ארום. וויים איך וואָס זיי טהון ? זיי קוקען דרעהען זיך, מאַכען באָם, לאָז אזא ר׳ אליה זיך אויך דרעהען, קוקען, הא !

ר׳ אליה (גיט אַ מאַך מיט דער האנד) עט.... דברים בטלים. לאָז נאָר זיין מלחמה וועל איך מיט נאָטס כח מיך אוועקלאָזען אויף דער מלחמה. נישקשה.... (צו איציקין) דער שפיטץ איז, איך וועט מיך אין וויפיל מען וויל קוואָרט משקה, אז עס וועט זיין וויא איך זאָג.

איציק. בטוחנים, ר׳ אליה ! איך לייג אויף איין אקענגען, אז זיין וועט וויא איך זאָג.

(פייבוש קומט צו צום קלייטעל, דאָס היטעל איז איהם פארריסען אויפן שפיטץ קאָפּ און דאָס שטעקיל הייננט איהם אויפן אָרם).

פינפטע סצענע.

דיא פריהערדינע און פייבוש נאָטסוואונדער.

פייבוש. אַ גאָט העלף, יודען ! פון וואָס שמועסין עס יודען ?

ליפע. נוט, חלעבין, וואָס איהר האָט זיך דאָ אונטערנעהאפט, ר׳ פייבוש, זיי האמפערען זיך דאָ שוין אוודאי אַ קענגען אַ שעה, אלץ וועגען דער מלחמה מיט דעם טערק, אויך וועגען דיא קאמפאניעס פון דיא קיסריות, און קענגען זיך בשום אופן נישט אויסגלייכען.

פייבוש, למאי נפקא מיניה ? מסתמא וועלען דאָך יודען נישט משוגע זיין, רעדען איבער איין ענין, און וועלכען עס זאָל נישט לינען עפּיס אַ שטיקעל פונת.

ליפע. א, קרעפליך זאָלט איהר, ר׳ פייבוש, עסען. איהר נעהט טאַקי אויף אַ דרך. אָנגעהויבען האָט זיך עס פון שמחה מאָריאשעס חתן, וואָס איז היינט צוגענומען געוואָרען אין דער דינסט. ר׳ אָליה זאָגט, אז מוז ווערען אויס שידוך. ער זאָגט עס נאָך מיט אַ קוועטש פון דער פאָליטיקע,

מיט זיין קיימא לן, אז מלחמה מיט דעם מערק מה זיין און מאקי בקרב, און א ניכער צ״ים זיין. (צו ר׳ אליהן) פיהרט, זיים מוחל, אליין אוים איהער געדראנג, בייא איך וועט עס אויסקומען שפיטציכדינער. זאָגט, ר׳ אליה, זאָגט!

ר׳ אליה. ממילא וועט דאָך שמחה׳ס חתן אין דער מלחמה אריין מחויב זיין צוגעהן. ווארום אויך דיא איינענע מעשה, ביסט דוא א זעלנער שמעק ושע פולוּוער, און ווייא באלד פגלווער! איז שוין גאָר אנדערע דינים.... נמצע וועט שמחה לכל הדעות האָבען א מנו אופן שידוך חרטה צוהאָבען. אָט וואָס איך זאָג. אַי איציק זאָגט נאָר קאפוּיר? נוא, בע.... איציק ווייסט נישט מאי דקאמרי רביצין!

איציק. און ר׳ אליה אין איינעם מיט קירה ווייסט נישט מאי דקאמרי אחשתּרנים! (ער נעהמט אריין אין קלייטעל).

ליפע. היינט פארשטעהט איהר שוין ר׳ פייבוּש? און פון דער מחלוקת איבער דער מלחמה איז נולד געוואָרען דער ספק וועגען דיא צדדים פון דיא קסריות, ווער מיט וועמען וועט האלטען. היינט ילמדנו ר׳ פייבוּש אייער הסברא. עפּיס זיינט איהר דאָך א לאנד שדכן.

פייבוּש (רייבענדיג דאָס בערדיל מיט א קנייטשיל) על פי סברא איז מאקי אזוי.... אדרבה, הא? (ער מיים מיט א פינגער אויפן שטערן) איז דאָך מאקי עפּיס א פּלאן. יאָ, אי וואָס?....

ליפע. איך ווייס פון א זיכער אָרט, אז מלחמה וועט געוויס זיין. און פריקאז האָב איך א בעקאנט שרייבעריל האָט ער אליין מיר עס געזאָגט יאקפּי א יודישע נייא ציימונג — מפּוא! ווייא הייסט זיא דאָרט? — שרייבט אויך אזוי פון א זיכער אָרט.... הערשעלי דער סאָלדאט האָט מיר עס אויך געזאָגט. ניסיע, זיין ווייב, האָט צובייטענדיג היינט בייא מיר א קערביל עפּיס שטארק געוויפצט, מיין איך, סאיז א פנים נישט גלאט.

פייבוּש (שטארק פארטראכט) מילא איז שוין איין צד דאָ.... און דער צווייטער? דער צווייטער?.... (ער ריקט ארויף שטארק דאָס היטעל, שטעקט אריין מיך הינטער דעם קאָלנער און מהוט זיך א נעשמאקען קראַטץ) און מען זוכט נעפינט מען.... ס׳איז רעכט! מען בעדארף ארום דעם מאָן און די צתּריפּפיהרען?

ליפע (אנקוקענדיג פייבּושין פארוואונדערט) וואס ? ! ווערמען, ר׳ פייבוש, צונויפפיהרען ?

פייבוש. עס.... מיר איז אנגע ארויף אויף דעם מוח מיינס עפּיס אַיין עסקיל.... נישטאָ קיין צייט. א גוטען ! (ער פליהט געשווינד אוועק).

ליפע. עפּיס איז מיר היינט מיין פייבוש שטארק צוטראָגען ! איהר האָט בעמערקט ?

איציק (שטעהענדיג אין דער טהיר פונם קלייטעל און אויסשטרעקענדיג דעם קאָפּ צו דער גאס) אוי אוי האָב איך בעמערקט, וויא ער האָט פון ר׳ אליהס נעדראַנג זיך פארקנייטשט, גלייך וויא ער וואָלט איינגענומען ריצענאייל. א גוט אָפּפיהרונגס מיטעל, חלעבין ! ער איז טאקי באלד אנטלאָפען.

ר׳ אָליה (א צמאָק געבענדיג מיט דיא ליפּען) א חכם פון דער מה־נשתנה ארויס. בע ! .... פרעגט איהם בחרם וואס ער בעבעט, אבי גע־בעבעט ! ......

איציק (לויפט ארויס צום עק גאניקעל און רופט אויף א קול האלטענדיג דיא האנד איבער דיא אויגען) מענדיל ! מענדיל ! (צו ליפּען טהוט איהם נאָר, וייט מוחל, דאָרט א רוף, ר׳ ליפע !

ליפע. מענדיל, מענדיל ! — בראָש איז ער טויב — א מענדיל, מענדיל, מענדיל !

זעקסטע סצענע.

דיא פריהערדיגע און מענדיל.

מענדיל (צוקומענדיג צום קלייטעל) גרויסע נסים, חלעבין, וואס איך בין נישט מעוברת. מען קען מפיל זיין פון אזא געשרייא !

איציק (מיט א פינגער אויף דער נאָז) צו מיר וויכסט דוא שוין נישט שמעקען ? אז מען שיקט דיך עפּיס קויפען, קויפסט דוא ערגיץ אנדערש.

אַ דוא פּלבּוניק! וואָהין ביסט דוא עס ערשט נאָר אָהן אַ נשמה אַיזי נעלויפען?

מענדיל. מפּוא, איך האָב היינט דאָס גוטע לויפעניש! פון פריה מאָרגען אָן טראָגט עס מיך וויא אַ רוח א מלמד. לויף און לויף און טו באַלד מאַקי ווייטער לויפען.

איציק. ניין כלבּוניק! צפּי איך האָב דיך שוין דערטאַפּט, וועסט דוא בייא מיר אזוי גיך נישט אויסדרעהען זיך. זאָג, וואָס בעטייט אַזוינס דאָס לויפעניש? זאג, מענדיל, זאָג מיט פּיסקעס!

ליפּע זאָג. מענדיל! איך בין דאָך שוין טאַקי צוקאָווע: זאָג ושע. זאָג!

ר' אליה. אז צווייא יודען זאָגען: זאָג! איז נישט דער דרך ארץ זיך אָפּצוזאָגען. מילא וואָס קען עס דיך אַרען צוזאָגען? זאָג שוין, זאָג, אז דוא וועסט זאָגען.

מענדיל (אָנהאַפּענדיג זיך ביים קאָפּ מיט אַ האוואיעלע) איי־אַי־אַי, האָט רחמנות יודישע קינדער! פון אַלע זייטען אַ זאָג-זאָג-זאָג! אַז עס רייסט מיר אויף דעם מוח. שאַ! איך וועל מיך אויסקויפען פון יודישע הענט און אַלסדינג, וויא איך בין אַ יגר! אין איין אָטהעם אָפּזאָגען. — שלום עליכם! — עליכם שלום! — מה שמיכם? — מענדיל, נאָך אַ בחור. ר' שמחה'ס א משרת. — לויף היינט פריה כלחוף השור אין דער באָינע. לויף פון דאָרט א היים און האָב אַ באָרג אַרבייט. — אָמנם חטאָתי! פאַרגלוסט זיך פון אַלע מלאָכות מיר אין דער קעך, סוצוגי מוצוגי מאַכען מיט דוואָסיען. — איך איהר: דוואָסיעניג, ליגבעניג, און זיא מיר: ווער פאַרברענט! — גיב איך זיא אַ קליין ציהעלע אָך מיינע אין איין כעס מיט אַ נעפּילדער.... בלייבט לעבין מיר זיטצען אויפן טאַפּטשאָן. — לויפט פלוצלים אריין דיא בעל הביתטע. — צולויפען מיר זעך וויא דיא פאַרסאַמטע מיז. — מיינער פּוטץ אין שטוב אריין, — וואַרף אין איילעניש, קויפעניש עפּיס אַראָפּ, טראַף, טראַף! — נעשווינד אַ לויף אין אַנדערען חדר. — לויפט אריין דיא בעל הביתטע, פּמעלט חלוטות — האַפּט זיך אונטער דער שניידער מיט רייזילים חתונה קליידער.— אַ לויפעניש צו רייזילין אין חדר. — מיינער אַ פליה צוריק אין שטוב אריין. — טראָגט דער רוח אָן דאָס גוטע מזהמעניג האָלצע אין שלייער. — מאַכט אין איין אָטהעם: שפּרינצע.... הא, נישט.... מענדיל, וואו דיא בעל הביתטע? — לויפט אָן דיא בעל הביתטע און רייזילי אין אַ חתונה קלייד, נאָר אַ פריצת

— פארניטץ נעזונט! ווינטשטוועט צו האָלצע, נאָר מיט מעהר מזל. אָפּגע־געבען אוי דיין חתן! — רייזילי פּוטץ אויף דער קאַנאַפּע, קאַלט וויא אייז.
— א געשריי, אַ לויפעניש! — דער בעל הבית לויפט, ווערטעלט זיך מיט דער בעל־הביתטע. - לויפט דיא בעל־הביתטע פּאַרוויינט ארויס. — לויפט דער בעל־הבית צוקאָכט אוועק. — א געשרייא: לויף מענדיל אין דער אַפּטייק! — נעהטט מיינער דיא פּיס אויף דיא פּלייצעס און לויפט. — שרייעט ר׳ איציק, מענדיל! — קווימשעט ר׳ ליפּע: מענדיל מענדיל! — א גערײדערייא, א גע־זאָגערייא! זאָג זאָג־זאָג! – חאַפּ איך אָפּ אין איין אָטהעם וויא דיא עשרת בני המן ביז ויזתא. — האָט איהר שוין אָפּגעהערט דיא מגילה, ווייסט איטליכס פּימצעלע, האָט־זשע רחמנות, יודען, אויף א יודישער נשמה! לאָזט און לאָמיך לויפען ווייטער!

איציק. אַ, צו אלדע גוטע יאָהר, ממזר איינער! א שיינער תכשיט ניש־קשה, א פארשלעפּטע קריינק פון זיין ליבען נאָמען. (ער נעהמט און גיט מענדלין אין דער האנד) נאַ. משלחת, א שטיקעל מאַנדעל־זייף פאַר דיין דוואָסיען.

מענדיל. זיא זאָל האָבען מיט וואָס מיך צחייפען. אוי זייפט זיא מיך, יודישע קינדער! (ער נעחמט אועק. צום קלייטעל קוממט צו א קונה, איציג נעהמט מיט איחם אריין).

ר׳ אליה (צו זיך אליין) טע־טע־טעם. נוא, וואָס ועט ווייטער זיין? (נעניצט אויף א קול) אהו הוך! (נעהמט פונם בוזעם ארוים א צוקנייטשט פּאַפּיריל, טרעסעט ארוים אַ קאַפּ צוריבענעם טאַבאַק און פריווט מאַכען א פּאַפּיראָס) אָח האָ חאָ! עס וועט דערפון גאָר נישט ווערען. מען בעדאַרף געהן אַ בעט טהון בייא יענעם א ציגאַר טיטון. (ער הייבט זיך אויף פונם ביינקעל, גלייכט זיך אויס דיא ביינער, און געהט אריין אין קלייטעל).

זיבעטע סצענע.

שמחה מאַריאַשעס און פייבוש ווייזען
זיך אויף דער גאַס, האַלטענדיג אין אַ שמיעס.

פייבוש. איך זאָג עס אקעגען דעם, ר׳ שמחה, נאַט אייך אַ דרייער פאַר מענשענס שכל! אליין השם יתברך.... ס׳איז דאָך בעשיינפערליך אַ חידוש נפלא! אדרבה טאַקי, לאָמיר זיך נישט נאַרען. האָט מען דען אייך נישט אָנגעשלאָגען לייטעשערע, אין אלע אופנים גלייכערע שידוכים פאַר אייער בתולה? עַ׳ם איז ר׳ שמחה גלאַט אזוי זיך אוועקצומאכען, הא? — פאַר וואָס ושע, איז דאָך דיא קשיא, פייבושים שידוך מיט אַ זלמן קריסטאַל אָנגענומען געוואָרען?

שמחה (נישט אָנקוקענדיג פייבושין). ווייל ר׳ פייבוש, זאָל געזונט זיין, איז....

פייבוש. נייךנייך־נייך, לאָזט זיך דינען, שאַ!.... נישטמעהר, דער תירוץ איז נאַרנישט.... קשיות איז נאַר נישטאָ. אָט דאָס נופאָ טאַקי, דאָס נופא האָט איהר דעם בעסטען בעוויז, אַז פיהרען דיא וועלט פיהרט דער רבוני של עולם. בעדאַרף נראַד פייבוש, וויא אויף קאַטאָוועס, זיך ארויס־חאַפּען: זלמן קריסטאַל. בעדאַרף גראַד אייער בתולה דאָס הערען און בעקומען חשק. בעדאַרף זיא גראַד זיין אַ ציטערדינס ביי דער מוטער. בע־דאַרף דיא מוטער, אייער שפּרינצעלי זאָל געזונט זיין, פאַר דער מאַכטער זיך ארויסשטעלען און ר׳ שמחה, מאַריך ימים ושנים זאָלט איהר מיר זיין, בעדאַרף אלסדינגג, וואָס דאָס ווייב וויל, פאָלגען.... אָט אזוי האָט זיך עס נעדרעהט, געדרעהט, נעדרעהט ביז עס האָט זיך אויסגעדרעהט.

שמחה. נוא. האָט דאָך שוין זיך אויסגעדרעהט! וואָס ושע....

פייבוש. נייךנייך־נייך!.... און אין גאַנצען — לאָזט זיך נאָר דינען! — ווער האָט אין דער זאַך דעם ערשטען דרעה געגעבען? טאַקי איהר, ר׳ שמחה! אַז דער מאַן לאָזט זיך פונם ווייב פיהרען ביי דער....

שמחה. איך בעט אייך, לאָזט מיך צורות און געהט......

פייבוש. לאָזט זיך רינען! מילא זאָג איך עס אקעגען דעם וויא גאָטעניו דרעהט זיין וועלטיל ... וואָס זשע טהוט גאָטעניו אז זיינע דריידליך האָבען שוין זיך אויסגעדרעהט? דרעהט גאָטעניו ווידער צוריק, אזוי אז, פאַר־שטעהט איהר מיך?....

שמחה. נוא נוא! ער פּאַסט מיר צו מיינע צרות. לאָזט מיך געהן מיין וועג!....

פייבוש. (נעהמט שמחן ביים ארבעל) נישקשה, ר' שמחה! מעהר קיין צרות זאָלט איהר נישט האָבען. (ער ריקט אריין דיא האנד הינטערען קאָלנער און דערלאַנגט זיך א קראַטץ) אז מען זוכט געפינט מען. פייבוש געפינט.... ס'איז דאָ חתנים......

שמחה. נענוג!.... (ער רייסט זיך אויס פון פייבושים הענט און ווערד אנטרינען)

פייבוש (שטאַרק פארטראַכט) שווערליך!.... נאָר עט.... נישט דאָס ערשטע מאָל. נישקשה, איך וועל שוין געפינען א רעדיל! (ער געהט)

אכטע סצענע.

ר' אליה זיצט אויפן גאניקעל מיט פערלייגטע הענט און נעניצט. ליפּע, דערנאָך פייבוש.

ר' אליה (קוקענדיג אין דער וועלט אריין) אכט, צוועלף, צוואַנציג, פערציג, פופציג, הונדערט!......

ליפּע (אויסדרעהענדיג דעם קאָפּ צו ר' אליהן) וואָס צעהלט איהר אזוינס, ר' אליה? דיא קאַסע?!

ר' אליה (טהוט א געניץ) אהו הוך! א שרעק, וויפיל סאָראַקעס האָבען אויפן שפּיטץ דאַך דאָרט זיך אויסגעזעצט! אוודאי אקעגען א ת"ק שטיק. דאָס וויזט אויף גוטער פּאָגאָדע.

ר' ליפּע. וואָס שרייבט, ר' אליה, עפּיס דער לוח?

ר' אליה (אונטערהייבענדיג זיך אביסיל אויפן ביינקיל) א, קונדעס איינער!

ועהט נאָר דאָרט, אַ קונדעס חאַפּט דאָרט אַ ציג פאר דיא הערנער. זיא וועט איהם נאָך דורס זיין. (נאָכדעם וויא ער שווייגט אַ רגע שטיל) אָט, אַזוי, תאָפּ־תאַ־האָפּ! זיא האָט איהם גוט געטראָפען. אַ מצוה! —

ליפּע. מען זאָגט, דער לוח טרעפט היינטיגס יאָהר זעהר גוט.

ר' אליה (גיט זיך אַ הייב אונטער, מאַכענדיג מיט דער האַנד) וואָ, וואָן, פאַשאָל וואָן!

פייבוש (צוקוקענדיג צום קלייטעל) וואָס איז, ר' אליה? אויף וועמען שרייעט איהר עס אַזוי?

ר' אליה. אַ הונד ר' פייבוש! אַ הונד לויפט צו און דרעהט אַ יודיש קעלביל דאָרט ביים אויער, דרעהט ער.

פייבוש (פאַררוקט דאָס היטעל און רייבט דעם שטערען שטאַרק פאַר־טראַכט) יאָ, אַזוי טאַקי, אַזוי!.... דער דרעה נעהט דורך איהם........

ליפּע. עפּיס רעדט איהר, ר' פייבוש, נישט צו דער זאַך! איהר זיינט מיר היינט עפּיס גאָר צודרעהט.

פייבוש. אַך אַ שווערע פרנסה דאָס שדכנות, מיט הונדערט ספּריזשינ־קעליך, שרייפעליך, קליינע און גרויסע רעדליך, עפּיס אַ גאַנצער „אשר יצר"— דראָט אַרביים, דריידעליך דריידעליך, פייפעליך פייפעליך.

ליפּע. גלויבט מיר, אַלע יודישע פרנסות זיינען איין „אשר יצר". לויטער דריידעליך, פייפעליך. ומפליא לעשות איז דער, וואָס קען גוט אָנפייפען....

פייבוש. דרינען האַלט איך טאַקי מיט אייך, ר' ליפּע. לאָז מען פאַל־מעסען אַ יודען וועט מען ביי איהם אין אַלע רמ"ח אברים זיינע געפינען רעדעליך, דריידעליך. אָדער זאָל מ׳גליך זיין, אַ שטיינער, אַ סוחר, אַ פאַר־ראַטשיק וכדומה אין דעם קאָפּ אריינצוקוקען, וואָלט איש אָנגעחאַפּט אַ שווינדעל זעהענדיג, וויא עס דרעהט זיך דאָרט פאַר דיר עפּיס בוידעם פּלאַצע, קאָמשערע לאָפּעטע, לאָקשענברעטיל, אינדיקזוימען, קאַטשקעפוטער, סכה שער אַלע אין איינעם ... אפילו דיא נענעל שניידט אַ יוד מיט אַ דריי־דעל, עפּיס לסירוגין, געשפרונגען און געדרעהט.

ליפּע. נישקשה. איהר מעגט אריינשטעלען אין צעטיל צו דיא פריהערדינע אויך למדנים, מחברים. דרשנים און חזנים. דיא גאַנצע קונץ בעשטעהט ביי זיא אין דעם דרעה, אין דיא הויות און דיא תנועות....

פייבוש. אז ס'איז ששוין יא אַזוי, שטעלט זשע אריין אי בעלי־תפלות אויך.

אין האנדריקעוו, אז איך האב דאס ערשטע מאל ימים־נוראים נעדאווענט מוספים, איז דער עולם פון מיין דאווגען נישט קאנטעט נעווען, ווייל איך האב אויף א קול געזאגט פשוט עברי. הערסטו, האט מען געטענהט, דאס איז דאך קיין שכל נישט! גלאט גראב זעטצען ווערטער בעדארף מען דערצו גאר קיין גרויסער בעל תפלה נישט זיין, א בעל תפלה בעדארף מאכען עפים מיט א צוק, א דרעה אויף דער נעמכע אהין און אהער....נוא, האב איך דערפאר דאס צווייטע יאהר שוין אנידערנעלייגט א דאווען מיט גאלע שטיינער, דרעהעליך און תנועות, אז מען איז אוים דער הויט געשפרונגען און נעלעקט דיא פינגער פאר מתיקות. (צו ר׳ אליהן) מילא דאס אלסדינגג איז הבל־הבלים....א שטיקעל גמרא איז דא, וואס דרינען וואלט גום געווען, דאכט זיך, אייערס א דרעהעלי. קוטט, ר׳ אליה! וואס זיטצט איהר אזוי אלץ אויף דעם איינענעם ארט און ווילט זיך נישט ריהרען?

ליפע. ר׳ אליה האט אויף דעם ארט שוין א חזקה. ער וועט עס נישט אפלאזען, סיידען עס זאל, בעהיט גאט, נישט זיין אין ערדציטערניש.

ר׳ אליה. אה־הא־הא! דיא היינטינגע גילדענע פרנסות! צו וואס ארום־דרעהען זיך אומזיסט און רייסען שיך? (ער טהוט א גענ־ץ) אהר־הוך!..וויס איך, ר׳ פייבוש, וואס איהר ווילט פון מיר האבען? גלאט געה און רייס שיך, — נישט מעהר, וואס זאל מען טאן מיט אייך, הא? (ער הייבט פאמעליך זיך אויף פונםביינקעל, קנאקט אוים מיט א גענ־ץ דיא ביינער און געהט מיט פייבושן אין דער גאס).

ניינטע סצענע.

פייבוש און ר׳ אליה.

פייבוש (נאכדעם וויא ער קוקט אן ר׳ אליהן א רעגע שטיל) אזוי, ר׳ אליה, אזוי.... א מלחמה, דרינגט איהר, מוז זיין.

ר׳ אליה (מאכט צו איין אייגעל האלטענדיג דאס קעפיל אין דער זייט) בבן?

פייבוש. בכן ווען אם־ירצה־השם זיין וואס צוטאן.

ר׳ אליה. דאס וויים איך אליין. אבי נאר מלחמה לאז איך מיך, מיט נאטס כח, באלד אויף דער מלחמה אוועק. נישקשה, בין אזא בריה וויא אנדערע בין איך....

פייבוש (מיט א שמייכעלע) אויב איהר זיינט א בריה! דרינ׳ן איז חלילה קיינער נישט מסופק. — נאר אייך ליגט אלץ אין זינען פאליטיקע און איך מיין נאר בפשטות א שידוך. איהר קענט מיר אביסיל צוארבייט׳ן און דערווייל, איידער איהר לאזט זיך אויף דער מלחמה, דא חאפען א שיין פארדינסטיל. נישט לאנג געטענהט, א שידוך פאר שמחה׳ס בתולה מיין איך.

ר׳ אליה. וואס הייסט! דער פריהערדינער שידוך איז דען שוין טאקי אפגעלאזט געווארען?

פייבוש. גלייך וויא אפגעלאזט. מען בעדארף נאר אונטערריקען א נייעם, ווען דער אלטער ממילא אוים ווערען.

ר׳ אליה. א שטיקעל חידוש, חלעבין! איהר זיינט דאך געווען דער גאנצער שדכן!....

פייבוש. נוא, דעריבער זאל איך שטעהן וויא א גולם אוןווארטען ביז אנדערע וועלען זיך פארחאפען און אונטערריקען! און וואו שטעהט עס געשריבען, אז מען שיים זיך ביי איין בתולה דאס צווייטע מאל א שדכן זיין? אין צוואת ר׳ יהודה החסיד האב איך עס נישט באגעגענט און קיין חרם דרבינו גרשון איז דארויף אויך נישטא.

ר׳ אליה. אין קלייטעל דארט האט ערשט איינער געזאגט: זלמן פילדערים ער מוז דיא אלע פסלנות דערווייזען. שפרינצע איז ארויף אויף שמחהן מיט פייער, אלע מיטעל זאל ער איינוועגדען און דעם חתן בעפרייען. שמחה יאגט זיך אצינד ארום, ר׳ יוחנצע חאפט א ציטער און איז שטארק אין כעס. שמחה מיט דער טאסטע ליגט ביי איהם אין דער האנד און ער קען איהם דערקוועטשען וויא א פליג. ס׳איז א רעיש, א קאבעניש.

פייבוש. אזוי?.... א קאבעניש? אווא! — נאר אויך דיא איינענע מעשה אפהענגדיג בעדארף מען נישט ווערען. עט.... חלעבין! אהין אהער, וויא דער שטיינער איז, און צום שפיט׳ן מוז או׳סקומען, טאקי פארט ר׳ יוחנצע!... מיך קוועטשט נאר אביסיל, אט דאס, זעהט איהר, וואס שמחה איז עפיס

אויף מיר אָנגעבלאָזען און בין ביי איהם, וויא איך פארשטעה, א שטיקעל פסול. דאריבער איז מיר איינגעפאלען אייך, ר' אליה, אריינצודרעהען אין דעם ענין. פארשטעהט איהר?

ר' אליה. אָט דאָס איז אייער שטיקעל גמרא! (מיט גדלות) איהר מוזט וויסען, אז ביי שמחה'ן בין איך א חשוב, ער לאָזט אמאָל זיך צו מיר קענען. מיין שטאָדט איז לעבין איהם אין שיל. אין דיא ניין טעג מאך איך איהם געוועהנטליך א סיום. דערצו נאָך איז מיין פלוניתטע מיט איהם עפּיס א קנע פיל. פארשטעהט איהר מיך?

פייבוש. דאריבער טאקי נעהם איך דאָך אייך פאר א שותף. איהר זאָלט זיין כלה'ס צד און איך חתנס צד.

ר' אליה. קיין בלינדען אתרוג קויף איך נישט. צובעטראכטען האָב איך ליב דעם פּטום. ווער איז דער מחתן?

פייבוש. אָבער ר' אליה, וויא מיר שטעהן דאָ תחת כפת השמים, עס זאָל בלייבען בסוד. איך בעשווער אייך ביי אייער חלק לעולם הבא! אנדערע קענען עס נאָך אויסחאַפּען. — ר' יוסיל פינטשעווער, הא, קענט איהר?

ר' אליה. (מאכט פארקרימענדיג זיך מיט דעם פינגער) יוסיל פינטשע-ווער און שמחה מאַריאַשעס!!

פייבוש. אָבער דער קרן, זיין בחור'יל מארקיל! א יאָ קפּריסין? א קאַרי-רער אתרוגיל, א פּיטומיל נאָר א חידוש. טאקי וואָס מען רופט א טשאַטש-קעלע, א זיידען קינד! נוא?

ר' אליה. טא, איך וועל מיך פּריוועון.

פייבוש. א הקדמה מוז איך אייך זאָגען איידער איהר טרעט מיט מיר אין שותפות אריין, אז דער ענין פון שדכנות האָט ליב א דריידיל (מא-כענדיג מיט דער האנד ארויף און אראָפּ) אָט אזוי, אהין, אחער, אין אלע זייטען. מען בעדארף א מאָל אריינפאָהרען עפּיס חינטען ארום. עס זאָל ארויסוועהן מען פאָהרט, דאכט זיך, קיין יהופּעץ און בלוצלים זאָל נאָר אויס-קומען בייבעריק. פארשטעהט איהר?

ר' אליה. אין פּאָליטיקע מעגט איהר נישקשה אויף מיר זיך שוין פאר לאָזען. דרינען האָב איך ברוך השם א נעפּיתל.

פייבוש. נאָר למען השם נישט אייער קירח'ס פּאָליטיקע — זיך ווידענען,

דרעהען און שטעהען אויף איין אָרט. אין דער שדכנישער פּאָליטיקע איז איין כלל: אַ דרעה און ווייטער. קשיות איז גאָר נישטאָ.

ר' אליה. עפּיס רחמנא ליצלן גאָר מערקיש!....

פייבוש. מערקיש צו שמערקיש אנדערש קען עס נישט זיין. אַט איז דיא גאַנצע פּאָליטיקע. לאַדען קען מען דאָ נאָר צום ונתנה תוקף און אין ערנסטען פאל דיך רופען קנאק גיסעל....

ר' אליה (מיט א קנייטשיל) און נאָך אלע זאכען, הערט איהר, איז פּאַרט נעטהיג אין דער גיך מלחמה. מיין נעדראנג אָקענגען דעם ענין איז דאָך זעהר וואיל. וואָרים, פארשטעהט איהר, וויא באלד פולווער איז אין עק, שוין נאָר אנדערע דינים.... (אויף דער נאָם ווייזט זיך הערשעלי דער סאָלדאַט און זיין ווייב ניסע).

פייבוש. גוט. חלעבין, אַט איז הערשעלע! מען וועט איהם בעדאַרפען מאכי א פרעג טהון. (פלוצלים קומט אן צולויפען דיא מוהמע אָהן א נאָז מיט א גאנצער האַפּטע).

צעהנטע סצענע.

דיא מוהמע אָהן א נאָז, דאָס קליינע כליזמריל,
ווייסע חברה און א האַפּטע ווייבליך, מיידלעך
און מאנסבילין, צווישען זייא הערשעלי, ניסיע,
פייבוש און ר' אליה.

דיא מוהמע (מיט א ייפּע אויף איין ארבעל, אין פאַנטעפעליך. האלט א טעלעריל, פּאָנפּעט און חעצקעט זיך) אויף א מיידעל, יודישע קינדער! א יתומה, אָרם, עלענט.... (צו פייבושן מיטן טעלעריל) אויף הכנסת כלה, ר' פייבוש! — וויוואַט!

פייבוש (באָברעט זיך אין דער קעשענע) נישטאָ, אַוועק! - פאָמיר זענט איהר רייך אין א פּאָר גראָשען, ר' אליה?

ר׳ אליה. קיין צרות! — איך האָב שוין געוואָלט בייא אייך א בעט מחון.

דאָס כלי־זמריל (ריפּעט אויף עפּים א מין פידעלע, צווינגענדיג אויף א ביי קולכין און לאָזט אויס מיט א קוויטש)

א נדבה, יודען, זאָלט איהר געבען,
א נדבה, יודען אויף א בתולה!
א גרויסע זינד, בנאמנות חלעבען,
א מיידעל זיטצען לאָזען, חלילה!
ניין איילען פייבוש קלעקט אָהן שאלות
אויף אלע רייכע מאכען חפּות,
און צופארשלייערין אָרמע כלות
העצקען מוהמעניוס זיך אין ייפּעס.
אשריכם ישראל, יודישע קינדער!
אזא מוהמע, אזא פייבוש גאָטסווינדער!

דיא ווייסע חברה (קרימען זיך נאָך, זינגען, שפּרינגען און טאנצען)

ניין איילען פייבוש אויף א חופּה,
צאן קדשים מע! א טאנץ, א טופּע!
רריפּע, ריפּע שיקאָץ, רריפּע, ריפּע,
העצקע מוהמע זיך מיט דער ייפּע!
(אין דעם עולם איז א געלעכטער)

דיא מוהמע (מיטן טעלעריל צום עולם) דערקוויקט איין אָרם מיידעל, יודישע קינדער! א יתומה נעביך וויל חתונה האָבען. גאָט זאָל אייך דערקוויקען דיא יאָהרען און איטליכענס וואונש דערפילען.

א ווייבעל. גיט מיר מ המע א גראָשען, נאט אייך א דרייער, אוי, לאָז גאָט מיר פארריכטען מיין פינצטערע דאָליע....

א דינסטמידעל. נאט אייך א גראָשען, לאָמיך זיעסער גאָט אויפגעריכט ווערען ....

ניסיע. איין דרייער פאַר מיר און איין דרייער פאַר הערשעלין! בעט גאָט מוהמעניו פאַר מיין מאַן, ער זאָל בשלום צוריק קומען פון דער מלחמה.

ר׳ אליה. איהר הערם ! .... נוא, ר׳ פייבוש, וואו נעהמט מען אצינד אחער איציקין !

פייבוש. אחער הערשעלי ! אויף א ווארם, נאר אויף איין ווארט.

הערשעלי. נישטא קיין צייט !

דאס כלי־זמריל (ריפעט און זינגט מיט א קוויטש ויא פריהער)

א חופה ניך א יודען שמעלען,
א יודען ניך־און באלד בעגראבען,
צווייא מעלות טובות. נאר אנצוקווועלען,
וועלכע מיר נאר יודעליך האבען.
ניכער יוד זיך פרובפערען, מעהרען !
ניכער נמ זיך פעריל, ריקעל, פיינעל !
א. בעגראבען ניכער זאלסט דוא ווערען,
לינ אין דר׳ערד און באק דארט ביינעל !
אשריכם ישראל ! נישט צוציילען
אלע אייערע שיינע צורות:
אי מוהמעס אי פייבוש ניין איילען,
אי יודען, וואס שרייבען צוועלף שורות !

(דיא מוהמע מיט דעם כלי־זמריל און דער גאנצער עולם צוגעהען זיך געשווינד, דיא ווייסע חברה פארשווינדען שפרינגענדיג מיט רעש און געשרייא).

פייבוש (אויף א קול מיט אימפעט, נאכדעם וויא ער שמעקט א ווילע שמיל, צומישט) מכשפה׳טע ! .... שיינעץ .... טפוא זאלט איהר ווערען מיט אייער הכנסת כלה ! .... (ער נעהמט אוועק געשווינד און ר׳ אליה נאך איהם).

דריטער אקט

בייא שמחה מאָריאשעס אין הויז.

ערשטע סצענע.

שפרינצע, רייזילי און מענדיל.

(רייזילי זיטצט שטארק צוטראָגען, האלטענדיג אין דער האנד א בריף, און וועלכען זיא קוקט צו ווייליען אריין. א קעגען איהר זיטצט שפרינצע, ארבייטענדיג א זאָק און דערלאנגט הינטערוויילס א בליק אויף רייזילין מיט א זיפץ).

שפרינצע. נענוג שוין, רייזילי, געטראכט, איך בעט דיך!

רייזילי. אלכסנדר זאָל שווייגען! — אָט איז זיין לעצטער בריעף און מעהר קיין וואָרט אזא לאנגע צייט! — ניין, ס'איז נישט אומזיסט!

שפרינצע. אָט וועסט דוא זעהען, מענדיל בריינגט באלד א בריעף. — דיא פאָטשט דאָרט אין בולגאריא נעהט נישט אקוראטנע. — מלחמה צייט! ....

רייזילי (אָננעהמענדיג זיך ביים קאָפּ) עס קלינגט, שיסט, שיסט מיר אין דיא אויערען.... הונדערט הארמאטעס שיסען דאָרט אצינד און עס גיסען זיך טייכען בלוט.... בלוט פון מענשען, טהייערע, ליבע, טיף אין הארצען איינגעבאקטע.... אוי, אלכסנדר!....

שפרינצע (טאפט רייזילין ביים קאָפּ) מיר פאר דיין קאָפּ, טאָכטער, אזוי יונג און שוין א געבראָכען הארץ. פאָלג מיך, רייזילי, און נעהם נישט אזוי צום הארצען, מען מוז קענען אראָפּשלינגען צרות, [illegible]

רייזילי. אָבער אזעלכע חעחמינען, אז דאָס הארץ ציהט, ציהט און ווייגט פיהלסט.... מאמע, איך בעט דיך, דוא האָסט פאַרזוכט אַ מאָל אזעלכע חעחמינען?

שפרינצע. אזעלכע?.... ניין, דיא צייטען זיינען נישט גלייך, אנדערע צייטען אנדערע ועחמינען; מיר האָבען געהאט אונזערע וועהטינען, אזא וועחטינג וויא דיינער, ניין, האָבען מיר נישט געוואוסט און גאָר טאקי נישט געקענט וויסען.

רייזילי. לאבען, חלעבין, מוז מען פאַר צרות! אין דיינע צייטען זיינען געוועזען העלצער, נישט קיין מיידליך.

שפרינצע. זאָלסט דוא טאקי וויסען, מיידליך יונגע מיידלעך זיינען אין אונזערע צייטען כמעט גאָר נישט געוועזען, עס זיינען געוועזען יונגע ווייבליך, כלות און קינדער. איך, א שטיינער, בין נאָך גאָר א קינד שוין געוועזען א כלה פאַר דיין טאטען. אונזערע עלטערען זיינען זיך געפעהלען און ביידע זיך משדך געוועזען, ביז דער חתונה האָב איך מיינעם אין דיא אויגען נישט אָנגעקוקט, און דערנאָך אפילו פלעג איך זעלטען גאָר זעהן, מיר האָבען זיך געשעמט איינער מיט'ן אנדערען פאַר מענשען א וואָרט צוריידען. — אָט אזוי, רייזילי, האָט מען החתנה געמאכט קינדער. נאָך דער חתונה איז געגאנגען א סדרה קינדער, צרות, פּורעניות, קאָפּ־דרעהניש און וועמען איז אין זינען געלעגען זיך צוצוהערען צו אזעלכע זאכען, וואָס מען רופט עס היינט עפּיס ליבעס.... אנדערע צייטען אנדערע וועהטינען.

רייזילי. מען איז געוועזען געביך דערנידערינגט, דערשלאָגען, אליין נישט צופארשטעהן דיא מיאוסע לאגע, דיא וועהטיגען האָבען זיך אָנגעהערט נאָר מיט דעם מאָנען, מיט דיא בעדערפעניש אין דעם בעל הבתישקייט, בירגע ווייבער! (זיא נעהמט צו און נימט א קוק אין פענסטער) וואָס זאמט זיך אזוי מענדיל?.... אוי, וועהטיגען — אז טחוט וועה דאָס הארץ, דיא נשמה!....

שפרינצע, שא, רייזילי! דאכט זיך מען געווט, א ודאי מענדיל, אָט וועסט דוא זעהן וויא ער ברייננט א בריף.

רייזילי (צוהערענדיג זיך) הא? יא, מענדיל! איך לויף אקעגען (זיא לויפט צו דער טהיר און חאפט זיך באלד צוריק) און וויא אָבער אז נישטא?...

לאַמיר װאַרטען, בעסער נישט פרעגען, לאָז מיר זיך אלץ דאַכטען טאַטיד....
חער איך נישטאַ, אַ, איז איין עק!....(זיא שטעלט זיך אויבענאָן אין װינקעל,
מענדיל קומט אריין אין שטוב).

מענדיל. נוא האָט זיך עס דאָרט נעטאָן! א צוויי שעה בין איך אוועק־
געשטאַנען אין דעם רעש און נישט אויסארענדיג זיך דעם סוף האָב איך
נעטאָן א שפייא און אוועקגעגאַנגען.

שפרינצע. וואָס איז היינט אויף דער פּאָטשט אזוינס מעהר ווי
תמיד?

מענדיל. וואָס פּאָטשט! דיא קלויז מיין איך, א האָסעטע איז זיך אהין
צונויפגעלויפען, נישט געלאָזט אויסנעהמען, איין געשרייא: מהייער פּלייש,
מען בערייסט דעם עולם! דער בעל־הבית איז צוקאָכט, ווייזט אויף דיא נגידים,
דיא נעגידים שושקען זיך, און ווייזען אויף ר׳ יוחנצען, ר׳ יוחנצע וויל נים
מפסיק זיין, פּאַטשט אויפן שטענדער און מאַכט אי, אי! דם צפרדע כנים
איחם, דיא אלע עשר מכות!

שפרינצע. פאר וואָס נראָד איהם?

מענדיל. פון מיינטוועגען מעג ער דערפון אראָפּנעמען אי דיא נגידים,
נאָר דער גרעסטער חלק מכות קומט פאָרט איהם. גלויבט מיר, ס׳איז אין
גאנצען זיין אָנשטעל, ער מיינט שוין מסתמא ווייטער עפּים....ס׳איז דאָ א
פּניהלע....אוי קען איך דעם שיינעם יודען, פול מיט פּלייא אין דער נאָז!
ער איז אי אחין אי אהער, אין אלע זייטען און פּיחרט אלע אין
באָד אריין. — אצינד האָב איך שוין נאָר א נייא לויפעניש (ער וויל
געהן.

שפרינצע. און א בריף, מענדיל?

מענדיל. א בריף? הערשטו, עיקר שכחתי, אלץ דער שיינער יוד, טפּוא
זאל ער ווערען. יאָ....

שפרינצע צו רייזעלי (ביידע אין איין קול) הא?......א בריף,
בריף!

מענדיל. יאָ, א בריף — איז נישטא. (ער נעהמט ארוים, רייזעלי נימט זיך
אוואָרף אויף דער קנאַפּע און בלייבט זיצען שטיל, פאַרדעקט דעם פּנים מיט
ביידע הענט).

שפרינצע (צוקומענדיג צו רייזלין) רייזעלי, דוא וויינסט! .... איך, האב רחמנות אויף דיר, אויף דער מאמע!

רייזעלי. מאמע, נישט גוט! עס לינט מיר א שטיין אויפ'ן הארצען....

שפרינצע. איך גלויב דיר טאָכטער! איך בין טאקי א יודענע פון דער אלמער וועלט, אָבער אין מיר ליגט נאָך א הארץ פון א מוטער, (זיא וויינט) איך פיהל, מיין קינד, דיין שווער ביטערער געמיטה, דאָס העליש פייער דארט אין דיר ברענט און בראָט און צוקאָכט דאָס בלוט אויך מיר.... נאָר וואָס קען מען אָבער טהון? (זיא נעהמט ארום רייזלין ביים קאָפּ) מיר פאר דיין קאָפּ! קום בעסער און לייג זיך אביסיל צו בייא דיר אין חדר. (איינע דער אנדערער טהוט א קיש און געהען ביידע אוועק).

צווייטע סצענע.

פייבוש, און שפרינצע.

פייבוש (אריינפליהענדיג אין שטוב) א גוטער פּורים! (ארומקוקענדיג זיך) נישטאָ קיינער? .... גלייכער! דערוויל בעטראַכט איך מיר דאָס גאנצע דריידעל. — חאַסקילים פלוניתטע האט מיט איהר שטארק מיך מחיה געווען. — וואָס מיר ר' אליה? וואָס מיר יוסיל פינטשעווער? א דולעניש נאָר! חאַסקיל איז גין גאָלד.... אלסדינג איז דאָ צום רימעל: מאַקסע, ר' יוחנצע, נגידים, שטאָדט שקצים .... מאַ־מאַ־מאַ, א דריידעל מיט אלע פּיש־משעוועקעס! — ר' יוחנצע האָט עס היינט געמאַכט דיא שפּיל ממורים, וויא א גוטער פּורים שפּילער! שמחהן נענומען אויפן דראָגושיק, האלט דיא ביימש אנצוטרייבען: וויא, שמחהלי, וויא! דער שידוך, אם ירצה השם וועט פאָהרען.... (שפּרינצע קוממט אָן).

שפרינצע. אָ, איין אַנגעלייגטער גאסט! זיך פאָרט אויסגעריסען א מאָל צוקומען. זימצט ושע ה' פייבוש! עפּיס איז דאָך היינט שוין פּורים, קומט דאָך אביסיל בראָנפּן מיט קישעליך, פאָרט א געוועזענער שרכן, א גוטער פריינד! ...... (זיא נעהמט צו דער שאפע).

פייבוש (אריינשטעקענדיג דיא האנד הינטערן קאָלנער) איך זוך היינט אלץ בייא מיר און זוך: רבותי של עולם, וואָס בייסט מיך, פיקט מיר אזוי אין קאָפּ? (טהוט זיך א קראַטץ) און מאַקי געפונען! מען בעדארף, זאָג איך אריינגעהן צו שפּרינצעלין......

שפּרינצע (אנידערשטעלענדיג אויפן טיש א פלעשיל בראָנפּין מיט קישעליך) גוט מאַקי האָט איהר געטהון. — אי האָב איך א הארץ פול מיט מכות, יסורים!.... מאַכט ברכה ר׳ פייבוש!

פייבוש (אָנגיסענדיג א קידוש גלעזעלי) נעה פרעג גאָטעניו קשיות, אז ער דרעהט זיין וועלטיל! אָט דרעהט ער אהער און פּלוצלים גאָר א דרעה צוריק. — לחיים! אבי געזונט, שפּרינצעלי. און וואָס ווייטער איז בע.... מסתמא וועט זיין רעכט. (ער טרינקט) אָ, בראָנפּין, גאר א חידוש!

שפּרינצע. לאָזט זיך נישט בעטען, טרינקט נאָך געזונטערהייט.— אמת מאַקי, גאָטעניו, וויא איהר זאָגט, טהור מען קיין קשיות נישט פרעגען, נאָר א וועהטהיג איז עס א גרויסער. פון אזויפיל קינדער קוים דערלעבט מיין רייזילין און געמיינט, פון איהר אָט, אָט נחת האָבען, פּלוצלים....

פייבוש (פאלט איהר אריין אין דיא רייד אויסטרינקענדיג דאָס גלעזעלי) לאָזט זיך דינען, שפּרינצעלע! מילא קומט דאָך בייא אייך אויס, אז רבוני של עולם מאַכט זיך זיין דרעהעלע גלאט אזוי עט.... גאָרנישט! (א קראַטץ הינטערן קאָלנער) ניין, אז מע זוכט געפינט מען! דער בים איז דעם זינדיגען מענשען איין אָנצוהערעניש, ער זאָל זוכען גאָר אין דער אנדערער זיים, וואָרים דער אמת איז, אין אזעלכע עניגים מוז מען צומאַכענדיג דיא אויגען זיך לאָזען פיהרען, מען פּריוווט, טאָמער געהט עס אהער, געהט עס נישט אהער, בעדארף מען זיך נישט מצער זיין און פּריוווען אהין, פאַרשטעהט איהר מיך? א דרעה אהין.... ר׳ שמחה אייערער פאַרשטעהט דיא זאַך אוודאי בעסער און זינדיגט ניט מיט דיא רייד. וואָרים ר׳ שמחה איז א ווילדער חכם און האָט אין זיך דאָס פּינטעלע יוד.

שפּרינצע. ניין, ר׳ פייבוש, דאָ איז גאָר נישט דאָס פּינטעלי. שמחה מיינער קוקט פּשוט אויף דער זאַך וויא אונזערע טאַטעס, מאַמעס א מאָל, א שידוך איז נישט חתן כלה׳ס עסק, נאָר דיא עלטערענס, הייניגע קינדער מענהן אָבער אזוי: —

פייבוש. איך וויל גאָר נישט הערען יונגעלשע מענות. עט! שטוחעריין.

ווייס איך, וואָס קינדער דאַרפֿ פּלוידערען! (ער ניסט און דאָס גלעזעלי)
ר׳ שמחה קוקט דאַרויף טאַקי וויא א ווילדער חכם. (ער טרינקט)

שפּרינצע. א וואונדער חלטבין! ביים שידוך מיט אלכסנדרין האָט איהר ר׳ פייבוש נערעדט נאָר אנדערע ווערטער!

פייבוש. א, דערלעבען זאָלט איהר משיח׳ן! איהר האָט דאָך מיך טאַקי, איך בעט אייך איבער וויא איין איינענע מוטער, נישט פאַרשטאַנען. הערסטו, דרינען טאַקי ליגט דאָך דאָס גאַנצע שפּיטצעל! דרעהט גאָטעניו אהער — אין אהער, דרעהט זיך אָבער דאָס רעדעל איבער, מה עס בחשגחה פּרטית, זיך דרעהען נאָר אהין.... אי וואָס, פון לכתחלה?.... דער תירוץ איז נאָר־נישט.... קשיות איז נאָר נישטאָ, צוקייעט עס נאָר גוט, שפּרינצעלי, ס׳איז זעהר א טיפער ענין. — אייער ר׳ שמחה, זאָג איך נאָך א מאָל בפירוש, איז א ווילדער חכם. — איהר מעגט עס איהם פון מיינטוועגען אָפּזאָגען. פאַרקעהרט, אדרבה. — ר׳ שמחה זאָל וויסען וויא איך האלט פון איהם עולם ומלואת וואָלט פייבוש ביי איהם נעווען, פאַרשטעהט איהר? נאָר טע טע־טע!.... עיקר הדבר, נעדיינקט זשע, איז דאָס פינטעלע, וואָס ער איז א יוד, טאַקי מ׳מן פינטעלע. — א גוטען!

שפּרינצע. אזוי גיך! עפּיס האָט איהר מיך דאָך גאָר מביש געווען, נישט נעטרונקען, נישט פאַרביסען!

פייבוש. נייעקיצה, עט.... באלד אפשר קום איך נאָך ווידער. אצינד איז זיך גלאַט אזוי.... (ער נעהמט אוועק).

דריטע סצענע.

שפּרינצע, שמחה, דערנאָך דוואָסיע.

שפּרינצע (קלייבט צו פונם טיש און שטעלט אריין אין שאַפע) פייבוש, פאַרשטעה איך, מיינט טאַקי, זיינע שבחים זאָלען צו שמחה׳ס אויערען קר מען, און ווערען, פון שלום וועגען, טאַקי קומען. לאָז מיינער, חלעבין טאַקי אויף איהם זיך נישט אזוי בלאָזען.. (זיא זעטצט זיך לעבין דער קאָמאָדע

און זעהט איבער דאס וועש. נעהמט זיך דערנאך ארייגצילען א פאדים און טרעפט נישט אין לעביל) א קעפיל אביסיל, נאר א פינטעלע! — עפיס פינטעלט מיר היינט פייבוש אלץ פינטעלע, מיט דעם פינטעלי! — (צילעט) נעה טרעף אין פינטעלע!.... היינטיג מאדישע קעפליך, משטעהנעס נע־זאגט.... נוא, צו וואס טויגען דיא אלע פינטעליך, יענעם נאר צופארפלענדרען דיא אויגען! (לייגט אוועק דיא נאדעל) נאר א שווינדעל, א קאפדרעהעניש, טפוא.... (שמחה קומט אריין מיטן תלית און תפלין זאק אונטערן ארם) א שיינער שושן פורים, מען זאל אזוי שפעט דאווענען און ביז אצינד אין מויל נישט צוחאבען!

שמחה (לייגט אנידער דעם תפלין זאק און זעטצט זיך אקעגען שפרינצען) אוי, האט מען מיט מיר היינט געדאווענט!

שפרינצע. איך וויים שוין, וויים! גוטס לאזט זיך הערען. — נאר איין אנשיקעניש חלעבין!

שמחה. אוי, איין אנשיקעניש! הלואי עס זאל זיך גוט מיט אונז אויסלאזען. אלע אויף מיר: א הוטשינדער, א בערייסער! נאר א צוזעט־צעניש, ווייסענדיג, אז מיר קומט פונם טהייערען מקח גארנישט ארויס, און נאנצען נאר זייא, זייא, דיא פיינע בריות, און דא טהור מען נישט ארויס מיט א ווארט! — אז זיי זיינען דיא שטאדט און פאר א פיפס נאר, ווערד פון דיר תל. — אוי דער ר' יוחנצע, ר' יוחנצע! ער זאל זיך עס היינט אפרו־פען פאר מיר אין ווארט, גלייך וויא א יודישער גראשען איז איהם אסור חזיר. ער האט נאך נעמאכט עפיס אזא מינעלע, וויא ער האט הנאה, וואס דער עולם שרייעט. וואס ער מיינט דערמיט ווייס איך לע"ע נאך נישט. נאר מסתמא וועט זיך עס ארויסווייזען.

שפרינצע. פארט וואס איז ביי אייך דארט געבליבען?

שמחה. געבליבען? דיא אלטע קאמעדיע, פורים שפיל — איין אסיפה!.... דיא נגידים וועלען היינט אין אוונט זיך דא צונויפקומען. זייא מיינען א קערמישיל. זאל זיין אזוי! נאר אהן דעם איז דאך עפיס אויף שושן־פורים!

שפרינצע. אי, ס'איז א גאנצע ארבייט!

שמחה. מילא וואס קען מען טהון. אז מען לינט בייא זיי אין דיא חענט, (ער שמעהט אויף) קיינער איז דא היינט נישט געוועזן?

שפרינצע. חא? ... יאָ! פייבוש איז היינט אריינגעקומען. — וואָס האָסט דוא זיך אזוי פארקרימט, שמחה?

שמחה. מילא, עט.... פייבוש שמייבוש!.......

שפרינצע. דוא זאָלסט וויסען, שמחה, וויא פייבוש האָט דיך ליב און לויבט דיך אין טאָג אריין! ער זאָגט: דוא ביסט א יוד מיט דעם פינ־ טעלע. א ווילדער חכם. — נאָר נעהם זיך פון דעסטוועגען נישט איבער, שמחה!

שמחה (שמייכלענדיג מיט א שיינענדיג פנים) ביים ווייב איז דער מאַן אין דיא אויגען קיינמאָל קיין חכם נישט. אונטער דיא אויגען איז איטליכע־ מאַן דער גרעסטער שוטה אפילו, ביים ווייב א שטארקער חכם. — נעהם זיך, שפרינצעניו, פון דעסטוועגען אויף נישט איבער מיט דיין מאַן, וועלכען מען לויבט אזוי.... חא, אזוי? איז דאָ היינט, זאָגסט דוא, פייבוש געוועז.... אז פייבוש האָט מיר שוין יאָ בייא דיר דאָס מול פארריכט, גיב זשע מיר, סעררצע, א קישעלע מיט א ביסיל בראָנפין!

דוואָסיע (אריינלויפענדיג מיט איספעט) א שאלה! בייא דער הוהן איז א שפיקקע אין פומעק.

שפרינצע. אָט האָסט דוא דיר פון אלע מלאָכוֹת! .... דוואָסיע, גרייט צו א וועטשערע. היינט וועלען דאָ זיין דיא נגידים.

דוואָסיע. מזל טוב דיר! נא דיר נאָך נגידים אויף דיין קאָפּ! אי, אין דער ערד אריין חלעבין!

שפרינצע (צו שמחה;) נעה מיין חכם אריין צו דיר. דאָרט שטעהט שוין אלסדינג אָנגעגרייט. (שמחה נעהט אוועק).

פערטע סצענע.

שפרינצע, דוואָסיע, ר' אליה און פייבוש.

שפרינצע (צעהלט אויף דיא פינגער) פיש נעלע מיט ראָזינקעס, קיין יוך, מין איף, בערארף מען נישט.

דוואָסיע. וואָס דען! נאָך אַ מאָל לאָקשען!

שפּרינצע. אַ מאָפּגעבראָטענעס פון קאָפּ סיסליצע, אַ לערוועצע.

דוואָסיע. אפשר איין עסיגפליישיל מיט אַ גריינשיל איינגעהאַקטע קוילען פון זאָדינפלייש אין זויערען.

שפּרינצע. מלינצעס, סרח׳ס־קנײדליך, ווארעניקליך מיט קאשע און גריוועץ.

דוואָסיע. אזוי פיל! אפשר מאַקי שוין גאָר אלע מאכלים: זראזע, אַ ראָסעל־פליישׁ, לעבערליך מיט ציבעלע, פעטשע, קוגעל, אָנגעפּיהלטע העלזליך, חרעמזיל, פוילע ווארעניקעס – פוילען זאָלען זייא! וואו וועלען זייא דאָס אלסדינג לייגען?

שפּרינצע. אונזערע נגידים האָבין ליב צועסען, בפּרט בייא יענעם, אז קאָסט זייא קיין געלט נישט.... נוא פלאָדען איז דאָ, טאָרט איז דאָ, פּאנקוכען איז דאָ, סטרודעל איז דאָ, מלכות־ברייטליך — דאָ, גענוג איבערגעבליבען פון פלאָמענצימעס איז אויך דאָ. נישט פארזינדיגען! פּאר נויט קען מען נאָך צומאכען אַ קאָמפּאָט פון עפּעל. לאָזען זייא עסין! אויף יענעמס חשבון עסען זייא מיט אפּעטיט.

דוואָסיע. צוועטצטערהייט, רבונו של־עולם! אַ פרעסען אביסיל!....נאָר, היישרעקען, טפוא! (זיא לויפט ארויס).

שפּרינצע. משקה דאָס איז שוין שמחה׳ס זאַך. נוא און ווייטער גאָרנישט.. (ר׳ אליה קומט אריין, דערלאנגט אַ שמיר דיא מזוזה מיט אלע פינגער און קושט זייא דערנאָך מיט אַ זיפצעלע).

ר׳ אליה. אַ גאָט העלף! (בעטראכט פון פאָרענט און פון הינטען דיא פּאָלעס פון דער קאַפּאָטע) נוא, גוט פארדריפּעט!

שפּרינצע (צוקוקענדיג זיך צו ר׳ אליהו) נאָך אַ נעכטינער, אַ פורימדיגער שלומפּער?

ר׳ אליה. אי! ערשט נולד געוואָרען היינט, נעהענדיג אהער....און לסוף, אייערען אַ־פנים ווייטער נישט נעטראָפען. אָווא, אַ מעשה, אַ מעשה,....האָב שוין אזא מזל עפּיס האָב איך. לויף און מעשה שטן געראַטה מיר נישט צו־חאפּען אייערין, טיפליך ארײנלאָזען זיך מיט איהם מפּח אייך־ענין. טרעף איך איתם אַ מאָל שוין יאָ און נעהם מיך צום שמיעס גאַנץ ברייטליך,

שפרינצע. חא ? ... יאָ ! פייבוש איז היינט אריינגעקומען. — וואָס האָסט דוא זיך אזוי פארקרימט, שמחה ?

שמחה. מילא, עט.... פייבוש שמיבוש !.......

שפרינצע. דוא זאָלסט וויסען, שמחה, וויא פייבוש האָט דיך ליב און לויבט דיך אין טאָג אריין ! ער זאָגט: דוא ביסט א יוד מיט דעם פינ־טעלע. א ווילדער חכם. — נאָר נעהם זיך פון דעסטוועגען נישט איבער, שמחה !

שמחה (שמייכלענדיג מיט א שיינענדיג פנים) ביים ווייב איז דער מאן אין דיא אויגען קיינמאָל קיין חכם נישט. אונטער דיא אויגען איז איטליכער מאן, דער גרעסטער שוטה אפילו, ביים ווייב א שטארקער חכם. — נעהם זיך. שפרינצעניו, פון דעסטוועגען אויך נישט איבער מיט דיין מאן, וועלכען מען לויבט אזוי.... חא, אזוי ? איז דאָ היינט, זאָגסט דוא, פייבוש געוועזן.... אז פייבוש האָט מיר שוין יאָ בייא דיר דאָס מול פאררייכט, גיב זשע מיר, סערדצע, א קישעלע מיט א ביסיל בראָנפין !

דוואָסיע (אריינלויפענדיג מיט אימפעט) א שאלה ! בייא דער הזהן איז א שפיקקע אין פומפעק.

שפרינצע. אָט האָסט דוא דיר פון אלע מלאָכות ! .... דוואָסיע, גרייט צו א וועטשערע. היינט וועלען דאָ זיין דיא נגידים.

דוואָסיע. מזל טוב דיר ! נא דיר נאָך נגידים אויף דיין קאָפּ ! אי, אין דער ערד אריין חלעבין !

שפרינצע (צו שמחה) נעה מיין חכם אריין צו דיר. דאָרט שטעהט שוין אלסדינג אָנגעגרייט. (שמחה נעהמט אוועק).

פערטע סצענע.

שפרינצע, דוואָסיע, ר׳ אליה און פייבוש.

שפרינצע (צעהלט אויף דיא פינגער) פיש נעלע מיט ראָזינקעס, קיין יוך, מיין איך, בעדאַרף מען נישט.

דזואַסיע. וואָס דען! נאָך א מאָל לאָסשען!

שפרינצע. א טאָפּנעבראָטענעס פון קאָפּ סיסליצע, א לעדוועצע.

דוואָסיע. אפשר איין עסיגפלייש'ל מיט א גריינשיל איינגעהאַקטע קוילען פון זאַדינפלייש אין זויערען.

שפרינצע. טלינצעס, סרה'ס־קניידליך, ווארעניקליך מיט קאשע און גריוועו.

דוואָסיע. אזוי פיל! אפשר טאָקי שוין נאָר אלע מאכלים: זראזע, א ראָסעל־פלייש, לעבערליך מיט ציבעלע, פעטשע, קוגעל, אָנגעפּיהלטע העלזליך, חרעמזיל, פוילע ווארעניקעס – פוילען זאלען זייא! וואו וועלען זייא דאָס אלסדינג ליינען?

שפרינצע. אונזערע נגידים האָבין ליב צועסען, בפרט בייא יענעם, אז קאָסט זייא קיין געלט נישט.... נוא פלאָדען איז דאָ, טאָרט איז דאָ, פאנקוכען איז דאָ, סטרודעל איז דאָ, מלכות־ברייטליך — דאָ, גענוג איבערגעבליבען פון פלאָמענציםעס איז אויך דאָ. נישט פארזינדיגען! פאר נויט קען מען נאָך צומאכען א קאָמפּאָט פון עפּעל. לאָזען זייא עסין! אויף יענעמס חשבון עסען זייא מיט אפעטיט.

דוואָסיע. צוועטצטערהייט, רבונו של עולם! א פרעסען אביסיל!....נאָר, היישרעקען, טפוא! (זיא לויפט ארויס).

שפרינצע. משקה דאָס איז שוין שמחה'ס זאך. נוא און ווייטער גאָרנישט.. (ר' אליה קומט אריין, דערלאַנגט א שטיר דיא מזוזה מיט אלע פינגער און קושט זייא דערנאָך מיט א זיפצעלע).

ר' אליה. א גאָט העלף! (בעטראכט פון פאָרענט און פון הינטען דיא פאָלעס פון דער קאפּאָטע) נוא, גוט פארדריפעט!

שפרינצע (צוקוקענדיג זיך צו ר' אליהו) נאָך א נעכטינער, א פורימדיגער שלומפער?

ר' אליה. אי! ערשט נולד געוואָרען היינט, נעהענדיג אהער....און לסוף, אייערען א־פנים ווייטער נישט געטראָפען. אָווא, א מעשה, א מעשה,....האָב שוין אזא מזל עפּיס האָב איך. לויף און מעשה שטן געראַטה מיר נישט צו־חאפען אייערין, טיפליך ארייגלאָזען זיך מיט איהם מפּח איין־ענין. טרעף איך איהם א מאָל שוין יאָ און נעהם מיך צום שמיעס גאַנץ ברייטליך,

טראָגט דער רוח אָן דעם, יענעם און בלייב אלץ פון פאָרענט בלייב איך. אָווא א מעשה, א מעשה.

שפרינצע. מיינער איז אביסיל פערנומען. נאָר איך וועל איהם זאָגען. ויטצם דערווייל, ר׳ אליה, אויב איהר האָט צייט, (זיא נעהט.

ר׳ אליה (אליין- זיצענדיג זיך אויף א ביינקעל) אויב איהר האָט צייט? — א שאלה אביסיל! מיינע קאָנטאָרען דיא גרויסע! (ער גענעצט) אָהו הוף!.... יאָ, גערעכט פייבוש! פאר שפרינצען איז חיות מיט א וואָרט....חיינט בלי נדר מאַך איך שוין קיין הקדמות. חויב גלייך אָן דעם עסק: איהר ר׳ שמחה און ר׳ יאָסיל פינטשעוועד—יאָסיל פינטשעוועד. זאָל זיין מיט מזל!....(ער הויבט זיך אויף בינקעל) איך זיטץ וויא אויף שפילקעס. אָח חאַ־חאָ, דיא זאַך זאָל שוין האָבען א כוח! נישטאָ בייא מיר קיין גראָשען....(ער שטעהט אויף און הערט זיך צו) ראַכט זיך וויא עפּיס טריט. האַ! (ער נעהט און שטעלט זיך תאַרט לעבין דער טהיר צוהערענדיג זיך) געלויבט איז גאָט! פאַהרט אויף שמחהן מיך אויסגעוואָרט.

פייבוש (ניט ביים עפענען פּלוצלים דיא טהיר א שטופּ ר׳ אליהן אויף עטליכע טריט ווייט) אָווא, ר׳ אליה!

ר׳ אליה (פאַרנאַפּט) עפּיס נאָר אויסגעריכט! וויא קומט איהר אהער?.... איך האָב נישקשה אין זינען מיין זאַך.

פייבוש. גיכער ר׳ אליה! שוין א פּאָר שעה זוך איך אייך. גיכער צו יאָסיל פינטשעוועד! עפּיס מאַכט ער פוילע תנועות. טען בעדאַרף צו איהם האָבען אייער פּה קדוש.

ר׳ אליה. וואָרט דאָך שמחהן וואַרט איך. אַט קומט ער, הויב איך גלייך אָן עסק.

פייבוש. מענהט נישט אָן נעהט. שמחהן האָט שוין איבער אויף מיר. — כאָס איהר טרעפט איהם נישט אין דער היים זאָלט איהר זיך אנידער זעטצען אויף דער חיקת־אָרט ביים קלייטעל און וואַרטען....(צופיהרענדיג ר׳ אליהן צו דער טהיר) אָט אזוי, אזוי. — עפּיס שווישטשעט בייא איך א שוך און מיאוס געזעצט א מיל, דאָס שווישטשעט ער אויף נייע. גאָט וועט העלפען,...... נעהט זייט מוחל געוואונטערהייט.

ר׳ אליה (קראַצט זיך אין קאָפּ) אָווא, עס נעהט א שלאַקס רעגען, נור איין ברירה. (ער נעהט ארויס).

פייבוש (מאכט מיט אלע צעהן פינגער א לאנגע נאז) פייפסט, קרייט: א גרויסער פלאקענשיסער! .... אוים שותפות ר' אליה -

---

פינפטע סצענע.

שמחה, פייבוש דערנאך מענדיל.

שמחה (ביים אריינקומען שטארק פארוואונדערט) ווייס איך וואס דיא זאגט דארט.... ר' אליה!

פייבוש. איהר מיינט פייבוש! .... ר' שמחה. א חיבשע צייט טאקי דא נישט געוועז. וואס זשע מאכט איהר ר' שמחהניו? איך האב שוין נאך אייך געביינקט, בנאמנות! עס גלוסט זיך א מאל הערען א קלוג ווארט און ריידען מיט א גוטען, עהרליכען מענשען. אוי, איז היינט א וועלט! דורך שקר.

שמחה. זעחט איהר, דאס גראד זאגט איהר איין אמת.

פייבוש. וואס רעד? — איך קען קיין עולות נישט ליידען. דאס חיינ־טיגע שרייען און קלויז איז דאך נאר געוועזן פע, חלשות חלשות! און נאנצען איז דאך עס איין אנגעשטעלטע זאך, איינער האט אונטערגעהידעט. איך ווייס נישקשה.

שמחה (זעטצענדיג זיך) זיטצט ר' פייבוש! זעהט איהר, דאס איז דאך מיר טאקי שטארק געלעגען צו הימע.

פייבוש. (פארבייגט דיא פאלע און זעטצט זיך פאמעליך לעבין שמחהן) סילא וואס מאכט עס אוים, אז יענער טאראראמט דארט, ר' שמחה נישקשה וועט בלייבען ר' שמחה. פארקעהרט. יענער דרעהט לרעה און נאטעניו דרעהט דווקא גאר לטובה...... מיר האבען מכח דעם נענוג גע־שמיעסט ביי ר' יוחנצען, זאל לעבין. — איך בין געוועזן דארט מנחם אבל זיין, איהר ווייסט דאך, ר' חאסקילעס ווייב איז לא עליכם געשטארבען פון א קינפעט מיט א צווילינגעל. — וואס פאר א כלי שלמה דער ר' חאסקילי

איז, מאכי ר׳ יוחנצעס א זוהן און דעם אלטען רב׳ס איין אייניקעל. א קאמאנדעס אזא משפחה. לרמער בערען.... וואס פאר א נזע אזעלכע צוויי־נעלעך. דאס ווערצעלע מאכט זעהר פיל אוים. חא ?

שמחה (פארטראכט מיט א זיפץ) אוי מאכט ער מיר אוים, מאכט דאס ווערצעלע אוים, ווען ר׳ יוחנצע זאל ווערען הע־הע.

פייבוש. בהן שלי, ר׳ יוחנצע איז אייך זעהר נוט און וויל.... וויל אייער טובה גאנץ שטארק. נאר, לאזט זיך דינען, ר׳ שמחה, אביסיל גע־ווענדעט זיך עס אָבער אין אייך.... יאָ, האבען מיר סכח דעם געשמ־עסט. סכח דעם, פארשטעהט איהר, וויא גאָטעניו דרעהט זיין וועלטיל. עס דרעהט זיך אמאל גאָר אוים להפך.... אין דעם טיפען שמ־עס איז ארויף נראד דאס א שטיינער, וויא גאטעניו קען מען קיין קשיות נישט פרענגען. דאכט זיך איהר האט דאך נעטהון א שידוך און לסוף.... איז גאָר אין הימעל אויס־נערוהען געווארען עפּים אנדערש. בת שמחה לבן פלוני......

שמחה. פארקריכט נישט, ר׳ פייבוש, אין זייטינע זאכען. ענדינט בעסער סכח דעם שמיעס דארט בייא ר׳ יוחנצען. וואס פארט זאגט ר׳ יוחנצע ? ער מתי, געוואלד, וועט מען מיך אזוי קוועטשען ? — אוי, ר׳ יוחנצע זאל ווערען ! ......

פייבוש. ער וויל, וויא איך בין א יוד .... אט וואס מיר האבען גע־שמיעסט. לאזט זיך נאר דינען ר׳ שמחה. מיט עטליכע יאהר צוריק האט איהר נעהאט איין אוינ אויף א חאסקי־לין. וואס מאכט זיך אב־ער ? קומט איינער און תפּסט איהם בלוצלים אוים. ער האט חתונה, און אייער רייזילי ווערד א כלה פאר איין אנדערען. וואס זשע טהוט גאָטעניו ? נאר א קליין דרעהעלע, אזוי : דוא, רייזילים חתן, זייא א כפּרה פאר ר׳ חאסקילין, און דוא, ר׳ חאסקילים ווייב — א כפרה נעביך פאר רייזילין. ווארים אויבען איז בע־שיינפערליך אָנגעתחמעט געוועזען : ר׳ חאסקילים ווייב זאל אין דעם יאהר נעלעגען ווערען מיט א צווילינגיל און שטארבען. נמצא, ווען עס זאל זיין וויא אייך האָט אין דער התחלה זיך נעגלוסט, וואלט דאך רייזילי געווינען דאס צווילינגיל און געשטאָרבען ! .... אצינד זעהט מען מאקי קלאָהר ארוים דעם נס, דיא חידושים הבורא.... גאנץ קלאָהר וויא דער טאָג, ס׳איז א זיווג משמים. פארשטעהט איהר, ר׳ שמחה ?

שמחה. אצינד הויב איך שוין אָן אביסיל צופארשטעהן. אהא ! ....

נאר וואָס העלפט עס אָבער, עפּיס איז דאָך דאָ א ווייב אויך, א טאָכטער, וואָס.... (מענדיל קומט אריין) מענדיל! מאַך אין שטוב א שטיקעל סדר צו דער היינטינגער אסיפה.

מענדיל. איהר הייסט מיר אין שטוב און דיא בעל הביתטע — אין קעך. זאָל איך מיך צורייסען?

פייבוש. חלעבין, ר' שמחה, איך וו'ל דאָ בלייבען און אביסיל צוהעלפען. דאנקט נאר נישט, דאנקט נישט ר' שמחה, וואָס מאכט עס אוים ... עס, נישקשה...... היימישע מענשען. חלואי אויף שמחות, ביי אייער טאָכטער אויף דער חתונה.

שמחה (מאכענדיג מיט דיא אקסלען) הים הום.... טא.... קום, מענדיל, נעהם זיך צו דיין זאַך. (שמחה און מענדיל נעהען ארויס).

זעקסטע סצענע.

פייבוש, מענדיל, דערנאָך דוואסיע.

פייבוש (ארומקוקענדיג זיך) איך בין דא,.... דא, ברוך השם, מיטביידע פיס! .... היום הרת עולם, אויף היינט שטעהט דיא וועלט. מיין טויט זאָל דאָ זיין, נעה איך פון דאנען נישט אוועק ביז מיר ארבייטען עס נישט אָפּ מיטן קנאַק. — שמחה, נישקשה, איז גוט איינגעשפּאנט און ר' יוחנצע, זאָל לעבען, איז א גוטער שמייסער.... הכלל ס'איז רעכט. און קודם כל, מיין איך, וואָלט אפשר נישט קרום געווען האַפּען בינתים א מנחה. (ער רייכט דיא פינגער אויף דעם פענסטער. דיא טהיר עפענט זיך דערווייל פּלוצלים אויף אין קאַראַדאָר אריין, פון וואנען עס זעהט זיך א לאנגער טיש).

מענדיל (שטעהענדיג אין דער טהיר) זייט זשע מוחל, ר' פייבוש! וואו זיינט איהר ערגיץ?

פייבוש. ת'יכף, מענדיל, דיא רגע. האב נאר אביסיל צייט (ער פאר־שטעקט דיא פּאָלעס און פארקאטשעט דיא ארבעל) נוא, אצינד בין איך פאר־

טיג. דוא, מענדיל, נעה אין קאָראָדאר פון יענער זייט, און איך וועל א נעהם טהון דאָ. נעהמט עס וויא א מזמור.

מענדיל (שטופענדיג דעם טיש מיט כח) א ביינ א ביסיל אין דער זייט, ר' פייבוש! נוא, ניט איהר דאָרט א דרעה?

פייבוש (שפרינגט אהין, אהער, קוועטשענדיג זיך וויא ער רייסט אין דאָס נעזונט א שאלה אביסיל אויב איך גיב א דרעה! אי דרעה איך.... ...הט אָבער עפּיס נישט. פּריוו נאָר דוא דאָרט געבען א דרעה!

מענדיל. און איהר האלט נאָר בייא אייך דאָרט שטארק מיט ביידע הענט! (דער עק טיש הויבט זיך הויך אויף אין דער טהיר און פאלט באלד טאקי אראָפּ) פאר וואָס זשע פאלט עס ביי אייך, ר' פייבוש, אראָפּ?

פייבוש קוועטשענדיג זיך קלאָטפּ.רשט וויא ער טהוט) אוודאי פאלם בייא מיר אראָפּ! ס'איז נאָר הארב דאָס אויפהייבען. פּריוו נאָר נאָך א מאָל, אָבער מיט אלע כוחות. אדער ווייסט דוא נאָר וואָס, נעה דוא אהער און שלעפּ, איך וועל געהן אהין אונטערשטופּען. (פייבוש נעהט ארויס און מענדיל קומט אריין).

מענדיל (שלעפּענדיג מיט אלע קרעפטען) אין ביינ, האָטש אין ביינעלע אין דער זייט! (פונם קאָראָדאָר הערט זיך א קוועטשעניש וויא פייבוש סאָפּעט און ניט אונטער חשק. פּלוצלים ריקט זיך דער טיש אריין מיט אימפּעט און ווארפט מענדלין אום).

פייבוש (אריינקומענדיג) אווא! איך בין אָסור נישט שולדיג. דאָס איז זיא.... ביי מיר האָט זיך עס געריקט נאָר מחיה, בעדארף זיא זיך אריינמישען און דערלאנגען אזא שטופּ.

דוואָסיע (וויזענדיג זיך אין טהיר מיט א נעלעכטער) האָסטו געהערט, א שעה זאל מען זיך באָברען ארום א טיש! רעכט אויף דיר, רעכט, ברעך פון מיינטוועגען דעם קארק.

מענדיל. גלויבט איהר נישט, ר' פייבוש! ווייבער האָבען ליב תמיד זיך פארשטעלען. לאכען קלאָמפּערשט ווען עס וויינט זיי דאָס הארץ. — דוואָסיענ'ג, איך האָב דערקענט דיין שטופּ! שוין נישט דאָס ערשטע מאָל. נעה חאָטש הויב מיך אויף און טהוא מיך א קיש!

דוואָסיע. אָט צוויאָג איך מיך! אזא גרויסע מכה זאָל דיר זיך זעטצען וויא גרויס דוא ועסט דארויף ווארטען.

פייבוש. נוא, מענדיל, טהוא איהר היינטיגס מאָל צוליב און שטעה אַליין אויף: ביים אנדערע וואָרף טהון דיך ועט זיא שוין מיט איהרע איינענע כשרע הענט דיך אויפהויבען.

מענדיל (אויפשטעהענדיג) הלוואי פון אייער מויל אין דוואָסיעס אויערען אריין! זאָג דוואָסעניו אָמן! — זעהט איהר, זיא שווייגט, אז איהר ווילט זיך גאָר א יחוס שידוך, א בתוריל מיט א אויסגעווייסט פניציל.

דוואָסיע איך שטעה מיר דאָ און קוק וויא ער מאכט זיך משוגע און דערווייל קען דאָרט ד..ס טעפּיל אויסלויפען! אויסלויפען זאָל דיר דיא נשמה, ימח שמוניק איינער! (זיא לויפט ארויס).

זיבעטע סצענע.

פייבוש, מענדיל, שפרינצע א שמש און שמחה.

פייבוש (האַלטענדיג זיך אין דיא זייטען מיט פארקאטשעטע ארבעל און פארשטעקטע פּאָלעס) נוא, האָבען מיר שוין, ברוך השם, דעם טיש אויך ארױ־נעטראָגען, האָבען מיר.

מענדיל (באַברענדיג זיך ארום דעם גרויסען טיש) נעהמט, ר' פייבוש, אָט דעם טישעלע פון מיטען שטוב און שטעלט עס אין ווינקעל דאָרט.

פייבוש (צולויפענדיג צום ווינקעל) האָסט א טעות. מענדיל, עס וועט נישט נעהן. פּריוו אדרבה וועסט דוא זעהן. — הערסטו וואָס איך וועל דיר זאָגען, דוואָסיע איז גאָר דאָס וואוילע מיידיל.

מענדיל (אַנידערשטעלענדיג דאָס טישעלע אין ווינקעל) עס שטעהט דאכט זיך גאַנץ גוט.

פייבוש. טאקי באמת גאָר נישקשהדיג, וויא איך בין א יוד, — נוא, האָבען מיר שוין דעם טישעל אויך אנידערגעשטעלט. — מען בעדאַרף זיך א נעהם טהון צו דוואָסיען.

מענדל (אויסדרעהענדיג דעם גרויסען טיש פון איין זייט ראכט זיך, דיא זיים שטעהט גלייך. — אדרבה פריוום זיך, ר' פייבוש.

פייבוש (א רוק געבענדיג דעם טיש נאָר באַלכסון) אצינד, מענדיל, אביסיל א רוק פון דיין זייט. — פון דוואָסיעס זייט, זאָג איך דיר, וועט שוין, אם ירצה השם, זיך אָנהויבען צוריקען.

מענדיל (אויסגלייכענדיג אין פייבושעס זייט) אבי נישט קרום חלילה וויא דער טיש.

פייבוש (א שטופּ געבענדיג אומגערען דעם אנדערען עק טיש) קרום, חלילה, קען נאָר ביי מיר נישט זיין. איך האָב שוין דערצו מיינע מיטעל. (א קראַטץ הינטערען קאַלנער) אז מען זוכט געפינט מען.

מענדיל. דאָס וואָס איהר, ר' פייבוש, געפינט, איז אייער סוד, בייא אייך בלייב עס. איך אָבער געפין, אז ביי אייך מחילה איז פּאַפּערעק. מיר שפּארען שוין אָן לעבין דער טהיר. (שפּרינצע קומט אריין)

שפּרינצע. אָ, ר' פייבוש, וויא איהר ארביים געביך און זיך אזוי מטריח!

פייבוש. עס.... נישקשה, מילא?.... הלוואי אויף שמחות איינער צום אנדערען!

שפּרינצע. אָמן, רבוני של עולם, — פּאָרט איין אלטער גוטער פריינד.. עפּיס רופט אייך רייזילי.

פייבוש. תיכּף, איך וועל נאָר גוט שטעלען דעם טיש, (דרעהט זיך אהין, אהער טאַפּענדיג זיך בייא דיא פאָלעס בשעת מענדיל ארביים זיין זאַך) נוא, געפּאַטערט, ברוך השם, נאָך א שווערע מלאכה. דער טיש שטעהט ביי מיר אייזנפעסט. (ער נעהמט ארויס און באַלד דארויף קומט דעם רב'ס שמש אריין).

דער שמש. צו ר' שמחהלין! וואו איז ר' שמחהלע?

שפּרינצע. ניכער, מענדיל, נעה שיק אריין דעם בעל הבית! (מענדיל נעהמט).

דער שמש (קרימענדיג זיך) מע.... יחוד מיט א נקבה (ער קריכט ארויף גיך אויבענאָן, קעהרט זיך אום צו שפּרינצען מיט דעם ריקען און מיט דעם פּנים צום פענסטער).

שמחה (אריינקומענדיג) וואָס וועט איהר, שמש, זאָגען עפּיס גוטס?

דער שמש (קעהרט זיך אום און נעהמט פונם בוזעם ארויס א פאקעט) נאט, ר' שמחהלי! דער רבי שיקט אייך אט דאס און גלאזט שעהן בעטען, מוחל צוזיין פון זיך שוין א ידיעה געבען וועמען מען בעדארף, האט געלאזט זאגען אזוי דער רבי, (שמחה ריקט דעם שמש אין דער האנד אריין א מטבע, ער בעטאפט זיא מיט דער האנד און נעהמט).

אכטע סצענע.

שמחה, שפרינצע, דערנאך פייבוש מיט ר' יוחנצען און דיא נגידים.

שמחה (נעמט, זעטצענדיג זיך, ארויס פונם פאקעט א בריף, און וועלכען ער קוקט מאבענדיג מיט דיא אקסלען) דאס איז עפיס נאר צו רייזילין א בריף.

שפרינצע (א חאפ נעבענדיג זיך) אוודאי פון אלכסנדרין! געלויבט איז נאט, איך לויף אנזאגען רייזילין! (זיך חאפענדיג באלד צוריק) זאג נאר ניכער איז ער געזונד? — ניכער!

שמחה. שא, אהן רעש! וואס איז דא אויף דיר אזא פרייד? אי, שפרינצע שפרינצע, האסט-דוא מיר נעקויפט מפטיר!....

שפרינצע. גענוג גערעדט. מען האט שוין געהערט! אצינד קוסט איהם אוים צודרשהגען בשעת איך חאלעש הערען א ווארט. אט לייען, לייען בעסער.

שמחה. אי, שפרינצע, דוא זאלסט וויסען מיינע ביטערע....נאר לאמיך בעסער שווייגען. (ער ניט א מאך מיט דער האנד און לייענט איבערהיפענדיג): „אצינד, מיין רייזילי, איז האלבע נאכט....מיט געוועהר אין דיא יענט שלאפט איצט דיא קאמאנדע אויסצורוהען אביסיל נאך אזוי פיעלע מיה....קוילען זענין געפלויגען....אין דונערען און בליטצען פון פייער-שפייענדיגע הארמאטעס האט דער מלאך-המות....וועבענדיג אויף פליהענדיגע

ויך העלפען און ווארפט אראפ א לייכטער. באלד דארויף קומען אן דיא נגידים).

שמחת (לויפענדיג זייא אקעגען) א, ברוך־הבא ר׳ שמעלקי! ברוך־הבא ר׳ טודריסיק! ר׳ חעניך, ר׳ סענדעריל, ר׳ ליבעלע! ברוכים הבאים, ברוכים הבאים!

ניינטע סצענע.

דיא נגידים, ר׳ יוחנצע און שמחה זיטצען ארום טיש. פייבוש דרעהט זיך ארום וויא ער איז שטארק בעשעפטיגט, ווארפט זיך אין אלע זייטען און טהוט לחלוטין נארישט.

ר׳ סענדעריל. חבה נתחכמת רבותי! וואס טהוט מען מיט דיא עזות פנימער?

דיא נגידים (אלע אין איין קול און איטליכער רעדט זיינס) מען קען נישט אראפלאזען! – מיר קומט אויף דער באד!! – צוויי שוחטים נייע מוז מען צונויפהמען! – פארקעהרט, מען מעג נאך דעם מקח נישקשה ארויפציהען! – וואס מיר עולם? ווען מיר עולם! – נארישע זאכען חלעבין! – פישטש! – לאזט זיך דינגען, לאזט זיך דינגען! – וואס טויג מיר דא המציאות! – צוויי קאפיקעס איז חלעבין ביושר! – פאלגט מיך! – ניין, ניין! – פארקעהרט, ארבה, דרייא.

שמחה. בעטראכט רבותי מיין לאגע. דערווייל לייד איך און אין גאנצען לאזט זיך עס אויס צו מיין קאפ.

דיא נגידים. איז אייך שלעכט, זאגט זשע זיך אפ.

שמחה. חאטש מארגענדיגען טאג! בעפרייעט מיר נאר מיין זאלאג. (צו ר׳ יוחנצען) ר׳ יוחנצע, איהר פארשטעהט דאך יא אין עסק, בעטראכט ארבה דיא זאך ארום און ארום און זאגט, איך בעט אייך.

ר׳ יוחנצע (קנייטשט זיך) בע.... א שווערע הלכה....

שמחה. מיר איז שלעכט פון אלע זייטען. עס קומט דאך פיר אויס בדלות צו ווערען. — איך לאָז אייך דאָ איבער, איהר זאָלט אייך גוט מישב זיין (ער נעהט ארויס).

ר׳ שמעלקי. נישקשה, כאָז ער זיך טאקי אָפּזאָגען וועלען זיין, פארשטעהט איהר מיך, פּאָפּעטשיטעלעס. וויא מיינט איהר, ר׳ יוחנצע?

ר׳ יוחנצע (נעהמענדיג זיך ביים בערדיל) בע.... שמיעסט מען אין תוך אריין זיינט איהר פּאָפּעטשיטעלעס זעהר גוטע. מהיכא תיתי.... נאָר לאָמיר שמיעסין פארקעהרט, איז דאָך דיא קשיא נאָר פון אויבען אויף: זאָלט עס אנדערש זיין אזוי.... וויא זשע ווערד מען פּטור שמחהן! אלא וואָס דען וועט איהר ענטפערען: עולם, לאָז דער עולם טאקי שרייען געוואלד, וועט ער שוין מוזען.... פארשטעהט איהר מיך, בלייבט דאָך צוריק דיא קשיא: וויא איז דער דין אז ער ווערד א כּופר בעיקר, דאָס הייסט, ער זאָגט דער שטאָדט, איהר פארשטעהט דאָך ווען איך מיין, נאָר גראָב: געשמייע אייך פאר פּול, וואָס פאר א מחותנים זיינט איהר מיט דער טאקסע? —איז דאָך טאקי נישט קיין נוטער משא ומתן.... נישטטער מען בעדארף זיך גוט מישב זיין. מיר וועלען זעהן. (צווישען דיא נגידים ווערד א געזומשעריי. פייבוש נעהט צו פּאמעליך צו ר׳ יוחנצען, רויטט איהם איין אין אויער און נעהעןביידע צו דער טהיר).

פייבוש. שמחה רופט אייך אויף א וואָרט. זעהט זשע ר׳ יוחנצע, אצינד איז דיא רעכטע צייט. ווייזט איהם דאָרט דאָס בייטשעל און נימ איהם א קוועטש וועט ער זיך אָנחאפּען מיט הענט און פיס. — לאָז ר׳ חאסקילי זיך אריינחאפּען אין א שמאלץ גרוב, (ר׳ יוחנצע נעהט ארויס).

ר׳ טודרוסיל (אָפּפיהרענדיג ר׳ שמעלקען פונם טיש אין דער זייט) באָם עס וועט בלייבען פּאָפּעטשיטעלעס בעט איך אייך אין זינען צוהאָבען, מיך אויך אין דעם צעטיל אריינצושטעלען. (זיי נעהען צוריק צום טיש).

ר׳ סענדעריל (אָפּפיהרענדיג ר׳ לייבעלען אין דער זייט) פארגעסט נאָר נישט, איך בעט אייך, אז איך בין שוין א מאָל אויך געווען פּאָפּעטשיטעל און בין דער שטאָדט שטארק צוניטץ געקומען. מיין גאנץ לעבען ארבייט איך אלץ לטובת הכלל, לטובת הכלל.... (זיי נעהען צוריק צום טיש. שמחה און ר׳ יוחנצע קומען אריין, פייבוש נעהט צו זיי נאָהענט צו).

שמחה. לאָז עס נאָר בלייבען בסוד, ר׳ יוחנצע, ביז איך וועל פארטיג

ווערען מים מין ווייב. אונזער תקיעת כף איז היילינ.

פייבוש. מזל טוב, ר׳ שמחה מזל טוב ר׳ יוחנצע! .... איהר דאָס ביידע חלעבין נעטראָפען. צועלבע צווייא לייטישע מחותנים! (ר׳ יוחנצע ווינקט צו שמחהן. שמחה נעהמט ארוים און ער נעהמט און זעטצט זיך ביים טיש).

ר׳ יוחנצע. מסתמא בין איך נערעכט! איך האָב א טאָפ נעמחהן דאָרט שמחהן און זעה ארוים, וויא באלד מען ציהט איבער דעם בוינען איז ער טוב ומזומן אייך ענטפערען קושיות....

דיא נגידים (אין איין קול) אזוי...... ער וויל נעהען א קענגען א שטאָדט.

ר׳ יוחנצע. שטאָדט, זאָגט ער, הייסט בייא מיר דער עולם, נישט עטליכע נגידים.........

ר׳ סענדערל (קנייטשט דעם שטערען) וויא באלד אזוי.... נישט אַר בערציהען.... מוז מען אצינד, פארשטעהט איהר? שוין זעהן עפּיס א מיטעל וויא דעם עולם לעת עתה איינצוצועהמען. און א סגולה צום עולם קען נאָר נעבען איין ר׳ יוחנצע.

ר׳ יוחנצע (דרעהענדיג דאָס בערדיל) מיין יידע, זכותו ינן עלינו, פלעגט אלץ מאכען, נעדיינק איך, כתאי לישנא: בע.... עולם גולם. — צוקייעט מען דיא דאָזינע תיילינע ווערטער פיהלט מען וויא זיס זיי זיינען. ר׳ ליב שרח׳ס גולם, א שטיינער, איז נעגאנגען, נעטהון זיינע שליחות. האָט ער זשע דען נעוואוסט וואָס ער טהוט? ניין, און איהם האָט נעארבייט דער שם המפורש. קוים אוועקנעהמענדיג דער שם המפורש, איז ער נעבליבען ליגען וויא א שטיק ליים. — דער עולם, פארשטעהט איהר מיך, איז אין תוך אריין א ליימענער, אנגעטמאָהלטער גולם. ער שרייעט, פילדערט און פרענט איחם בחרם וואָס.... און איחם ארבייט עפּיס א שד, לצים אזוינע, נפשות, וואָס דרודלען איתם און. ס׳איז נאָר א האקוס פּאָקוס. מען בעדאַרף, פארשטעהט איהר? דיא עטליכע לצים אוועקנעהמען ווערד שא. און צו יענע לצים איז דאָ א שפּרוך, נעמט באבסקע מיטעל — ממתקים מיין איך.

דיא נגידים. א, דרינען מוז מען זיך שוין ווענדען מצקי צו שמחהן, נעהמט, ר׳ יוחנצע, ביי איהם על חשבון. נישקשה......

פייבוש (צונעהענדיג צו דיא נגידים) דער בעל הבית בעט דעם עולם

אריינגעהן אין אנדערען חדר. מען בעדארף דא גרייטען צום טיש. (אלע געהען אין צווייטען חדר).

צעהנטע סצענע.

פייבוש, דוואסיע און מענדיל.

דוואסיע (גרייט צום טיש) מיט איהם איז גוט דיא הענט זיך צו-צופיה־רען! האז איז דער ימח שמוניק ערגיץ מ׳ט דיא טעלער?

פייבוש דרעהענדיג זיך ארום דוואסיען) מיט אים וואלסט דוא דאך געהאוסט פון א לעבען צוזאגען. דאס טעלעריל פונם הימעל וואלט ער דיר אראפגענומען.

מענדיל (אנקומענדיג אויף ד׳א רייד מיט טעלער) און צוגעטראגען דיר, דוואסיניו, פון פייגעלמילך.

פייבוש (אנגיסענדיג א כוס) בראנפין וויל איך אליין נעהמען און לעקיך צום פארבייסען וועסט דוא, דוואסיע, שוין געבען (ער טרינקט); הער נאר א מעשה, מענדיל האט גאר אליין נישט געוואוסט, אז ער האט א פעטער אין ארץ ישראל, — (צו דוואסיען) ער איז דאך פונם צימעס, נאלע יחוס. בעסערס דערפון האט דיין טאטע, ר׳ כתריאל, זיך נישט געקענט גאר ווינשען (מיט א זיפץ מלא חניפה) אט דאס איז געווען א יוד, אזוינע יודען זיינען היינט גאר נישטא. אי, האט ער, עליו השלום מיך ליב געהאט (מאכענדיג מיט דער האנד נים ער א שטופ דעם טיש).

מענדיל. עפים גאר א נייער ריק, ר׳ פייבוש, פאפערעק אוש קיין ארץ ישראל......

פייבוש. וואס דיר דאכט זיך פאפעריק איז דווקא גלייך. אט וועסט דוא זעהן, מענדיל, וויא דוואסיע גיט מיר היינט פארבייסען לעקיך.

דוואסיע. היינט איז שווערליך. פארבייסט דערווייל מיט דער צונג. (שמחה מיט דיא נגידים קומען אריין).

עלפטע סצענע.

אלע זיטצען ארום טיש און עסען. דוואסיע טראָגט אריין, מענדיל נעהמט צו ביי איהר און דערלאַנגט צום טיש. פייבוש דרעהט זיך אהין אהער, גלייך ווי א ער סאַרווערט, טהוט איין טרונק בראַנפֿין נאָכן אַנדערען און חאַפּט ביים ווענ נעהענדיג פון א פּאַלימעשעק.

ר׳ יוחנצע (האלטענדיג א כוס אין דער האנד מיט פאַרגלאָצטע אויגען) לחיים! פּשוּט טאקי.... טיי טע־טע־טיי לחיים! (ער זיפצט, ניט א זופּ און טרינקט דערנאָך מיט א מאָל אויס דעם כוס).

דיא נגידים (זיפצענדיג) לחיים, לחיים אוי־אוי־אוי טאַטע פאטער!

פייבוש (פאַלענדיג פון דיא פיס שלאָגט זיך אָן מיט מענדלין) נישקשה, מענדיל, פאַל בייא זיך נישט אראָפּ, עס וועט נעהן!....

מענדיל. עפּיס נעהט עס היינט בייא אייך אלץ באַכבסאָן און פּלאָנטעט זיך פאר דיא פיס טאקי נייַן איילען, פייבוש.

פייבוש (צולויפענדיג מיט אימפּעט צום טיש אויף א קול לעבעדיג, ווי א מאַרשאַליצק) דער בעל שמחה בעט דעם עולם קיין פאַראיבעל נישט צוהאָבען. אויף דער טאַכטערס חתונה אם ירצה השם וועט ער פאַרבעסערען! (פּליצלים לויפען אריין הענדום פּענדום פּורים שפּילער. אחשורוש אין א מאַנטיל פון איין אלטען פּרוכת, אויפן קאָפּ א מין הימעל פון געל פּאַפּיר מיט פליטערליך. „ושתי המלכה“ מיט א סימן פון א בערדיל, אין א קורץ שטוּמציג קליידעל, פון וועלכען עס קוקען ארויס גרויסע, גראָבע שטיוועל. ארום דעם האַלז א שאַל, צונעבונדען מיט דיא עקען הינטען אויף דער פּלייצע. אויפן קאָפּ איין אָפּגעבארעט שטרויען קאַפּעלישעל. — „מרדכי“. אין א קאַפּטאַן, אויפן קאָפּ א מין שטרייטעל מיט א לאַנגער באָרד פון קליאָטשע. נעהט רייטענדיג אויף א חילצערען פערדיל, בעהאַנגען מיט גלעקליך. — „המן“. אין א סאָלדאַטסקען שענעל. אויפן קאָפּ א דרייעקיגער קראַפּ פון ציקער פּאַפּיר. — דער לעקער־ליפער אין שיך און זאָקען. דיא פּאָלעס פאַרביינגען. אויפן קאָפּ א תויף

פאפירען הימעל. א בלי־זמריל סקריפעט אויף א פידעלע און איינער נעהמט מיט דיא מאצען. — „דוואָסיע און מענדיל“ שטעהען לעבין דער טהיר און קייכען פאר געלעכטער).

מרדכי (יאָגט זיך ארום רייטענדיג, שאָקעלט מיט דעם בערדיל. דיא גלעקכיך קלינגען).

פליהגן אויף דיא אחשתרנים טהוא איך פתח,
אין א פורפעלוואָלענע זיפצע טהוא איך זיין אָנגעטהן,
טהגא איך, טתגא איך, טהוא איך טהון,
א שפרונג, א שפרונג אויבענאָן.

מענדיל (צו דוואָסיען) אויף דער אויבערשטער באנק אין באָד! דאָס איז בעריל דער שמייסער!

דוואָסיע (קייכענדיג פאר געלעכטער) מיינע צרות אויף איהר, אויף ושתי המלכה! דאָס איז לייזער דער בעהעלפער!

דער לעקערלויפער (שטעלט זיך אין דערמיט שטוב און נימט א מאף מיט דער האנד ארום זיך).

דאָס איז א וויינגאָרטין!
אחשורוש (טהוט א מאך מיט דער האנד פון זיך)
אָ, דוא לעקערלייפערליין!
קויפען זאלסט דוא צו ושתין,
נאקוט לאָז זיא אויפטרעטיין,
לאָזען דיא הארען קוקיין,
וויא ענטפלעקט טהוט זיא זיין שיין.
טראלעלייא, טראלעלייא, טראלעלייא!
איינס און צווייא און דרייא.
דער לעקערלויפער (צולויפענדיג צו ושתין).
איך טהוא מיט מיינע גילדענע פיסעליך טתתן
אין דיין שפאצירגערטענדיל אריינטרייטגן.
לאָז מיך, אָ ושתי! דערציילגן.
דער מלך טהוט טהון בעפיילגן:
נאקוט זאלסטו זיך טהון צונרייטגן
נאקוט און הויל פאר איהם טרייטגן.

טרייטען, טרייטען, טרייטען.

ושתי (אויף א קווימשינ קולבען)

נאקומ טהוא איך מיך שעהמען,

מיין שיין קלאָהר לייב בלויז ציינען,

א ליילוך טהוא איך טהון נעהמען

און צומאכען דיא אויגען.

(יוארפט ארויף דיא שאל, אויסטוהענדינג דאס קאפעלישעל טאפט זיא זיך עמיס אויפן שטערען און נימ זיך א האפ מיט כעס).

ואס טהוט שפראָצען מיר אויפן שטערען

עפּיס וויא א לאנגער האָרון?

א, לעקערלויפער, ניקס בשום אופען!

זאָלסט מיט דיינע פיסעליך לויפען,

ווער איז ער? טהוא איהם זאגען,

אז איך ושתי זאָל איהם טהון פאָלגען!

א שטאלמייסטער האָט ער געטהון

טהון זיין א מאָל ביי מיין טאטען.

זאָל ער נישט טהון פארגעסען,

אז איך בין א פרינצעסען.

דער לעקערלויפער.

איך טהוא טהון א טרייטען.

טרייטען, טרייטען, טרייטען!

המן און דער לעקערלויפער (קומען און שלעפען ושתין).

געהאנגען זאָלסט דוא ושתי ווערען,

פאר וואָס דוא טהוסט נישט הערען!

ושתי (וויינט אויף א קווימש)

ווייא אויף מיינע יאהריין

נאך אזוי יונג און שיין!

(אין דעם עולם איז א גרוים געלעכטער: א שיינע ושתי לייזער דער בעהעלפער!)

המן.

דער יודע מאנדרוש טהוא איך קוקען.

ווייל פאר מיר נישט זיך טהון בוקען. (צו אחשורושין)
דיא שפיטץ יודען טהוען אונז בייסען
און טהוען נישט הערען דיין חערונגג.
בעפייל: לאָז מען טהון וייא צערייסען
צערייסען אזוי וויא א הערונג.

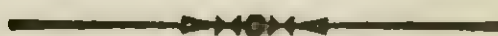
מרדכי (לויפט צו מיט אימפעט)
דוא המן טהוסט אויסטראכטען ליגען,
ליגען, מסירות אויף יודענס קגנדער.
אין דער ערד וועסט דוא טהון ליגען,
און אתז וועט גאָט טהון וואונדער.
פליהען אויף דיא אחשתרנים טהוא איך טהון,
טהוא אין א פורפעלוואלענע זיפצען זיין אנגעטהון
טהוא איך, טהוא איך, טהוא איך טהון
א שפרונג, א שפרונג אויבענאן!

(אויסשטרעקענדיג דיא האנד צום עולם)
היינט איז פורים און מאָרגען איז אויס,
גיט מיר א גראָשען און שטופט מיך ארויס!

(שמחה גיט דיא פורים שפילער געלט און צו גלעזליך וויין, די טרינקען און לויפען דערנאָך ארויס).

דיא נגידים (אויפהייבענדיג זיך פונם טיש) אתז איז שוין אויך צייט. הייסט עס, דיא אסיפה איז געענדיגט.

פייבוש (מיט א געלעכטער פון א שכור) געענדיגט מיט א פורים שפיל, א קאָמעדיע!......

פערטער אקט

א ראטשע אין א סאסנאווע וועלדיל. פארענט צו שטעהט א ווייס שטיבעל מיט נעלע פריזבעס און צווישען ביימער אקענען — ביינק פון גראז. ארום און ארום שטוב ציהעט זיך א פליט פון איבער־געליינטע לאנגע דרעננליך, וואס טהיילט איבער דעם וואלד.

ערשטע סצענע.

טיף אין וואלד ברענט א פייעריל. קינדער קלעטערען און יאגען זיך ארום מיט פיילענבויגענס. עס הערט זיך א רעש, א געשריי, א געשווישטשעריי. מענדיל און דוואסיע ווייזען זיך פונם וואלד און קריכען אריבער דעם פליט.

מענדיל. איך זאל האבען אזוי פיעל הונדערטער וויפיעל חתונות היינט, אין ל״ג בעומר, ווערען ביי אלע יודישע קינדער אפגעמאכט, וואלט איך רייכער געווען פון נינצבורגען.

דוואסיע. ער זאל דאס חאטש זאגען: אהן עין הרע! .... וואס ציהלסט דוא עס אזוי יודישע חתונות? לאזען יודישע קינדער זיך פרוכפערען און מעהרען.

מענדיל. אויף יענעם איז זיא א וואהרענטע! און ביי אונז איז דען נישט קיין יודישע נשמה?.... טאמיר, דוואסיעניו, וואלט א סברא געווען, מיר זאלען היינט, אויף ציקאוועשטש, בשעת יריד פון חתונות, אפשטעלען א חופה. הא?

דוואסיע. קוקט איהם נאר אן וויא ער האט נישט קיין צייט! נישט קשה, ביסט נישט קליין צוווארטען.

מענדיל. צו וואס ווארטען און אויף וועמען ווארטען? איך מיט דיר

ווינען מיר אי חתן כלה אי פוןביידע זייטען דיא מחותנים. אמוער נדן איז דא, אין דיא צעהן פינגער. און דיא דרשה קען איך, ברוך השם, גוט וויא אלע חתנים.

דוואָסיע. נענוג געדאַרשהנט. איך קען שוין דיינע דרשות, דוא לץ איינער!

מענדיל. האָטש איין קליין דרשהלע נאָך. א צוויי, דריי קיש דוואָסיע־ניו! (ער נעהמט זיא ארום און קישט).

דוואָסיע. (וויא האָט מען עס נישט קיין בושה! אין מיטען העלען טאָג. דאָרט זיטצען מענשען.

מענדיל. נישקשה, ס׳איז פאר זייא נישט קיין סוד. ווייסען אויך דעם פירוש דערפון. און איבריגענס זיינען אלע דאָרט ערשט זיך צונאנגנען. (ער שטעלט אונטער דוואָסיען זיין באק) נא, גיב אָפּ צוריק!

דוואָסיע. אַ ניין! ועסט אזעלכעס ביי מיר בשום אופן נישט פּועלין. (זיא קוקט זיך ארום און דערלאנגט איהם א קיש). נא דיר שוין, נא און לאָז מיך צורוה!

מענדיל. אצינד דוואָסיעניו מוזט דוא זיבען מאָל! נישט אנדערש וויא זיבען מאָל.

דוואָסיע. דאָס, זעהסט דוא, אויף קיין אופן נישט.... (זיא קוקט זיך ווייטער ארום און שפּרינגט אָפּ אין דער זייט). בראָש האָט ער זיך צו־היצט און האָט היינט עפּים קיין אויגען נישט! נענוג זיך געשפּילט, רייזילי נעהמט דאָרט! — איך וועל צוגעהן צו רייזילין, טאָמיר בעדאַרף זיא עפּים האָבען. דאָס הארץ פּאלט מיר ארויס קוקענדיג וויא זיא האָט זיך פאַרענדערט און וואָס פאר א פּנים זיא האָט נעביך בעקומען נאָך דער ווים־טער בשורה פון איהר חתנס טויט. הלואי דיא דאטשע זאָל איהר העלפען! עפּים האָב איך זיא ליב, אזוי ליב.... זיא שטעהט מיר דאָ אין הארצען. (זיא ווישט מיטן פאַרטוך דיא אויגען)

מענדיל. א רחמנות נעביך!.... גיכער, דוואָסיע, געה גיכער צו איהר! (מענדיל און דוואָסיע צוגעהען זיך).

צווייטע סצענע.

רייזילי. אין א סימצען קלייד און א ווייסע באטיסטענע קאפטעלע. צוויי לאנגע צעפ היינגען איהר אראפ אויף דיא פלייצעס. זיא איז בלייך און געהט פאמעליך, שטארק פאר־טראכט. — דוואסיע נעהט איהר נאך.

דוואסיע (צוקומענדיג צו א באנק צווישען ביימער) דא, דא, רייזילי, אין נומ זיך אויסצורוהען! עס קען צוקומען א שטיק געזונט. נוא?

רייזילי. טהוא וואס דוא ווילסט. מיר איז אלץ איינס.

דוואסיע (נעהמט נישט ווייט פון דאנען א קאלדרע און א קיסעלע און בעט אויס אויף דער ערד) גאר אנטיק! גרינע גראז, קרייטעכצער, ביימער, וואלדפייגעלעך.... מחיה, לעבעדיג, פרעהליך!

רייזילי (זעטצענדיג זיך) ווען, הא? — דיר, דוואסיע?

דוואסיע. א הונט זאל א לעק טהון מיין הארץ וואלט ער, דאכט זיך, א מיתה משונה איינגענומען אויפן ארט. אי, האב איך א הארץ! איך בין נעביך עלענט, א וויסטע יתומה....

רייזילי. גאר פלוצלים!......

דוואסיע. ערשט היינט מאקי האב איך עס דערפיהלט. אהן א טאטע, אהן א מאמע, וועה איז מיר, גאנץ אליין ווער א כלה!........ אוי וועה....

רייזילי (פארטראכט) וואס איז?!

דוואסיע. נארנישט. גלאט אזוי.... איהר דרעמעלט, לאמיך אייך נישט שטערען. אביסיל פריש מילך וואלט אצינד זעהר גוט געווען. א דערקוויקע־ניש. נוא, זאל איך?

רייזילי. טהוא, דוואסיע, וואס דוא ווילסט! (זיא טהוט א מאך מיט דער האנד און גורעט זיך איין מיטן קאפ אין קיסען).

דוואסיע (ריקט זיך אפ אויף עטליכע טריט ווייטער און שאקעלט מיט דעם קאפ). אט האסטו דיר! שוין יא טאטע און מאמע, אז איז אבער נישטא קיין מזל!......

דריטע סצענע.

שמחה, שפרינצע און רייזילי.

(שמחה און שפרינצע קומען צו נאָהענט וואו רייזילי ליגט)

שמחה (אויסלאָזענדיג א שמיעס) הייגט פארשטעהסט דוא שוין, שפרינצע? שריי חי וקים, מוז אזוי זיין.

שפרינצע (ווינקענדיג צו שמחהן) שא! דאָס קינד ליגט דאָ און שלאפט. לאָז זיא נעביך אביסיל זיך אויסרוהען.

שמחה (שטילער און שטאַרק אויפגעבראַכט) א הארצוועהטיג, בנאמנות, וויא דוא ווילסט מיך נישט פארשטעהן! דוא מוטט, זאָג איך דיר, שפרינצע, מיט איתר ריידען. הייגט טאקי מיט איהר ריידען.

שפרינצע. א קאטאָוועס אביסיל אזא מציאה! אז נישט הייגט קען חלילה דיא וועלט אונטערגעהן!

שמחה. דיא וועלט וויא דיא וועלט, מיר קענען דערווייל טאַקי אונטער־ געהן. (ארויפלייגענדיג א פינגער אויפן האלז) איך בין פארבאָרען אָט ביז דאנען. אויף חאַסקילין שטעהט אצינד דיא וועלט!....

שפרינצע (געהט פאמעליך צו נעהענטער צו רייזילין, בייגט זיך איבער איהר אביסיל אָן און טרעט באלד צוריק) בידנע קינד! ליגט וויא א שטילע טויב, פארלייגט מיט'ן קעפעלע און שלאָפט. — מעגליך, איהר חלומט זיך אצינד א גוטער חלום און דיינקט גאָר ניט אז דיא מאמע, איהר איינענע מאמע, שטעהט לעבין איהר, וויא א קאטין, מיט דער מחשבה אריינצושטע־ קען אין איהר הארץ דיא נענעל און פארדריעהען איהר דעם קאָפּ.... איהר איצטיג שלאָפען, וויא אזוי זיא ליגט זיך דאָ איינגענורעט, רייסט מיר אויס דיא נ׳שמה. זיא זאָל זיך אויפחאפען וואָלט געווען עפּיס בעסער, גרינגער .... (זיא ווישט דיא אויגען).

שמחה. איך פאהר אין שטאָדט, א רגע איז איצט מהייער. — שפרינצע, רייד! (ער געהט געשווינד אוועק).

שפרינצע נאָבדעם וויא זיא שטעהט א רגע שטיל) א שרעק! וויא רעדט

מען מיט איהר פון אזא זאך!.... אוי, ליבער גאָט, האָסטו מיך געבראַכט צו א שווערען נסיון. ניחייא וואָלט זיא האָטש געערדט. געוויינט, וואָלט נאָך אזוי שווער נישט געוועזען זיך אויסצוטענהן מיט איהר. זיא אָבער שווייגט, טראָגט איהרע וועהטיגען טיף אין זיך. זיא צאַנגט, נעהמט אויס וויא א ליכט. אין איהרע אויגען ליגט עפּיס א געבעטע אויף איהר בלייך פּנים — נוטסקיים אָהן א ברעג, גלייך וויא איינער רעדט: גאָט, טהוט מיט מיר וואָס איהר ווילט. און נעה דערנאָך טהוא איהר עפּיס, אז זיא אליין גיט זיך איבער אין דיינע הענט! מען בעדארף האָבען א הארץ פון א גזלן. — ניין. א גזלן אפילו ליינט זיך אויף דיא האַנד נישט צונעהמען א מעסער און קיילען, אז זיין קרבן שטרעקט אליין דעם האַלז אויס. (ווידער צוגעהענדיג צו רייזילין) בידנע קינד, שטילע טויב! קאָמארען בייסען זיא נעביך. (זיא פּאַכט איבער איהר מיט א טיכעל).

רייזילי (עפענט דיא אויגען, זעטצט זיך אויף און קוקט אָן דיא מוטער) וואָס איז, מאמע.

שפּרינצע. קאָמארען בייסען דיך און דוא פּיהלסט אפילו נישט. אלץ פארטראַכט, פארטראַכט. נענוג שוין, רייזילי, אלסדינג איז מיט איין עס. שטיק נישט דיינע צרות אין זיך. ווייז, רייזילי, וויין אויס דיין הארץ. דיא טרעהרען וועלען דערוויכען דיין וואונד און עס וועט דיר ווערען גרינגער.

רייזילי. וואָס זאָל איך טהון, מאמע, אז איך קען נישט וויינען.

שפּרינצע. און אין מיינע צייטען פלעגען ווייבער קענען וויינען.... דאָס איינציגע מיטעל פאר ווייבער נעביך אין שווערע ביטערע צייטען, איז שטילערהייט אין א ווינקעל זיך גוט אויסוויינען. נישט איין מאָל, רייזילי, האָב איך עס געפּריווט אויף מיר. (זיא וויינט).

רייזילי (ארומנעהמענדיג שפּרינצען). מאמעניו וויין נישט, איך בעט דיך.

שפּרינצע. איך וויין רייזילי פאר דיר, פאר אונז ביידע. מיינע אויגען וועלען מיר נישט טריקענען ביז דוא וועסט צו זיך נישט קומען און אָנהויבען אויף דאָס נייא צולעבען.

רייזילי. נעהם, מאמע, טהוא מיט מיר וואָס דוא ווילסט.

שפּרינצע. אלץ וואָס דוא ווילסט דוא ווילסט. ווען דוא, רייזילי, זאָלסט וועלען וואָלט איך — א שרעק חלעביז, — וואָלט.... איך דיר געזאָגט....

רייזילי. נוא, מאמע, זאָג.

שפרינצע. דיא וועלט בלייבט א וועלט. וואס דיא ערד דעקט צו ווערד פארגעסען. נאָך דעם ווינטער סומט תמיד דער ליבער זומער מיט נייע פרישע בלומען.... פארשטעהסט דוא מיך?

רייזילי. אָנשטאָט בלומען וואקסט אַ מאָל קראָפּעווע. — נוא, מאמע, זאג.

שפרינצע (צומישט). נוא זאָג איך — ניין, נענוג פאר היינט, — זאג איך.. הערסטו רייזילי? וואס מאכען דיר היינט עפיס צו מיטאָג?

רייזילי (שטארק פארטראכט) וואס דוא ווילסט, מאמע.

שפרינצע (נעהענדיג מיט אַ זיפץ) נעה רייד, פּהוא עפיס. אז זיא אלץ: וואס דוא ווילסט. דוא ווילסט, — בידנע קינד.

פירטע סצענע.

רייזילי, זלמן און זעלדע.

זלמן (ווייזט זיך צווישען ביימער און ווינקט מיט דער האנד) אהער, זעלדע! זיא איז דאָ.

זעלדע (צולויפענדיג נעשווינד נעהמט רייזילין ארום און קישט זיא סערדצע, קרוין! לאָמיך שטארק אָנקישען דיך דאס לעצטע מאָל.

רייזילי. דאָס לעצטע מאָל! ...... מיט וואָס האָב איך מיך אזוי פארזינדיגט?

זעלדע. (אויף א וויינענדיג קול) אומשולדינע, כשרה נשמה! פאר זינדיגט האָט זיך דיא וויסטע מאמע. פארלוירען האָב איך מיט א מאָל אי איהם, איין אויג אין קאָפּ, אי דיך, צוויי קינדער, ברילּיאנטען, מיט א מאָל!

רייזילי (קישענדיג זעלדען): רעדט נישט, איך בעט אייך, אזעלכע ווערטער! אייביג וועל איך, וויא א קינד, ליב האָבען דיך. שטארק ליב האָבען פאר מיר און פאר איהם. (קוקענדיג זעלדען אין פנים) ער האָט

נעהאט אין גאנצען דיין פנים, צווייא טראפען וואסער! (קישט זיא ווייטער) זאג מעהר נישט מאמע: דאס לעצטע מאל!

זלמן. יא, רייזילי, איין ברירה. טאקי דאס לעצטע מאל! מיר פאהרען אוועק אויף אייבינ. — גאט איז מיט דיר, רייזילי! וואס ביסט דוא געווארען אזוי בלייך?

זעלדע. למאי, זלמן, אזוי בלוצלים ארויסזאגען! די מאנסבילין אבער האבען אלע אזא נאטור. (צו רייזילין) נגא, מיין קינד, וואס זאל מען טהון? רייזילי (בלייבט זיטצען א רגע שטיל) אך אזא ריס! א ריס פונם הארצען מיט אלע ווארצלען. קיין זכר אפילו זאל נישט איבערבלייבען.... הא, פאר וואס אזוי פלוצלים?

זלמן. אונז צווינגט די נויט. אלסדינג האבען מיר דא פארלוירען....

זעלדע (וויינענדינ) ביטער איז מיר, גאטס צארען איז אויף אהז אויס געגאסען געווארען! פול מיט גוטס, מיט נחת פון קינדער בין איך דא א מאל געזעסען און ליידינג און בלויז ווער איך א צינד פארוואגעלט ערגיץ אין א פרעמד לאנד!

רייזילי (ארויספאלענדינג זעלדען אויפן האלז) דיינע ליידען זיינען מיינע ליידען. ביסט מיר איינגעבאקען טיף אין הארצען!

זעלדע. גאט זאל געבען, דוא, רייזילי, זאלסט געפינען מנוחה און רוה ביי דיין מאן אין הויז! ניין, טאכטער, מיר איז ביטער. איך בין אלט, אבגעלעבט שוין מיין וועלט. דוא אבער ביסט נאך יונג, האסט נאך א האפנונג גליקליך צולעבען מיט א מאן און זעהן פאר זיך א וועלט.... זיי געזונד מיין קינד! (זעלדע און רייזילי קישען זיך)

זלמן (געזעגנענדינג זיך מיט רייזילין) גאט האט געגעבען, גאט האט צו גענומען. לאז זיין נאמען זיין געלויבט! (ער נעהמט מיט זעלדען אוועק)

רייזילי (נאכקוקענדינג זייא) דאס לעצטע שמערענדיל פארשווינדען.... (אנהאלטענדינג זיך ביים הארצען). אך, אין הארץ הייבען מיר זיך חוואליעס... מאמע, איך וויין! דער בלאטער האט אויסגעשפרונגען און איך וויין, וויין, מאמע, מיט אייטער און בלוטיגע טרעהרען! .... (זיא פארשווינד צווישען דיא ביימער)

פינפטע סצענע.

פייבוש און חאסקיל.

ביידע וויזען זיך ארויסגעהענדיג פונם וואלד און צוקומענדיג נאָהענט צום פלאץ פאר דער שטוב. חאסקיל אָנגעטהון ישבתדיג, און איין אטלעסענער קאפאָטע אויף געלען אונטערשלאק. פון אויבען א בורנאָס פון לאסטיג. דיא הענד פארלייגט אהינטען אונטערן בורנאָס, אזוי אז דיא פאָלעס פארנעהמען זיך. אויפן קאָפּ א פליסען היטעל. דיא פאות שטעהן אויבען אָפּ פון דיא שלייפען, אינטען פארשפיצט און א גרייזעל און היינגען אראָפּ וויא צעפליך. צווישען דיא צעפליך קוקט ארויס א קליין, שיטער בערדיל, פארריסען מיט א שפיצעל ארויף. קוקט א מאָל אויף איין אייגעל, האלטענדיג דאָס קעפיל אין דער זייט און אויף דיא ליפען שוועבט א שמייכעלע, וואָס דריקט אויס חוצפא.

פייבוש. אָט וועסט דוא זיא באלד אָנקוקען. הא, וואָס קען דיך עס ארען?.... הייסען וועט עס. עט, גלאט אזוי, ביים וועג געהענדיג אויפן שפא-ציר, ל״ג בעומר, אין וואלד.

חאסקיל (מיט א קנייטשעל) נאָך א מאָל טאקי פרעג איך: למאי נפקא מיניה? וואָס איז דאָ אָנצוקוקען? א נקבה וויא אלע נקבות. עיקר הדבר איז דאָך יענץ — התחיבות.

פייבוש. גלויבט מיר, ס׳איז ריעכט. מען בעדארף וויסען דאָס אָרט. דאָ מח עס הייסען קלאָמפערשט אָנקומען. רש״י איז מיט זיין בעוואָהרעניש חלילה נישט משוגע. און ווייטער הא, וואָס קען עס דיך ארען, אז דוא וועסט האבען א קוק? נישקשה, מען וועט דיך חלילה נישט אָפּבייסען. (ער בעטראכט חאסקילין) ע, דוא שוויצט דאָך עפּיס וויא ביבער! ...... ניין, נישט קיין גוטער משא ומתן פאר מיר. — וואָס טויג דיר דאָס פליסען היטעל?

חאַסקיל. אַ זאָג אַביסיל פון אַ יורען: וואָס טויג דאָס היטעל! עפּיס נאָר משונה ווילר, חלעבין!....

פייבוש. עס.... ווייס איך, וואָס דוא רעדסט. — למען השם, זאָג איך דיר, האַסקיל, צוהאַלטען זיך מיט דרך ארץ.

חאַסקיל (מיט אַ שמייכעלע) פּיששש, דרך ארץ פאַר אַ טיידיל! אַט רעדט נישט קיין נאַרעשקייטען.

פייבוש. דאָס, חאַסקיל, זאָג איך דיר טאַקי: למען השם צוריידען מיט ישוב הדעת, וואָרים זיא איז אַ קלוג מיידעל!

חאַסקיל. אַ טריאַטער חלעבין, אַ קלוג מיידעל! פון וואַנען האָט צו איהר דיא חכמה זיך גענומען? אין אַ חדר האָט זיא דען געלערענט? וואָס אַ מינדסטער מאַנסביל האָט אין נאָגעל האָבען עס צעהן קלוגע נקבות נאָך אין קאָפּ נישט.

פייבוש (וויטער בעטראַכטענדיג חאַסקילין) נוא, סהורה!.... דוא שוויצט נאָך טאַקי אַלץ חאַסקיל?! נעהם וויש דיר אָפּ דאָס פּנים מיט אַ טיכעל. — צו וואָס האָט דיר נאָך געטויגט היינט אַזאַ בורנאָס?

חאַסקיל. עפּיס אַ שניידעריל, אַ פראַנצויזיל בין איך, האַ, מיך צו ווייזען צווישען מענשען אין איין קאַפּאָטע! — זעהר אַ פּאָליטישנער מעניש, חלעבין, ר' פייבוש! (ווישענדיג דאָס פּנים מיט דער פּאָלע) הלכות פּאָליטיקע, דרך ארץ, פאַרשטעהע איך בעסער. — רעדט בעסער מכח התחייבות.

פייבוש. נישקשה, דוא חאַפּסט זיך אין אַ שמאַלץ גרוב אריין. — טאַמיר וואָלט איך ביי דיר נעפּועלט, אויף אַ ווילע חאַטש אויסצוטהון דיין בורנאָס. ער איז דאָך צו דיר נישט צוגעוואַקסען, קענסט דאָך אָפּנעהען מיט שוויים.

חאַסקיל (ווישענדיג דאָס פּנים) בראָש ציטערט ער פאַר שוויים! וואָס איז דאָ אַזוינס? אַ יוד שוויצט... קעסט, ר' פייבוש! למען השם וואָס מעהר קעסט.

פייבוש. שאַ זיא נעהט, זיא נעהט! (ער בעטראַכט נאָך אַ מאָל חאַסקילין פונם קאָפּ ביז דיא פיס) אַך, דיין שוויצען, חאַסקיל, דיין שוויצען!......

זעקסטע סצענע.

פייבוש, חאסקיל און רייזילי.

רייזילי (צוקומענדיג נאָהענט) נאָך דאָ פּאָרט עפּיס א שטיקעל זכר.... ר' פייבוש! א גאסט חלעבין. עפּיס וויא פונם הימעל אראָפּגעפאלען!

פייבוש. ווערטער מאקי וויא פון א חכמה, א יודישע טאָבטער! קיינער טהוט נישט קיין טריט ביז ס'איז נים פונם הימעל. עס פאלט דער שפּאָן ביז ס'איז עפּיס נישט דראָן.

רייזילי (מיט א זיפץ) א מאָל אָבער פאלט דער שפּאָן יענעם צרות אָנצוטאָן. חלילה, נישט אייך, ר' פייבוש, מיין איך.

פייבוש. מען בעדארף אָבער אלסדינג אָננעהמען פאר ליב. אז גאָטעניו דרעהט זיין וועלטיל! אוודאי איז נישט איטליכער נענוג שטארק אויסצו־שטעהן דעם נסיון.... איך האָב שוין דאָ געשמועסט מיט ר' חאסקילין, האָב איך ערשט.... וואו זיינט איהר ר' חאסקילי? (שטרעקט ריידענדיג אוים דיא האנד אהינטער און שלעפּט חאסקילין צו ביי דיא פּאָלעם) אָט איז, ר' חאסקילי, דיא נוטע און פרומע, פון וועלכע מיר האָבען געשמיעסט.

רייזילי (לאָזט פארשעהמט אראָב דיא אויגען) ע, ר' פייבוש! איך האָב גאָר נישט געוואוסט, אז איהר קענט מאכען קאָמפּלימענטען.

פייבוש. קאָנפּליענטען וויים איך נישט, קיין פּלאָטקע מאכער בין איך נישט. ביי מיר איז אָהן קונצען, פּראָסט דער אמת, וויא גאָט האָט גע באָטען. יאָ, האָבען מיר ערשט געשמיעסט, וויא שווער ס'איז איין עהרליכער יוד צו זיין, נאָר אָהן קשיות פון זיין ליבען גאָמען אלסדינג מקבל באהבה זיין און געשטעלט למשל איינע אזעלכע, מיט וואָס פאר א שטארקייט זיא האלט נעביך דעם נסיון אויס און נעהמט אָן פאר גוט, וואָס גאָט ברוך הוא טהוט, און ווער? דווקא א נקבה, נאָך א יונגנד. (א טאָרענגעבענדיג חאסקילין) א יאָ, ר' חאסקיל! .... איהר זיינט נעביך מיד, ר' חאסקילי, פונם גאנג און גנעהט אָב מיט שוויים. נישקשה! (שטיל, אָנבייגענדיג זיך צו רייזלין ער איז א ויידען קינד, כלי שלמה!

רייזילי. **איהר שטעהט** דאָ דערווייל מיר און איך בעט אייך **אפילו ניט** זיצען! **זעטצט זיך,** זייט מוחל, אַט דאָ אקעגען אויף דער באַנק.

פייבוש (נימט אַ **שלעפּ** חאַסקילין בייא דער פּאָלע און זעטצען זיך ביידע אקעגען רייזילין) געלויבט איז גאָט, ר׳ חאַסקיל, אַט זיטצען מיר אונטערגעלעהנט אונטער אַ בוים! א יאָ נוט? וואָס שווייגט איהר? (צו רייזילין) איך האָב זיך פּאַררעדט און פּאַרגעסען דערווייל צוזאָגען. יאָ, דאָס איז ר׳ חאַסקיל ר׳ יוחנצע דעם רב׳ס!

רייזילי (צומישט) א־אָ! איך ווייס....

פייבוש (נאָכדעם אַז אַ היבשע ווײלע איז שטיל) אַוי, אַוי נעהט עס אויף נאָטס וועלטעלע! .... (ער דרעהט אַ האָר פּונם בערדיל און מריקעט אונטער דער נאָז) טי־טי־טי, בריבים־בים־בים.... וואָס זאָגט איהר, ר׳ חאַסקיל, וויא דאָ איז נוט?

חאַסקיל (מיט שמייכעלע) וואָס איז דאָ אַווינס? אַ וועלדעל, פּלעקער, בייטער, רימליך, בעזעטער!.... עט. נאַרעשקייטען, יונגעלשע זאַכען.

פייבוש (צו רייזילין) ר׳ חאַסקיל, פאַרשטעהט איהר, נעהט אלץ אין הויכע דרכים. איהם טראָגט דער קאָפּ אין אנדערע הלומות. אוודאי איז עס נאָר א הויכע מדרגה העט, העט...... אַ קאָפּטאַ! וויא קומען אזעלכע מענשליך וויא איך דערצו.... בריבים־בים בים. — מען בעדארף ארייננעהען אביסיל צו דער מאַמען. (צו חאַסקילין) און איהר מענט דאָ בלייבען, ני־שקשה. (צו איהם אויף לשון הקודש) אתה בלא תחית כאן שליטמזאלניק. (באלד טאקי אויף יודעש) דיא וועלט פון דעסטוועגען, ר׳ חאַסקיל, איז אויך א וועלט.

רייזילי (קנאַקט דיא פינגער) אַט וועל איך געהן, שיקען אייך דיא מאַמען אהער, ר׳ פייבוש!

פייבוש. חלילה, זיינט זיך ניטאָ **מטריח.** **איך געה אַליין,** נישקשה. (**ער ווערד פאַרשווינדען**).

זיבעטע סצענע.

רייזילי און חאסקיל.

רייזילי נעהמט נישט ווייט פון איהר דאס רעמיל און העפט, חאסקיל נעהמט זיך בייא דער פאה, און גלעט דאס בערדיל. ביידע שווייגען א היבשע ווילע, נישט צוריידען א ווארט.

חאסקיל (מאכט מיט דיא אקסלען אנבייגענדיג דאס קעפיל) נא, נא, דיר פייבוש!

רייזילי (דערלאננט אפבייסענדיג דעם פאדים א דורכנעהמענדיגען קוק אויף חאסקילין) וואס פייבוש?

חאסקיל (אין דער וועלט אריין) א תם! ווייסט קלאמפערשט נישט, או פייבוש איז א שרכן.

רייזילי. האט נישט קיין פאראיבעל, איהר זיינט דען א בחור?

חאסקיל (מיט א גלעכטער) א טריאטער, חלעבין. נאט אייך א בחור מיט א בערדיל!.... איין אלמן בין איך. — נאר צו וואס טויגען דיא אנשטער־לען, אן מיין ווייסט אליין זעהר גוט.

רייזילי (גוט בעטראכטענדיג חאסקילין) עפיס ווילט זיך מיט אייך רייד־דען, איהר זיינט, דאכט זיך, בייז.

חאסקיל (ווערד ביי זיך גאנץ שטארק) ניין, עס רעדט זיך נאר אזוי נוא, לאמיך שוין הערען וואס ווייטער?

רייזילי. איז אייער ווייב געוועזן א קלוגע, אויף אייך א מבין?

חאסקיל (מיט א געלעכטעריל) קלוג וויא אלע ווייבער, משטעהנעס גע־זאגט. און צו וואס טויג באמת א פלוניתטע דיא איבעריגע חכמה? ביסט א פלוניתטע זייא זשע א פלוניתטע און נענוג. ווייטער גארנישט.... איהרע מבינות האב איך נישט בעדארפט. אלץ איינס....

רייזילי (אוועקשטעלענדיג דאס רעהמיל און אנקוקענדיג חאסקילין) מיט

איך איז דאָך עפּיס מחית נאָר צוריידען! זאָגט נאַר, איך בעט אייך, וואָס איז אזוינס פּלוניתטע?

חאַסקיל (שמאַכט פּאַר גרויס הנאה און רייבט דיא הענט) וואָס איז אזוינס פּלוניתטע? — נאַרנישט, פּלוניתטע איז פּלוניתטע, א יודענע, אָהן א נאָמען, גלאט אזוי זיך....

רייזילי. און אייער ווייב, זאָגט נאַר, האָט איהר ליב געהאַט?

חאַסקיל. עפּיס אזוי מיאוס מגושם, ליב מחילה א ווייב! .... דאָס ערשטע מאָל הער איך אזעלכעס. עפּיס א ראָסעלפּלייש איז עס, א לערוועצע....

רייזילי עפּיס נאָר אנטיק הלעבין וויא איהר רעדט! וויפיל איז דרינען אז אייער ווייב איז טויט?

חאַסקיל. אָ, שוין א היבשע צייט, אקענען א דרייא חדשים.

רייזילי. ערשט א דרייא חדשים און איהר ווילט שוין חתונה האָבען!

חאַסקיל. מילא וואָס דען זשע טהוט א יוד. אז דיא פּלוניתטע שטאַרבט? געשטאַרבען — נוא געשטאַרבען. ברוך דין אמת! האָב דיר דאַרטען א ליכטיגען גן ערן און חתונה מוז מען האָבען. — איבעריגעס בין איך מרוצה, אויף א קורצער צייט דיא חתונה אָפּצולייגען, אבי לטול אָפּמאַכען דיא תנאים. פּייבוש האָט מסתמא עס שוין געזאָגט.

רייזילי. און קינדערליך איז פון אייער ווייב איבערגעבליבען?

חאַסקיל. פון עטליבע שטיקלעך איז דאָ איין יונגעל, א שלאַפּס. מען קען זיין גאַנץ רוהיג, דיא נשמה היינגט איהם אויפן שפּיטץ נאָז. ער בלייבט ביים טאַטען צום שידוך געהער זיך עס כלל נישט אָן.

רייזילי, זעהר פיין פון אייער זייט.... (זיא נעהמט ווידער דאָס רעהמיל און העפט אראָפּלאָזענדיג דיא אויגען).

חאַסקיל (געהט אהין אהער מיט ברייטקייט און שמאַכט) וויא זיא האָט מיך דאָ פאַרהערט! בין איהר אבער אריין אין טעם, העהע (פּארליינענדיג דיא הענט אונטער דעם בורנאָס קוקט ער פון דערווייטענס אויף רייזילין מיט איין איינעל און מיִסט זיא איבער פון אויבען ביז אראָפּ) פּחורה! קיין מעשה נישט, נישקשה.... מען בעדאַרף מיט איהר מאַכען גיכער איין עק. (צוקומענדיג צו רייזילין רעדט ער עפּיס נישט מיט זיין קול) נוא, זאָג נאַרעלע, דוא ווילסט?

רייזילי (הייבט אויף פאַרוואונדערט דיא אויגען) וואָס? . ....—

חאסקיל (מיט א נארישער מינע) זאג, נארעלע, שעהם זיך נישט ! ס'איז דאך א יודישע זאך. ווייסט דאך שוין וואס......

רייזילי (שטעהט נעשווינד אויף, אנטאפענדיג זיך ביים הארצען) אהא, איך שטוים מיך שוין אן.... א שרעק ! !

חאסקיל. שרעק זיך נישט. נישקשה ! דעם נדן וועט דער טאטע דיינער סיליקין סודם חמעשה. מעגסט אויף מיר זיך שוין פארלאזען. עד פרוטה אחרונה וועט ער ביי מיר סיליקין.

רייזילי (אויסשטעלענדיג אויף חאסקילין א פאר ברענענדיגע אויגען) אוועק רוא ווילדער !....(זיא לאזט זיך ניך נעהן).

חאסקיל (נאכקוקענדיג רייזילין מיט חוצפא) פיששש....מען פרענט זיא אום א דעה ! נישקשה, וועט בעסער ווערען !.... (ער נעהט אוועק).

אכטע סצענע.

שפרינצע, רייזילי און שמחה.

שפרינצע (ווייזט זיך נעהענדיג פון שטוב און ברעכט דיא הענד) שוין !...... דער ערשטער שנים איז שוין נעשעהן. דיא מאמע מוז נעהן דערקיילען.... רייזילי און א חאסקיל ! אזא הפך וויא טאג און נאכט .... אוי, דיא נויט, דיא ביטערע נויט !.... וויא אבער וועל איך איהר אין דיא אויגען קוקען ?.... רייזילי, א, רייזילי ! (זיא שפארט זיך אן צו א בוים און ווייגט).

רייזילי (צוקומענדיג פארטראכט און דערשלאגען) מאמע !....

שפרינצע (קלאפט זיך אין הארצען) ווער איז דער מאמע ! — רעד, וויין טאכטער !

רייזילי. איך האב שוין נעוויינט, מאמע !

שפרינצע. וויין, לאמיך הערען ! דיין שווייגען אצינד שטעכט מיך.... וויין, רעד טאכטער !

רייזילי. אלץ איינס, מאמע ! וואס איז אין גאנצען מיין לעבען ?

שפרינצע. א שרעק! עפּיס הערט זיך מיר אַזינד דאָס אַלטע לידעל:
„דער טאַטע האָט מיך געקיילעט, די מאַמע האָט מיך געגעסען". יאָ, טאָכטער,
געגעסען, דאָס איז טאַקי פאַר דעם עסען.

שמחה (אנקומענדיג שטאַרק אויפגעבראַכט) אזוי?!.... דוא שיטסט מיט
הייסען פעריסיק שיטסט דוא אָפּ – טרייבסט! נוא, זאָג איך דיר, רייזיל, דער
שידוך מיט חאַסקילין מוז זיין און וועט זיין.

שפרינצע (אַננעהמענדיג שמחהן בייא דער האַנד) אָבער שמחה, נישט
מיט אזא......

שמחה. עט, וואָס וועסט דוא מיר דאָ זאָגען,.... דאָס האָט די
מאַמע דיינע, רייזיל, דיר ביז אהער נאָכגעגעבען אלע דיינע חפצות און
איך נאָר האָב מיר געלאָזט ארויספיהרען אויף בימשען........ יאָ, א גרויסע
טובה האָט מיט איהר נאָכגעבען דיר די מאַמע דיינע געטהון. אָ ווייבער,
ווייבער......

שפרינצע (מאַכט מיט דער האַנד שמחהן כמעט אונטער דער נאָז)
שלעכט איז שטאַרט, עס געפעלען איהם נישט די ווייבער! וויא באַלד
נאָר עפּיס זיינען די ווייבער.... אַ, מענער, מענער! (צו רייזילין) וואָס
זאָלען מיר ווייבער געביך טהון, אז מיר זיינען אין אזא פינצטער מזל גע-
בוירען געוואָרען; אז מיר זיינען פארקויפט, נישט פרייא א קאָפּ אויפצוהוי-
בען.... ע, דוא זאָלסט זיין א יונגעל, וואָס וואָלט איך מיט דיר געהאַט
צוזאָרגען, א מיידעל אָבער איז עפּיס נאָר אנדערש. זיא טהור צופיהל זיך
נישט איינשפּארען.

רייזילי. מה רעש, איך וועל פארזיכצען? עפּיס נישט אזא סכנה!

שפרינצע. עפּיס גרינג אזוי צוזאָגען אייביג א מיידעל! ערגערס איז שוין
דאָכט זיך, נאָר נישט וויא צווישען ביז דעם גרויען צאָפּ. און בפרט נאָך
בייא יודען בעהיט זאָל מען ווערען! — א מאַנסביל ער מעג, נישקישה, ער איז
עפּיס נאָר וואָס אנדערש....

שמחה (וואָרטשענדיג) די מאַמע איז דאָס די גוטע און דער
טאַטע דער שלעכטער. זאָגט זיא דען נישט אויך דאָס איינגע. נאָר אביסיל
צושמירט.

שפרינצע. אז דוא ביסט געקימען אזוי אַנגעלאָדען און זיך צופלאַקערט
אויף דעם קינד געביך! זעהסט דאָך, מען קען רעדען דאָס איינגע טאָפּ,

נאר וויא א מענש, מיט גוטען און ברחמנות.

שמחה (גלעט רייזילין איבערן קאפ) חלעבין, רייזילי, איך האב דיך אזוי ליב וויא דיא מאמע.

רייזילי (אנקוקענדיג דעם פאטער פא־ט אבט) וואס ? !

שמחה (א קלאפ געבענדיג זיך אין הארצען) איך האב א הארץ פול מיט מכות ! .... און נאר אהן דעם, רייזילי, ביסט דוא דאך שוין א דער־וואקסען מיידעל און וועמען אנדערש קען מען דיר אין אונזער גראר אנ־שלאגען ? חאסקיל איז וויינינסטענס א מיוחס, שטאמט פון א גרויסער משפחה.

רייזילי. אט דאס גאר ! .... ניין, טאטע, ניין !

שמחה (אויפגעבראכט) מיר זיינען פארבייא ! דוא ווילסט אונז קיילען טאכטער. זאגען דיא מאמע.

שפרינצע. משונה גראב, שמחה ! רעד נישט אזוי משונה. (צו רייזילין מיט א קרעכץ) דער טאטע מיינט, מיר קענען פון אנדערע געקיילעט ווערען חלילה אהן א מעסער....

שמחה. אונזער הויז, וואס אין זאלאג, וועט מען צונעהמען, אלס־דינג, האק און פאק מיט דיא בעבעכעס. א חוץ דיא אלע ביטערע צרות וועל איך נאך פארליהרען דעם גוטען נאמען און זיין צו לייטעש געשפעט. מיין גאנצע האפנונג אצינד איז נאר איין ר' יוחנצע, אבער מיט דעם תנאי, אז דוא וועסט זיך נישט פארעקשהנען.... אוי, רייזילי, שלעכט, דער חלף לינט מיר אויפן האלז !

רייזילי (אנחאפענדיג זיך ביים הארצען) טאטע !....

שמחה. קוק מיין קינד אויף דער מאמען. דיא מאמע נעביך וועט ליידען דחקות, הונגער און נישט האבען אויף דער עלטער וואו דעם קאפ אנידערצולייגען (ער ווישט דיא אויגען און קעהרט אוועק דעם פנים).

רייזילי (צו זיך אליין, א מאך געבענדיג מיט דער האנד) ער.... אין דאך מעהר נישטא.... טהוט אייך מיט מיר וואס איהר ווילט !

שפרינצע (וויינענדיג) ניין, ניין, צווינג זיך נישט טאכטער !.... דיא מאמע וועט בעסער דינען, זיך פארקויפען......

רייזילי. ניין, מאמע ! אלץ איינס. אזוי איז מיר שוין בעשערט...

(זיא פאלט אויף דער באנק).

שפרינגט (ארום האפענדיג רייזילין) געפאלען וויא א קרבן! וועה איז דעם טאטען, וועה איז דער טאטען!....

פינפטער אקט

א גאס. אויף דיא הייזער זיינען ארויסגעשטעלט פענדליך און א טהייל פון זייא זיינען בעהאנגען מיט קרענצליך בלומען. רעדליך מענשען שטעהען אויף דיא טראטואַרען. לינקס קוקט ארויס איציקס קלייטעל און דערבייא ליפע דער חלפן לעבין זיין טישעל.

ערשטע סצענע.

איין עולם. איציק דער קרעמער, ר' אליה, ליפע דער חלפן און פייבוש.

א יודענע (מיט א געשרייא שטופענדיג זיך צווישען דעם עולם) לאָזט יודישע קינדער, לאָזט! חיימיל מיינער קומט.... צוריק פון דער מלחמה.. מיט דעם פאָלק קומט ער, מיין חיימיל!

א יוד. אי-אי, זיא האָט מיר אָנגעטרעטען אויף דעם פוס! איהר טרייף מזל, וואָס זיא איז פארשווינדען.

קולות צווישען עולם. אהין, ווייטער, צו דער ראָגאָדקע, ניכער! (דער עולם דערווייטערט זיך).

איציק (שטעהט אויפן נאַניקעל פונם קלייטעל) קיר"ה, זאָגט איהר, געחמט דיא הערצאָגאָווינע! אָט דאָס איז דאָך טאַסי אייער קיר"חם פולע תנועות, טהוט גאָרנישט און האַפט נאָר בייא דיא מלביות שיריים!....

ר׳ אליה (זיטצט אויף זיין חזקה אָרט) און דיין וויקטאָריעס האָב דיא אינזועל ציפערען, חייסט נעביך גאָר ניט געחאַפּט שיריים! נישקשה, זיא איז אַ גוטע נאַשערען, האָט ליב שטילערהייט אַ האָפּ צוטהון פונם מעפּיל.

ליפּע. אומזיסט, חלעבין, אייער האַמפּערען זיך, ער געחאַפּט, זיא געהאַפּט, וואָס מאַכט עס אויס? אַ לאַנג אַלטע אייבּינע מעשה. אָט ועהט בעסער וויא דאָרט שיט זיך איין עולם אקעגען דעם חיל, וואָס קומט באַלד אריין.

פייבוש (צוקומענדיג צום קלייטעל) אַ, גאָט העלף! פון וואָס שמיעסין עס יודען? מסתמא פון פּאָליטיקע. (צו ר׳ אליהן) זעהט איהר אין פּאָליטיקע, דאָ זיינט איהר, ר׳ אליה, אַ למדן מופלג, איין בריה און אַ שדכן דווקא נישט קיין גוטער. — יוסיל פינשעווערס שידוך האָט פון מיינע הענט, נאָר דורך אייך זיך ארויסגעגליטשט.

ר׳ אליה (אויפשפּרינגענדיג פונם ביינקעל) הערט ושע יודען בהן שלי, איך בין דרינגען אַזויפיל שולדיג...... וויא זאָל איך זאָגען? אַזוי וויא.... נישטטעהר וואָס.... גאָרנישט.

פייבוש (מיט אַ גנבה שמייבעלע) נישטטעהר גלאַט אויף דיא אייגענע מעשה — ר׳ אליה! אָבער ווען נישט ר׳ אליה און טרעפט זיך מיר עס מיט איין אנדערען, הערט איהר יודען! וואָלט איך מע־טע־טע.... נוא, ר׳ אליה, שא, ווייטער חבר.

ליפּע (ארויפלויפענדיג מיט אימפּעט אויפן גאַניקעל) איציק, דאָס חיל! דאָרט ריהרט זיך שטאַרק דער עולם.

איציק (צוקוקענדיג זיך) הא... ניין! ברוך הבא, דאָס איז ער, שמואליק מיט זיין כבוד אַליין!

צווייטע סצענע.

שמואליק און ניסיע.

שמואליק (ארויסשטופענדיג זיך פון צווישען דעם עולם שטארק פאר־כוסעט און דאס היטעל אויף דער זייט קאפ) וויסניטרע, וויסנאפרע, וויס־נאטרע לחי עולמים!.... אז שמואליק מארשירט לאז זיין בצלצלי תרועה, מיט א קאטערינקע ..... עך, סאלדאטיקי בראטיקי בשמחה רבה ואמרו כלם!

ניסיע (ציהעט שמואליקין ביים ארבעל) ניידע, נענוג! ניכער קום חער־שעלען אקענען!

שמואליק (פארקרימט זיך) פישש, א נרויסער פריץ, אקענען! - ווייבער, מאמעס צום קבלת פנים דא, אקענען!.... ואני און איך האב צו דיין מוטער רחל נישט איוי נעטהון, בבואי מפדן, אז מיר זיינען געקומען פון קאווקאז, האבען מיר נעדראלעט בענלא ובזמן קריב וויא א קאדנער בעל ענלה אין דער בלאטע, זיך נעשלעפט מיט נרוים קוראזש אומעטים חורר.... אז אלע פלענען פאר אונז מאכען ויברח....

איינער פונם עולם. אבער קידוש, שמואליק, פלעגט איהר מאכען?

שמואליק (שאקלענדיג מיט דער האנד) פיט, פיט, פיט! דוואדצאט פיאט פאלאק אויף א ברודער מיט דריי ציין אונטערגעשלאגען. און קידוש איבער א הארטען סעחאר. נא, נריזע און ישריי חי וקים: ראדי סטאראטסיא מאשע בראדיע, בשמחה רבה ואמרו כלם!

ניסיע. אבער קום שוין, קום ניידע! וויא דערלעב איך שוין זעהען חערשעלען.

שמואליק (אויסציהענדיג זיך וויא א סטרינקע) סטאי ראוונאיסיא! פינף און צוואנציג יאהר מיט א שמיטצעל האט דיא מאמע נעוואוט און זיך נישט דערוואוט איהר שמואליקין צוריק קומענדיג פונם חדר, וואחין דער בעהעלפער מיט מעשענע קנעפליך האט איהם, נאך גאר א ברעקיל, אוועק־נעטראגען אויף דיא פלייצעס. דיא גאנצע צייט כסדר איז נענאננען דיא לאנגע סדרה בלק. ומלאכים יחפזון און נעציטבעלט, דם ואש ותמרות עשן

אלש א רזיך איז נעגאנגען. (אננעהמענדיג ניסיען) תייא, אדם א מענש, קאטשקע ריק זיך! ריקט זיך ישראל בני רחמנים!.... (ער געהט אוועק מיט ניסיען און א סך פונם עולם נאך איהם).

דריטע סצענע.

מענדיל, דוואסיע און שמחה.

דוואסיע. אונז, מענדיל, איז שוין אפשר צייט פאהרען א היים. אלסדינג איז שוין איינגעהאנדעלט. אויף א רגע נאר וואלט איך געוואלט א שפרונג טהון צו שפרינצען, זעהן וואס זייא מאכען.

מענדיל. מאכען זאלען אזוי דיא הינע ר' שמעלקעס. זיי האבען ר' שמחהן גוט איין אויער אויסגעמאכט. יענע וואך בין איך ביי איהם געוועזן. אוי, דוואסיעניו, איז דאס בייא ר' שמחהן אין הויז א ביטערע עלענט, דער דלות שווישטשעט דארט פון איטליכס ווינקעלע! דוא וואלסט איהם נישט דערקענט, אזוי האט איהם דאס פנים זיך פארענדערט. שא, אט געהט ער דארט מאקי אליין.

שמחה (צוקומענדיג) שלום עליכם, מענדיל! וואס מאכסט דוא עפיס? וויא געהט עס דיר אין דיין ארענדע פון דער מיהל?

מענדיל. נישט צופארזינדיגען, ס'איז ברוך השם, דא ברויט. (אנקוקענדיג א רגע שמחהן) וואס טויג אייך, ר' שמחה, דיא שטאדט אנקוקען דא דיא פנימער זייערע — דאס גאנצע פעקיל שיינע לייט, מיוחסים, וואס האבען בביזוך, בבדי צו ווערען אדמיניסטראטארעס, שטילערהייט אויף אייך געגראבען. בעגראבען, חלעבין, זאלען זייא אייך אלע ווערען. אט נעחמט, פאלגט מיך, און פאהרט מיט אייער ווייב איבער צו מיר אין דארף אויף א צייט ביז גאט וועט אייך עפעס העלפען.

דוואסיע. בייא אונז וועט עס חלעבין נאר נישט אויסמאכען, אדרבה

מיר וועלען גרויס הנאה האָבען. מהוּם אונז, חלעבין, דיא טובה, בעל חבית! אזוי פיעל יאָהר האָבען מיר דאָך אייער זאלץ און ברויט געגעסען.

שמחה. יישר כח אייך פונם גאנצען הארצען, ס'איז אָבער גאָר אומ־מענגליך. וו'א מיינט איהר, חא? שפרינצע מיינע וועט זיך שיידען מיט רייזילין און בפרט אצינד, אז זיא איז אזוי אומגליקליך און עס טחוט זיך....

מענדיל. אלץ אפשר מיט דעם שיינעם איידעמיל!

שמחה, ס'איז דאָ נענוג מיט דעם, מיט יענעם ... אָט גוט חלעבין, וואָס דוא ביסט היינט אין דער שטאָדט. דוא קענסט מיר צוגימין קומען. קום, וועל איך דיר זאָגען. (שמחה און מענדיל געהען אוועק).

פערטע סצענע.

רייזילי, א דארע מיט א טיכעל אויפן קאָפּ, א פעקיל אונטערן אָרם. דוואָסיע, איציק און ליפע.

דוואָסיע (צולויפענדיג צו רייזילין) וואָס זשע מאכט איהר פאָרט, קרוין? אי, האָב איך שוין געגאַרט אזוי אייך צוזעהן! (זיא ווישט דיא אויגען און שאָקעלט מיט דעם קאָפּ) א וועהטינ איז מיר, וויא איהר זעהט נעביך אוים! זאָגט זשע, איך בעט אייך, וואָס זשע מאכט איהר?

רייזילי (אונטערהיסטענדיג און הייזערינגליך) אזוי וויא דוא זעהסט מיך, דוואָסיע. — איך לעב....

דוואָסיע. אזא לעבען געזאָגט געוואָרען אויף אלע יענע לייט, וואָס האָבען א מאָל בייא אייך געזויפען, געפרעסען און דערנאָך אין אייער בלוט זיך געבאָדען! (אויסשטרעקענדיג דיא האנד צו רייזילים פעקיל) א דונער זאָל מיך נישט דערשלאָגען! קוים וואָס זיא איז געהט, איז אויך אויף דער צייט און רייסט זיך נאָך דאָס נע'ונר איין טראָגענדיג אזא פעקיל!

רייזילי (אוועקשטופענדיג דוואָסיעס האנד) צו וואָס, דוואָסיע! וואָס מאכט עס אוים, נאָך א פעקיל, אלץ איינס, חלעבין.

דוואָסיע. נעהמ שוין, נעהמ, רעדמ נישמ אומלבע זאכען. אייער גענומס אין מהייער. צעהן פון יענע שיינע לייט זאָלען דיא כפּרה ווערען פאַר אייער מינדסטען נאָגעל.... נוא, נימ שוין עס אהער! — וואָס איז דאָ אויגנס אין דעם פּעקיל?

רייזילי. אביסיל וועש צום נייען...... האָב איך אויף איין אָרמ נענומען.

דוואָסיע (ווישענדיג דיא אויגען מימ דער גאַנצער האַנד) ר׳ שמחה׳ס טאָכטער, וואָס האָט געלעבט אין וועהלטיג, זיך געבאָדען אין מילה, אין פוטער זאָל היינט נעביך אזוי קריעה רייסען!

רייזילי. מיין לעבען איז גאָר נישט ווערטה, מען זאָל איבער איהם אזוי זיך זאָרגען. אָט זאָג בעסער, דוואָסיע, וואָס מאַכסט דוא? לעבסט דוא צופרידען מימ דיין מאַן?

דוואָסיע. אויף אַלע מיינע ליבע נעוואָגט נעוואָרען אזא גוטע מולדינע דאַליע וויא מיינע. מיין מענדיל ליובעט, קיבעלט מיך. אַלץ דוואָסיעניו, מיין דוואָס׳עניו. זאָגט דוואָסיע, טאָג, מעג זיין נאַכט, איז טאָג. — און איך איהם האָב אין הארצען עפּיס אזוי ליב, אזוי ליב...... איך רייץ מיך אפילו א מאָל מימ איהם, בלאָז מיך קלאָפּפערשט, אָבער אזוי אויף קאָמאָוועס.

רייזילי. זעהסט דוא, דוואָסיעניו, דוא האָסט מאַקי א גליקליך לעבען.

דוואָסיע. איך האָב מיך, ברוך השם, נישט צובעקלאָגען. ס׳איז נאָך אזא מענדיל, דאכט זיך, גאָר נישטאָ. ער איז דאָך אפילו א פּראָסטער מענש, נישט עפּיס וויא יענע ויידענע יונגע מאַנטשיקליך; גאָר דיא כפּרה מענען זיי אַלע ווערען פאַר זיין מינדסטען פינגער.... א וועהטיג איז מיר! ווּאָס ציטערט איהר עפּיס אזוי, רייזילי? איהר קענט דאָך זיך נישט האַלטען אויף דיא פיס. אהער ניכער דאָס פּעקיל! קוממ, דאָ אקעגען האָב איך א בעקאַנט קלייטעל. (זיא נעהמט ביי רייזילין דאָס פּעקיל און געהט מימ איהר צו צום קלייטעל).

איציק (דערזעהענדיג דוואָסיען) אַ, איסקאָטציל קוממ, דוואָסיע!

דוואָסיע (ארויספיהרענדיג רייזילין אויפן גאַניקעל) זיטצט, רייזילי, זיטצט דאָ אויפן ביינקעל, אָט אזוי, אזוי. (צו איציקן) האָט קיין פּאַראיבעל נישט, וואָס איך סאַרווער דאָ אזוי, וויא ביי מיר אין דער היים.

איציק (וויזענדיג אויף רייזלין) נישקשה, איך האָב נענוג פון זייא אי־בערצעלייזט א מאָל אין דיא נוטע יאָהרען....

ליפע (ארויפלויפענדיג נעשווינד אויפן נאניקעל) **איציק, מען נעהט!**

פינפטע סצענע.

פון דערוויטענס הערט זיך א שפּילען פון מוזיקע. דערנאָך ווייזען זיך סאָלדאטען. פאָראויס נעהען פּיעווטשעס, זיננען און פייפען פרעהליך. אין דיא פענסטער פוןביידע זייטען הייזער שטעהען **ראָטען** און ווארפען אויף דיא סאָלדאטען קרענצליך **בלומען.**

ד י א פּ י ע ו ו ט ש ע ס:

סאָלדאַטושקי, רעביאטושקי נדיע וואשי זשאָני?

— **נאשי** זשאָני רושיא זאראושאָני,

וואָט נאשי זשאָני. **א. ז. וו. א. ז. ח.**

א טהייל מענשען דערקענען צווישען דיא סאָלדאטען **זייערע קינדער, זייערע** מאנען. לויפען צו זייא פרעהליך צו, קיטען זיך און נעהען מיט זייא **אוועק;** א טהייל מענשען, וואס זייער האָפנונג איז נעווען **אומזיסט וויינען און ברעכען דיא הענט.**

זעקסטע סצענע.

שמואליק, ניסיע און א סאָלדאט.

ניסיע (מיט א נעוויין) נישטא הערשעלע! זיידע, **וואָס שווייגסט דוא?**

שמואליק (טהוט אומעטינ א פייף) מי בחרב ומי **בחניקה, ווער דורך בלייענע** פיינעליך און ווער דורך א פיקע....

קום, ניסיע, קום ! (ער נעהט שאָקלענדיג זיך).

ניסיע (נעהט וויינענדיג נאָך שמואליקין) וואָהין, זיידע, קום ?

שמואליק (צוקומענדיג צו דיא פורגאַנגעס קראַסנאהאַ קרעסטא) אחער, ניסיע ! בענלא, א כאַפ אין וואַגען ובזמן קריב און ושיוואַ.

א סאָלדאַט (ארויסקריכענדיג פונם פורגאַן, זיין האַנד היינגט אונטערגע בונדען אויף א טיכעל) האַ־האַ שמואליק !

שמואליק מיט דער האַנד צום מויל) על כן ברך, מיט דעם גלעזעל א מאַך, פיף פוף־פאַף ויקדשהו און געמאַכט איהם פאַר א קדוש, אהן א הענטיל · חייא, סליש !

ניסיע. נישטאָ הערשעלע ! פרעג זיידע, וואו איז מיין הערשעלע ?

דער סאָלדאַט (שטאַרק פארוואונדערט וואָס היסט ?) ! הערשעלע איז נאָך נישט צוריקגעקומען ! .... איך אליין האָב איהם געזעהן געוונד און האָב איהם איבערגעגעבען....

ניסיע (מיט גרויס פרייד) זיידע, דוא הערסט, ער האָט געזעהען הערשעלע... (צום סאָלדאַט) נשמה, הארץ, קויפט אייך עולם הבא און דערפרייעט מיך ניכע־מיט דער בשורה, וואו, ווען, האָט איהר געזעהען הערשעלען ?

דער סאָלדאַט (פארטראַכט זיך) וואו, ווען ?.... שפעטער אביסיל, איהר וועט קומען שפעטער.

ניסיע. וואָהין, סערדצע, וואָהין קומען ?

דער סאָלדאַט. צו זלמן קריסטאַל.

ניסיע. גאָט איז מיט אייך ! פון זלמן קריסטאַל איז שוין לאַנג קיין זכר נישטאָ.

דער סאָלדאַט (אָנהאַפּענדיג זיך בייא דער קראַנקער האַנד מיט א קרעכץ) אוי !....

שמואליק (א פייף געבענדיג) מי ביד, אוי, א פיק פון א בלייען פוינע־ ומי באדמה און באַקט בייגעל !....

ניסיע. זלמן האָט מיט זיין הויזגעזינד זיך אוועקגעלאָזט באלד טאַקי נאָך זיין זונס טויט. פונם רומשוקער רב איז אָנגעקומען אהער זיינע אלע פאַפּירען מיט זיין כלה'ס בילד. — נוא, דערצעהלט ושע מיר פון מיין הערשעלען אצינד.

דער סאָלדאַט (שאָקלענדיג מיט דעם קאָפּ פארוואונדערט) הא־הא, אָט

יאָס! .... (ער סוקט שארף אָן ניסיען) אצינד.... נייז, לאָזט מיך אָפּ, איך בעט אייך (ער לאָזט זיך געשווינד נעהן).

ניסיע (שלעפּט שמואליקן בייא דער האנד) קום, זיירע! לאָמיר איהם נישט אָפּלאָזען (זיי נעהען אויך).

זיבעטע סצענע.

שמחה, שפּרינצע, חאסקיל, מענדיל, פייבוש, ניסיע,
שמואליק דער סאָלדאט, רייזילי, דוואָסיע און
א רעדיל מענשען.

חאסקיל (דרעהט מיט דעם שטעקעלע אויף דער ערד און מאכט צוקען) שווער, אומזיסט אייערע רייד! זי געהען מיר אפילו נישט אין דער לינקער פּאָה.

שמחה. אזוי, חא, ענטפערט מען א שווער?

שפּרינצע (נעהענטער) עס נעהט דיר נישט מעהר אין דעם, שמחה, וואס ער איז איין עזות פּנים. אלסדיננ איז גאָרנישט אקעגען דעם גרויסען אומגליק, וואָס אונזער רייזילי נעביך האָט אזעלכען פּאר א מאַן.

מענדיל (ארויסטרעטענדיג מיט כעס) א מעשה, וואָס נאָך נישט דער־הערט געוואָרען! מען זאָל בייא א מענשען צונעהמען דאָס לעצטע נעביך. און נאך וויא? בגנבה!

חאסקיל. איך האָב צונענומען על פּי דין. מיר קומט קעסט. איך האָב נישט דערעסען קעסט!

מענדיל. ר' שמחה האָט דען און נים נישט!

חאסקיל. אָבער וואָס נעהט עס אָן מיך! אין דיא תנאים האָט ער זיך מתחייב געווען קעסט. זאָל ער געבען קעסט! — ער קען נישט? נישט מיין ראגה. מיר קומט קעסט.

מענדיל. וויא שעמט זיך עס נישט א געזונטער בייבאק אורנס צורייד־

דען ! וואָס איז דאָס פאַר אַ גאַנג, יענעם וויא אַ פּיאַווקע צו זויגען, צו־פרעסען און האָבען אויף יענעמס קאָפּ קינדער ! קראַנק איז אַזאַ יוד מיט הענט און פיס אַליין צוהאָרוועץ און פּאַרדינען זיין ברויט כשר מיט שוויים וויא מיר פראָסטע מענשליך ! . . . .

חאַסקיל. איך רעד על פי דין, על פי יודישקייט און ער מיר ענטפערט בוידעם. — עם האַרץ, גראָבער יונג !

מענדיל. אוחניאָק !

פייבוש. (צוקומענדיג צום עולם, וואָס פאַרקלייבט זיך ארום) וואָס איז דאָ אַזוינס ?

מענדיל. אָט איז ער, דער שדכן ! געהט האָט הנאה פון אייער אַר־בייט. (צום עולם) אָט האָט איהר, יודישע קינדער, אייערע שדכנים, אייערע גליקען ! קוויקט זיך יודען מיט אייערע תכשיטליך, מיט אייערע שיינע נפשות ! . . . (צום עולם קומט צו אַ סאָלדאַט, ניסיע און שמואליק).

ניסיע (צום סאָלדאַט) אָט דאָ וועט איהר וויסען דעם גאַנצען אמת. (צום עולם) אמת, אַז זלמן׳ס זוהן איז אין רושטשוק געשטאָרבען ?

שמואליק. אמת . . . . ויציב און שטעלט אַ מצבה. ונכון און נאָך איינע.

דער סאָלדאַט (אויסציהענדיג זיך גלייך) וואָס, האַ, נישט דערקענט ?

מענדיל (קוקט אָן דעם סאָלדאַט און שפּרינגט אָפּ צוריק שטאַרק פאַר־וואונדערט׳ וואָס זעה איך ! . . . . .

שפּרינצע (צוקוקענדיג זיך) איך חאַלעש, דאָס איז ער ! . . . .

שמחה (אָוועקקעהרענדיג זיך דערשראָקען) אויפ׳ן עולם התועה !....

דער סאָלדאַט. אַזוי טאָקי · איך אוים (ווייזענדיג אויף דער קראַנ־קער האַנד) איך בין געוועזן מסכן שלאָף אַ לאַנגע צייט.

ניסיע. (מיט אַ געבעט) נשמהניו, האַרצעניו, נוא זאָגט זשע שוין, זאָגט׳ וואו און ווען האָט איהר הערשעלען געזעהען !

דער סאָלדאַט. (קוקט אויף ניסיען שאָקלענדיג מיט דעם קאָפּ) פאַר דער גרויסער מלחמה ביי שיפּקע האָב איך . . . . נוא׳ עס העלפט נישט. הערט זשע ! איך בין געגאַנגען אויף דער מלחמה און הערשעלע קיין רוש־טשוק האָב איך איהם איבערגעגעבען . . . . .

ניסיע. נוא, ווייטער, ווייטער ! דערפרעהט מיך שוין מיט דער בשורה.

דער סאָלדאַט (מיט אַ קרעכץ) האָב איך, געזעגענדיג זיך מיט הער-שעלען, איהם איבערגעגעבען מיינע אַלע פּאַפּירען און דאָס ביל׳ד . . . .

פייבוש. אַ מעשה, אַ מעשה! היינט פאַרשטעהט איהר יודען גאַ-טעניוס דרעהעלי? טע טע טע, דאָס איז אין רוסטשוק גאָר הערשעלע געשטאָרבען . . . .

ניסיע. אַ דונער האָט מיך דערשלאָגען! . . . (פאַלט אויף דער ערד, שלאָגענדיג זיך מיט ביידע הענט אין קאָפּ, און בלייבט ליגען ווי אַ שטיין).

שמואליק. (ווישט מיט דעם האַרבעל די אויגען) שאַ, שמואליק! לייד צרות, קלעפּ, שמיטץ און זאָג דעם צדוק הדין — ראַדי סטאַראַטסיאַ וואַשע בראַדיע! . . . . (ער פאַלט אויף די קניע לעבין ניסיען. — דוואָסיע מיט רייזילין קומען צו).

שפּרינצע (ברעכענדיג דיא הענט) בערוהיג דיך רייזילי, שטאַרק זיך טאָכטער!

רייזילי. וואָס איז דאָ מאַמע, אזוינס געשעהן?

דער סאָלדאַט (צולויפענדיג געשווינד) מיין רייזילי! . . . .

רייזילי (שטאַרק צומישט) אַלכסנדר! . . . (זיי חאַפּען זיך אַרום און שטעהען אַ רגע שטיל).

חאַסקיל (צולויפענדיג) גוי, גוי איינער מיט איין אשת איש! (שלע-פּענדיג רייזילין) אַ שיינע פּלוניסטע. ־לעבין! . . . .

אַלכסנדר (אַ חאַפּ געבענדיג זיך פאַרציטערט) רייזילי מיינע — אַ ווייבעל! . . . . חאַסקילים אַ ווייב! . . . .

אַ גרויע האָר.

אַז דער פּייזער ווינטער געהט־אַהין און וועסנע פּיי אונז אין לאַנד — טהוט זיך אין גאָטס וועלטיל אומעטום! אַלע מיני באַשעפענים: פון'ם קליי־נעם ווערעמיל ביז דעם מענשען, דעם גרויסען פיינע־בריה, טהוען זיך אַ נעהם צו דער אַרבייט זייער גאַנץ געשמאַק — רייניגען און ראַמען, בויען און פּעררריכטען נעסטען, הייזלעך און דירות אין לעבער און שפּאַלטען, אין וועלדער און אין פעלדער, אין שטעדט און דערפער. דרענסטמאָל חערשט דאָס ווייב אין שטוב, גאָר אַ שרעק. אויף איהר בּעפעהל ווערען געעפענט די טאָפּעל פענסטער, אַרויסגעטראָגען. איבערגעטראָגען טיש און בּיינק, קאַס־טענס, שאַפעס און בּעטען. זי גיט אָפּ איטליכען דערפון זיין אָרט, אויסשטע־לענדיג זיך ווי זי וויל און וועה איז דעם, וואָס שטעלט זיך איהר אַקעגען און בּריינגט זי אין כּעס אַריין, זי ווערט אָנגעצונדען און איז בּערייט איהם צו־פּאַרבּרענען מיט דעם מויל. אַ קלוגער מאַן בּעהאַלט זיך דעריבּער דענסט־מאָל ערגעץ אין אַ ווינקעל — און שאַ!

און גבריאל כּרפּס, אַ קלוגער מענש, אויך אַ מאַן אַ קלוגער, זיטצט אין אָבענד, וואָס פאַר ערב פּסח, איינער אַליין בּיי זיך אין צימער, נעבען שרייב־טיש, אַראָפּגעלאָזט די נאָז, פאַרקנייטשט דעם שטערען, וואַרפענדיג אָפטער אַ בּליק אויף אַן אַלטער צעריפּעטער שאַפע, וואָס שטעהט דאָרט אין אַ ווינקעל. און מען זעהט ווי שטאַרק בּעטריעבּט ער איז, פאַרטיעפט אין די געדאַנקען.

געגוג וואַרפעניש, פאַרפאָלגעניש איז די דאָזיגע שאַפע אויסגעשטאַנען זינט זי איז צו כּרפּס'ן אין הויז אַריינגעפאַלען ביז זי איז לסוף פאַרוואָרפען געוואָרען אַהער, אין דעם דאָזיגען צימער. וואו זי שטעהט שוין אַ צייט מיט יאָהרען פאַריקט, ווי אַ קבּצן, אַ בּעטלער, הינטער די שעהנע, פאַרפּוצטע שאַפעס, ניט וואַרפענדיג זיך אין די אויגען, נישט אין דער מאַדאַמס נישט

אין איהר מאַנס אויגען, אַזוי, אַז מען האָט זיך אין איהר נאָר פּאַרגעסען, גלייך ווי זי וואָלט אויף דער וועלט נישט געווען. און היינט אַז די מאַדאַם כּרפּס האָט געקאָמאַנדעוועט אין שטוב, צוקוקענדיג זיך גוט, ווי אַ בעל־הבית׳טע, אין איטליכס ווינקעלע, עס זאָלען שיינען, פינקלען אומעטום, איז דער צאָרען איהרער אויף דער שאַפע צום שלים־מזל געווען אַזוי גרויס, אַז זי האָט בעפוילען, די שאַפע זאָל אין שטוב זיך נישט געפינען; נישט אַנדערש, מען זאָל אַזאַ מצאָצע, אַזאַ מיאוס׳קייט, אין קעלער אַראָפּיואַרפען, צו אַלדע־רוחות, פוילען זאָל זי אינאיינעם מיט אַלע אַלטע, אָפּגעדינטע שמאַטעס דאָרט. אַצינד האָט זיך כּרפּס אין דער שאַפע דערמאָהנט און דאָס שיידען זיך מיט איהר איז איהם געווען זעהר שווער. אָבער וואָס זאָל ער טאָהן, אַז געגען דעם ווייב׳ס בעפעהל קען מען ניט געהן. איהם אַליין האָט זי דאָך נישקשה אויך גוט מכבד געווען היינט. ער האָט נעבאַך געליטען, געדאַרפט, פערבראַכט אַ טאָג אין צרות, נישט פאַר קיין יודען געדאַכט!

זיטצט זיך כּרפּס איינער אַליין טרויעריג, פערטראַכט און אַראָפּגעלאָזען דעם קאָפּ. פּלוצלונג הויבט ער זיך אויף פונ׳ם אָרט און קומט צו צו דער שאַפע, ווי איינער, וואָס קומט זיך געזעגענען מיט אַ פריינד פאַר׳ן אַוועקפאָהרען. ער עפענט די שאַפע, נעהמט אַרויס פון צווישען פאַרשטויבטע, פאַרשימעלטע, איינג־אָנגעשטעלטע ספרים דאָרט, אַ גרויסען האַלבענבויגענדיגען, דיק־געראָבען ספר, מאָוולען פון ברעטלעך מיט לעדער איבערגעצויגענע, צונויפשפּילענדיג זיך מיט גרויסע מעשענע העקלעך. ער בעטראַכט דעם ספר, שאָקלענדיג מיט דעם קאָפּ, געהט און לייגט איהם אַנידער אויפ׳ן טיש. ווי באַלד אָבער ער האָט זיך געזעצט, אויפגעעפענט דעם ספר און אַריינגעקוקט דרינען, איז ער פערצימערט געוואָרען, האָט זיך אַ חאַפּ געטאָהן געשווינד פונ׳ם ביינקעל, גלייך ווי אַ שלאַנג וואָלט איהם אַ ביס געטאָהן, און זיך נעלאָזט געהן הין און העהר איבער דעם צימער שטאַרק צודולט, אַזוי אַז ער האָט נישט בעמערקט ווער ס׳איז גראָד בשעת מעשה אַריינגעקומען אַהין.

— כּרפּס! — טהוט אַ זאָג יענער, נאָכדעם ווי ער איז אַ ווײַלע געשטאַנען ביי דער טהיר פערוואונדערט, אָהן לשון.

כּרפּס דרעהט זיך אוים שטאַרק דערשראָקען מיט דעם פּנים צו יענעם, וואָס ריפּט איהם אָן ביים נאָמען, קוקט איהם שאַרף און טהוט זיך אַ לאָז צו איהם מיט אַ געשריי:

— אַ־אַ, זרחי!... אָט וואָס הייסט אַ גאַסט, אַ ליעבער, טהייערער גאַסט!

— וואָס-ושע מאַכסט דו, כרפס מיינער, ביזט-דו, האַ, רעכט געזונד?

— ווען ביסט-דו געקומען און פון וואַנען געקומען? וואָס שטעהסט-דו ביי דער טהיר, ליעבער זרחי מיינער?

— געקומען בין איך היינט... אַרומפּאָהרענדיג וועגען מיינע געשעפ־טען בין איך אין איינוועגס געקומען אַהער, אין דיין שטאָדט אריין.

כרפס און זרחי ביידע זיינען געבירטיגע פון איין שטאָדט, חברים, גוטע ברידער פון קליינערהייט; ביידע האָבען געשעפּט תּורה ביי איינע מלמדים ביז זיי זענען געוואָרען בחורים; ביידע זענען צוגלייך אַרוים פון׳ם חדר און געגאַנגען אין די שקאָלעס; ביידע זענען פון די שקאָלעס אַרויס מיט דיפּלאָמען, געבילדעטע, לייטישע מענשען, און ביידע האָבען פערגעסען דאָס יודישקייט האַק-און-פּאַק מיט דער תּורה, וואָס זיי האָבען געלערענט יונגעלוויז, און זיך אָבגעגעבען מיט זייערע געשעפטען. איטליכער אין זיין אָרט, וואו ער האָט זיך בעזעצט, האָבען גענומען ווייבער, געהאַט קינדער און געלעבט גאַנץ ברייט. אַ טאַטען האָט כרפס געהאַט זעהר אַ פיינעם. ער איז געווען, עליו השלום, אַ יוד מיט׳ן פוללען מויל, אַ יוד אַ הייסער, אַ גוי־טער, אַ פרומער און אַ וואויל לערנער. ער האָט גבריאל׳ן, דעם זוהן זיינעם איבערגעלאָזט ירושה די גאַנצע כלי-בית זיינע מיט דער דאָזיגער שאַפע ספרים, דעם אָרון-קודש — דאָס הייליגסטע, טהייערסטע אין זיין לעבען. די כלי-בית זענען געווען זעהר אָנגעלייגט, מען האָט זיי נעבוּויכט ביי גבריאל׳ן אין הויז צו יעדער צייט, און דאָס אָרון-קודש׳ל — אָט די שאַפע מיט הייליגע ספרים, איז געווען איין איבעריגע זאַך, אָהן אַ שום נוטצען. מען האָט זיך דערמיט געוואָרפען אַהין-אַהער און פערשטופּט לסוף אין אַ ווינקעל, נישט האָבענדיג זי מעהר אין זינען.

לעבען האָט כרפס געלעבט גאַנץ פריי, די גאַנצע פיהרונג ביי איהם אין הויז מיט דער ערציהונג פון די קינדער איז געווען אויף דעם נייעם שניט, פער׳גוי׳עשט הייסט עס. פונ׳ם יודישקייט איז איהם איבערגעבליבען נישט מעהר ווי אַ לאַנגע נאָז, געגרייזעלטע האָר, אַ פליהענדיגער מוח, גרינג זיך צושפּילענדיגע געבליטען און צאַפּלענדיגע נערווען.

אַצינד אַז כרפס האָט דאָ געחאַפּט עפּעס אַ ציטער און איז געווען שטאַרק צוקאָכט, איז ביי איהם זעהר אָנגעלייגט געווען, וואָס דער חבר זיינער איז געקומען און זיך מיט איהם שטאַרק דערפרעהט.

— זעהר גלייך געטאָהן, ליעבער פריינד, וואָס דו ביזט געקומען! —

זאָגט כּרפּס, אַרומנעהמענדיג דעם חבר זיינעם — זעטץ זיך, איך בעט דיך, אָט אױף דעם װײכגעבעטען שטוהל, די פיס דיינע „לעהן־אונטער“ אױף דעם בּיינקעלע, אָט אַזױ, אַזױ... אַצונד דערצעהל מיר, װאָס מאַכסט־דו? װי געהט עס דיר?

— האַ, װאָס איז דאָס?! — מאַכט זרחי פערװאונדערט, צוקוקענדיג זיך צו דעם ספר, װאָס ליגט אָפען אױף'ן טיש — דעם „שלחן ערוך“ האַלטסט דו! די דינים פון פסח לערענסט דו?

כּרפּס בּלייבּט צומישט און װייסט נישט װאָס צו ענטפערען.

— מיר זיינען דאָ אייגענע מענשען — זאָגט זרחי מיט אַ פריינדליכען שמייכעל — פאַר מיר, נישקשה, האָסט דו זיך נישט צו שעהמען. פון װען אָן, זאָג נאָר, בּיזט־דו עס געװאָרען אַ בּעל־תשובה?

— פון װען אָן? פרעגסט־דו, פון היינט, פון היינטיגען אָבענד! און אָט דאָס, דאָס, װאָס מיך האָט געבּראַכט דערצו! — האָט כּרפּס זיך געמאַכט הארץ און געזאָגט, טייטלענדיג מיט אַ פינגער אין דעם ספר — קוק נאָר אַהער, זעה װאָס ליגט אַזוינס דאָ?

— אַ צוריבּענע װאַנץ, — רופט זיך אָן זרחי — פונ'ם אַלטען דוד'ס װאַנצען, האָט אַ װאַנץ דאָ די קבורה געהאַט און ליגט זיך רוהיג אַזױ דאָ, אין דעם קבר, שױן אַ צייט מיט יאָהרען.

— און דאָס, האַ, װאָס איז?

— דאָס? אַ האָר איז עס. אַ גרויע האָר!

— דאָס איז מיין פאָטערס, עליו השלום, פון זיין בּאָרד אַ האָר! — זאָגט כּרפּס שטאַרק גערירהרט — אָט דאָס דאָזיגע האָר איז אַרױסגעפאַלען איהם פון דער בּאָרד בּשעת ער האָט מיט מיר, אין מיין יוגענד, געלערענט „הלכות פּסח“ אָט אין דעם ספר, און איז געבּליבּען דאָ ליגען בּיז היינט, שױן אַ דרייסיג יאָהר! דאָס גרויע האָר איז מיר צו די אױגען געקומען אַצונד, װען דער לעצטער פונק יודישקייט מיינער שטעהט אין סכּנה, אין גאַנצען אױסגעלאָשען צו װערען, אַז קיין זכר אַפילו זאָל דערפון בּיי מיר אין הױז נישט בּלייבּען. איך זאָג עס אָקעגען די הייליגע ספרים, זאָג איך עס, אָקעגען דעם יודישען שאַטץ אָט אין דעם אָרון קודש, װאָס דער טאַטע האָט מיר איבּערגעלאָזט בּירושה. דער טאַטע מיינער, װי דו װייסט, איז נישט בּעזעסען קיין גרױס רייכקייט, קיין גיטער, דאָס גאַנצע פערמעגען זיינס אױף דער װעלט איז בּעשטאַנען אָט אין דעם שאַפעלע, אין דעם אָרון, װאָס

עס איז איהם טהייערער פון בריללִיאַנטען, בעסער פון גינגאָלד, און דאָס האָט ער איבערגעלאָזט ירושה מיר, זיין קינד, זיין געבירטה נאָך איהם! וואָס־ושע לאָזט זיך אויס אַצונד? אָט דער דאָזיגער אָרון, די שאַפע הייסט עס, וואָס זעהט אויס אַלטפּענקעריש, נישט מיט דעם פּוטץ, היינטמאָדיש, וואָס שטעהט אָבגעזונדערט, אָהן אַ שום געברויך אַזאַ צייט מיט יאָהרען, און האָט דעריבער בעקומען אַזאַ געשטאַלט, אַזאַ פינסטער פנים. — אַצונד, הער נאָר אַ מעשה, אַצונד איז אויף איהם אַרויס אַ פּסק. ער זאָל בעגראָבען ווערען אויף אייביג! דאָס ווייב מיינס זאָגט: פע! אַז אַזאַ שברי כּלי מיט׳ן ביסעל אָרעמקייט, וואָס דרינגען, זאָל פערנעהמען אַ פּלאַטץ אין אַ לייטישער דירה, צווישען שעהנעם מעבעל און אָנגעמאָהלטע גולם׳ס, זיין אָרט איז אין אַ לאָך ערגעץ אין קעלער, און עס האָט מיר נישט געהאָלפען די ריּיד, נישט מיט גוטען, נישט מיט בייזען אויסצומאַכען די דאָזיגע גזרה און האָב היינט דערפון געהאַט גרויס עגמת נפש דעם גאַנצען טאָג. אמת טאַקי, שוין אַ פופ־צעהן און אפשר טאַקי אַ צוואַנציג יאָהר, אַז די דאָזיגע שאַפע מיט די ספרים זענען מיר אַרויס פון׳ם זינען, אָבער אַצונד אַז מען וויל דערפון מאַכען אַ תל, רייסט מיר דאָס הארץ, דערמאָהנענדיג זיך, אַז דאָס איז מיר איבער־געגעבען געוואָרען אַ ירושה פון עלטערען, דערמאָהנענדיג זיך אויך אָן מיין טאַטען, אין מיין יוגענד, אין מיין געבורטסאָרט, וואָס זענען מיר איינגעבאַקען טיעף אין הארצען, און דערמאָהנענדיג זיך דאָס אַלסדינג, בין איך געגאַנגען, כמעט אַליין נישט צו וויסען אַז איך געה, האָב אַרויסגענומען אָט דעם ספר, וואָס ליגט פאַר דיינע אויגען, און אויפעפענדיג איהם טהוט זיך מיר אַ וויין דעם טאַטענס גרויע האָר דאָרט, בלייב איך צומישט, טוידט מיט אַלע אברים...

יאָ, ס׳איז מיר בעפאַלען אַ שרעק. אַזוינס אָבער, וואָס מיט מיר איז געשעהן דערנאָך, אין אַ ווײַלע אַרום, איז נאָך פיעל שרעקליכער, גאָר קיין פערגלייך. נאָר לאָז זיין גענוג — האַקט כּרפּס איבער אין דערמיט זיין שמועס — זיי מיר מוחל, איך בעט דיך, ברודער, וואָס איך האָב מיך דאָ צורעדט, אויסגיסענדיג מיין האַרץ, עפּעס גאָר טאַקי ווי אַ יודענע, נישט וויסענדיג קיין דרך־ארץ און פארגעסענדיג זיך ווי אויפצונעהמען אַ גאַסט. סטייטש, אַזאַ טהייערער גאַסט, ווי דו, קומסט צו מיר אין הויז, אינטערעסיר איך מיר נישט מיט איהם, נאָר איך רייד אַלץ פון מיר. איך בעט דיך, ליעבער פריינד, דערצעהל מיר דו וואָס דו מאַכסט, וואָס דו טהוסט!

— איך וועל דיר דערצעהלען, כּרפּס מיינער, אַלסדינג דערצעהלען, אָבער מיט דעם תנאי, אַז דו זאָלסט פריהער אָבדערצעהלען מיר די מעשה

דײַנע אין גאַנצען, נישט צו פֿערפֿעהלען איין וואָרט, וואָרום דו קאָנסט מיר נישט מאַכען קיין גרעסערען פֿערגעניגען פֿון דעם, וואָס איך האָב פֿון דײַן איטליכס וואָרט. דערצעהל־זשע, איך בעט דיך, און איך וועל הערען און שווייגען. דו ביזט געבליבען שטעהן דערבײַ: אַזוינס, וואָס מיט דיר איז געשעהן אין אַ ווײַלע שפּעטער איז נאָך פֿיעל שרעקליכער.

— אַזוי טאַקי, אַזוי — הויבט כּרפּס אָן ווידער צו דערצעהלען — דער שרעק מײַנער איז געוועזען אַזוי גרויס, אַז מיר איז פֿערגליווערט געוואָרען דאָס בלוט און בּין אַרויס פֿון די כּלים. אַ מענש אַפֿילו אַזעלכער, וואָס האַלט נאָר דערפֿון, וואָס עס זאָגט דער שכל, וואָס ער טאַפּט עס אָן און פֿיהלט מיט זײַנע חושים, ווייטער איז גאָר נישט — מיט איהם קאָן זיך אַמאָל טרעפֿען, אַז אומשטענדען אַזוינע זאָלען איהם אַראָפּפֿיהרען פֿונ'ם זינען, ער זאָל זעהן נישט מיט די אויגען, הערען נישט מיט די אויערען און פֿיהלען אַזוינס, וואס לאָזט זיך נישט אָננעהמען. אָט דאָס האָר, בּאַלד ווי איך האָב עס דערזעהן, האָט אָנגעהויבען פֿאַר מײַנע אויגען אַליין וואַקסען מעהר און מעהר — און אָט איז אַ בּאָרד, אָט איז אַ פּנים, און אָט איז דער מאַמע אין גאַנצען, שטעהענדיג אויף די פֿיס, די האַנד זײַנע איז אויסגעשטרעקט אַקעגען דער שאַפֿע, די אויגען אויסגעשטעלט אויף מיר עפּעס מיט אַזאַ בּליק, אין וועלכען עס ליגט אויסגעדריקט אי פֿאַרדראָס, אי שטראָפֿרייד, אי אַ קלאָגען זיך אויף בּעליידיגונג, אי אומעט און זאָרג; אַזאַ בּליק, וואָס דרינען איז דאָ פֿאַר דיר געבּראָטענע לייד, צופּעניש, שטעכעניש אין לייב און אין דער נשמה. אָ, רבּונו של עולם, דונערען און בּליטצען, שפּיזען און פֿיילען איידער אַזאַ מורא'דיג שרעקליכען בּליק!... דאָס האַרץ קלאַפּט מיר, מוסר'ט מיך, און אַלע מעשים מײַנע, פֿון דער קינדהייט בּיז איצט שטעלען זיך מיר לעבּעדיג פֿאַר. איך זעה מיר נאָך ווי אַ יונגעל אין הויז בּײַ מײַנע עלטערען, אין די חדרים בּײַ מײַנע מלמדים, אין די שוהלען און בּתּי מדרשים, אַלע מײַנע גענג, מײַנע שפּיעלען און פֿערגעניגענס, מײַנע ימים־טובים און שבּתים שטעהען מיר פֿאַר די אויגען. איך זעה דאָס אַלסדינג און זעה מיך אַליין טאַקי אויך. די אַלע יענע זאַכען קומען מיר נישט פֿאַר איינע נאָך די אַנדערע אין פֿערלויף פֿון דער צײַט, נאָר וואָס דען, אַלע קומען זיי מיט אַמאָל. נישטאָ קיין פֿריהער, נישטאָ קיין שפּעטער, נישטאָ אויך קיין נאָהענטקייט און נישטאָ קיין ווייטקייט אין דעם פֿליהענדיגען כּח המדמה. אויב איך זאָל וועלען דערצעהלען אַלע זאַכען, וואָס מיר האָט זיך געדאַכט, וועט זיך פֿערציהען די מעשה אויף לאַנג און געדויערען אַ היבּשע צײַט זי אויסצוהערען. די אַלע זאַכען, אַלע בּילדער יענע זענען עפּעס צום האַרצען, גוט־מחיה. עס זאָגט זיך אין זיי אַרויס ליעבּע צו גאָט, כּבוד און שעהנקייט

צום פאָלק ישראל, הייסע געפיהלען פון עפעס אַ בּיינקעניש, וואָס ציהען, ציהען בּיי דער נשמה... ווי שעהן, אַ שטייגער איז דאָס בּילד:

אָוועק איז דער ווינטער, דער שנעע איז צוגאַנגען, פּסח-צייט איז געקו־מען און דאָס קול פון דעם אינדיק לאָזט זיך הערען בּיי אונז אין שטעדטעל. און איך מיט דיר, מיט די חברים אונזערע זיטצען מיר אין חדר אַרום טיש, דער רבּי אין דערמיט, מיר שאָקלען זיך און לערנען „שיר השירים" מיט אַלע אויסרייזעונישען פון רש"י, זינגענדיג הויך אויף אַ קול אַלע איינאיינעם שטאַרק פאַרפלאַמט, אַזוי: „ישקני מנשיקות פיהו — דעם דאָזיגען שיר זאָגט די כּנסת ישראל, די וויסטע אַלמנה, אין גלות, וואָס טהוט טהון גלוסטען צו איהר געליעבּטען, צו שלמה, דאָס מיינט מען צו גאָט, וואָס דער שלום איז זיינער, איז זיך מודה אויף איהרע זינד און דערמאָהנט די גרויסע חסדים, וואָס ער האָט געטהון מיט איהר אַמאָל אין דער יוגענד. אָ, זאָגט זי. ווער וואָלט געבּען ער זאָל מיך טהון ווידער קושען אַ קושעניש פון זיין מויל!... שחורה אני, שוואַרץ מיאוס בּין איך מיט מיינע זינדיגע מעשים ונאוה אָבּער שעהן מיט די מעשים פון מיינע עלטערען, די הייליגע אָבות... אַל תראוני, זאָגט זי, קוקט מיך ניט אָן מיט געשפּעט שאני שחרחרת וואָס איך זעה אוים שוואַרץ, ניט אַזוי בּין איך נעבּוירען געוואָרען, ששזפתני השמש, מיך האָט אָפּגעבּרענט די זון; בּני אמי, מיין מאַמעס קינדער, דאָס מיינט מען די ערב־רב פּוני'ם לאַנד, צווישען וועלכע איך בּין אויפגעוואַקסען, נחרו־בי, האָבּען געצאָרענט, געפּייערט אויף מיר, שמוני נוטרה את־הכּרמים מיך געמאַכט פאַר אַ היטערין זייערע וויינגערטנער, כּרמי שלי, מיין ווייננאָרטען, וואָס איז מיר בּירושה פון מיינע עלטערען, לא נטרתי האָבּ איך ניט געהיט... ענט־פערט דער געליעבּטער איהר: אם לא תרעי לך, אויבּ דו ווייסט ניט ווי צו ראַטעווען זיך פון בּעצווינגער, אַז דיינע קינדער זאָלען ניט אויסמישען זיך, פאַרלירען זיך צווישען זיי, צאי לך, געה-זשע דיר בּעקבי הצאן אין די טריט פון דיינע אָבות, וואָס האָבּען מקבּל געוועזען מיין תּורה, ורעי את־גדיותיך, און פיטער דיינע ציגעלעך על משכּנות הרועים, בּיי די געצעלטען פון די פּאַסטוכער ישראלי'ם.

אָך, וויפיעל זיסע הייליגע געפיהלען זענען אין דעם דאָזיגען שיר אוים־געדריקט! דו כּנסת־ישראל, דו בּיזט עס די ליעבּע געטרייע מאַמע; מיר קליינוואַרג, מיר זענען עס צאן קדשים, דיינע ציגעלעך, ליעבּע האַרצדיגע קינדערלעך, און די פּאַסטוכער — דאָס זענען דיינע גרויסע לייט. די הייליגע חכמים! — עס הערט זיך מיר דרינגען יענע געוויסע ליעדעל דער מאַמעס. ווי זי פאַרווינט מיך, זינגענדיג עס מיר אויף אַ שטיל אומעטיג קול:

אונטער גבריאל'ז'נגום וויגעלע
שטעהט א קלאר־ווייס ציגעלע
. . . .
תורה וועט ער לערנען
ספרים וועט ער שרייבען
א גוטער פרומער יוד וועט ער בלייבען.

און ווי איך בין דאָ אַזוי פאַרטיעפט אין די כנסת־ישראל נעה פשוט אוים פאַר מתיקות, וואַרפט זיך מיר די וויסטע שאַפע פאַר די אויגען. גראָבע געזונדע הענד שלעפען זי אַהין אין איהר בעגרעבעניש, אין קעלער, און זי סקריפּעט, גרילצט, קרעכצט, רוקענדיג זיך, און איטליכער סקריפּ איהרער לעבערט מיר דעם מוח. זי קרעכצט, סקריפּעט און די פערשימעלטע מיט שטויב בעדעקטע ספרים שרייען פון איהר אַרוים מיט אַ קלאָג: הוי, וועה־געשריען אויף די ציגעלעך אַז זיי ווערען צאַפּעס, אַז זיי אַנטלויפען פון זייערע פּאַסטוכער און שפּרינגען אין פרעמדע גערטנער!... דער טאַטע ברעכט די הענד, פליקט די באָרד, רייסט אויף זיך די האָר, שאָקלענדיג אויף מיר מיט דעם קאָפּ, טהוט אַ גלאָץ מיט די אויגען און — פערשווינדעט...

איך בין זיך מודה — לאָזט כרפס אוים זיין שמועס — אַז דאָס אַלסדינג, וואָס איך האָב אַצונד איבערגעלעבט, האָט אויף מיר אַזוי גע־ווירקט, אַז איך בין איצט אין הארצען טאַקי אַ שטיקעל בעל־תשובה, און עס וועט מיר ניט אַרען טאָמער וועסט דו אוים מיר לאַכען און זאָגען: אַז־אָך־און־וויעה צו דיין בילדונג, צו דער חכמה דיינער, מ'שטיינס געזאָגט, אַז אַ האָר קאָן זי אומוואַרפען.

— זיי רוהיג ברודער! — ענטפערט זרחי — איך בין נאָך פריהער פון דיר געוואָרען אַ בעל־תשובה, אויך איבער אַ מעשה ווי ביי דיר, מיט דעם חליק נאָר, דאָס וואָס דיר איז פאָרגעקומען עפּעס ווי אין חלום, האָט האָט זיך עס מיר געמאַכט טאַקי אויף'ן וואָהר, און דאָס וואָס מיט דיר האָט זיך געמאַכט דורך דיין פאָטער, דאָס אייגענע טאַקי האָט זיך מיר געמאַכט דורך מיין זוהן. ס'איז עפּעס בעשיינפערליך גאָר אַ נס.

כרפס שטעלט אוים אַ פּאָר אויגען און פאָדערט אויף שווייגענדיג דעם פריינד זיינעם מיט דעם בליק ער זאָל איהם די ווערטער זיינע דערקלערען. זרחי מאַכט ניט לאַנג שהיות און הויבט אָן צו דערצעהלען.

— פאַדיי, דאָס ערשטע קינד מיינס, דער בכור, ווי באַלד ער איז געבוירען געוואָרען האָב איך מיר פירגענומען צו דערציהען, אויסצובילדען דעם „מענשען“ וואָס אין איהם. דאָס הייסט אויסבילדען איהם אַזוי, אַז ער זאָל טויגען צום לעבען פון אַ וועלט מענשען, ווי איינער פון זיי, ניט נאָר צו אַ בעגרענעצט לעבען אין איינגשאָפּט צווישען יודען, און אויף אַזוי ווייט וויפיעל דאָס יודישקייט דערלאָזט. יודען ניט יודען זאָל איהם כלל ניט אויסמאַכען. אָנלאָדען אויף זיך אַ משא יודישקייט און אַראָפּוואַרפען עס דער־נאָך פון זיך — איז דען ניט פיעל גלייכער גאָר פון לכתחלה דערפון ניט צו וויסען? צו וואָס, איך בעט דיר, דאָס אַיינשפּאַנען און דאָס אויסשפּאַנען זיך — אַזאַ אומזיסטע אַרבייט, אויף וועלכער איך, זיין טאַטע, האָב אַוועק־געהאָרעוועט אַ צייט ביז איך בין פון איהר פּטור געוואָרען. וויפיעל אַ שטייגער קאָסט אָפּ אַ יודען פייבוש, נעביך, דער גע׳מלאכה׳טער נאָמען זיינער פּ אַ וו נ ו ט י אַ, ניט אַזוי ווי ער שטעהט פערשריבען? דאָס פלאָנ־טעניש אין די נעמען מאַכט דאָך אָן אַ פלאָנטעניש אין זיינע עסקים, אין נויטהיגע פּאַפּירען, און ברייננט איהם אַמאָל אויך פיעל שאדען. פּע, חלע־בען! אַז מעהר נעהם טאַטע און זאָג: ויקרא שמו בישראל פּאַוונוטיאַ... דעריבער טאַקי איז פאַדיי מיינער אויסגעוואַקסען אָהן תורה, אָהן יודיש־קייט, דאָס לערנען זיינס און זיין לשון אין גאַנצען איז געווען ווי ביי ניט קיין יודישע קינדער.

פאַדיי איז געווען זעהר אַ גוט יונגעל, אַ פרעהליכס, אַ לעבעדיגס, געלערענט האָט ער אין דער היים ביי גובערנאַנטקעס, לעהרער, ביז ער האָט אויסגעהאַלטען עקזאַמען, גוט, אויסגעצייכענט, און איז אַריין אין גימנאַזיע. יענער טאָג פון דעם אַריינטרעטען זיינס אַהין איז ביי מיר געווען אַ יום־טוב, פאַרגעסענדיג מיך אין גאַנצען וויפיעל דאָס האָט מיך אָפּגעקאָסט געלד, מיה, לויפעניש, געבעטען און אום׳כבוד, איך האָב מוחל געווען דאָס אַלסדינג און זיך געפרעהט, אַבי ער איז אַריין. נאָר אָבער מיין ווייב, זאָל זיך איהר גרינג שלוקערצען, זי האָט, ווי דער שטייגער איז פון ווייבער אויסצוויינען זיך אין פריידען, יענעם טאָג געגאָסען טרעהרען, דערמאָהנענדיג זיך, וויפיעל געזונד און יסורים האָט איהר געקאָסט די דאָזיגע שמחה.

עס געהט אַוועק אַ צייט, זעה איך, פאַדיי מיינער איז עפּעס אַראָפּ פון׳ם פּנים, אומעטיג, פערטראַכט, גאָר ניט דער וואָס פריהער. אַזוי איז ער, דאַכט זיך, געזונד, לערנען לערענט ער זיך אויך גוט. וואָס־זשע דען? האָב איך גערעכענט צו דעם איבערגאַנג פון די יונגעלשע יאָהרען אין די יאָהרען פון אַ בחור, פאַרשטעהסט דו? — און מיך בערוהיגט. שפּעטער אַביסעל

מיט אַ צייט, הויבט מיין זוהן אָן מיר צו פערגעבען שאלות, ווי אַ שטיינער ז
טאַטע, פון וואָס פאַר אַ נאַציע ביזט דו? טאַטע, וואָס, אַ יוד בין איך?
טאַטע, האַ, וואָס איז אַ יוד אַזוינס? טאַטע זאָג, עסען איבערהויפּט יודען
קנאָבעל און ציבעלעס? טאַטע דאָס, טאַטע יענעס, גאָר אָהן אַיין עק. איך
האָב אַרויסגעזעהען, אַז אונזער ברודער עשו שטעקט דאָ אין דערמיטען. ער
האָט דאָס יעקב'ס קינד דערקלעהרט דאָס, וואָס דער טאַטע האָט עס גע־
מאַכט פאַר איהם אַ שוויינ; ער האָט עס אָנגעהויבען איהם פאַרזוכען צו
געבען די ביטערע גלות־טראָפּענס, צו בעטריבען זיין געמיטה, זיין לעבען.
איך האָב מיין זוהן תמיד געענטפערט אויף זיינע שאלות מיט אַ האַלבען מויל,
אַבי אויסצודרעהען זיך, און בכלל האָב איך איהם גערעטהען ער זאָל אָנבוי־
גען דעם קאָפּ און זיך ניט צוהערען צו יענעמס נאַרישקייטען, געבענדיג עס
איהם צו פערשטעהן מיט קרילאָווס געוויסען משל „דער עלעפאַנט און דאָס
הינטעל" און אַרויסנעהמענדיג דערפון אַ מוסר־השכל גאַנץ חכמה'דיג, אַז
אַ מענש, אַ קלוגער, בעדאַרף, ווי דער עלעפאַנט דאָרט, אַראָפּשלינגען אַלע
בעליידיגונגען פון יענע בילערס און זיך דאַרויס גאָר ניט מאַכען. דער זוהן
אַ פנים איז ניט צופרידען געווען פונ'ם טאַטענס עצה, וואָרום ער איז אַלץ
וואָס ווייטער, ווייטער מעהר אומעטיגער געוואָרען, זיך דערווייטערט פון
מענשען, בעזאָנדערס פון מיר, עפּעס ווי ברוגז אויף מיר, און געזעסען
איינער אַליין פערשפּאַרט ביי זיך אין חדר.

איינמאָל קומט פאַדיי פונ'ם קלאַס זעהר שטאַרק צוקאָכט און לויפט
אַריין האַסטיג צו זיך אין חדר. די מאַמע, מיין ווייב הייסט עס, אַ שוואַכע,
אַ קרייענקליכע, איז גראָד געלעגען אין בעט ביי זיך אין צימער און האָט עס
ניט בעמערקט, ווי באַלד מען האָט זיך געקליבען עסען מיטאָג און פאַדיי
איז ניט אַריין צום טיש. בין איך אַריין צו איהם. איך טרעף איהם ליגען
אויפ'ן בעט, מיט דעם פנים אַראָפּ, איינגעהילט אין קישען. עס קומט מיר
באַלד אַרויף אויפ'ן געדאַנק, ער האָט זיכער היינט געהאַט אַ שלעכטע בעגע־
געניש, און האָב איהם נעביך שטאַרק בעדויערט. איך רוף איהם — און ער
ענטפערט ניט. דאָס האַרץ האָט מיר געריסען אָנקוקענדיג איהם נעביך אין
אַזאַ לאַגע. איך רוף איהם צום צווייטען מאָל, מיט אַ ריהרענדיגער שטימע —
און ער קעהרט אום צו מיר דאָס פנים זיינס. אַך, ווי שרעקליך ער האָט
אויסגעזעהן דענסטמאָל! דאָס פנים האָט איהם געפלאַמט און די אויגען זענען
איהם פערלאָפען פון טרעהרען.

— וואָס איז דיר מיין זוהן? — פרעג איך איהם שטאַרק גע־
רידהרט

אין ער זיפצט און זאָגט עפּעס מיט פּאַרדראָס:

— וואָס פרעגסט דו מיך? ווייסט דען ניט אַליין, אז איך געפּין מיך דאָרט צווישען פיינד? גענוג האָבען זיי מיר געטאָהן אין דער גאָל ביז אצונד, און היינט האָבען זיי מיך געפּייניגט נאָך מעהר, אויסוואַרפענדיג מיר עפּעס אַ מעשה מיט בלוט אין די מצות, אין דעם יום־טוב פּסח, וואָס לויט זיי זאָגען איז דער דאָזיגער יום־טוב ביי יודען טאַקי היינט...

ווי אַ דונער האָט מיך געטראָפען, אַזוי בין איך געוועזן צומישט הער־רענדיג אַזוינס, און ניט געקענט אַרויסברייינגען פונ'ם מויל קיין וואָרט. גע־פיהלען פון רחמנות, פון שאַנדע און חרטה האָבען ווי דער ים געשטורעמט אין מיר, און די נשמה מיינע האָט עס געוואָרפען פון איין חוואַליע צו דער אַנדערער נאָר אומצוקומען פאַר גרויס לייד!

איך פיהל די צרות פון מיין זוהן, פיהל זיין ביטער געמיטה און דאָס האַרץ מיינס פּלאַגט מיך און זאָגט: דיין זוהן'ס דאָזיגע צרות האָסט דו דאָך, דו, איהם אָנגעמאַכט, דיר האָט ער דאָך זיי צו פערדאַנקען! דו האָסט אַוועקגענומען אַ נפש פון זיין פאָלק, עס זאָל זיך דערמיט ניט אָנגעהערען, נאָר מיט דער מענשהייט אַליין, ניט צו בערעכענען זיך אַז מענשהייט איז איי־גענטליך ניט מעהר ווי אַ וואָרט. אין דער וועלט זיינען באמת דאָ נאָר נאַציעס, פעלקער, און דער סך־הכל פון זיי, פון די אַלע פעלקער אינאיינעם רופט מען מענשהייט. עס קומט אַזוי פיעל אויס קרום ווי איינער, אַ שטייגער, זאָל זאָגען, בוימער איז ביי מיר גאָרנישט, וואָס נעהט מיך אָן אַ בוים? דער עקר איז ביי מיר דער וואַלד!... דאָס האָסט דו דיר איינס, און צווייטענס, לאָז שוין זיין אַפילו אַזוי, מענשהייט — איז דאָך די קשיא, פאַר וואָס איז ביי דיר אויסגעקומען, אַז דער וועג צו דער מענשהייט געהט דוקא אָט דורך דער נאַציע, וועלכע דו האָסט פאַר דעם זוהן דיינעם אויסגעקליבען, און דורך ד י י נ ע ר, חלילה־וחס! קאָן מען גאָר פאַרקריכען קיין בויבע־ריק?... זעה נאָר, דיין זוהן, פאַר וועלכען דו האָסט געזוכט דאָס גליק ניט אין דיין פאָלק, זעה וואָס פון איהם איז אַצונד געוואָרען! וואו איז זיין גליק, וואו איז זיין נחת? פון זיין פאָלק איז ער אָפּגעריסען און פונ'ם פרעמדען פאָלק ניט אויפגענומען, העננט ער דאָך נעביך אין דער לופטען — און פאַרפינסטערט איז איהם זיין וועלט געוואָרען נאָך גאָר אין דער יוגענד! יודישע קינדער פון קליינערהייט אויפדערוואַקסענע צווישען זייער פאָלק, אין דעם גוטען יודישקייט. זיי ליגט גוט אין טעם יענע מנהגים, צערעמאָניעס און פיעל אַנדערע זאַכען אַזעלכע אין דעם פאַמיליען לעבען און אין דעם כלל יודישען לעבען, וואָס פאַרזיסען זייער יוגענד און פאַרווירצען זייערע

טעג און יאָהרען ביז העט אין דער עלטער. דערמאָהן זיך, אין דיין יוגענד, דערמאָהן זיך. אַ שטייגער, אין דעם סדר פסח, ביי דיינע עלטערען אין הויז! די שכינה פשוט האָט דאָך דענסטמאָל גערוהט אויף איטליכער זאַך דאָרט — אויף דעם שעהן־געגרייטען טיש מיט די כוסות, אויף דעם טאַטען, אויף דער מאַמען און אויף די קינדער אַרום טיש, און דו אַליין האָסט דאָך געשיינט, געלויכטען, זיך געשמאָלצען פאַר גרויס פרייד. דערמאָהן זיך, ווי דאָס הארץ פלעגט זיך דיר פרעהען בשעת די ימים־טובים, וויפיעל נחת, וויפיעל פערגעניגען איטליכער יום־טוב האָט דיר פערשאַפט. און היינט — היינט איז דער יום־טוב ביי דיר גאָר ניט, וואָכעדיג, און דיין זוהן איז געוואָהר געוואָרען. אַז ביי יודען איז היינט פסח פון „ז י י“... אומגליקליך איז דיין זוהן, וואָס ביי פרעמדע איז ער אַ יוד, נאָך אומגליקליכער אָבער, וואָס ביי יודען איז ער אַ פרעמדער!!

וואָס זאָל איך דיר זאָגען, ברודער, ביטער און זויער איז מיר געווען צו יענער צייט! מיין זוהן ליגט אויפ'ן בעט'ל, דער'הרג'עט, דערשלאָגען צו־ליעב מיינע זינד, און איך שטעה בבושה וחרפה, שלאָגענדיג מיך אָשמנו, ביים דאָזיגען קרבן — און דאָס הארץ, אוי, טהוט מיר וועה!...

היינט אַז איך דערמאָהן מיך דערינגען, וואונדערט מיך אויף זיך אַליין, ווי אַזוי האָב איך מיך איינגעהאַלטען, טאַקע באַלד ניט צו פאַרריכטען דעם פעהלער, וואָס איך האָב געמאַכט אין מיין זוהן'ס ערציהונג, אוים רחמנות אויף איהם און אויף מיין כבוד טאַקי אויך. ניט מעהר די דאגת הפרנסה, וואָס פיקט אין מוח, פאַרשלאָגט די געפיהלען פונ'ם הארץ, און אַלסדינג ביי מיר האָט זיך געפיהרט אויף דעם שטייגער ווי פריהער. נאָר דאָס, וואָס איך האָב נים געטאָהן, האָט געטאָהן די צייט.

עס האָט זיך געמאַכט אַ מעשה, אַז דער לעהרער פון היסטאָריע, אַ המן איז זיך געזעסען איינמאָל אויף דער קאַפעדרע זאָגענדיג דעם שיעור פאַר די תלמידים, פלוצים טראָגט איהם אונטער דער רוח אַ סמאַרש צו טאָהן מיט דער נאָז און זאָגען: עס שמעקט דאָ שטאַרק מיט קנאָבעל! אַלע אויגען, וויפיעל עס זיינען געווען אין קלאַס, ווענדען זיך צו מיין זוהן, אָנקוקענדיג איהם מיט שפּאָט, און דאָס פּנים זיינס מינעט זיך איהם נעביך פאַר בושה. ער קען ניט אויסהאַלטען, שטעלט זיך אויף און זאָגט עפּעס אַ וואָרט אַקעגען דעם לעהרער. קורץ, עס ווערט איהם ניט געשיינקט — מען שטופּט איהם אַרויס פון גימנאַזיע.

איך האָב זיך מישב געווען, ווי באַלד אַרויסגעשטופּט זאָל זיין אַרויס־

געשטופט, מעהר וויל איך שוין ניט שווארצען דאָס פנים פאַר די לעהרער, פאַר דעם גאַנצען פעקעל עשׂרת בני המן, מיט געבעט, מיט מתּנות, ווי דער שטייגער איז, מיין זוהן זאָל ווייטער אין גימנאַזיע אַריינטרעטען, לאָז ער בלייבען בעסער אין דער היים, און דאָ אויסלערנען די תּורה, וואָס איז נויטהיג אויף אַריינצוגעהן אין אוניווערסיטעט. איך האָב איהם אָפּגעגעבען אַ בעזונדער שטיבעל, אין גאַנצען פאַר זיך, כּדי ער זאָל דאָרט קענען לערנען, אַרבייטען פריי, אומגעשטערט.

צו מיין זוהן אין שטיבעל האָבען אָנגעהויבען אַריינצוקומען עפּעס נייע חברים זיינע, מיט וועלכע ער פלעגט זיך אונטערהאַלטען בשעת אַ פרייע צייט פון דעם לערנען. פריהער איז די צאָהל זייערע געווען ווייניג, דערנאָך איז די צאָהל פון די חברים געוואַקסען אַלץ מעהר, און קומענדיג צו איהם עפּטערס, פלעגען זיי מאַכען צווישען זיך עפּעס אַ שמועס, האַמפּערענדיג, שפּאַרענדיג זיך מיט אַ ליאַרם, אַ געשריי. צווישען די דאָזיגע חברים האָבען זיך געפונען שילער פון אַלערליי שולען, קלויזניקעס, ישיבה-בחורים און גלאַט אַזוי זיך בחורים — קאַפּאָטעס און מונדירען מיט מעשענע קנעפּלעך, קאַשקעטלעך, קאַטערוכעס, היטלעך מיט הערבען אויסגעמישט אינאיינעם. מיר זענען די אַלע חברה-לייט ניט געווען צום האַרצען. איך האָב איבערגעטראַכט, צו זענען זיי אפשר ניט פון יענע, וואָס ווילען פאַרבעסערען די וועלט, קען דאָך, חס-ושלום, מיך טרעפען איין אונגליק דורך זיי. איך געדיינק דאָך נאָך די אַמאָליגע יונגע לייט אין אונזער צייט, וואָס זיי האָבען געוואָלט און וואָס פון זיי נעביך איז געוואָרען. אַ טהייל זענען געזעסען, אָפּגעקומען אין תּפיסה, אַ טהייל זענען פערשיקט געוואָרען אזש וואו דער שווארצער פעפער וואַקסט דאָרט, און אַ טהייל האָבען הונגעריג, עלענד זיך אַרומגעבלאָנקעט אין דער וועלט. אויך מיר, געדיינקסטו, פלעגען זיך צונויפקומען אמאָל מיט דער דאָזיגער קאָמפּאַניע און שיער זענען מיר אויך ניט אַריין אין אַזאַ צרה. פאַר אַ געשלאָגענעם הונד — איז דאָ אַ ווערטעל — מאָהר מען קיין שטעקען ניט ווייזען. דעריבער, אַז איך האָב דאָ געזעהן די חברה יונגע לייט קומען אָפט צו מיין זוהן, האָט אויף מיר תּמיד געציטערט די הויט. אַ מינדסטער שאָרך האָט זיך מיר געדאַכט ווי טריט — תּא-הא, מען געהט!... די מלאכי-חבלה קומען בדקעזען ביי מיר אין הויז.

ואַנען-ושעה מיין זוהן, אַז איך וויל ניט ליידען, די דאָזיגע חברים זיינע זאָלען קומען צו איהם, דאָס האָב איך ניט געוואָלט. גאַנץ פּשוט, ווייל מיין זוהן איז שוין אַרויס פון די קינדערשע שיכלעך און האָט שוין זיין דעת, ווייסט אַז איך וועל מיט איהם אָנהויבען מיט בייזען וועט ער מיך ניט הערען.

בפרט נאָך, ווי מיר האָט זיך אויסגעוויזען, איז ער שוין פון לאַנג בײַ זיך אין האַרצען געוויען אויף מיר עפּעס אַביסעל אָנגעדרודעלט. אַ חוץ דעם האָב איך מיך בעטראַכט, פיעל בעסער איז פאַר מיר מיט מיין זוהן, אַז די חברים זאָלען געהן צו איהם איידער ער זאָל געהן צו זיי. מען בעדאַרף נאָר שטילערהייט גוט אַכטונג געבען אויף איהם אַזוי אַז ער זאָל עס ניט בעמערקען.

און אַזוי טאַקע האָב איך עס געטאָהן.

אַז מיין זוהן איז איינמאָל געגאַנגען מיט חברה שפּאַצירען, האָב איך מיך אַריינגעחאַפּט צו איהם אין שטיבעל, איבערגעקוקט דאָרט דאָס שאַפּ־קעלע מיט די ספרים און אַלע האָבען זיך דערוויזען כשר. טהו איך דערנאָך אַ בליק אויפ'ן טיש און דערזועה אויף איהם דריי ספרים און איינס איין אָפען ביכעל. איך קוק מיר צו בלייב איך פאַרגאַפט — איך געפין אַזוינס וואָס מיר האָט קיינמאָל ניט געקאָנט גאָר איינפאַלען! צוויי ספרים, הערט אַ מעשה, זענען פון די הייליגע נביאים, איין ספר איז עפּעס אַ מעטהאָדע, אַלע אויף לשון קודש, און אין דעם ביכעל שטעהען פאַרשריבען לשון קודש'דיגע ווערטער, פאַרטייטשט אויף רוסיש — און די האַנדשריפט איז מיין זוהן'ס!... הייסט דאָס אַ פּנים, אַז פאַדריי האָט זיך גענומען צו תנ"ך, צו לשון קודש. נאָר פון וואַנען קומט צו איהם אַזוינס און ווער איז דאָס דער רבי זיינער? טאַ! מאַך איך, ס'איז ניט צו פערשטעהן, מען בעדאַרף עס איבערלאָזען דער צייט.

עס האָט ניט געדויערט לאַנג, קומט מיין זוהן צו מיר מיט אַ בקשה, איך זאָל איהם ניט אָפּזאָגען, פאַרבעטען צו מיר אין הויז, מאָרגען אין אָבענד איין עולם מענשען פון זיינע בעקאַנטע, דענסטמאָל איז געוועזען חנכה. אָך, האָב איך געזאָגט, מיט דעם גרעסטען פערגעניגען! איך וועל נאָך מאַכען פאַר דעם עולם אַ קערמישעל אויך, טראַכטענדיג בײַ זיך, אָט לאָזען יודישע קינדער זיך שפּילען חנכה אין קאָרטען, ווי דער שטייגער איז, און אַגב טאַקי וועל איך אָנשמעקען, וואָס פאַר אַ מיני מענשען זענען זיי. דאָס ווייב מיינס איז צופריעדען געוועזען דערמיט און צוגעגרייט אַ מאָהל־צייט פון דער פולער האַנד. וואָס זאָל איך דיר זאָגען, מיין ליעבער, בײַ מיר אין הויז איז נאָך קיינמאָל אַזאַ שמחה ניט געוועזען ווי אין יענעם אָבענד. דער גרעסטער טהייל עולם איז בעשטאַנען פון יונגע לייט: בחורים און מיידלעך, גימנאַזיסטען, סטודענטען און קלויזניקעס, אָרעם און רייך אַלע גלייך. אַלע צווישען זיך פריינדליך, ליעבליך, לעבע־

דיג, פרעהליך טאַקי פונ'ם האַרצען, און עס שיינט זיי, לויכט זיי דאָס פנים.

אין זינען האָבענדיג מיינע געסט האָב איך מוחל געווען אויף מיין כבוד, אַנידערצוזעטצען זיך אויבענאָן אויף אַ שטוהל, נאָר וואָס דען, איך האָב מיך אַרומגעדרעהט, אַרויס, אַריין, זעהען, ווי אַ בעל הבית, אַז אַלסדינג זאָל געטאָהן ווערען ווי געהעריג. דעריבער בין איך ביים אַריינקומען אין שטוב געבליבען פערוואונדערט, זעהענדיג ווי דער עולם רעש'ט זיך דאָ אַזוי שטאַרק און פאַטשט מיט די הענד. איך שטעה, בעטראַכט מיך אַ ווייל און פערוואונדער מיך נאָך מעהר — הער אַ מעשה, פאַדיי שטעהט און דרשה'ט פאַר'ן עולם, און אַלע שרייען איהם בראַוואָ!

דער סוף פון דער דרשה זיינער, וואָס איך האָב זוכה געווען צו הער־רען, איז אַזוי:

„משיח — זאָגט פאַדיי פאַרפלאַממט און דאָס קול זיינס קלינגט ווי אַ גלעקעל — משיח דאָס איז דאָס העכסטע אידעאַל, וועלכע דאָס פאָלק שטעלט זיך פאָר, דער תכלית זיינער הייסט עס, וואָס דערהאַלט איהם ביי דער נשמה אין דער וועלט. אין משיח'ן זעהט דאָס פאָלק אַ קוואַל פון לעבען און ליכט, פון גערעכטיגקייט און יושר, פון פריעדען און גליק. און די אייגענע מעשה, וואָס מיט דער זון איז און דער ערד, דאָס איז אויך מיט משיח'ן און דעם פאָלק. די ערד, ווי מיר וויסען, שטעהט דאָך ניט אויף איין אָרט, נאָר וואָס דען, זי געהט, און דורך איהר גאַנג, אומקעהרענדיג זיך מיט דעם פנים צו דער זון וואָס שטעהט, בעקומט זי פון איהר דאָס ליכטיגקייט — אַ שעהנעם גוט מאָרגען, אַ גוטען טאָג! אַי וואָס מען זאָגט: די זון געהט אויף, די זון פאַרגעהט, דאָס זאָגט מען נאָר גלאַט, ווייל עס דאַכט זיך אַזוי. באמת אָבער איז גאָר פאַרקעהרט: דער זון זאָגט מען און די ערד מיינט מען. אָט דאָס טאַקי איז אויף משיח'ן מיט'ן פאָלק אויך געזאָגט געוואָרען. אַ פאָלק, וואָס שטעהט גאָר נישט צו טאָהן, און וואַרט, האָפט אויף משיח'ן ער זאָל צו איהם קומען, קען עס אפשר טאַקי דיענען איהם, דעם פאָלק הייסט עס, פאַר אַ בעוויז, אַז ס'איז נאָך דאָ אין איהם אַ פונק לעבען. אָבער מ'שטיינס געזאָגט אַזאַ לעבען! אמת לעבען קען עס נאָר, סיידען עס זאָל זיך ניט פוילען, און מוחל זיין, אַליין מיט זיין כבוד געהן צו משיח'ן. וואָס מעהר אַ פאָלק פלייסט זיך צו פאַרבעסערען זיין שטאַנד, צו פאַרגרעסערען זיין קאַפּיטאַל פון מדות טובות און קרעפטען זיינע, וואָס זענען איהם גע־געבען געוואָרען אַ מתנה פון זיין ליעבען נאָמען; וואָס מעהר עס טהוט זיך אָן אַ כח ביי צוקומען אַלע שטרויכלונגען, וואָס ליגען איהם אויף'ן וועג און עס געהט, געהט אַלץ העכער — מעהר נעהענטער ק ו מ ט אזא

פאָלק צום ציעל און עס הייסט, משיח, דער דערלעזער וועט איז איהם געקומען!...

ראיות דאַרויף איז אין דער וועלט־היסטאָרי דאָ איבערגענוג. איז נאָר־הענט צו איהר ציעל אַ נאַציע צוגעקומען, ווערט זי אויפגעקומען. צו זיין אַ נאַציע איז נאָר יענע ווערטה, וואָס קען, ווייסט איהר ווערטה. דאָס איי־גענע איז אויך מיט אונז יודען. דאָס דערצעהלט אונז היינט גאַנץ קלאָהר אונזער יום־טוב חנוכה, וואָס מיר מאַכען לכבוד אונזערע גבורים די חשמונאים אין וועלכען די ליעבע צום פאָלק, די ליעבע צום יודישקייט האָט ווי אַ פייער...

נאָר איידער נאָך פאַדיי האָט אויסגעפיהרט אין גאַנצען, וואָס ער האָט געוואָלט זאָגען, איז די שטוב פול געוואָרען מיט אַ רעש, אַ געפּליעס־קעריי, אַזוי אַז עס האָבען געציטערט די ווענד. מיין ווייב זאָל געזונד זיין, שמייכלט זיך פאַר פרייד, ווערט ברייטער ווי לעננער, הערענדיג ווי מען לויבט אין טאָג אַריין איהר זוהן. איך האָב אויך געגאָסען כבוד אין זיין זכות. דער עולם גיט מיר די הענד מיט אַ ווינשעניש, ווי ביים אָפּגעבען אַ מזל־טוב, זאָגענדיג: הלואי ווי ער אַ סך אַזוינע ביי יודען! און איך שטעה, ווי אַ תּם, חאָטש נעהם מעלק מיך אויס, שטעה און מאַך מיט די אַקסלען, טראַכטענדיג ביי זיך: „וואָס פיר אַ גרויסער גאָט דו ביזט, רבונו של עולם! און ווי גרויס זענען די וואונדער דיינע, וואָס דו טהוסט אין דיין וועלט!“ ווער וואָלט זיך עס געריכט אַז פאַדיי, ער — אַ געבוירענער „אסימיליאַטאָר“, פרענגט איהם בחרם וואָס יודען, וואָס יודישקייט, אַ יודיש אות האָט ער קיינמאָהל אַפּילו אין די אויגען ניט געזעהען, ער זאָל שטעהן אַזוי פאַר זיין נאַציע, פאַר כלל ישראל; זאָל זיין אַזוי פאַרקאָכט פאַר'ן יודישקייט און זאָל דרשה'נען אַזוי ווי אַ למדן!

נאָך פיעל אַנדערע האָבען געהאַלטען רערעס אין יענעם אָבענד. דאָס אויפלעבען אויף דאָס נייע פונ'ם יודישען פאָלק — דאָס איז איטליכען געלע־גען אין מויל, דערינען זיינען אַלע געווען איינס, נאָר אין די וועגען, ווי אַרום צוקומען דערצו, האָבען די מיינונגען זיך געטהיילט, איטליכער איז זיך נעגאַנגען מיט זיין דרך, מאַכענדיג צוניש׳ט דעם אַנדערען, איז דערפון אַרויס־געקומען אַ שפּאַרעניש, אַלע האָבען זיך געהיצט, געווען פלאַם פייער.

איינער, עפּעס אַ צוטראָגענער, וואָס דער ישיבה־בחור ליגט איהם אויפ'ן פנים, אין אַלע זיינע נענג; רעדט אויף אַ קוויטש, אויפשטעלענדיג דעם גראָבען פינגער, און אויסברייענדיג משל לעמעשקע ווי אַ חריף, אַ בעל־

מוֹח — חאַפּט זיך אַרויף אויף מיין זוהן מיט אַ געדראַנג און גמרא ניגון:

— ווייל זרחי, זאָגט ער, לאָזט מיך הערען אַלץ פאָלק, יודישקייט וכדומה, איז דאָך די משמעות, אַז ער האַלט ווי יענער מאַן־ראַמר, וואָס דער עיקר איז ביי איהם דאָס... קולטורע, חכמת ישראל, מיין איך, און ציון איז לאו דוקא. משיח איז גאָר דאָס... און דאָס קען דאָך קומען אומעטום דאָס... איז דאָך געדרונגען אַז ער איז ניט קיין ציוניסט, נים דאָס, נאָר אַ דאָס, אַ לאומי, אַ נאַציאָנאַליסט מיין איך!

פלוצים קומט אונטער נאָך איינער, עפּעס ווי פון דער זייט, און פריש, געזונד און משוגע טהוט ער זיך אַ זאָג:

כדי צו ראַטעווען דאָס יודישקייט, דאָס שריפטליכע ווי דאָס מינדליכע, האַק־און־פּאַק מיט די אַלע הייליגע ספרים, וואָס דערפון אייגענטליך האָט זיך גענומען דער יודישער פאָלקס־גייסט, אָדער, ווי הייסט מען עס, נאַציאָ־נאַליטעט, פּראָסט גערעדט, דער יוד מיט די ביינער — איז אויב נאָר עס איז נעמאָהלט אַ בעזונדערע יודישע מדינה קען זי געמאָהלט זיין וואו מען וויל, נאָר נישט אין ארץ־ישראל. אַ מדינה אַ לייטעשע. ווי עס בעדאַרף צו זיין, איז אונמעגליך היינט צו גרינדען אויף יענע געזעץ און מצוות, וועלכע זיינען געווען צוגעפּאַסט צו יענעם שטייגער לעבען פּאַרצייטענס. וואָס איז משונה ווייט, ווי הימעל פון דער ערד, פון׳ם שטייגער לעבען אין היינטי־גער צייט. דעריבער איז, גרינדען אַ לאַנד אין ארץ־ישראל און נישט האַלטען אַ סך זאַכען, אויך די מצוות, וואָס געהערען זיך אָן על־פּי־דין מיט דעם לאַנד, הייסט דאָך אַזוי פיעל, ווי פאַרבויגען די תורה׳לע, אָפּזאָגען זיך דערפון. פיעל זאַכען אַזוינע, ווי תפלות ובקשות און מנהגים אין דעם לעבען, סיי אין שוהל, סיי אין דער פאַמיליע, וואָס האָבען אַריינגעזעצט אין דעם פאָלק אַ יודישע נשמה, אַ יודיש האַרץ מיט בע־זונדערע יודישע געפיהלען, וועלען דאָך מוזען אין דעם לאַנד אויפ־הערען, ניט צו קענען גאָר פאַר׳ן מויל געבראַכט צו ווערען. קומט דאָך אויס, אַז דאָס אויפלעבונג פון׳ם לאַנד איז אַ טוידט פאַר ישראל. אָנגע־נומען אַפילו, אַז ישראל וועט דאָרט אויפשטעהן תחית־המתים, נאָר עס וועט דאָך אָבער זיין גאָר איין אַנדערער, אַ נייער ישראל, ניט די תורות, ניט דער פאָלקס־גייסט, ניט די געפיהלען, עפּעס גאָר איין אַנדער מין בריה, ניט דער אייגענער וואָס פריהער, און מיט אַזאַ תחית־המתים איז אַ מענש ניט צופריעדען. איטליכער וויל, ער זאָל בלייבען דער אייגענער, אַזוי ווי ער איז, אויף תמיד. אינו־דומה אין חוץ־לאָרץ קען דער יוד זיך גרינדען אַ לאַנד [illegible] שטייגער פון היינטיגער צייט,

ניט עובר צו זיין דערמיט אויף די געזעטצע פון זיינע תורות. ער בעדארף זיך דערפון ניט אָפּזאָגען נאָר עס זאָגען ווי אַ יהי רצון, אַזוי ווי מיר זאָגען היינט: „יהי רצון, עס זאָל זיין דער ווילען פאַר דיר גאָט אונזער גאָט פון אונזערע עלטערען דאָס עס זאָל זיין אונזערע רייד פון די לעפּצען באַוויליגט צו פאַר דיר גלייך ווי מיר וואָלטען מקריב געווען דעם קרבן... גלייך ווי מיר וואָלטען מקריב געווען פאַר דיר די געווירצען... גלייך ווי מיר וואָלטען, וואָלטען און וואָלטען... דעריבער...

— דעריבער שאַ, שאַ! — איז אויף איהם אַרויף דער עולם פון אַלע זייטען מיט אַ געשריי אין מיטען די רייד, און ער האָט זיך ווי אַ קעצעלע אַרויסגערוקט, שאַ, שטיל.

מילא אין קאָרטען, ווי דו זעהסט, האָט מען ניט געשפּילט, מען האָט פערבראַכט דעם אָבענד זעהר גוט, ריידענדיג אַלץ וועגען כלל ישראל. ווער פון זיי איז גערעכט, האָט געזאָגט גלייך, דרינען געה איך ניט אריין, מיר זענען איטליכענס רייד געפעלען, וויל זיי זענען הערצליך, אוים ליעבע צום פאָלק.

אַצונד ווייס איך שוין וואָס פאַרזי איז און ווער זיינע חברים זענען אַזעלכע. אומזיסט האָב איך זיי חושד געווען פריהער. ניט די וועלט פאַרבע־סערען ווילען זיי נאָר דאָס פאָלק זייערס. זיי ווילען מיטהעלפען איינצוגעבען דעם פאָלק אַ פרישען גייסט — ער זאָל אָנהויבען זיך צו קענען, צו פיהלען זיין כבוד, זיין אייגענעם ווערטה און ניט צו פאַרלירען די האָפנונג זיינע אויף שפּעטער. ווילען אויך אויפרישען, אויפלעבען דעם פאָלקס אַלטע שפּראַך, די שפּראַך פון דער תורה, פון זיינע הייליגע נביאים. ניט אומצו־וואַרפען זענען זיי אויסען, אדרבה נאָר צובויען, צו דערלעבען זעהן יודישע קינדער, זיטצענדיג ווי בעלי־בתים ביי זיך אין לאַנד. דאָס זענען פּונ׳ם נייעם שניט מענשען, פון וועלכע מי האָט ניט געוואוסט אין אונזער צייט. זיי זענען אויסען, צוציהען יודישע קינדער, יונגע צווייגעלעך אָפּגעריסענע פון דעם יודישען בוים, און בעהעפטען זיי ברידערליך צוריק צו זייער פאָלק דורך ליטעראַטור, שפּראַכע און יודישע געשיכטע. די וואָס קענען יודיש, נעה־מען זיך אונטער ביי זיי צו לערנען יענע, וואָס קענען ניט, איבערגעבענדיג זיי זייער תורה מיט זייער גייסט. אָט די דאָזיגע לייט, זיי האָבען עס נעיר־דישט פאַדייען און נאָך אַזוינע נפשות ווי ער, געבענדיג זיי שטונדען אין דעם יודישקייט. און מיין זוהן׳ס שטיבעל האָט זיי געדיענט פאַר אַ וואויל אָרט, אויף צונויפקומען זיך דאָרט, איבער׳שמועס׳ען און בעראַטהען זיך וועגען זייערע אינטערעסען.

היינט בעטראַכט זיך נאַר — לאָזט אויס זרחי זיין דערציילונג — די גבורות פון מיין זוהן, אַז ער האָט געקענט צושטעהן אַזוי צו זיין פאָלק! אַזעלכע, וואָס פון קליינווייז אויף זענען זיי איינגעטונקט געווען אין יודיש־קייט און עלטערוועררענדיג האָבען זיי זיך דערפון אויסגעטאָהן — אַזעלכע, זאָג, איך, איז נאָך דאָ אַ האָפנונג, אַז אפשר אין דעם זכות פון זייערע עלטע־רען, כשרה יודען, און אין דעם זכות פון דער תורה זייערער, מיט וועל־כער זיי האָבען זיך אָנגעזאַפט אין דער יוגענד וועלען זיי זיך צוריקחאַפּען צום יודישקייט. אָבער וואָס איז דאָ צו האָפען פון קינדער, וואָס די טאַטעס זייערע אַליין זענען אַראָפּ פונ׳ם וועג און פאַרפיהרט מיט זיך זיי, זייערע קינדער, ניט צו געבען זיי פאַרזוכען פונ׳ם יודישקייט אַ לעק? אַזעלכע אַז קעהרען זיך אום צו זייער פאָלק איז ווירקליך טאַקי אַ גרויסער נס, וואָס טרעפט זיך זעהר זעלטען. ביי פאַדייען איז נאָך גרעסער דער נס, וואָס ניט גענוג ער אַליין האָט זיך צוריקגעקעהרט האָט ער נאָך צוגעצויגען אויך מיך, דעם טאַטען זיינעם!

אויך דאָס מוז איך דיר זאָגען, אַזוי ווי דער תשובה טהאָן פאַדיי׳ס וואָס איז ניט ערצויגען געוואָרען יודישלעך ווי איך, איז חשוב׳ער פון מיינס, פונקט אַזוי חשוב׳ער פון מיינס איז אויך דיין תשובה טהאָן: איך אַליין בין דאָך ניט געוואָרען אַ בעל־תשובה ערשט נאָך דעם אַז איך בין געקומען צו אַזוי פיעל חרפות־בזיונות, גענוג האָבען שונאים משונה ווילד נעביך געאַרבייט, אַריינגעלעגט אין מיר אַזוי פיעל מיהע ביז זיי האָבען מיר געמאַכט פאַר אַ יודען, און דו האָסט אַ גרויע האָר דערזעהען, אָט דאָס האָר פון דיין פאָטער, ביזט דו באַלד איבערגעביטען געוואָרען. דאָס וואָס אַזאַ האָר האָט געווירקט אויף דיר אין אַ רגע, האָבען שונאים געווירקט אויף מיר ערשט נאָך אַ צייט מיט יאָהרען. — כבוד, גרויס כבוד דיר, ליעבער פריינד! כבוד, גרויס כבוד דעם טאַטען דיינעמס גרויע האָר!...

— כבוד, גרויס כבוד דעם זוהן דיינעם! — האָט כרפס אָפּגעענט־פערט שטאַרק געריהרט — כבוד, גרויס כבוד אויך די חברים זיינע, יונגע לייט, די שוועלבעלעך, וואָס ברייגגען די בשורה פון אַ ווּעסנע, די בענייאונג, די אויפלעבונג פון אונזער פאָלק! — — —

אַ געשמאַק דערקוויקענדיג ווינטעל האָט זיך שטיל שוועבענדיג אַריינ־געגנב׳עט אין ציטער דורך דעם אָפענעם פענסטער צום גאָרטען צו. די ביידע פריינד האָקען איבער דאָס געשפרעך, קעהרען זיך אויס מיט דעם פנים צום גאָרטען, איינגעהמענדיג גרויס פערגעניגען פונ׳ם ערשטען סמן לעבען, וואָס די וועלט ווייזט אַרויס. פונ׳ם ערשטען ריהרען זיך איהרם ביים

אָנהויב ווערנע נאָך אזא לאַנגען, שטאַרקען ווינטער-שלאָף. קוים קוקען ארויס פון דער ערד יונגע גרעזעלעך, קוים פוקען זיך די בוימער, נאָך נאַקעט, אָהן אַ מלבוש פון גרינע בלעטער — קלינגט שוין דאָס לעבענס-ליעד אין דער גאַנצער וועלט! אָט דאָס ליעד האָבען געזונגען היינט לעבע־דיג, פרעהליך די פייגעלעך צווישען צווייגען; זשאַבעס אין קאַליוזשעס, טייכען; פליגען, בינען ביים אַרויסקריכען פון לעכער, שפאַלטען. די זון איז היינט אַרויס פון איהר פוטער-פאַס פרעהליך, אָנקוקענדיג די ערד מיט איהר ליכטיג פנים, זי געקושט ליעבליך, וואַרעם, ווי אַחתן אַ כלה — האָט זי, די ערד, זיך גאָר מחיה געווען, זיך גענומען אָפּרייניגען פונ׳ם גאַנצען שמוץ, פון די אַלטע פערפוילטע געוועקס איהרע און צוגרייטען זיך נייע, גוטע, שעהנע זאַכען צו דער חתונה איהרער למזל-טוב. אָבענד האָט זי זיך איינגעהילט אין אַ טונקעלען דעקטוך מיט העלע זילבערנע פליטערלעך פונ׳ם שיין פון דער לבנה און איינגעדרימעלט מיט זיסע גוטע האָפנונגען אויף מאָרגענ־דיגען טאָג.

ווערנע אין אַ גוטע מזל׳דיגע שעה!

זרחי הויבט זיך אויף פונ׳ם אָרט און קלייבט זיך געהן צו זיך אין איינפאָהרהויז.

— צו מיר מאָרגען אויף ווערשערע — בעט כרפס דעם חבר זיינעם, געבענדיג איהם די האַנד.

— „אויף ווערשערע“ זאָגסט דו, און ניט צום סדר?!

— יאָ, ליעבער זרחי, טאַקע אַזוי, און עס טהוט מיר זעהר באַנק וואָס איז אַזוי. פונ׳ם גאַנצען האַרצען וויל איך מאַכען אַ סדר צוליעב מיר און מיינע קינדער, וואָרום קיין זאַך פאַרזיסט ניט אַזוי דאָס הויזליכע לעבען, זעצט ניט אַריין אַזוי פעסט דאָס יודישקייט אין די קינדערשע הערצער ווי די ימים-טובים. נאָר וואָס זאָל איך טהאָן אַז דאָס הויז — דאָס איז דאָס ווייב, און דאָס ווייב מיינס, דו קענסט דאָך זי, איז ניט פון יענע ווייבער, וואָס לייענען תחינות, זי האַלט עפּעס ניט פונ׳ם יודישקייט.

— נאָר ניט נעזאָרגט, כרפס מיינער! נאָך היינט געה איך צו דיין ווייב און גיב איהר אַ שטונדע אין יודישקייט. טענסט זיך, נישקשה, אויף מיר פאַרלאָזען, אַז איך וועל זי יודישען. און מיר וועלען אם-ירצה-השם עסען מצה, מרור און חרוסת, פיש, קניידלעך און אַלע יודישע מאכלים. צו דיר ליעבער כרפס, מאָרגען צום סדר בעט איך דיר, צו דיר אין הויז.

* *

*

און אַ סדר האָט מען אָפּגעריכט ביי כרפס'ן אין הויז זעהר אַ שעה־נעם, אַ כשר'ן טאַקי ווי זרחי האָט געזאָגט. דער טיש איז געווען געגרייט מיט אַלע צערעמאָניעס ווי געהעריג. כרפס דער מלך איז געזעסען אויף דער עסבעט גאַנץ געהויבען, דאָס ווייב, די מלכה איהם צו דער רעכטער זייט. זרחי ווי אַ משנה־למלך — צו דער לינקער זייט, און אין שטוב איז געווען ליכטיג, פרעהליך, דאָס קליינוואַרג וואונדערט זיך, איינס דעם אַנדע־רען פרעגען: מה נשתנה, פאַר וואָס איז די נאַכט געוואָרען עפּעס פער־ענדערט פון אַלע אַנדערע נעכט? ווינשענדיג זיך — הלואי תמיד זאָל זיין אזוי. און די גרויסע זאָגען די הגדה ווי מען איז דערלעזט געוואָרען פונ'ם גלות־מצרים, ווינשענדיג זיך, הלואי, רבונו של עולם, דערלעזט צו ווערען פונ'ם היינטיגען גלות — און לשנה הבאה בירושלים.

PURCHASED FOR THE

University of Toronto Library

FROM THE

Shoshana and Milton Shier Fund

FOR THE SUPPORT OF

Jewish Studies

3 1761 03557 1769